

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Навчальний посібник

Львів
2018

УДК 351.75:796.012.62]-057,36(477)
Т15

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(*протокол від 29.11.2017 р. № 4*)

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(*протокол від 14.12.2017 р. № 5*)

Рецензенти:

Д. І. Йосифович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету № 3 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, полковник поліції;

П. І. Пиріжок, начальник відділу професійної підготовки Головного управління Національної поліції у Львівській області, підполковник поліції;

М. В. Лимарь, начальник відділу професійного навчання Головного управління Національної поліції у Одеській області, підполковник поліції

Т15 **Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін.** Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.

ISBN 978-617-511-252-6

Вміщено ґрунтовну інформацію з тактико-спеціальної підготовки за оновленою тематикою. Викладено матеріал, який повністю відповідає нормативній базі Національної поліції України, що дає змогу використовувати його у навчальному процесі закладів вищої освіти МВС України та в системі службової підготовки підрозділів поліції. Подано теми, які дають можливість якісно провести заняття, а також самостійно підготуватися.

Для викладачів тактико-спеціальної підготовки закладів вищої освіти МВС України, інспекторів практичних підрозділів поліції, а також для курсантів і слухачів навчальних закладів МВС, працівників поліції загалом.

УДК 351.75:796.012.62]-057,36(477)

© Тьорло О. І., Йосипів Ю. Р.,
Синенький В. М. та ін., 2018

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2018

ISBN 978-617-511-252-6

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	10
<i>Розділ 1.</i> ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ПРИНЦИПИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ, ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	12
<i>Розділ 2.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ. ПІДГОТОВКА ДО НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ	19
2.1. Національна поліція України.....	19
2.2. Правова основа діяльності поліції.....	23
2.3. Основні завдання та види нарядів патрульної поліції	23
2.4. Підготовка нарядів до несення служби патрульною поліцією	32
2.5. Основи тактики несення служби патрульною поліцією	71
2.6. Тактика поведінки працівників Національної поліції з метою уникнення небезпечних ситуацій	73
2.7. Основні повноваження Національної поліції.....	80
2.8. Порядок звернення до громадян	84
<i>Розділ 3.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РАДІОЗВ'ЯЗКУ ТА ПІДСИЛЕННЯ МОВИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ	87
3.1. Використання засобів радіозв'язку і їх значення в діяльності працівників патрульної поліції.....	88
3.2. Напрями використання радіозв'язку в діяльності працівників патрульної поліції.....	88
3.3. Сучасні тенденції в галузі застосування засобів зв'язку	89
3.4. Види радіозв'язку і їх характеристики	97
3.5. Організація радіозв'язку в підрозділах патрульної поліції	99
3.6. Правила ведення радіообміну в радіомережі	103
3.7. Класифікація засобів радіозв'язку	106

3.8.	Радіостанції	109
3.9.	Персональний відеореєстратор, його функції та можливості	115
3.9.1.	Відеофіксація під час патрулювання	115
3.9.2.	Можливості персонального відеореєстратора	116
3.9.3.	Отримання та використання реєстратора під час патрулювання.....	118
3.9.4.	Правила користування нагрудною камерою (відеореєстратором)	120
3.9.5.	Дії з реєстратором після закінчення патрулювання	121
<i>Розділ 4.</i>	СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	124
4.1.	Ефективне спілкування між співробітником патрульної поліції та представником засобів масової інформації	124
4.2.	Розуміння нормативно-правових актів і вміння їх використовувати.....	125
<i>Розділ 5.</i>	ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ	130
<i>Розділ 6.</i>	ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ. ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА	142
6.1.	Види поліцейських заходів	142
6.2.	Основні принципи застосування континууму сили.....	144
6.3.	Перелік та визначення видів заходів примусу	147
6.4.	Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу	149
6.5.	Перелік, групи, види спеціальних засобів та їх характеристика	151
6.6.	Правові підстави застосування вогнепальної зброї....	170
6.6.1.	Умови застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції	170
6.6.2.	Передумови застосування вогнепальної зброї.....	175
6.6.3.	Застосування вогнепальної зброї.....	176
6.7.	Кримінальна відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів впливу	178

<i>Розділ 7.</i>	ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ У ГРОМАДЯН ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	193
7.1.	Перелік документів, що підтверджують громадянство України	193
7.2.	Послідовність перевірки документів.....	197
7.3.	Психологічні прийоми дій працівника поліції в конфліктній ситуації.....	202
7.4.	Заходи безпеки під час проведення перевірки документів	203
7.5.	Ознаки підробки документів та способи їх виявлення.....	204
7.6.	Основні правила перевірки документів.....	208
7.7.	Тактика взаємодії пішого наряду в складі двох поліцейських за необхідності перевірки документів у правопорушника.....	210
7.8.	Тактика взаємодії наряду в складі трьох поліцейських під час перевірки документів у правопорушника	212
<i>Розділ 8.</i>	ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПОВЕРХНЕВОЇ ПЕРЕВІРКИ, ОГЛЯД РЕЧЕЙ	217
8.1.	Поняття та підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину	217
8.2.	Адміністративне затримання. Роз'яснення прав особі при адміністративному затриманні	222
8.3.	Затримання правопорушника	225
8.3.1.	За наявності часу на необхідні підготовчі дії	225
8.3.2.	За відсутності часу на необхідні підготовчі дії.....	226
8.4.	Особливості затримання іноземців	227
8.5.	Поверхнева перевірка затриманого	228
8.6.	Одягання кайданків на затриманого.....	236
<i>Розділ 9.</i>	ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ. ТАКТИЧНІ ДІЇ ПІД ЧАС ЗУПИНКИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРИ НЕВІДОМОМУ, СЕРЕДНЬОМУ ТА ВИСОКОМУ РІВНЯХ ЗАГРОЗИ	245
9.1.	Підстави зупинення транспортного засобу.....	245
9.2.	Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу при невідомому рівні загрози	246
9.3.	Зупинка транспортного засобу при середньому рівні загрози.....	250
9.4.	Тактичні дії при зупинці транспортного засобу з високим рівнем загрози	253

<i>Розділ 10.</i>	ДОСТАВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ДО ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ. ПОНЯТТЯ, ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ТАКТИКА ДІЙ НАРЯДУ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДОСТАВЛЕННЯ	258
10.1.	Поняття «доставлення порушника», правові підстави його здійснення.....	258
10.2.	Тактичні дії поліцейських під час доставлення правопорушника	261
<i>Розділ 11.</i>	ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ.....	266
11.1.	Правові підстави проведення опитування	266
11.2.	Структура процесу опитування.....	269
11.3.	Особливості проведення опитування з окремими категоріями осіб.....	274
11.4.	Порядок проведення опитування	275
11.5.	Застосування методів ефективної комунікації поліцейським з населенням	278
<i>Розділ 12.</i>	ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА «ПО ГАРЯЧИХ СЛІДАХ».....	282
12.1.	Поняття переслідування «по гарячих слідах»	282
12.2.	Тактичні прийоми переслідування «по гарячих слідах» та заходи особистої безпеки, яких повинен дотримуватися поліцейський.....	285
12.3.	Основи методики розслідування «по гарячих слідах».....	289
<i>Розділ 13.</i>	ОГЛЯД МІСЦЬ МОЖЛИВОГО ПЕРЕХОВУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	293
13.1.	Сукупність тактичних дій при огляді приміщень	293
13.2.	Пресування. Схеми, техніки, варіанти та способи.....	299
13.3.	Основні принципи, схеми та правила блокування злочинця.....	303
13.4.	Сукупність тактичних дій при внутрішньому огляді будівлі	304
13.5.	Тактика входження в будівлю.....	305
13.6.	Огляд будівлі	306
13.7.	Відпрацювання кутів і дверних пройомів	308
13.8.	Способи пересування та входження в приміщення	309
13.9.	Пересування коридорами	312
13.10.	Пересування міжповерховими сходами	314
13.11.	Спосіб огляду приміщення	315

<i>Розділ 14.</i>	ТАКТИКА ЗАТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОСІБ, ЩО ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У СКОЄННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	319
14.1.	Поняття адміністративних та кримінальних правопорушень.....	319
14.2.	Особливості прийняття повідомлень про факти вчинення адміністративних правопорушень, злочинів та першочергові дії щодо реагування на них.....	325
14.3.	Затримання особи за вчинення адміністративного правопорушення та злочину. Роз'яснення прав особі при затриманні.....	332
14.3.1.	<i>Дії працівників Національної поліції під час виявлення реалізації та вживання тютюнових виробів у заборонених місцях.....</i>	346
14.3.2.	<i>Дії працівників Національної поліції під час виявлення розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді.....</i>	348
14.3.3.	<i>Дії працівників Національної поліції під час здійснення агресії щодо патрульного поліцейського.....</i>	350
14.3.4.	<i>Дії працівників Національної поліції під час виклику щодо вчинення насильства в сім'ї.....</i>	353
14.3.5.	<i>Дії працівників Національної поліції під час виявлення стихійної торгівлі.....</i>	354
14.3.6.	<i>Дії працівників Національної поліції під час отримання повідомлення про виявлення тіла без ознак життя.....</i>	355
<i>Розділ 15.</i>	ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ВИЯВЛЕНІ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	357
15.1.	Дії працівників Національної поліції при виявленні трупа.....	357
15.2.	Дії працівників поліції, якщо особі спричинено тілесні ушкодження.....	358
15.3.	Дії працівників поліції у випадку вчинення злочинцем грабежу чи розбою.....	358

15.4.	Дії працівників поліції при вчиненні особою хуліганських дій	361
15.5.	Дії працівників поліції при отриманні інформації про небезпеку скоєння терористичного акту.....	363
<i>Розділ 16.</i>	ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ.....	370
16.1.	Поняття «масові заходи» та їх характерні ознаки.....	370
16.2.	Основні види масових заходів, щодо яких здійснюється організація охорони публічного порядку та безпеки.....	375
16.2.1.	<i>Перелік видів масових заходів.....</i>	<i>375</i>
16.2.2.	<i>Вимоги щодо місця, часу та інших умов проведення мирного зібрання</i>	<i>379</i>
<i>Розділ 17.</i>	ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЗЛОЧИНЦІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	385
<i>Розділ 18.</i>	ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....	397
18.1.	Поняття екстремальної ситуації та її види.....	397
18.2.	Поняття надзвичайного стану.....	399
18.3.	Дії працівників підрозділів Національної поліції в умовах запровадження правового режиму надзвичайного стану	402
18.4.	Дії працівників Національної поліції у ситуаціях техногенного та природного характеру.....	405
<i>Розділ 19.</i>	ДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА РЕЧОВИН.....	412
19.1.	Дотримання заходів особистої безпеки поліцейськими при виявленні вибухових пристроїв.....	412
19.2.	Основні терміни, які вживаються при вивченні теми	413
19.3.	Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують.....	415
19.3.1.	<i>Дії слідчого (старшого СОГ) на місці події.....</i>	<i>417</i>
19.3.2.	<i>Дії керівника органу досудового розслідування.....</i>	<i>419</i>
19.3.3.	<i>Дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи):</i>	<i>420</i>

19.4.	Загальні вимоги дотримання заходів безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами	421
19.4.1.	<i>Загальні заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами:</i>	<i>421</i>
19.4.2.	<i>Заходи безпеки при отриманні вибухових матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи:</i>	<i>424</i>
19.5.	Особливості ідентифікації вибухонебезпечних предметів	425
19.5.1.	Військові бойові припаси	425
19.5.2.	Саморобні вибухові пристрої	430
19.6.	Рекомендації поліцейським при виявленні вибухонебезпечних предметів	434
19.6.1.	Рекомендації при виявленні снарядів та інших вибухонебезпечних предметів під час проведення господарських робіт	434
19.6.2.	Рекомендації при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час проведення превентивних поліцейських заходів	436
19.6.3.	Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час перевірки транспортних засобів	437
19.6.4.	Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті	437
19.6.5.	Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту	438
19.7.	Проведення евакуації населення	439
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		442
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ		452
ДОДАТКИ		458

ПЕРЕДМОВА

Інтенсивні зміни в правоохоронній системі України, зокрема приведення роботи Національної поліції до сучасних європейських і світових вимог, окрім створення належного нормативного підґрунтя для такої діяльності, вимагають удосконалення фахової підготовки поліцейських, підвищення професіоналізму та результативності. Адже ефективність дій поліції загалом оцінюється, з огляду на діяльність конкретних поліцейських – їх уміння спілкуватися з громадянами, ухвалювати законні та правильні рішення, адекватно поводитись у типових та екстремальних ситуаціях, професійно проводити затримання правопорушників тощо.

Водночас високий рівень виконання поліцейськими своїх професійних обов'язків, пов'язаних з охороною публічного порядку та безпеки, боротьбою зі злочинністю, має у своїй основі належну підготовку і загальнотеоретичну, і спеціальну – професійну. З урахуванням цього, процес фахової підготовки поліцейських, як організований безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань, не тільки не втрачає, а навпаки, набуває все важливішого значення.

Основу професійної підготовки поліцейського становить належна тактико-спеціальна підготовка – індивідуальна тактична підготовка до дій у типових й екстремальних ситуаціях, а також підготовка до таких дій у складі службових нарядів і груп.

Враховуючи сучасні тенденції щодо збільшення, за оцінками експертів, кількості незареєстрованої зброї у населення, випадків злісної непокори законним вимогам поліцейського з боку правопорушників, фізичного опору під час

затримання, разом з боку сторонніх осіб тощо, є підстави стверджувати, що тактико-спеціальна підготовка працівників поліції має важливе значення. З огляду на необхідність забезпечення особистої безпеки, і водночас враховуючи тенденцію до відеофіксації дій поліцейських правопорушниками чи сторонніми особами, актуальним є питання чіткості, оперативності та правильності дій під час виконання поліцейським своїх службових обов'язків. Особливо це стосується випадків застосування сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї, дотримання в разі цього вимоги про доцільність та обґрунтованість їх застосування.

Незважаючи на усвідомлення керівництвом МВС України та Національної поліції пріоритету постійного підвищення рівня професіоналізму кадрів, пріоритетності безпеки працівників під час виконання службових обов'язків і діях в екстремальних ситуаціях і вжиття дієвих заходів у цій сфері, стан справ на цьому важливому етапі діяльності спричиняє значне занепокоєння. Трагедії у Києві (з переслідуванням автомобіля БМВ), Дніпрі, Княжичах є підтвердженням цього.

Очевидно, що за допомогою цього навчального посібника не вирішаться всі питання забезпечення належної якості професійної діяльності поліцейських, але, як видається, може стати ефективним засобом у досягненні такого результату.

Викладений в ньому матеріал, у короткій та доступній формі, містить і нормативні положення, і алгоритми дій поліцейського у типових та екстремальних ситуаціях.

Розділ 1

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ПРИНЦИПИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ, ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Тактико-спеціальна підготовка (далі – ТСП) є складовою системи службової підготовки співробітника Національної поліції (далі – НП) і охоплює комплекс навчальних дисциплін, мета яких – навчання особового складу НП умілим діям в екстремальних ситуаціях, підготовка керівного складу до виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайного стану або складної оперативної обстановки в мирний і військовий час, а також тактиці несення патрульної служби.

Основу ТСП працівника Національної поліції становлять:

1. Вивчення і розробка тактичних засобів і прийомів дій в екстремальних ситуаціях.

2. Правові підстави застосування превентивних поліцейських заходів.

3. Правові підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу (фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї).

4. Вивчення і подальше відпрацювання тактичних дій та бойових порядків, що використовуються при забезпеченні публічної безпеки і порядку, ліквідації масових заворушень.

5. Використання маневру силами і засобами під час проведення спеціальних операцій, а також оволодіння методикою управління цими силами.

Під екстремальними ситуаціями в цьому разі вважають такі умови обстановки, які вимагають від керівників прийняття і втілення в життя неординарних рішень, а від всього особового складу – максимального напруження пси-

хічних і фізичних зусиль. Такі умови характерні для воєнного стану, а в мирний час, зазвичай, виникають у разі стихійного лиха, великих аварій і катастроф на підприємствах, а також при різкому загостренні оперативної обстановки, спричиненої діями озброєних злочинців й інших особливо небезпечних осіб, злочинних угруповань, масових заворушень у населених пунктах.

ТСП є складовою спеціальних знань науки управління в сфері правопорядку, яка вивчає проблеми в службово-бойовій діяльності системи НП, розробляє специфічні питання зі застосування сил і засобів НП у разі надзвичайних обставин і в умовах воєнного стану.

Основними завданнями ТСП у НП є:

1. Виховання у співробітників високих моральних, волевих якостей, необхідних їм під час виконання службово-бойових завдань.

2. Формування навичок системного ухвалення рішень на виконання поставлених завдань за будь-яких умов.

3. Розвиток у співробітників теоретичних знань і практичних навичок в організації та управлінні діями елементів у спеціальній операції.

4. Навчання тактичним діям патрульних поліцейських та інших працівників Національної поліції.

Предметом ТСП є теорія і практика підготовки і здійснення службово-бойових дій силами НП в екстремальних ситуаціях.

Теорія ТСП вивчає зміст і характер екстремальних ситуацій, причини їх виникнення й умови, за яких вони виникають, розкриває закономірності та принципи дій сил і засобів НП у цих умовах, вивчає можливості сил НП щодо ліквідації надзвичайних ситуацій (далі – НС) і їх наслідків, розробляє засоби підготовки і ведення службово-бойових дій створеними угрупованнями сил НП.

Теоретичні положення ТСП відображаються в статутах, наказах, настановах, підручниках, посібниках, теоретичних працях.

Практичний аспект ТСП охоплює діяльність керівників підрозділів усіх рівнів, формувань всього особового складу з підготовки до ведення службово-бойових дій. Сюди належить:

1. Збір і вивчення даних оперативної обстановки.
2. Прийняття рішень і доведення їх до підлеглих.
3. Планування заходів.
4. Підготовка підрозділів і навчання всіх категорій співробітників.
5. Всебічність забезпечення дій сил НП.
6. Організація взаємодії підрозділів.
7. Безпосереднє управління силами і засобами в операції.

Роль ТСП для підрозділів НП в сучасних умовах, дуже велика, адже наслідки різноманітних надзвичайних ситуацій, чи то стихійне лихо, чи значна аварія на підприємстві, транспортна катастрофа, груповий антигромадський вияв, – будуть успішно і з мінімальними втратами усунені за добре організованих дій сил, що забезпечують публічну безпеку і порядок, безпеку руху, встановлений режим у зоні надзвичайної ситуації. Тому ТСП є важливою частиною спеціальної підготовки поліцейського.

ТСП – найдинамічніша частина спеціальних знань у сфері правоохоронної діяльності. Причому зміни в теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях проходять все швидше, з огляду на науково-технічний процес удосконалення засобів озброєної боротьби, розповсюдження різноманітних новітніх технологій (заразом з боку злочинців) й ін.

Так, розвиток і вдосконалення ТСП невіддільно пов'язаний з розвитком і вдосконаленням усієї системи охорони порядку та законності. Нині ТСП визначає і класифікує екстремальні ситуації, виробляє теоретичні основи і практичні рекомендації щодо дій сил НП на основі розвитку історичного досвіду, вивчення проблем сучасності, прогнозу на майбутнє.

Система ТСП пов'язана з низкою навчальних дисциплін, які вивчають у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС України, а саме: спеціальною

технікою, безпекою життєдіяльності, цивільним захистом, психологією безпеки та військовою топографією, вогневою і спеціальною фізичною підготовкою, адміністративною діяльністю та професійною психологічною підготовкою працівників поліції.

Основу ТСП становить спеціальна тактика, головна мета та зміст якої – це відпрацювання і втілення в практику поліції типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу і підрозділів в екстремальних ситуаціях, куди належать:

1. Вибір найбільш раціонального варіанта дислокації сил для кожної конкретної ситуації.

2. Планування дії.

3. Безпосереднє управління.

Спеціальна тактика є наслідком творчого мислення і використання загальновійськової тактики, узгодження її з елементами оперативної, режимної, адміністративної й інших видів діяльності НП.

Процес навчання спеціальній тактиці охоплює проведення командно-штабних навчань і групових вправ на топографічних картах і схемах, практичні заняття і тренування на місцевості. Основний час приділяється на практичні заняття, під час яких в умовах максимального наближення до реальних практично відпрацьовуються бойові дії і як окремих елементів угруповання сил у спеціальній операції, і вся операція.

Використання топографії в підрозділах НП передбачає, насамперед, вивчення елементів місцевості з метою врахування їх впливу на дію сторін у разі проведення спеціальних операцій, при визначенні маршрутів патрулювання, а також вивчення топографічних карт і планів, як основних графічних документів, що забезпечують науково обґрунтоване планування і надійне управління силами. Все це дає змогу досконало вивчити питання управління всебічного забезпечення дій сил НП в екстремальних ситуаціях і напрацювати практичні рекомендації з їх виконання.

До основних принципів, на яких ґрунтується ТСП, належать:

1. Цілеспрямованість, яка визначається концентрацією основних зусиль на досягненні головної мети – підготовки підрозділів і всього особового складу НП до дій в екстремальних ситуаціях.

2. Плановість на всіх етапах підготовки і проведенні спецоперацій.

3. Висока бойова готовність сил і засобів.

4. Суворе дотримання законності.

5. Принцип єдиного керівництва, заснований на чіткому розподілі відповідальності та наданні відповідних прав.

Поширення екстремальних ситуацій вимагає диференційного підходу до організації і проведення військових, оперативних, режимних дій НП і їх умілого застосування.

Мета ТСП – навчання і підготовка майбутнього офіцера, який в ролі старшого оперативного начальника повинен уміти:

1. Створити угруповання сил, найбільш відповідне для кожної конкретної ситуації.

2. Застосовувати види і засоби озброєних дій, які відповідають обставині, що виникла.

3. Організовувати чітку взаємодію сил: за завданнями, за часом, за місцем.

4. Маневрувати силами для створення тактичної переваги сил в основному напрямі.

Як складова службової підготовки співробітників НП, ТСП пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Зв'язок із суспільними науками полягає в тому, що ТСП у теоретичному аспекті ґрунтується на основних нормативно-правових актах нашої держави. Ця дисципліна розробляє форми і методи роботи, що забезпечують підтримку високого рівня патріотизму, морального стану в співробітників органів внутрішніх справ при виконанні службово-бойових завдань.

Зв'язок ТСП з правовими юридичними дисциплінами засновується на суворому дотриманні законності на всіх етапах розробки і проведення спеціальних операцій за участю сил НП.

Організація озброєних дій в екстремальних ситуаціях базується на теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях науки управління.

Практичний аспект ТСП пов'язаний з військовою наукою, яка використовує більшість засобів і методів загальновійськової тактики в разі проведення спеціальної операції.

Заразом спеціальна тактика відрізняється від загальновійськової метою дій, специфічним складом сил і заходів, характером взаємодії з державними органами і громадськими організаціями, а також засобами досягнення мети і використання сил, залучених до спецоперацій і забезпечення публічної безпеки й порядку в умовах складної оперативної обстановки.

Значний вплив на практичну сторону ТСП мають спеціальні юридичні дисципліни:

- адміністративна діяльність;
- криміналістика;
- кримінальний процес;
- кримінальне право та кримінологія;
- оперативно-розшукова діяльність.

Отож, ТСП – це комплекс навчальних дисциплін, засвоєння яких дасть змогу приймати оптимальні та доцільні рішення при виникненні екстремальних ситуацій.

Вивчення дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» стосується таких напрямів:

- загальновійськова підготовка (теоретична база бойових дій військових сил підрозділів Національної поліції);
- характеристика поліцейських нарядів під час виконання службово-бойових завдань;
- тактика патрульної поліції;
- основи ведення спеціальних операцій.

Питання для самопідготовки

1. Яке місце в системі службової підготовки посідає ТСП?
2. Охарактеризуйте предмет ТСП.
3. Що вивчає теорія ТСП?
4. З якими навчальними дисциплінами пов'язана ТСП?
5. На яких основних принципах ґрунтується ТСП?
6. У чому полягає мета ТСП?
7. Дайте характеристику основних напрямів ТСП.
8. Що формує у співробітників НП ТСП?
9. Що охоплює практичний аспект ТСП?

Розділ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ. ПІДГОТОВКА ДО НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

2.1. Національна поліція України

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно з законом.

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини та громадянина, їх ефективний захист. Одним із таких завдань є утворення Міністерства внутрішніх справ як цивільного органу європейського зразка з функціонально виправданою управлінською структурою, чітким розподілом повноважень між структурними підрозділами, оптимальним співвідношенням керівного та виконавчого складу персоналу.

Головною метою прийняття закону є створення Національної поліції в Україні.

Поліція – це складова системи органів Міністерства внутрішніх справ, які здійснюють державну виконавчу

владу у внутрішній сфері держави. Поліція створена державою для здійснення її функцій служіння суспільству. Головною особливістю статусу поліції є те, що вона наділена такими засобами і можливостями, яких не має жодна інша організація, а саме державно-владними повноваженнями.

Так, відповідно до Закону України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади який входить до системи центральних органів виконавчої влади. Вищим органом системи центральних органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує та координує діяльність поліції через Міністра внутрішніх справ України.

МВС очолює Міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України.

Міністр має першого заступника, заступників та заступника Міністра – керівника апарату, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра.

Основні повноваження Міністра внутрішніх справ у відносинах з поліцією визначені ст. 16 Закону України «Про національну поліцію».

МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства та держави від злочинних і кримінально протиправних посягань, протидії (боротьби) зі злочинністю, виявлення кримінальних правопорушень, підтримання публічної безпеки і порядку (охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху), а також забезпечує формування державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних

прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у сферах цивільного захисту, зокрема запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та ліквідації надзвичайних ситуацій, гідрометеорологічної діяльності, міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Систему поліції формують: центральний орган управління поліцією, керівник якого призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра внутрішніх справ України (див. ст.ст. 14, 21 закону), та територіальні органи поліції поліцією, які утворює, ліквідовує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції. Керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України (див. ст. 15 закону).

Так, поряд з іншими органами виконавчої влади, діяльність, яких координується Міністром у системі МВС, функціонує Національна поліція, яку очолює керівник поліції.

У складі поліції функціонують:

- кримінальна поліція;
- патрульна поліція;
- органи досудового розслідування;
- поліція охорони;
- спеціальна поліція;
- поліція особливого призначення.

У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення.

П. 2 ст. 1. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом.

Відповідно до ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Згідно зі ст. 2 Закону України від 27 лютого 2014 року № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» серед основних завдань Кабінету Міністрів України є:

- забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;

- вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

- забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

- забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

- здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю.

До основних повноважень Кабінету Міністрів України (ст. 20) належить здійснення відповідно до закону управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; забезпечує розроблення і виконання державних програм приватизації; подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації.

2.2. Правова основа діяльності поліції

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

2.3. Основні завдання та види нарядів патрульної поліції

Патрульна поліція – підрозділ Національної поліції України, що здійснює цілодобове патрулювання вулиць, а також першим реагує на виклики 102, з метою забезпечення публічного порядку і безпеки, захисту прав громадян, безпеки дорожнього руху, забезпечує публічний порядок і безпеку в разі проведення масових заходів, залучається до ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха.

Основні завдання патрульної поліції

1. Реалізація в межах компетенції державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави публічного порядку і безпеки. Забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій.

2. Запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню.

3. Взаємодія із суспільством: реалізація підходу «поліція та громада», що полягає у співпраці та взаємодії із населенням, громадськими організаціями, іншими підрозділами Національної поліції, органами публічної влади, з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірливих відносин між поліцією та населенням.

4. Надання в межах визначених законом послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

5. Забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів із питань безпеки дорожнього руху.

Основні функції патрульної поліції

Патрульна поліція відповідно до завдань виконує такі функції:

1) реалізовує в межах власної компетенції державну політику у сфері забезпечення публічної безпеки і громадського порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху;

2) підтримує партнерські відносини з населенням, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства для ефективного виконання завдань патрульної поліції і підвищення довіри населення до неї;

3) здійснює співпрацю підрозділів патрульної поліції у межах наданих їм повноважень з іншими структурними підрозділами Національної поліції та МВС України;

4) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчинення правопорушень;

5) вживає організаційних заходів для підвищення рівня безпеки дорожнього руху;

6) виявляє та припиняє факти порушення безпеки дорожнього руху, а також виявляє причини і умови, що сприяють їх учиненню;

7) здійснює контроль за додержанням законів, інших нормативних актів із питань безпеки дорожнього руху;

8) надає в межах власної компетенції посадовим і службовим особам та громадянам обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень законодавства, зокрема правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху;

9) удосконалює регулювання дорожнього руху з метою забезпечення його безпеки та підвищення ефективності використання транспортних засобів;

10) інформує про здійснення державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і громадського порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху;

11) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції;

12) здійснює добір кадрів в органи та підрозділи патрульної поліції, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників патрульної поліції;

13) здійснює інші функції та повноваження, визначені законодавством.

Основні форми службової діяльності патрульної поліції

1) патрулювання на транспортному засобі;

2) піший патруль.

Патрулювати можна також за допомогою інших засобів, згідно з законодавством України (наприклад, спеціальні автомашини, вертольоти, мотоцикли, велосипеди та інші транспортні засоби, а також кінний патруль).

Автопатруль

Патрульні автомобілі використовуються для переміщення патрулів з одного пункту несення служби до іншого, патрулювання за маршрутом, виїздів на місце події, доставляння в службові приміщення осіб, затриманих за вчинення

злочинів і порушень публічної безпеки і порядку, у винятках (за відсутності спеціального транспорту) – для доставляння в медичні заклади громадян, які є в безпорадному стані, а також осіб, які перебувають у стані сп'яніння на вулицях і в інших публічних місцях.

Спорядження патрульного автомобіля:

- 1) пристрій радіозв'язку;
- 2) гучномовець;
- 3) спеціальний пристрій освітлення;
- 4) спеціальні звукові сигнали;
- 5) планшет;
- 6) принтер;
- 7) вогнегасник;
- 8) аптечка невідкладної медичної допомоги;
- 9) термінал безготівкового розрахунку;
- 10) бронежилети;
- 11) попереджувальні знаки.

Екіпаж складається з двох патрульних (за необхідності з трьох).

Під час здійснення патрулювання в автомобілі зі спеціальними знаками використовується така методика:

- з метою спостереження за дорожнім рухом здійснюється патрулювання в потоці інших транспортних засобів;
- з метою забезпечення безпеки дорожнього руху, враховуючи статистичний аналіз, автопатруль повинен зупинятися у громадських місцях підвищеної небезпеки, так, щоб його було видно іншим водіям.

Екіпажу патрульної служби забороняється:

- перевезення вантажу і третіх осіб (за винятком випадків, передбачених законом);
- самостійно приймати рішення про зміну маршруту;
- залишати затриманих у машині без нагляду.

Піший патруль

Піше патрулювання здійснюється в громадських місцях.

Під час пішого патрулювання захист правопорядку на території проводиться в однострої зі спеціальним споря-

дженням, затвердженим у встановленому законодавством України порядку.

Патрулю для несення служби визначається маршрут патрулювання, що включає місцевість, яка прилягає до основного напрямку руху патруля в межах видимості та чутності.

Піший патруль постійно знаходиться на зв'язку з найближчим патрульним екіпажем, з черговою службою, щодня повідомляє безпосередньому керівнику та черговій частині про своє місцезнаходження та обстановку на своїй території.

Дислокація нарядів патрульної поліції

1. Сили і можливості патрульного на певній території визначаються відповідно до місця його дислокації та обов'язкових щоденних норм.

2. Дислокацією є певна територія, на якій виконує свої обов'язки патрульний, і яка розділена на квадрати і контрольно-пропускні пункти.

3. Схему дислокації розробляють і затверджують керівники відповідних органів патрульної поліції, урахувуючи в разі цього особливості території (наприклад, щільність населення). Кожний екіпаж повинен виконувати покладені на нього функції в закріпленому за ним квадраті або контрольно-пропускному пункті.

4. Графік чергувань та режим робочого часу особового складу визначається керівником відповідного органу патрульної поліції. За необхідності виїзду екіпажу з квадрата дій, цей квадрат перекривають екіпажі з сусідніх квадратів. У разі необхідності або отримання інформації від інших правоохоронних органів кордони квадратів можуть бути змінені.

5. Тимчасова відсутність патрульного на території його дії.

Патрульний має право тимчасово залишити закріплену за ним територію в таких випадках:

1) у разі виконання доручення безпосереднього керівника або чергової служби. Зокрема, коли виникає необхід-

ність відновити правопорядок, попередити вчинення злочину та інших правопорушень за межами території, що закріплена за патрульним;

2) під час переслідування підозрюваного з метою його затримання;

3) у разі нападу на осіб або проведення рятувальних дій під час стихійного лиха;

4) перевезення правопорушників;

5) під час транспортування безпритульних неповнолітніх у відповідні органи;

6) з метою надання невідкладної медичної допомоги постраждалим;

7) у разі несподіваної хвороби напарника: екіпаж повинен зв'язатися з черговим служби і безпосереднім керівником, щоб повідомити причину припинення маршруту.

Є такі *види* нарядів: патрулі, пересувні поліцейські групи (ППГ), патрульні групи (ПГ), пости охорони порядку (ПО), пости охорони об'єктів (ПОО), пости регулювання дорожнього руху (ПР), патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) і контрольно-пропускні пункти (КПП).

До *засобів* патрульної поліції належать:

а) спеціальні автомашини, вертольоти, мотоцикли, велосипеди, катери та інші транспортні засоби;

б) відеомагнітофони, диктофони, радіо, прямий зв'язок і сигналізація;

в) вогнепальна зброя, спорядження і спеціальні засоби;

г) електромегафони, освітлювальні прилади, інша апаратура і технічні засоби;

д) службові собаки та коні.

Патрульні автомобілі та мотоцикли використовуються для переміщення патрулів з одного пункту несення служби до іншого, патрулювання за маршрутом, виїздів на місце події, доставляння в службові приміщення осіб, затриманих за вчинення злочинів і порушень публічної безпеки і порядку, у виняткових випадках (за відсутності спеціального транспорту) – для доставляння в медичні заклади громадян,

які перебувають в безпорадному стані, а також у стані сп'яніння на вулицях і в інших громадських місцях.

Використання патрульного транспорту з іншою метою категорично забороняється. Патрульні автомобілі й мотоцикли повинні бути оснащені радіостанціями й укомплектовані спеціальними засобами і необхідним інструментом.

Патрульні катери призначені для здійснення патрулювання на водоймищах, а також для забезпечення порядку і безпеки під час проведення спортивних змагань та інших заходів на воді.

Вертольоти використовуються для транспортування патрульних нарядів у важкодоступну для іншого виду транспорту місцевість або на значну відстань, а також для контролю за станом обстановки в разі виникнення надзвичайних обставин.

Велосипеди застосовують для патрулювання у приміській, дачній або курортній місцевостях, парковій зоні та інших місцях, де рух інших видів транспорту ускладнений.

Кінні наряди практикують для патрулювання в лісних та паркових масивах, на околицях міст і населених пунктів, при забезпеченні спортивних та інших масових заходів.

Патруль – рухомий наряд у складі одного або декількох працівників поліції, який виконує покладені на нього обов'язки на маршруті патрулювання. Патрулі можуть нести службу на автомобілях (ПА), мотоциклах (ПМ), катерах (ПКТ), велосипедах (ПВ).

Застосовуються також піші (ПП), кінні (ПК) та патрулі зі службовими собаками (ПС). Патрулю для несення служби визначається маршрут патрулювання, що включає місцевість, яка прилягає до основного напрямку руху патруля в межах видимості і чутності. Ширина смуги маршруту патрулювання уточнюється на місцевості, що прилягає до основного напрямку руху патруля в межах закріпленої за ним території. Довжина маршруту патруля на автомобілі становить переважно 6–8 км, на мотоциклі – 3–5 км, пішого – 1–1,5 км. Довжина маршрутів може бути збільшена або змен-

шена залежно від їх особливостей і стану оперативної обстановки на них.

Пересувна поліцейська група (ППГ) – комбінований за складом та оснащений спеціальними технічними засобами наряд поліції на автомобілі, який патрулює в закріпленому секторі або квадраті та призначений для вжиття невідкладних заходів з попередження порушень публічної безпеки і порядку, здійснення оперативно-розшукових заходів щодо розкриття злочинів по «гарячих» слідах. Склад кожної такої групи визначається наказом начальника підрозділу НП міста, району населених пунктів і до неї включаються: працівник сектору кримінальної поліції, дільничний офіцер поліції, офіцер поліції та поліцейський водій.

Окрім цього, для забезпечення публічної безпеки і порядку створюють спільні наряди (СН) із залученням військовослужбовців Національної гвардії України або Міністерства оборони України.

Патрульна група (ПГ) – наряд у складі двох або більше патрулів під єдиним керівництвом. Патрульній групі для несення служби визначається дільниця території міста, відокремлене селище, об'єкт, де проводяться масові заходи, зона масового відпочинку тощо. Основу патрульної групи становить патруль на автомобілі, обладнаний радіостанцією, проблисковим маячком, гучномовною установкою, сиреною та іншими технічними засобами. Начальником патрульної групи (старшим наряду патрульної групи) призначається досвідчений офіцер поліції, спроможний забезпечити ефективне керівництво патрульною групою.

Спеціалізована патрульна група (СПГ) – спеціальний вид наряду, призначений для боротьби з найпоширенішими правопорушеннями на вулицях та в інших громадських місцях. Члени цієї групи несуть службу, зазвичай, в цивільному одязі під керівництвом оперативного працівника або дільничного офіцера поліції.

Пост охорони порядку (ПО) – місце або дільниця місцевості, де працівники поліції (постові) виконують покладені

на них обов'язки. Для поста визначається його центр і межі. Центр поста визначається в такому місці, звідки найзручніше наглядати і швидко вживати заходи для попередження й припинення правопорушень. Відстань меж від центру поста не повинна перевищувати, зазвичай, 300 м. Пости виставляються в місцях, де необхідно забезпечити постійну присутність працівника поліції.

Пости охорони об'єктів (ПОО) – місце або ділянка місцевості, де працівники Державної служби охорони при МВС України здійснюють на договірних засадах охорону об'єктів та іншого майна державної, колективної та приватної власності, майна іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб, а також громадян. Пости виставляються на об'єктах, де необхідно забезпечити постійну поліцейську охорону їх майна.

Патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) – наряд у складі одного або кількох працівників Дорожньої поліції, який здійснює контроль за дорожнім рухом та виконанням громадянами Правил дорожнього руху шляхом патрулювання на автомобілях, мотоциклах, вертольотах або пішим патрулюванням.

Піше патрулювання застосовується для контролю за рухом на невеликих за відстанню, напружених за рухом та інтенсивністю, небезпечних за аварійністю ділянках доріг (вулиць). У разі цього застосовуються такі методи несення служби, які мають можливість своєчасно фіксувати і припиняти усі правопорушення. Втручання в разі правопорушень полягає в обов'язковому реагуванні на дії громадян з метою запобігання та припинення правопорушень, застосування встановлених засобів впливу до порушників.

Для забезпечення пропускнуго режиму або обмеження руху транспорту і пішоходів у конкретному районі (місцевості) при проведенні масових заходів, виникненні стихійного лиха, епідемій та в інших випадках створюють *контрольно-пропусчні пункти (КПП)*, де перебуває наряд поліції. На важливих ділянках і напрямках старшими нарядів на контро-

льно-пропускних пунктах призначають досвідчених офіцерів поліції.

Особи молодшого і керівного складу зобов'язані проходити службу там, де це викликано інтересами служби й обумовлено наказами начальників територіальних органів поліції.

2.4. Підготовка нарядів до несення служби патрульною поліцією

Працівники патрульної поліції призначені в наряд для несення служби, прибувають у підрозділ НП чи спеціально визначене місце за 45 хв до початку інструктажу. В разі прибуття вони доповідають черговому і своєму командирові, називають їх за званням, додаючи перед званням слово «Товаришу (пане)», наприклад: «Товаришу (пане) лейтенант, капрал Петренко для несення служби прибув».

Керівники усіх рівнів несуть персональну відповідальність за організацію безпеки поліцейських, його теоретичну та практичну підготовку, вміння професійно та грамотно реагувати і діяти в нестандартних, екстремальних ситуаціях.

Інструктаж нарядів проводять: керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) підрозділу. З метою підвищення професійної майстерності поліцейських з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної (громадської) безпеки і порядку згідно з розробленою методикою інструктажів, для участі в їх проведенні можуть запрошуватися керівники або досвідчені працівники блоку кримінальної поліції, патрульної поліції, превентивної діяльності, а також працівник підрозділу професійного навчання, інструктор (позаштатний інструктор) з особистої безпеки. Інструктаж проводиться безпосередньо перед початком несення служби з працівниками, які заступили в наряд у складі слідчо-оперативної групи, сектору реагування патрульної поліції, інших видів

нарядів, які будуть нести службу разом або виконувати ідентичні завдання.

До несення служби у складі нарядів залучаються працівники поліції, які допущені до самостійного виконання службових обов'язків та за якими закріплена вогнепальна зброя.

Перед проведенням цільового інструктажу працівники поліції озброюються й екіпіруються спеціальними засобами активної оборони й індивідуального захисту.

Однострій поліцейського:

- поліцейський повинен мати акуратний зовнішній вигляд, справне спорядження, носити встановлений однострій;

- на однострої повинен бути розміщений нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона.

Спорядження патруля (пішого й на автомобілі):

- службове посвідчення;
- вогнепальна зброя з набоями та запасними магазинами;
- засоби індивідуального захисту, спецзасоби;
- ліхтар;
- ручка;
- олівець;
- офіцерська лінійка;
- блокнот;
- схема креслень ДТП;
- світловідбивальний диск;
- далекомір, драгер;
- стрічка (сигнальна стрічка) або сигнальні загороджувальні конуси для огороження місця події;
- протоколи про адміністративні правопорушення;
- протоколи про затримання;
- бланки постанови про адміністративні правопорушення;
- аркуші паперу (формат А4);
- мобільні пристрої радіозв'язку (радіостанція);

- тактичний ремінь;
- мобільний телефон, планшет;
- портативний (нагрудний) відеореєстратор;
- службова сумка;
- перев'язувальний пакет (індивідуальна аптечка).

Цільовий інструктаж поліцейських передбачає проведення:

Підготовчої частини, яка охоплює:

- визначення фізичної готовності поліцейських до несення служби;
- стройового огляду поліцейських.
- визначення психологічної готовності працівників до несення служби.

Основної частини, яка охоплює:

- доведення оперативної обстановки і поставлення працівникам поліції завдань на період несення служби;
- опитування поліцейських на предмет знання ними своїх службових обов'язків, правових підстав застосування і використання заходів примусу, матеріальної частини зброї і заходів безпеки при поводженні з нею;
- оцінку готовності поліцейських до дій в типових і екстремальних ситуаціях.

Проведення цільових інструктажів щоденно фіксується у книзі постових відомостей, журналі реєстрації інструктажів про заходи безпеки при поводженні зі зброєю, згідно з додатком до наказу МВС України від 01.02.2016 № 70, та журналі обліку перевірки рівня знань під час проведення цільового інструктажу.

Журнали інструктажів мають бути зареєстровані, прошнуровані, пронумеровані, скріплені печаткою і зберігатися у черговій частині підрозділу.

Контроль за збереженням та веденням службової документації, відомостей, облік (відміток) реєстрації інструктажів покладається на керівників структурних підрозділів апарату Головного управління, керівників окремих підрозділів ГУНП, начальників секторів реагування патрульної

поліції відділів і відділень поліції, керівників відділу моніторингу відділів і відділень поліції в містах.

Перевірки якості проведення цільових інструктажів здійснюються відповідальними (помічниками відповідальних) від керівництва ГУНП, працівниками УОАЗОР (управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України), УКЗ ГУНП (управління кадрового забезпечення головних управлінь Національної поліції України).

Початок інструктажу в підрозділі залежить від розпорядку дня, в разі цього час на проведення основної частини інструктажу не повинен перевищувати 30 хв.

На інструктажі в обов'язковому порядку повинні бути присутні:

- керівник (командир) підрозділу;
- відповідальний, помічник відповідального від керівництва;
- представник керівництва стройового підрозділу (за необхідністю);
- начальник сектору реагування патрульної поліції (якщо передбачено штатним розкладом);
- черговий;
- черговий, який змінюється;
- поліцейські структурних підрозділів (служб), які заступають у наряд.

До інструктажу також можуть залучатися:

- інспектор з професійного навчання або інструктор (позаштатний інструктор) з особистої безпеки.

Інструктаж проводиться у визначеному керівником підрозділу місці, з огляду на конкретне завдання, зазвичай, у спеціально обладнаному приміщенні (навчальному класі) або у внутрішньому подвір'ї підрозділу і передбачає здійснення певних заходів:

Озброєння працівників

Працівники поліції перед проведенням цільового інструктажу отримують в черговій частині вогнепальну зброю

і спеціальні засоби (кайданки, гумові кийки та балончики з препаратами сльозогінної та дратівної дії) та засоби індивідуального захисту (шоломи, бронежилети й ін.).

Видача й приймання озброєння здійснюється відповідно до вимог Розділу 3 Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70.

Для отримання вогнепальної зброї, боєприпасів керівник (командир) підрозділу, його заступники або відповідальний від керівництва повідомляє чергового по органу про необхідність їх видачі.

Підставою для видачі черговим озброєння й спецзасобів поліцейським підрозділу є *письмова вказівка керівника підрозділу у вигляді затверджених ним відомостей служби нарядів, графіків чергувань або чищення зброї, розстановок поліцейських під час уведення в дію оперативних планів чи проведення операцій, витягів з наказів або рапортів з його резолюцією, в обмін на картку-замісник і за наявності підпису особи, яка отримує озброєння у книзі видачі та приймання озброєння і спецзасобів або у книзі нарядів.*

Працівникам поліції інших підрозділів НП України та підрозділів інших міністерств і відомств озброєння видається на підставі відомості, графіків, листів, заявок, затверджених керівництвом підрозділу, що передав зброю на тимчасове зберігання (з обов'язковою резолюцією начальника підрозділу, де зберігається зброя, і зазначенням точного часу отримання та здачі озброєння), а особам, які перебувають у відрядженні – при пред'явленні службового посвідчення та посвідчення про відрядження.

З дозволу чергового по підрозділу під контролем керівника підрозділу (командира підрозділу, служби або його заступника чи відповідального від керівництва органу) працівники почергово по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для отримання зброї і боєприпасів.

Черговий видає поліцейським зброю, спорядження, спеціальні засоби, засоби зв'язку. Про отримання зброї працівник поліції робить відмітку в книзі служби нарядів.

Отримавши зброю і боєприпаси, поліцейський підходить до кулеуловлювача і проводить їх огляд. Перевіряє наявність патрона в патроннику, для чого вилучає магазин з основи рукоятки пістолета, знімає його із запобіжника, тримаючи пістолет у руці, вільною рукою відводить затвор у крайнє заднє положення, ставить його на затворну затримку й оглядає патронник. Натиснувши пальцем руки на затворну затримку, повертає затвор у крайнє переднє положення, натискає на спусковий гачок, притримуючи курок великим пальцем руки (здійснює спуск курка з бойового взводу), та вмикає запобіжник. У разі цього ствол зброї має бути спрямований тільки в кулеуловлювач, а вказівний палець завжди повинен знаходитися на спусковій скобі. Перевіряє кількість та стан отриманих патронів і самостійно споряджає ними магазини.

Під час огляду зброї необхідно перевірити:

1) відповідність номерів на затворі, запобіжнику та магазинах номера на рамці пістолета (відповідність номерів на ствольній коробці, затворній рамі з газовим поршнем номера на кришці ствольної коробки автомата);

2) відсутність на металевих частинах зброї нальоту, іржі, бруду, подряпин, тріщин;

3) справність частин зброї;

4) стан утримання магазину в основі рукоятки (ствольної коробки);

5) чистоту каналу ствола.

У разі виявлення несправностей зброї їх необхідно терміново усунути. Якщо в підрозділі (закладі, установі) поліції вони не можуть бути усунені, зброя направляється до ремонтної майстерні. На час ремонту зброї за поліцейським закріплюється інша (резервна) зброя.

Під час огляду патронів необхідно перевірити:

1) відсутність на гільзах іржі й зеленого нальоту, особливо на капсулі, ум'ятин, подряпин, що перешкоджають входженню патрона до патронника;

2) чи не витягується куля з гільзи рукою, чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи. Патрони з такими

дефектами повинні бути відібрані й здані до чергової частини підрозділу (закладу, установи) поліції;

3) відсутність навчальних патронів серед бойових.

Якщо патрони забруднені, вкриті незначним зеленим нальотом або іржею, їх необхідно витерти сухою чистою ганчіркою.

Огляд зброї та патронів відбувається згідно з Розділом 3 Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70.

Не виймаючи пістолета з кобури, один магазин із патронами працівник вставляє в основу рукоятки пістолета, а інший – кладе до кишені для запасного магазину кобури (спеціального спорядження, підсумку для магазинів, розвантажувального жилета).

Працівники поліції, включені до складу слідчо-оперативної групи, інших видів нарядів, забезпечуються зброєю, боєприпасами і спецзасобами індивідуального захисту та активної оборони. За рішенням керівника (командира) підрозділу їм можуть видаватися автоматична зброя та інші спеціальні засоби.

Контроль за екіпіруванням членів слідчо-оперативної групи та нарядів при виїзді на місце події покладається на керівника (командира) та відповідального від керівництва підрозділу.

Черговий або командир підрозділу оголошує пости та маршрути патрулювання, час несення служби та інформує про відміну орієнтувань, знайомить з отриманою інформацією про вчинені злочини, прикмети осіб, що розшукуються, викрадене майно та з іншими відомостями, контролює їх записи в службовій книзі, потім виставляє наряд на інструктаж, перевіряє у кожного поліцейського наявність озброєння і спорядження. Робить відповідний запис у книзі служби нарядів підрозділу НП. Під час виявлення недоліків уживає заходів для їх усунення і доповідає про готовність особового складу до несення служби посадовій особі, яка відповідно до щомісячного графіка проводить інструктаж.

Патрульний (постовий), який заступає на службу, зобов'язаний бути одягненим у форму за сезоном, мати зразковий зовнішній вигляд і справне спорядження.

Той, хто інструктує, зобов'язаний:

- упевнитись у готовності особового складу до несення служби і вжити заходів до усунення виявлених недоліків;

- перевірити знання патрульними і постовими своїх прав і обов'язків, окремих положень нормативних актів, правил застосування зброї і спеціальних засобів, прикмет розшукуваних злочинців і викраденого майна;

- оголосити результати несення служби за минулу добу, за необхідності роз'яснити недоліки й упущення, навести приклади зразкових дій патрульних і постових;

- роз'яснити оперативну обстановку, поставити нарядам конкретні завдання на весь період несення служби і визначити порядок їх виконання;

- запропонувати вирішити декілька завдань, у разі цього розібрати найхарактерніші тактичні прийоми несення служби (ведення нагляду, виявлення злочинців за малопомітними прикметами, забезпечення публічної безпеки і порядку, затримання озброєних злочинців й ін.);

- нагадати поліцейським про необхідність додержання законності, а також про ввічливе і уважне ставлення до громадян;

- роз'яснити порядок зміни нарядів, зв'язку і взаємодії.

Проведення інструктажу закінчується оголошенням наказу про заступання нарядів НП на службу. Наприклад: «Наряд, струнко! Наказую заступити на охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечити публічний порядок і безпеку у місті Львові. Під час несення служби суворо додержуватись законності, виявляти високу культуру, ввічливе звернення до громадян! Наряд, праворуч (ліво-руч)! За маршрутами і постами кроком руш!».

Патрульний має право:

- 1) вимагати від особи дотримання закону; пояснити особі, що вчинені нею дії є незаконними. У разі невиконання

законної вимоги патрульного вжити передбачені законом заходи;

2) перевірити документи, що посвідчують особу, якщо є доволі підстав уважати, що особа вчинила або має намір учинити правопорушення;

3) у разі здійснення патрулювання на транспортному засобі водій має право включити спеціальні світлові, звукові сигнали, а також з метою забезпечення безпеки дорожнього руху водій має право, у винятках, не дотримуватися вимог Закону України «Про дорожній рух»;

4) тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих заходів.

Під час виконання службових обов'язків патрульний зобов'язаний:

1) поважати і не порушувати права та свободи людини;

2) обмежувати права людини лише в спосіб та у випадках, що встановлені законом;

3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору, назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, в разі цього не випускати його з рук. Також патрульний повинен пояснити причину застосування певного поліцейського заходу;

4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм етики поліцейського;

5) під час здійснення перевірки документів дбайливо ставитися до них: не псувати, не робити в них записів або позначок;

6) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їх руху, та вжиті заходи для їх усунення;

7) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього та

опосередкованого керівників і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;

8) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя та здоров'я;

9) на місці ДТП ужити заходів, які встановлені законодавством, для з'ясування причин, що призвели до скоєння такої пригоди, і кваліфіковано розібратися в обставинах порушення Правил дорожнього руху і ДТП, надати громадянам допомогу в транспортуванні ушкодженого транспортного засобу;

10) виявити і затримати транспортний засіб; що перебуває в розшуку; водій якого втік з місця скоєння ДТП; який є знаряддям злочину або правопорушення;

11) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах контролювати дотримання Правил безпеки дорожнього руху;

12) надати допомогу (в період, коли патрульний не виконує певне спеціальне завдання) водію, у разі несправності його транспортного засобу;

13) на підконтрольній території володіти інформацією про розташування торгових центрів, виробництв, інших організацій та закладів;

14) після закінчення роботи поінформувати безпосереднього керівника про її результати.

Відповідно до встановлених завдань патрульний зобов'язаний знати:

1) чинні закони та інші нормативно-правові акти, пов'язані з виконанням його службової діяльності;

2) вулиці, дороги та інші ділянки території, що за ним закріплена, з метою затримання підозрюваного;

3) маршрути громадського транспорту;

4) дані правопорушників, що перебувають у розшуку, а також характерні ознаки для ідентифікації викрадених речей та транспортних засобів;

5) правила зв'язку та обміну інформацією з черговою службою;

6) на закріпленій за патрульним території знати місця дислокації та номери телефонів органів Національної поліції та інших правоохоронних органів, медичних установ, місця знаходження організованих автостоянок, станцій техобслуговування та інших об'єктів сервісу.

Патрульному заборонено:

1) порушувати Правила дорожнього руху, якщо це не пов'язано з необхідністю виконання службової діяльності;

2) залишати без нагляду транспортний засіб на тривалий час, якщо це не є необхідно в умовах, що виникли;

3) спілкуватися з людьми, перебуваючи в транспортному засобі, давати вказівки чи побажання учасникам дорожнього руху незрозумілими жестами, використовувати гучномовець або спеціальні сигнали не за призначенням;

4) передавати транспортний засіб, технічне обладнання, спецзасоби та пристрої, вогнепальну зброю іншим особам (за винятком випадків, обумовлених службовою необхідністю);

5) перевозити на службовому транспортному засобі третіх осіб, а також багажу, за винятком випадків, передбачених законодавством;

6) спати в транспортному засобі;

7) на власний розсуд відхилятися від установленого маршруту і змінювати режим робочого часу;

8) залишати без нагляду в службовому транспортному засобі затриманих осіб;

9) під час виконання службових обов'язків відвідувати кафе, бари, ресторани, клуби, якщо це не викликано службовою необхідністю.

На території районів, міст, районів у містах, де не створено підрозділи патрульної служби Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, поліцейські послуги надаються відокремленими структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в областях (далі –

відділи, відділення поліції), які функціонують за новою структурною побудовою.

Структурна побудова відділів та відділень поліції ґрунтується на створенні принципово нових (нетипових для колишніх органів внутрішніх справ) підрозділів патрульної поліції, кожен з яких складається з чотирьох однакових за штатною побудовою секторів реагування патрульної поліції (далі – СРПП) та сектору превенції.

Очолює патрульну поліцію заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції.

СРПП цілодобово забезпечують оперативне реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, у межах компетенції здійснюють їх розгляд, а також комплекс превентивних заходів шляхом патрулювання території обслуговування, виявлення та припинення правопорушень, застосування визначених законодавством поліцейських та інших заходів.

Також СРПП виконують функції чергових частин шляхом покладання на окремих, визначених начальником СРПП, працівників чергової зміни обов'язків інспектора-чергового та помічника чергового, водночас у таких відділах, відділеннях поліції чергова частина, як самостійний підрозділ, ліквідується.

Сектор превенції організовує заходи зі забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху, координує діяльність дільничних офіцерів поліції, забезпечує роботу дозвільної системи, а також профілактики злочинності у дитячому середовищі (ювенальної превенції).

Відділ (сектор) моніторингу створюється тільки у відділах поліції та здійснює, в межах власної компетенції, функції щодо координації, аналізу, планування, контролю та узгодження дій відділу поліції та відділень поліції у складі «куща» з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також надання поліцейських послуг.

Також до штату підрозділів моніторингу включений працівник, який здійснює функцію інформування населення про діяльність поліції (прес-офіцер).

Діяльність підрозділу моніторингу спрямовує і контролює безпосередньо начальник відділу поліції.

Штатна чисельність підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу вираховується згідно з визначеним навантаженням та формується з наявного тимчасового штату відділів та відділень поліції, а також шляхом перерозподілу штатної чисельності апарату ГУНП.

Комплектування посад працівників підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу здійснюється переважно завдяки працівникам колишнього блоку «громадської безпеки», «штабних», кадрових підрозділів, підрозділів забезпечення тощо.

Порядок створення секторів реагування патрульної поліції

1. СРПП утворюються у відділах, відділеннях поліції ГУНП на території обслуговування яких не передбачено створення підрозділів патрульної поліції Департаменту патрульної поліції Національної поліції України.

2. Для кожного відділу, відділення поліції необхідна кількість груп реагування патрульної поліції (далі – ГРПП) визначається так:

а) мінімальна кількість ГРПП утворюється із розрахунку 1 ГРПП на 25 тис. населення;

б) оптимальна кількість ГРПП вираховується з урахуванням коефіцієнту, помноженого на мінімальну кількість необхідних ГРПП ($K=1+((1/\text{щільність})\cdot 100 - 1)/3$, де K – коефіцієнт, 100 – максимально допустима щільність населення, а 3 – різниця між максимальною і мінімальною щільністю населення в різних областях України).

3. До складу ГРПП призначають не менше двох працівників (зазвичай інспектор та поліцейський).

4. Орієнтовна штатна чисельність ГРПП повинна становити для відділу поліції – приблизно 40% від загаль-

ної штатної чисельності підрозділу, для відділення поліції – 60%.

5. Начальник відділу, відділення з урахуванням змін оперативної обстановки на території обслуговування (на час курортного періоду; з огляду на необхідність проведення оперативно-профілактичного відпрацювання; для перекриття каналів надходження зброї, зокрема із зони АТО (блоkpости); через введення надзвичайного стану, епідемій, необхідність виставлення карантинних та інших постів тощо) може клопотати перед начальником ГУНП про тимчасове збільшення кількості ГРПП та інших нарядів поліції шляхом тимчасового покладання цих обов'язків на працівників інших структурних підрозділів відділів, відділень поліції, або залучення додаткових сил та засобів.

Організація роботи секторів реагування патрульної поліції

1) до патрульної поліції і відділу, і відділення поліції входять чотири СРПП та сектор превенції;

2) СРПП несуть службу цілодобово (у чотири зміни по 12 год кожна);

3) функції чергової частини передаються до СРПП;

4) у кожному відділі, відділенні формуються чотири однакових за штатною побудовою СРПП № 1, 2, 3, 4 (кожен сектор – це окрема чергова зміна) до складу якої входять:

- начальник СРПП – старший чергової зміни, є штатним відповідальним від керівництва, здійснює керування силами та засобами, які знаходяться на чергуванні, та забезпечує їх взаємодію з іншими підрозділами поліції;

- заступник начальника СРПП (посада вводиться у разі створення п'яти і більше ГРПП), або старший інспектор-черговий, за якими функціонально закріплюється обов'язки чергового відділу, відділення;

- помічник чергового;

- інспектори, поліцейські – не менше двох, у разі створення однієї ГРПП;

5) за необхідності в складі СРПП можуть створюватися додаткові наряди для виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху;

6) наряди сформовані для забезпечення публічної безпеки і порядку з числа приданих сил включаються до розрахунку сил і засобів чергової зміни, під час несення служби організаційно підпорядковуються начальникові відповідного СРПП та керуються ним;

7) територія обслуговування відділу, відділення поліції поділяється на зони реагування з урахуванням кількості населених пунктів, специфіки регіону, запитів територіальних громад, щільності населення, особливостей наявного дорожнього сполучення тощо, та заноситься до Плану дислокації нарядів патрульної поліції, який затверджується начальником відділу (відділення) та є складовою Плану комплексного використання сил та засобів;

8) за кожною зоною реагування закріплюється не менше ніж одна ГРПП, водночас закріплення ГРПП за зоною реагування є умовним, а рішення про направлення конкретної ГРПП на місце події приймає начальник СРПП;

9) керівники відділів (відділень) поліції створюють умови для належного виконання працівниками СРПП покладених на них завдань та функцій, забезпечують їх автотранспортом у робочому стані (іншими транспортними засобами: велосипедами, мотоциклами, катерами тощо), необхідною кількістю пального, одностроєм, засобами озброєння та індивідуального захисту, засобами зв'язку та іншими технічними засобами згідно із нормами належності, робочим місцем, оргтехнікою, канцелярським приладдям, доступом до інформації та інформаційних ресурсів МВС та Національної поліції, інших органів державної влади з обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних», забезпечують матеріальне стимулювання їх ефективної роботи.

Основні завдання ГРПП:

1) служіння суспільству, реалізація концепції «поліція та громада»;

- 2) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 3) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави;
- 4) протидія правопорушенням;
- 5) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин, або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Функції ГРПП:

- 1) своєчасне реагування на заяви й повідомлення про вчинені правопорушення та інші події з метою прибуття на місце події у найкоротший термін;
- 2) припинення правопорушень, надання допомоги громадянам, які її потребують;
- 3) установлення на місці події обставин учинення правопорушення, інформування про результати перевірки уповноваженого працівника СРПП;
- 4) ужиття заходів щодо встановлення особи, яка вчинила правопорушення, та її затримання у порядку, визначеному законодавством;
- 5) охорона місця вчинення кримінального правопорушення до прибуття слідчо-оперативної групи з метою збереження речових доказів та інших слідів;
- 6) установлення свідків та очевидців учинення правопорушення та отримання первинної інформації про обставини його скоєння;
- 7) у разі необхідності надання практичної допомоги членам слідчо-оперативної групи у здійсненні заходів щодо розкриття кримінального правопорушення в найкоротший термін;
- 8) розгляд звернень громадян у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян»;
- 9) складання, у межах компетенції, протоколів про адміністративні правопорушення та здійснення, у визначених законом випадках, провадження у справах про адміністративні правопорушення;

10) патрулювання території обслуговування з метою проведення превентивних заходів з попередження та виявлення правопорушень, забезпечення безпеки дорожнього руху, публічної безпеки та порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, інших публічних місцях;

11) налагодження та підтримка партнерських стосунків із населенням, територіальними громадами, органами влади для ефективного виконання поліцейських функцій та підвищення рівня довіри громадян до поліції;

12) надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

13) запобігання та припинення насильства в сім'ї;

14) доставляння, у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

15) здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі, регулювання дорожнього руху;

16) проведення заходів контролю за місцем проживання громадян – власників мисливської вогнепальної зброї, спеціальних засобів та боєприпасів до них з метою забезпечення дотримання ними встановлених правил її зберігання та використання;

17) проведення профілактичної роботи з особами, які у встановленому законом порядку, знаходяться на профілактичних обліках поліції, з метою здійснення функції превенції щодо таких осіб;

18) у разі необхідності забезпечення виконання ухвал слідчого судді, суду, органу досудового розслідування щодо приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка;

19) взаємодія з населенням, з метою отримання інформації про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення

яких відноситься до компетенції поліції, відомостей про осіб, які можливо причетні до скоєння правопорушень тощо;

20) виявлення та затримання транспортних засобів, що розшукуються, організація, у випадках, передбачених законом, їх доставляння до відділів, відділень поліції чи/або на спеціальні майданчики та стоянки для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

21) контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документування (зокрема за допомогою засобів фотота відеофіксації) виявлених недоліків та порушень у цій сфері для подальшого інформування відповідальних працівників сектору превенції відділу, відділення поліції;

22) своєчасний облік результатів діяльності ГРПП та наповнення відомчих баз (банків даних) шляхом збирання мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних, осіб, які затримані за підозрою у вчиненні правопорушень;

23) виявлення та затримання транспортних засобів, що розшукуються, організація, у випадках, передбачених законом, їх доставляння до відділів, відділень поліції чи/або на спеціальні майданчики та стоянки для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

24) контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документування (зокрема за допомогою засобів фотота відеофіксації) виявлених недоліків та порушень у цій сфері для подальшого інформування відповідальних працівників сектору превенції відділу, відділення поліції;

25) виявлення перешкод у дорожньому русі, ужиття в межах компетенції заходів щодо їх усунення та забезпечення інформування про це учасників дорожнього руху, обме-

ження або перекриття, у визначених законом випадках, дорожнього руху для забезпечення безпеки громадян, збереження їх життя та здоров'я.

Порядок реагування ГРПП на повідомлення про правопорушення, або іншу подію:

1) працівникам поліції, які перебувають у складі ГРПП, у разі отримання інформації про правопорушення або іншу подію необхідно невідкладно прибути на місце події:

- час прибуття у містах становить до 5 хв – за умови перебування ГРПП на дільниці, визначеній для несення служби, та до 7 хв – у разі, якщо задіяна ГРПП з іншої дільниці;

- час прибуття у сільській місцевості становить до 15 хв – у разі перебування ГРПП на дільниці, визначеній для несення служби, та до 20 хв – у разі, якщо задіяна ГРПП з іншої дільниці;

- у разі ускладнення погодних умов, дорожньої обстановки та особливостей місцевості або інших непередбачуваних обставин загальний час прибуття ГРПП на місце вчинення правопорушень та інших подій не повинен перевищувати часу, мінімально необхідного для подолання відстані від місця перебування наряду до місця події;

2) старший групи РПП, яка першою прибула на місце події, негайно інформує начальника СРПП (заступника начальника СРПП, старшого інспектора) про прибуття та візуальне обстеження місця події, та надалі доповідає про вжиті заходи з охорони місця події, стан здоров'я осіб, які отримали тілесні ушкодження, ступінь пошкодження об'єктів, майна, заходи, вжиті для встановлення особи правопорушника та його затримання, необхідність направлення на місце події СОГ та іншу інформацію;

3) ГРПП вживають необхідних заходів для забезпечення охорони місця події;

4) за наявності на місці події заявника або інших осіб – учасників події працівники ГРПП з'ясовують їхній стан здоров'я (за необхідності надають домедичну допомогу постраждалим або викликають швидку медичну допомогу) та

уточнюють обставини вчинення правопорушення. Обов'язково з'ясовують у заявника номер телефону та e-mail, а також зручний для нього спосіб отримання відповіді про результати розгляду його заяви чи повідомлення (поштою, на електронну скриньку, за допомогою стаціонарного або мобільного телефонного зв'язку);

5) ГРПП повинні установити свідків, прикмети осіб, які вчинили правопорушення, вжити заходів для їх затримання;

6) в разі реагування на кримінальні правопорушення ГРПП, після прибуття СОГ, за необхідності, повинні виконувати усні доручення старшого СОГ;

7) при реагуванні на повідомлення, що не містять ознак кримінального правопорушення, працівники ГРПП вживають, у межах повноважень, вичерпних заходів для розгляду його по суті, забезпечують повне та всебічне вивчення інформації, збір необхідних матеріалів (відбирають пояснення, складають рапорти та довідки), за необхідності, складають протокол про адміністративне правопорушення, здійснюють у визначених законом випадках провадження у справах про адміністративні правопорушення, оформляють офіційне застереження або попередження, проводять профілактичні бесіди тощо;

8) якщо подія не потребує проведення додаткової перевірки старший ГРПП складає рапорт, у якому викладає обставини події, вжиті заходи та зазначає про результати розгляду звернення, готує письмову відповідь громадянину про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення.

План-завдання ГРПП:

1) розроблення позмінних планів-завдань СРПП здійснюється сектором превенції за результатами аналізу оперативної обстановки, з урахуванням графіку відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щоденно (з понеділка по четвер – на наступну добу, у п'ятницю – на наступні три доби);

2) позмінні плани-завдання СРПП затверджуються заступником начальника – керівником патрульної поліції та передаються до СРПП;

3) на підставі позмінного плану-завдання начальник (заступник начальника) СРПП формує плани-завдання для кожної ГРПП, або іншого наряду, який входить до складу чергової зміни;

4) керівник патрульної поліції відділу, відділення поліції забезпечує контроль за розробленням плану-завдання;

5) у плані-завданні зазначаються конкретні заходи для виконання кожною ГРПП, зокрема щодо:

а) проведення на території обслуговування превентивних заходів із метою попередження вчинення правопорушень, забезпечення публічної безпеки та порядку, заходів, передбачених планами проведення цільових операцій та спеціальних оперативно-профілактичних заходів тощо;

б) патрулювання території відповідно до розроблених маршрутів з метою попередження та виявлення правопорушень;

в) перевірка місць масового скупчення людей, з метою отримання інформації про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення яких відноситься до компетенції поліції, а також отримання відомостей про осіб, які можуть бути причетними до вчинення правопорушень тощо;

г) перевірка осіб, які знаходяться на профілактичних обліках підрозділів поліції;

д) здійснення перевірок за місцем проживання громадян – власників мисливської вогнепальної зброї, спеціальних засобів з метою забезпечення дотримання ними встановлених правил її зберігання та використання;

е) забезпечення публічної безпеки під час проведення масових заходів;

6) начальник СРПП до плану-завдання може вносити коригування залежно від особливостей оперативної обстановки, а також поточних доручень керівника патрульної поліції.

Звіт про результати роботи СРПП:

1) після завершення чергування старший ГРПП (іншого наряду) доповідає начальникові СРПП про результати роботи

за зміну та стан виконання визначених планом-завданням заходів, із наданням підтверджуючих матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо);

2) начальник СРПП робить відповідні відмітки у формалізованому план-завданні та передає його до сектору моніторингу (сектору превенції) для подальшого аналізу і узагальнення.

Приймання-передача чергування:

1) приймання-передача чергування СРПП здійснюється самостійно;

2) після завершення чергування старший ГРПП (іншого наряду) доповідає начальникові СРПП про результати роботи за зміну та стан виконання визначених планом-завданням заходів, із наданням підтверджуючих матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо);

3) начальник СРПП робить відповідні відмітки у формалізованому план-завданні та передає його до сектору моніторингу (сектору превенції) для подальшого аналізу й узагальнення;

4) про наявність проблемних питань, що виникли під час приймання-передачі чергування, начальники СРПП доповідають керівнику патрульної поліції та діють за його вказівками.

Взаємодія ГРПП з дільничними офіцерами поліції:

1) працівники ГРПП під час виконання своїх обов'язків повинні взаємодіяти з дільничними офіцерами поліції, здійснювати обмін інформацією про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення яких відноситься до компетенції поліції, інформацією про осіб, які можуть бути причетними до скоєння правопорушень тощо;

2) у разі необхідності проводять спільні патрулювання території обслуговування;

3) надають допомогу дільничним офіцерам поліції щодо здійснення превентивної діяльності, при затриманні та доставлянні осіб, які вчинили правопорушення, у випадках і порядку встановлених законом;

4) координують дії під час реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, а також під час розгляду звернень громадян у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян»;

5) про виниклу в ході несення служби потребу в проведенні спільних із дільничними офіцерами заходів старший ГРПП доповідає начальникові СРПП та діє за його вказівками;

6) не допускається залучення ГРПП дільничними офіцерами поліції до проведення спільних заходів, якщо цей захід може бути проведений ним самостійно, а також у разі, якщо це ставить під загрозу виконання інших пріоритетних для ГРПП завдань, потребує залишення на тривалий час зони реагування (без перекриття іншим нарядом), необґрунтовано може призвести до перевитрат пального тощо.

Начальник СРПП:

1) на підставі позмінного плану-завдання здійснює розстановку особового складу СРПП за видами нарядів (чергова частина, ГРПП, інші наряди);

2) формує план-завдання кожної ГРПП та інших нарядів на зміну;

3) є керівником чергової зміни, здійснює управління всіма працівниками СРПП, а також приданих сил, які входять до складу чергової зміни;

4) під час чергування виконує функції відповідального від керівництва відділу, відділення поліції;

5) несе персональну відповідальність за роботу всіх працівників СРПП, ефективність виконання покладених на них завдань та функцій;

6) може виконувати обов'язки працівників ГРПП, інших нарядів чергової зміни, а також чергового, якщо це не перешкоджає виконанню ним функцій управління нарядами чергової зміни;

7) проводить інструктаж ГРПП перед заступанням на чергування під час якого передає старшим ГРПП плани-завдання на чергування, доводить стан оперативної обстановки на території обслуговування, орієнтування про роз-

шук злочинців та інших осіб, транспортних засобів тощо, а також вимоги щодо дотримання дисципліни та законності, професійної етики, правил особистої безпеки, додержання єдиного однострою поліцейських;

8) здійснює постійний моніторинг обстановки на території обслуговування щодо публічної безпеки та порядку, безпеки дорожнього руху, з урахуванням оперативної обстановки може вносити зміни до планів-завдань ГРПП;

9) забезпечує додержання працівниками СРПП передбаченого актами МВС та Національної поліції порядку оперативного інформування про правопорушення та інші події, зокрема інформує чергову частину ГУНП про кримінальні правопорушення та інші події, визначених категорій;

10) у порядку, встановленому нормативними актами МВС та Національної поліції, організовує та контролює приймання, реєстрацію та реагування на повідомлення про правопорушення, інші події;

11) у разі отримання відомостей про порушення прав і свобод громадян, які зверталися до працівників поліції, або доставлялися до відділу (відділення) або інших приміщень, вживає заходів щодо негайного припинення порушення та доповідає начальникові відділу (відділення) поліції для вжиття заходів реагування згідно з законом;

12) бере участь у розробленні плану комплексного використання сил і засобів, задіяних до забезпечення публічної безпеки та порядку, за необхідності вносить пропозиції щодо його коригування;

13) у разі залучення приданих сил, здійснює їх розстановку та забезпечує загальне управління ними;

14) контролює повноту і якість складання працівниками ГРПП та інших нарядів протоколів і матеріалів у справах про адміністративні правопорушення, подає адміністративні матеріали керівництву відділу (відділення) поліції для подальшого їх направлення до органів, уповноважених здійснювати розгляд та виносити по них рішення, у випадках та в порядку, визначених законом;

15) по завершенню чергування підсумовує роботу СРПП, оцінює результати роботи кожного працівника, визначає недоліки та заповнює формалізований план-завдання, який надає до сектору превенції.

Заступник начальника, старший інспектор – черговий СРПП:

1) при одержанні повідомлення про правопорушення чи іншу подію, направляє на місце події ГРПП, закріплену за відповідною зоною реагування, або найближчий вільний наряд поліції, про що інформує начальника СРПП;

2) у разі одночасного надходження повідомлень про декілька правопорушень, установлює черговість реагування та насамперед направляє ГРПП на місце вчинення правопорушення більш тяжкого за своїми можливими наслідками;

3) вимагає від ГРПП прибуття на місце у максимально стислий термін, контролює виконання цих вимог, зокрема з використанням наявних технічних засобів;

4) здійснює постійний обмін інформацією з ГРПП та підтримує зв'язок з ними;

5) контролює виконання ГРПП алгоритму дій, передбаченого для окремих видів правопорушень та ситуацій;

6) надає інформацію на запити працівників ГРПП, методичну та консультативну допомогу з питань проведення першочергових дій на місці події;

7) організовує забезпечення ГРПП та СОГ інформацією щодо вчиненого правопорушення (події), разом з електронних масивів (банків даних) МВС та Національної поліції;

8) за необхідності направляє для допомоги ГРПП інші ГРПП, або наявні наряди поліції;

9) вимагає від ГРПП якісного документування правопорушень, проведення повного комплексу першочергових дій з метою можливості прийняття протягом чергування рішення щодо передачі матеріалів, що містять ознаки кримінального правопорушення, до слідчого підрозділу, чи розгляду матеріалів без ознак кримінального правопорушення згідно із Законом України «Про звернення громадян», або Кодексу України про адміністративні правопорушення;

10) залежно від характеру вчиненого правопорушення (події) організовує прибуття на місце події нарядів слідчо-оперативної групи, працівників вибухотехнічних, експертних, кінологічних чи інших підрозділів, дільничних офіцерів поліції, організовує орієнтування інших підрозділів поліції з метою припинення правопорушення та затримання особи правопорушника, за необхідності забезпечує інформування Державної служби надзвичайних ситуацій, бригад швидкої медичної допомоги;

11) організовує взаємодію ГРПП з іншими структурними підрозділами відділу (відділення) поліції, недержавними охоронними структурами, громадськими формуваннями щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події;

12) при отриманні від ГРПП та інших нарядів чергової зміни відповідного повідомлення організовує доставляння тимчасово затриманих транспортних засобів до відділів (відділень) поліції або на визначені спеціальні майданчики та стоянки;

13) у разі отримання від ГРПП та інших нарядів зміни повідомлень про виявлені ними перешкоди в дорожньому русі, а також про запроваджені з огляду на це працівниками ГРПП та інших нарядів, обмеження або перекриття дорожнього руху забезпечує інформування про такі події відповідних працівників секторів превенції відділів (відділень) поліції, а також дорожніх та комунальних організацій, власників автомобільних доріг, які провадять діяльність на території обслуговування;

14) забезпечує реєстрацію в установленому порядку заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли до відділу, відділення поліції до Єдиного обліку;

15) забезпечує в установленому порядку видачу (приймання) працівникам ГРПП засобів озброєння, спецзасобів, екіпування та зв'язку перед заступанням їх на чергування та по закінченню чергування;

16) організовує роботу із затриманими та доставленими до територіального органу особами, забезпечення їх конституційних прав і свобод;

17) за відсутності уповноважених працівників поліції у встановленому порядку приймає на зберігання вилучену, добровільно здану, знайдену зброю та боєприпаси до неї;

18) забезпечує контроль за своєчасним інформуванням центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги про затримання осіб;

19) наповнює наявні інформаційні пошукові системи (підсистеми), які використовуються для моніторингу криміногенної ситуації;

20) надає довідкові послуги при зверненні громадян із питань роботи поліції;

21) підтримує правила внутрішнього розпорядку у відділі, відділенні поліції, у нічний час – контролює дотримання правил пожежної безпеки, санітарних норм у адміністративному будинку поліції та на прилеглий до нього території;

22) оповіщає населення про виникнення надзвичайних ситуацій, де у населених пунктах не здійснюється цілодобове чергування територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

Старший ГРПП:

1) здійснює безпосереднє керівництво особовим складом ГРПП, несе відповідальність за ефективність виконання працівниками ГРПП покладених на них завдань та функцій;

2) у разі отримання інформації про вчинення кримінальних, адміністративних правопорушень або інших подій невідкладно організовує оперативне реагування ГРПП;

3) забезпечує своєчасне (у максимально можливий короткий термін) прибуття ГРПП на місце подій та проведення повністю невідкладних першочергових дій щодо документування вчиненого правопорушення;

4) у разі виявлення ГРПП ознак кримінального правопорушення доповідає заступникові начальника СРПП (стар-

шому інспектору–черговому) про необхідність направлення СОГ на місце його вчинення;

5) забезпечує надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень та інших подій, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

6) за фактами вчинення правопорушень забезпечує у межах компетенції збір матеріалів для прийняття протягом зміни рішення про їх закінчення у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян», КУпАП (некримінальні) або передачі до слідчого підрозділу (з ознаками кримінального правопорушення);

7) інформує заступника начальника (старшого інспектора) СРПП про необхідність доставляння транспортного засобу до відділу (відділення) поліції або на спеціальний майданчик чи стоянку для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

8) інформує заступника (старшого інспектора) СРПП про виявлені перешкоди у русі транспортних засобів, вжиті працівниками ГРПП та інших нарядів заходи щодо їх усунення та забезпечення безпеки громадян, збереження їх життя та здоров'я (обмеження або перекриття руху транспортних засобів тощо);

9) після закінчення чергування доповідає начальникові СРПП про результати роботи ГРПП за зміну із наданням відповідних підтверджувальних матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо) щодо виконання поставлених під час інструктажу завдань (відповідно до плану-завдання), а також результатів реагування на правопорушення та події;

10) перед заступанням на чергування отримує передбачену для особистого використання табельну (за необхідності – автоматичну) вогнепальну зброю, спеціальні засоби та екіпіровку, засоби зв'язку та індивідуального захисту, персонально відповідає за їх збереження.

Працівники ГРПП:

1) своєчасно реагують на всі звернення та повідомлення про вчинені кримінальні, адміністративні правопорушення або події, надають населенню всебічну допомогу, здійснюють профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) у межах своєї компетенції з метою охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення застосовують поліцейські превентивні заходи, визначені ст.ст. 31–41 Закону України «Про Національну поліцію»;

3) під час виконання повноважень, у випадках і в порядку, передбачених ст.ст. 43–46 Закону України «Про Національну поліцію», застосовують заходи примусу;

4) під час несення служби виконують покладені на них завдання та функції, усні та письмові доручення старшого ГРПП;

5) взаємодіють з іншими структурними підрозділами відділу, відділення поліції, що беруть участь у забезпеченні публічної безпеки та порядку, а також з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку;

6) здійснюють контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документують (зокрема за допомогою засобів фото- та відеофіксації) виявлені недоліки та порушення у цій сфері з подальшою передачею отриманих відомостей начальникові СРПП після закінчення зміни;

7) під час патрулювання виявляють перешкоди та ускладнення в дорожньому русі, вживають у межах компетенції заходів щодо їх усунення, а у визначених законом випадках здійснюють обмеження або перекриття руху транспортних засобів для забезпечення безпеки громадян, збереження їх життя та здоров'я;

8) на підставі отриманої з відповідних баз даних Національної поліції та МВС, чи від громадян наявної інформації

виявляють і затримують розшукувані транспортні засоби, злочинців та інших осіб;

9) надають невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя чи здоров'я;

10) складають, у межах компетенції, протоколи про адміністративні правопорушення та здійснюють, у визначених законом випадках, провадження у справах про адміністративні правопорушення;

11) перед заступанням на чергування отримують передбачену для особистого використання табельну (за необхідності – автоматичну) вогнепальну зброю, спеціальні засоби та екіпіровку, засоби зв'язку та індивідуального захисту, персонально відповідають за їх збереження.

Сектор превенції патрульної поліції

Порядок створення сектору превенції патрульної поліції:

1) сектор превенції є структурним підрозділом патрульної поліції, який утворюється в кожному відділі, відділенні поліції. Безпосереднє керівництво сектором превенції здійснює заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції;

2) штатна структура сектору превенції складається з таких посад: начальник, заступник начальника, старші інспектори, інспектори (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду), старший дільничний офіцер поліції, дільничний офіцер поліції, помічник дільничного офіцера поліції;

3) оптимальна кількість дільничних офіцерів поліції для відділу, відділення поліції визначається із розрахунку один дільничний офіцер поліції на 7–12 тис. населення з урахуванням площі території, кількості населених пунктів, специфіки регіону, проблем територіальних громад;

4) кількість старших інспекторів, інспекторів (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду) визначається за принципом:

– інспекторів із забезпечення публічного порядку: одна посада на 50–55 тис. населення;

– інспекторів ювенальної превенції: одна посада на 10 тис. неповнолітніх осіб;

– інспекторів дозвільної системи: одна посада на 1 000–1 200 власників вогнепальної зброї та спеціальних засобів (для відстрілу набоїв споряджених гумовими кулями, сльозогінної та дратівливої дії);

– інспекторів дорожнього нагляду: визначається керівником відділу, відділення поліції залежно від розвиненості дорожньо-транспортної мережі та кількості зареєстрованих транспортних засобів.

За умови перевищення визначених норм у кожному відділі, відділенні поліції можливе додаткове уведення посад старших інспекторів.

У разі, коли фактичні показникові параметри території обслуговування нижчі за встановлені норми, можливе уведення оптимальної кількості посад старших інспекторів, інспекторів з покладанням на них об'єднаних функцій за напрямками роботи.

5) за дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу, відділення поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер, що вноситься до Плану комплексного використання сил і засобів;

6) територія адміністративної дільниці (її розміри та межі) визначається, а за необхідності уточнюється або переглядається (зменшується або збільшується), начальником відділу, відділення поліції за поданням начальника підрозділу патрульної поліції з обов'язковим урахуванням чисельності населення, яке проживає на дільниці, стану оперативної обстановки, особливостей території та адміністративного поділу міста (району) індивідуально диференційованої площі залежно від кількості населених пунктів, віддаленості їх між собою.

Завдання та функції сектору превенції:

1) організація заходів із забезпечення публічної безпеки, безпеки дорожнього руху, профілактики злочинності,

зокрема – у дитячому середовищі (ювенальної превенції), координація діяльності дільничних офіцерів поліції, забезпечення роботи дозвільної системи;

2) забезпечення охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку, протидія злочинності;

3) організація проведення дільничними (старшими дільничними) офіцерами поліції особистого прийому громадян на території обслуговування та перевірки викладеної у їх зверненнях інформації;

4) організація превенції правопорушень на адміністративній території обслуговування, проведення профілактичних заходів у навчальних, дошкільних закладах та серед громади, здійснення ювенальної превенції;

5) взаємодія з ГРПП та надання їм допомоги під час реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, а також надання допомоги СОГ на місцях учинення кримінальних правопорушень;

6) налагодження співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, активна участь у житті громади, насамперед в частині виявлення та вирішення проблемних питань у сфері публічної безпеки і порядку;

7) проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичних обліках поліції;

8) забезпечення та здійснення контролю за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

9) надання, у межах компетенції поліції, допомоги найбільш незахищеним верствам населення: престарілим, самотнім громадянам, дітям із проблемних сімей, багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, запобігання та мінімізація впливу кримінального елемента на таких громадян.

10) підготовка та надання до СРПП позмінного плану завдання за результатами аналізу криміногенної ситуації, з

урахуванням графіка відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щодня (з понеділка по четвер – на наступну добу, в п'ятницю – на наступні три доби);

Функціональні обов'язки начальника сектору превенції:

1) організовує роботу сектору превенції, спрямовує і координує його діяльність щодо проведення профілактичної роботи на адміністративній території обслуговування;

2) здійснює координацію діяльності дільничних офіцерів поліції;

3) планує роботу сектору превенції, організовує та контролює виконання запланованих заходів, підготовку аналітичних матеріалів з основних напрямів службової діяльності;

4) здійснює контроль за прийняттям та своєчасним розглядом звернень громадян дільничними офіцерами поліції;

5) оцінює ефективність діяльності дільничних офіцерів поліції, з урахуванням їх здатності успішно вирішувати в межах компетенції проблеми громади;

6) узагальнює та доповідає керівництву відділу, відділення пропозиції (рекомендації) за напрямками роботи сектору;

7) вносить керівництву відділу, відділення поліції пропозиції з питань забезпечення взаємодії з іншими структурними підрозділами відділу, відділення поліції, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими формуваннями з охорони громадського порядку щодо забезпечення публічної безпеки і порядку;

8) забезпечує взаємодію дільничних офіцерів поліції з ГРПП та СОГ;

9) відповідає за стан службової дисципліни у секторі превенції.

Функціональні обов'язки старшого дільничного (дільничного) офіцера поліції:

1) вивчає та аналізує оперативну обстановку на закріплений за ним адміністративній дільниці;

2) здійснює превентивну діяльність, спрямовану на запобігання учинення правопорушень;

3) надає, в межах визначених законом, послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

4) вживає заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя чи здоров'я;

5) виявляє причини та умови, що сприяють учиненню правопорушень, уживає, в межах компетенції, заходів щодо їх усунення;

6) у випадках, передбачених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень, зокрема – за порушення Правил дорожнього руху його учасниками;

7) відповідно до законодавства проводить заходи зі встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, здійснення ГРПП контролю за додержанням такими особами встановлених судом обмежень, уживає заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду;

8) здійснює превентивну діяльність щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї;

9) у межах визначеної компетенції здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

10) під час перебування на території обслуговування, за необхідності, проводить особистий прийом громадян та

відповідно до компетенції, здійснює перевірку інформації, викладеної в їхніх зверненнях;

11) здійснює контроль за дотриманням фізичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів до них у сфері забезпечення дозвільної системи;

12) координує свої дії з ГРПП, за погодженням з начальником СРПП відділу, відділення поліції залучає ГРПП для надання допомоги при затриманні та доставлянні осіб, які вчинили правопорушення та в інших необхідних випадках;

13) підтримує комунікацію з населенням, громадами, органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ, організацій, навчальних та культурних закладів, громадськими формуваннями з питань профілактики правопорушень та забезпечення публічної безпеки і порядку;

14) за участю представників органів влади, місцевого самоврядування, громадськості проводить правопросвітницьку роботу серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів, населення, звітує на загальних зборах громад про стан правопорядку в населених пунктах;

15) у порядку, встановленому законодавством, веде облік осіб, які підлягають профілактичному впливу, координує роботу ГРПП щодо застосування превентивних заходів стосовно осіб, які схильні до вчинення правопорушень, та/або перебувають на профілактичних обліках поліції;

16) проводить превентивну роботу з учасниками дорожнього руху;

17) за необхідності надає практичну допомогу СОГ у здійсненні заходів спрямованих на розкриття вчиненого кримінального правопорушення.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) ювенальної превенції:

1) у порядку та в спосіб, визначений законодавством, забезпечує додержання вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та

дітьми, позбавленими батьківського піклування, уживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

2) запобігає вчиненню дітьми правопорушень, організовує індивідуальну превентивну роботу з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом, роботу з протидії втягненню дітей у злочинну діяльність, пияцтво, зайняття жебрацтвом та іншу протиправну діяльність;

3) організовує загальну превентивну роботу з дітьми, разом з місцем проживання, у навчальних та виховних закладах;

4) уживає заходів з попередження жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, зокрема батьками, законними представниками, а також своєчасного вилучення дитини у разі загрози її життю і здоров'ю, влаштування її до спеціальних установ;

5) здійснює профілактику причин самовільного залишення дітьми домівки чи навчально-виховних закладів.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) дозвільної системи:

1) здійснює контроль за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

2) у межах компетенції у визначеному порядку організовує приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв;

3) забезпечує видачу та анулювання відповідно до законодавства дозволів на:

– придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та

активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин щодо зберігання і використання яких установлено спеціальні правила, порядок та на які поширюється дія дозвільної системи поліції;

– відкриття та функціонування об'єктів, де вони зберігаються чи використовуються, діяльність стрілецьких тирів, стрільбищ невійськового призначення та мисливських стелів, підприємств і майстерень з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, магазинів, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічних майстерень, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, правил поведінки з ними та їх застосування.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) із забезпечення публічного порядку:

1) щотижнево аналізує стан забезпечення публічної безпеки і порядку та вносить пропозиції керівництву сектору про перерозподіл і маневрування силами і засобами поліції, забезпечує узгоджене і ефективне їх використання в охороні публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

2) організовує та забезпечує взаємодію з дільничними офіцерами поліції та ГРПП, що заступають на службу, з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, зокрема під час проведення масових і спортивних заходів, залучення до участі в них керівників і працівників поліції інших структурних підрозділів;

3) щотижнево аналізує стан забезпечення публічної безпеки і порядку, результатів несення служби ГРПП із цих питань;

4) здійснює моніторинг оперативної обстановки, з огляду на проведення на території обслуговування, масових та спортивних заходів;

5) забезпечує взаємодію з організаторами та учасниками масових і спортивних заходів щодо недопущення ними порушень публічного порядку та дотримання законодавства;

б) у межах компетенції організовує роботу зі залучення до забезпечення публічної безпеки і порядку членів об'єднань громадян і населення.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) дорожнього нагляду:

1) щомісячно узагальнює та аналізує відомості про стан аварійності та дорожньо-транспортного травматизму на вулично-дорожній мережі території обслуговування, підготовку відповідних аналітичних матеріалів для доповіді керівництву відділу, відділення поліції з пропозиціями щодо запобігання скоєнню дорожньо-транспортних пригод та усунення причин і факторів, які негативно впливають на безпеку дорожнього руху та вчинення адміністративних правопорушень у цій сфері;

2) спільно з місцевими органами влади та громадськими організаціями забезпечує проведення профілактичної роботи щодо запобігання дорожньо-транспортному травматизму та порушенням Правил дорожнього руху, зокрема неповнолітніми, проводить роз'яснювальну роботу серед громадськості щодо положень законів, інших нормативних актів із питань безпеки дорожнього руху;

3) спільно з уповноваженими посадовими особами дорожніх і комунальних служб забезпечує внесення змін в організацію дорожнього руху на вулично-дорожній мережі, ужиття заходів щодо усунення перешкод у русі транспортних засобів і пішоходів у разі виникнення загрози безпеці дорожнього руху;

4) здійснює контроль за безпекою дорожнього руху під час надання послуг із перевезення пасажирів чи вантажів, разом небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері;

5) здійснює перевірки стану дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, транспортних та пішохідних огорожень, технічних засобів регулювання дорожнього руху, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, узагальнює надані СРПП матеріали із цих питань;

6) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, виносить рішення про застосування адміністративних стягнень, готує приписи щодо усунення недоліків, видає вимоги щодо внесення змін в організацію дорожнього руху, здійснює контроль за виконанням зазначених приписів та вимог;

7) розглядає пропозиції стосовно порядку проведення спортивних та інших масових заходів, які можуть створити перешкоди дорожньому руху, надає керівництву сектору пропозиції щодо їх погодження;

8) приймає участь у комісійних обстеженнях доріг, вулиць і залізничних переїздів;

9) забезпечує співпрацю з власниками вулично-дорожньої мережі з питань обладнання автомобільних доріг і вулиць технічними засобами регулювання дорожнього руху та утримання їх у безпечному для дорожнього руху стані;

10) приймає участь в огляді місць скоєння дорожньо-транспортних пригод з метою виявлення та фіксації незадовільних дорожніх умов, які безпосередньо призвели або сприяли скоєнню дорожньо-транспортних пригод чи вплинули на тяжкість їх наслідків;

11) готує відповідні матеріали та приймає участь у роботі конкурсних комітетів, що утворюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, з підготовки та проведення конкурсів на перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування;

12) забезпечує взаємодію, зокрема оперативну, з ГРПП та дільничними офіцерами поліції щодо реагування на порушення Правил дорожнього руху, здійснення контролю за станом утримання вулично-дорожньої мережі та технічних засобів регулювання дорожнього руху в належному стані, здійснення контролю за повнотою усунення недоліків у їх утриманні, виконанням виданих вимог та приписів;

13) здійснює розгляд звернень і скарг громадян, підприємств, установ, організацій з питань, що стосуються сфери забезпечення безпеки дорожнього руху.

2.5. Основи тактики несення служби патрульною поліцією

Працівник поліції, який заступає на службу, повинен знати:

- поставлене завдання;
- оперативні обставини, особливості маршруту (поста);
- розміщення найближчих нарядів поліції, військових нарядів та об'єднань громадян;
- порядок підтримання зв'язку з черговими, іншими нарядами;
- прикмети розшукуваних злочинців, викрадених речей та автотранспорту;
- місця можливого вчинення правопорушень, появи злочинців, інших правопорушників;
- осіб, які перебувають під адміністративним наглядом поліції, і встановлені для них обмеження;
- місцезнаходження в районі поста (маршруту) відділення зв'язку, банківських установ та інших сховищ цінностей;
- розміщені в районі маршруту (поста) парки, сквери, стадіони, їдальні, кафе, пивні бари, ресторани, дискотеки, кінотеатри, готелі, ринки, вокзали, пристані, дитячі заклади та інші місця масового відпочинку громадян;
- місця компактного проживання або перебування іноземних громадян та осіб без громадянства;
- час початку та закінчення роботи розміщених у районі великих промислових підприємств та установ, транспорту, а також режим роботи торговельних та видовищних закладів і час їх інкасації;
- місцезнаходження органів державної влади й управління, правоохоронних органів, пожежної охорони, установ, підприємств, штабів народних дружин, найближчих лікарень, поліклінік, аптек, місць збереження наркотичних речовин, а також розташування приладів охоронно-пожежної сигналізації;

- трамвайні, автобусні й тролейбусні маршрути та їх найближчі зупинки, станції метро, стоянки автомобілів і таксі в зоні маршруту (поста);

- прилеглі до маршруту (поста) вулиці, провулки, площі, прохідні двори та інші шляхи найкоротшого руху на випадок переслідування злочинців.

Працівник, який заступає в наряд, прибувши до місця несення служби, залежно від конкретних умов маршруту патрулювання (поста) й відповідно до одержаних на інструктажі вказівок доповідає оперативному черговому про своє прибуття і обстановку в районі несення служби або робить це після обходу маршруту (території поста).

Наряд зобов'язаний нести службу на маршруті (посту) безвідлучно протягом установленого часу.

Він може тимчасово залишити маршрут (пост):

- за вказівкою або з дозволу начальника підрозділу, його заступників, оперативного чергового або його помічника;

- за необхідності відновлення громадського порядку, запобігання та припинення злочинів;

- для переслідування злочинців, які намагаються утекти з місця злочину;

- для доставляння в підрозділ Національної поліції правопорушників;

- за необхідності захисту громадян від нападу;

- для надання допомоги потерпілим від стихійного лиха, подій, нещасних випадків, а також доставляння в найближчу лікарню, поліклініку, аптеку осіб, які раптово захворіли або опинилися на вулицях і в інших громадських місцях у безпорадному стані;

- для вжиття заходів до ліквідації пожежі;

- для охорони місця події за межами маршруту (поста);

- для доставляння в чергову частину підрозділу НП, сектор ювенальної превенції неповнолітніх, батькам або особам, що їх заміняють, неповнолітніх дітей, які залишились без нагляду;

- для одержання невідкладної медичної допомоги, прийняття їжі та обігрівання в установленому порядку;

- для надання допомоги іншим нарядам, працівникам НП, Служби безпеки України і представникам громадськості у затриманні злочинців і правопорушників.

Про залишення маршруту (поста) наряд доповідає по телефону, радіостанції або іншим способом черговому.

Під час несення служби наряду забороняється:

- передавати і показувати будь-кому власну зброю, за винятком осіб, котрим він підлеглий;

- спати, відволікатися від служби і послаблювати пильність;

- вступати в розмови з питань, які не стосуються служби;

- порушувати правила радіообміну, вести неслужбові розмови по телефону;

- заходити без службової необхідності в жилі будинки, їдальні, магазини та інші приміщення;

- залишати маршрут (пост), окрім зазначених випадків.

Для взаємодії або отримання допомоги від сусідніх нарядів, інших працівників патрульний чи постовий використовує безпосередній радіозв'язок або зв'язується з ними через оперативний черговий підрозділ Національної поліції.

2.6. Тактика поведінки працівників Національної поліції з метою уникнення небезпечних ситуацій

Забезпечення особистої безпеки працівника НП зумовлюється його індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку та інтелекту, моральними засадами особистості, рівнем і змістом віктимності, навичками і вмінням вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки нових елементів стратегії і тактики, удосконалення

засобів і прийомів ефективного виконання оперативно-службових завдань.

У деяких наукових джерелах стверджується, що потерпілими від кримінальних нападів найчастіше стають люди, які вважають імовірним або просто припускають думку про можливість стати жертвою злочину. Створюючи відповідні образи в своїй уяві, звертаючись подумки знову і знову до можливої небезпечної ситуації, уявляючи трагічні й страшні деталі, такі люди формують у своїй підсвідомості схильність до нещасних випадків і отримання певних ушкоджень (фізичних або психологічних).

Ця позиція як гіпотеза може бути прийнятною, але спостереження засвідчують, що працівникам поліції більш притаманне ігнорування небезпеки, навмисне блокування думок про неї, що є вкрай шкідливим. Під час зустрічі з реальною небезпекою (екстремальна ситуація) такі особи втрачають самовладання і контроль, спостерігається демобілізація психічної діяльності, що призводить до неадекватного реагування.

Окрім цього, працівнику поліції не варто забувати, що він є цінним засобом отримання інформації, необхідної злочинцям. Це потребує формування у працівників свідомих установок безпечної поведінки й оволодіння специфічними прийомами особистого захисту і безпеки, і немає іншої альтернативи у сучасних реаліях для ефективного вирішення оперативно-службових завдань.

Аналіз досвіду фахівців поліції, які успішно діють у різноманітних екстремальних і психологічно складних ситуаціях під час виконання службових обов'язків, та знайомство з рекомендаціями зарубіжних психологів дає змогу запропонувати поради і рекомендації, засвоєння і додержання яких дозволить сформувати відповідну установку «на виживання».

П. О. Юхновець, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко визначили її як готовність і свідоме прагнення працівника поліції до цілеспрямованої, ефективної і безпечної діяльності під час виконання оперативно-службових завдань, наявність можливостей самозахисту в разі виникнення, перебігу й ви-

рішення і штатних службових ситуацій, і критичних, пов'язаних зі злочинними замахами.

Наявність міцної установки «на виживання» дає можливість підтримувати адекватну професійну самооцінку, відповідний емоційно-вольовий настрій і прогнозований алгоритм поведінки, а також прагнення до розумного і мотивованого ризику, обережності, пильності, ефективності й надійності дій у небезпечних ситуаціях.

Для формування установок безпечної поведінки можна рекомендувати, зокрема, використання керівником чи наставниками певних положень із багаторазовим ритмічним повторенням уголос чи подумки.

Оволодіваючи професією, необхідно постійно працювати над створенням «персональної» сукупності засобів та прийомів безпеки.

Прикладом можуть слугувати такі настанови:

1. Перевір власний фізичний і емоційний стан перед службою.

2. Перевір зброю, екіпіровку, транспорт перед роботою.

3. Відпрацюй навичку швидко діставати та перезаряджати зброю (на ходу, в темряві, в автомобілі та інших складних умовах).

4. Тримай наготові запасні засоби («фірмовий засіб») нападу та оборони, запасні елементи екіпіровки.

5. Забезпеч можливість використання резервного зв'язку (зокрема мобільний телефон і телефонну картку).

6. Завжди обмірковуй і оцінюй все, що відбувається під час екстремальної ситуації, відпрацьовуй уміння передбачати власні дії і супротивника на крок уперед.

7. Завжди пам'ятай про ефект «тунельного бачення» (сприймання викривляється під впливом стресу і через обмежену можливість адекватної оцінки ситуації).

8. Враховуй час «запізнення» (проміжок часу між думкою і дією) і час на постріл.

9. Навчися контролювати навколишній простір (звуки, предмети, людей, рухи).

10. Завжди слідкуй за збереженням зброї і спецзасобів.

11. Вибирай і використовуй власне місцезнаходження як позицію для створення переваги у певній ситуації.

12. Дотримуйся планів, розроблених особисто і спільно з колегою (напарником).

13. Контролюй ситуацію у просторі навколо свого місцезнаходження, поділивши умовно його на сектори, узгоджуючи власні дії з напарником.

14. У разі великого ризику викликай підтримку.

15. Використовуй за необхідності для передачі інформації кодові слова, фрази і жести.

16. Ніколи не випускай підозрілу особу з поля зору. Прибери зайві предмети із зони її досяжності.

У небезпечній чи непередбачуваній ситуації дотримуйся таких правил:

- контролюй простір над собою;
 - повністю відчиняй двері, перш ніж увійти;
 - не зазираєш за ріг на рівні очей;
 - не стій прямо перед дверима або вікном, на відкритому просторі;
 - перш ніж рухатися, вибери іншу позицію;
 - вибирай позицію, у якій спина буде завжди захищена;
 - вживай заходів від рикошету;
 - рухайся короткими ривками, зигзагами, переконуючись у безпеці;
 - не стій на одній лінії між напарником і підозрюваними;
 - рухайся у такт із напарником, дійте разом, прикриваючи один одного;
 - надягни на злочинця спочатку кайданки, потім проведи поверхневий огляд, обшукуй якомога ретельніше.
17. Уникнення зіткнення для вас – це завжди виграна ситуація; не провокуй стрільбу, зброя – останній козир.
18. Не застосовуй погрози, якщо не можеш її реалізувати.
19. Злочинця складно визначити лише за ознаками зовнішності, тому очікуй непередбачуваного.

20. Уникай стандартних дій.

21. У разі небезпеки активно дій, не завмирай і не «опускай руки».

22. Завжди пам'ятай про обережність, не розслабляйся занадто швидко.

23. Пам'ятай, що ключ до професіоналізму – вміння, а не зарозумілість і пиha.

24. Пам'ятай, що тебе чекають живим і здоровим удома.

Під час несення служби необхідно дотримуватися тактичних принципів:

1. *Мислити як переможець*: ніколи не здавайтесь, ви можете перемогти у кожному конфлікті; використовуйте обладнання впевнено, з найбільшою зручністю для себе; думайте за моделлю «Якщо – тоді (попереднє планування з можливим розвитком ситуації); уникайте самовпевненості.

2. *Прикриття, укриття, захист: прикриття (щит)* – будь-який предмет, яким можна прикритися, захиститися від загрози; *укриття* – конструкція або її елементи, предмети, які дають поліцейському можливість сховатися від загрози; *захист* – засоби та заходи, які забезпечують вашу безпеку, навіть від кулі.

3. *Співвідношення «Час : відстань»*: чим більша відстань від правопорушника, тим більше часу є у поліцейських для реагування на ситуацію.

4. *Правило «1+1»*: якщо поліцейський помітив одну загрозу, він повинен очікувати наступної; якщо поліцейський знаходить одну одиницю зброї, він повинен очікувати, шукати ще.

5. *Сигнали небезпеки, загрози*: ознаки, які демонструє особа. Ознаки, які виявляє суб'єкт. До них належать: сказане, як саме сказано; рухи; знервованість; занепокоєння.

6. *Деескалація – розрядка конфліктної ситуації*: поліцейський може розрядити ситуацію, використавши лише вербальні засоби (шляхом переговорів). Потужна демонстрація сили іноді може розрядити ситуацію, якщо спроба зробити це вербальними засобами виявилася невдалою.

7. Усні команди: майте свідків вашого спілкування з правопорушником; забезпечте відстань між свідками та правопорушником; постійно говоріть упродовж усього інциденту; говоріть впевнено, авторитетно, по суті і професійно.

Основні варіанти пересування під час несення служби:

- 1) піше пересування (обхід);
- 2) пересування на транспортному засобі.

Піше пересування

Піше пересування відбувається в місцях, де унеможливлений під'їзд на транспортному засобі.

Поліцейський здійснює перевірку під'їздів будинків, горищ та підвальних приміщень з метою виявлення осіб, схильних до скоєння правопорушень та злочинів, припинення злочинів й інших правопорушень.

Поліцейський обирає маршрут пересування так, щоб забезпечити особисту безпеку і мати змогу контролювати ситуацію, зокрема попередити вчинення злочину та інші правопорушення.

Під час пересування парою або втрьох необхідно дотримуватися визначеного порядку руху та секторів спостереження (рис. 2.1).

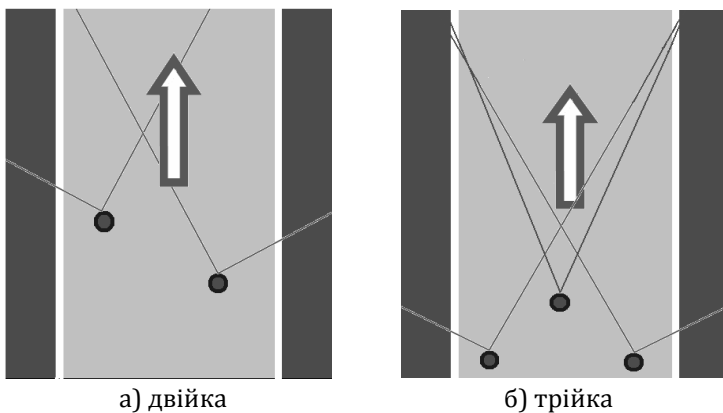

Рис. 2.1. Способи пішого пересування пішого патруля

Заходи безпеки під час пішого пересування:

1) рухатися на відстані не ближче двох метрів від будівель та трьох метрів від транспортних мереж (доріг, колій);

2) здійснювати контроль місцевості, визначати особливості місця пересування та можливих небезпек (відкриті вікна, автомобілі на дорозі, люди, які спостерігають, пересування людей та автомобілів, речі в руках людей);

Підхід до будівлі, пересування біля будівель

Основні принципи:

1) перед вікном пригнутися і пройти нижче;

2) підвальні вікна необхідно переступати;

3) намагатися не виходити або не затримуватися на освітлених ділянках місцевості.

Основні принципи в роботі парою:

1) перший номер рухається вздовж стіни і дивиться вперед на місце можливого виходу правопорушника;

2) другий номер рухається позаду, дещо далі від стіни, сектор огляду вперед–вгору (рис. 2.2).

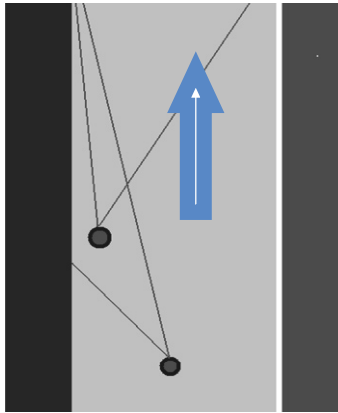

Рис. 2.2. Пересування пішого патруля

Огляд вікон і дверей:

1) двері оглядаються ліворуч або праворуч;

2) у разі підвищеної небезпеки двері оглядаються ліворуч або праворуч, зверху або знизу;

3) стукати у двері необхідно лише, перебуваючи ліворуч від дверей за стіною;

4) вікна оглядаються зліва або справа знизу (одна чверть голови).

Пересування на транспортному засобі

У разі пересування в автомобілі, необхідно рухатися у потоці інших транспортних засобів – з метою спостереження за дорожнім рухом, або використовувати зупинку в місцях підвищеної небезпеки – з метою запобігання правопорушенням та гарантування безпеки дорожнього руху (зупинка здійснюється так, щоб транспортний засіб було видно іншим водіям).

У службовому транспортному засобі забороняється:

1) перевезення вантажу та третіх осіб (за винятком випадків, передбачених законом);

2) залишати затриманих у машині без нагляду.

2.7. Основні повноваження Національної поліції

Працівники НП виконують свої завдання неупереджено, відповідно до Закону. Ніякі винятки або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності НП. Для гарантування публічної безпеки і порядку поліцейські зобов'язані вжити заходів незалежно від свого підпорядкування.

Працівники НП України поважають гідність особи і виявляють до неї гуманне ставлення, захищають права людини незалежно від їх соціального походження, майнового та іншого становища, громадянства, віку та статі. Звертаючись до особи, або в разі звернення особи до поліцейського, він зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з указаною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук (ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»). У взаємовідносинах із грома-

дянами працівник поліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Для виконання завдань і службових обов'язків, які покладені на поліцейського, із забезпечення публічної безпеки і порядку з числа особового складу підрозділу формуються спеціальні групи працівників (патрульні наряди), котрі впродовж визначеного часу на обмеженій території (ділянці) виконують свої службові обов'язки.

НП відповідно до покладених на неї завдань (ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»):

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) уживає заходів із метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушень;

5) своєчасно реагує на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) провадить досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, ухвалює рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні криміналь-

ного правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) уживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) уживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) уживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) уживає заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного станів, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій НП відповідно до закону та міжнародних договорів України.

Патрульна поліція забезпечує належний громадський порядок і безпеку на своїх маршрутах (постах) відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вона повинна підтримувати нормальну обстановку та порядок на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та інших громадських місцях, при цьому своєчасно вживаючи заходів щодо виявлення, запобігання й припинення порушень громадського порядку.

2.8. Порядок звернення до громадян

Поліцейський повинен звертатися до громадян із повагою, на «Ви», свої вимоги та зауваження викладати переконливо. Під час звернення до громадянина він повинен привітатися з ним, після чого, приклавши руку до головного убору, назвати йому своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення, не випускаючи його з рук і повідомити мету звернення. Якщо до поліцейського звертаються громадяни, він також зобов'язаний прикласти руку до головного убору, а потім уважно вислухати і вжити заходів за їхніми заявами, а за необхідності пояснити, куди треба звертатися для вирішення поставленого питання (ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»).

Поліцейський зобов'язаний:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність НП та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати і не порушувати прав і свобод людини;

4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

У поводженні з громадянами недопустимі:

– верхній тон, грубість, зарозумілість;

- іронічне або невічливе викладання зауважень;
- вирази або репліки, які ображають людську гідність;
- погрози, повчання і несправедливі докори;
- пред'явлення незаслужених звинувачень;
- погрозливі чи образливі жести або знаки.

У розмові з громадянами працівники поліції повинні виявляти спокій, витримку та розсудливість. Вони не мають відповідати грубістю на грубість й у своїх діях керуватися особистими неприязними почуттями.

Якщо порушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, необхідно дати йому час заспокоїтись і попросити пояснення щодо його неправильних дій, роз'яснити неправомірність його поведінки з посиланням на відповідні закони, постанови й інші нормативні акти. Тільки після цього, може бути прийняте рішення про складання протоколу, накладення штрафу на місці, доставляння порушника в підрозділ НП або можливість обмежитися зауваженням.

Зауваження правопорушникам, які мають біля себе дітей, за можливості робиться так, щоб діти цього не чули.

Національна поліція не повинна втручатися у суперечки особистого (домашнього) характеру, за винятком випадків, коли є безпосередня загроза для життя і здоров'я громадян, здійснюються порушення публічної безпеки і порядку або хтось потребує допомоги з боку Національної поліції.

З підлітками патрульні наряди повинні поводитися також ввічливо, як і з дорослими. Зауваження дітям робиться з урахуванням їх психології та рівня розвитку.

З документами, що перевіряються у громадян, необхідно поводитися акуратно, не робити на них або в них будь-яких позначок. Якщо у документ вкладені гроші, записка й інше, необхідно запропонувати власникові самому вилучити їх звідти. Особи, які мають документи з явними ознаками підробки або неправомірно володіють ними, доставляються в підрозділ НП.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть основні завдання Національної поліції.
2. Яка правова основа діяльності Національної поліції?
3. Які основні обов'язки поліцейського?
4. Які Ви знаєте засоби патрульної служби?
5. Які види нарядів патрульної служби використовуються?
6. Які додаткові сили залучаються для забезпечення публічної безпеки і порядку?
7. Яка довжина маршруту патруля на автомобілі?
8. Яка довжина маршруту на мотоциклі?
9. Яка довжина маршруту пішого патруля?
10. Що таке патруль?
11. Що таке патрульна група?
12. Що входить в екіпірування патрульного?
13. Яке призначення СПГ?
14. Яка відстань від центру поста до його меж?
15. Які обов'язки нарядів із гарантування публічної безпеки і порядку?
16. Як патрульний повинен звертатися до громадян?
17. Що недопустимо у поведженні з громадянами?
18. Як має поводитися патрульний з документами громадян?
19. Дайте визначення Національна поліція України.
20. Які основні варіанти пересування під час патрулювання?
21. Які основні повноваження Національної поліції?
22. Які зобов'язання має патрульний при виконанні службових обов'язків?
23. Що патрульний зобов'язаний знати відповідно до встановлених завдань?
24. Що забороняється патрульному при виконанні ним своїх службових повноважень?
25. Яким має бути порядок створення секторів реагування патрульної поліції та організація їх функціонування?
26. Які основні функції та завдання групи реагування патрульної поліції?
27. Яким має бути порядок реагування групи реагування патрульної поліції на повідомлення про правопорушення або іншу подію?
28. Структура, функції та завдання сектору превенції патрульної поліції.

Розділ 3

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РАДІОЗВ'ЯЗКУ ТА ПІДСИЛЕННЯ МОВИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ

Працівники НП, виконуючи завдання з боротьби зі злочинністю, зі забезпечення публічної безпеки та порядку, підприємств, установ, майна громадян, широко застосовують засоби радіозв'язку. Грамотна експлуатація засобів радіозв'язку дає можливість оперативно керувати нарядами, проводити обмін оперативно-службовою інформацією. В діяльності підрозділів охорони починають практикувати новітні види радіозв'язку, що сприяє ефективнішій їх роботі. Деякі з видів нині залишаються лише перспективою розвитку.

Засоби радіозв'язку почали розвивати з XIX ст., коли 7 травня 1895 року на засіданні фізико-хімічного товариства росіянин Олександр Степанович Попов продемонстрував роботу першого в світі радіоприймача. На цьому дослідженні не припинилися, не забарився і результат. 24 березня 1896 року О. С. Попов показав уперше в історії людства передачу електричними сигналами без провідників осмисленого тексту «Генріх Герц» на відстань 250 метрів. Напрямо досліджень виявився перспективним, 1900 року радіозв'язок уперше застосовано на практиці на відстань 150 кілометрів. Значну роль у розвитку радіозв'язку відіграв італієць Гульємо Марконі, проводячи дослідження незалежно від О. С. Попова, він покращив і удосконалив апаратуру радіозв'язку.

Сучасні засоби радіозв'язку дають можливість обмінюватися інформацією між будь-якими точками Земної кулі та передавати її на відстань між кінцевими пристроями (передавачем і приймачем) через розповсюдження модульованих радіохвиль у навколоземному просторі.

Перспективним напрямом розвитку засобів радіозв'язку є спрощення користування радіостанціями, зменшення розмірів і розширення застосування в різних сферах життєдіяльності.

3.1. Використання засобів радіозв'язку і їх значення в діяльності працівників патрульної поліції

Під радіозв'язком розуміємо обмін інформацією на відстані за допомогою радіохвиль.

Надалі розглядатимемо тільки такі способи перетворення інформації, які використовують у телеграфному, телефонному або телевізійному зв'язку, якщо це не зазначено окремо.

Використання радіохвиль має певні важливі переваги під час передавання інформації порівняно з іншими видами зв'язку (наприклад, із провідним зв'язком).

Переваги радіозв'язку

Радіофіковані підрозділи характеризуються такими позитивними особливостями:

- висока мобільність;
- швидкість установаження зв'язку;
- можливість підтримання зв'язку з кореспондентами, місце розташування та віддаленість яких невідомі;
- висока швидкість передавання інформації;
- велика відстань передачі сигналів;
- широкий спектр смуги пропускання сигналів;
- можливість одночасного передавання інформації майже необмеженій кількості кореспондентів;
- велика пропускна здатність каналу зв'язку.

3.2. Напрями використання радіозв'язку в діяльності працівників патрульної поліції

Засоби радіозв'язку широко застосовуються в усіх сферах діяльності підрозділів НП.

В адміністративно-службовій діяльності радіозв'язок використовується:

1. Для управління силами та засобами НП для забезпечення публічної безпеки та порядку, попередження, розкриття злочинів і розшук злочинців.

2. У разі проведення заходів з розшуку та затримання злочинців у місцях їх імовірного переховування, зокрема при організації та проведенні розшуку й затримання злочинців, що втекли з під варти.

3. Радіозв'язок практикують підрозділи позавідомчої охорони й ін.

4. Радіозв'язок у підрозділах НП використовується для проведення оперативних нарад між співробітниками, розташованими в різних віддалених населених пунктах, де ускладнене пересування та застосування інших засобів зв'язку.

У слідчій діяльності радіозв'язок застосовується в процесі:

1. Проведення обшуків.

2. Проведення слідчих експериментів.

3. Огляду місця скоєння злочину.

В *оперативно-розшуковій* діяльності радіозв'язок необхідний для:

1. Управління силами та засобами у разі проведення ОРЗ оперативними апаратами карного розшуку, ДСБЕЗ 6-го управління, оперативно-режимних відділів ВТУ та СІЗО.

2. Отримання інформації за допомогою радіосигналів тоді, коли іншими засобами зробити це неможливо або недоцільно.

3.3. Сучасні тенденції в галузі застосування засобів зв'язку

Засоби зв'язку є невід'ємною складовою технічного забезпечення функціонування будь-якого підрозділу НП. Неможливо уявити собі роботу сучасного офісу без телефону, або патрульно-постову службу без радіостанції.

Розвиток засобів зв'язку призвів до виникнення нових тенденцій в цій галузі. В попередні роки популярним було застосування окремих технічних засобів: телефонних апаратів, радіостанцій, фото-, кіно-, відеоапаратури й ін. Проте з'ясувалося, що ефективнішими є засоби, що поєднують переваги одних та послаблюють недоліки інших (рис. 3.1.).

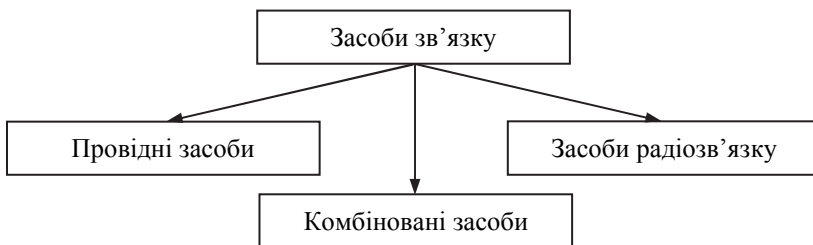

Рис. 3 1. Класифікація сучасних засобів зв'язку

Традиційні засоби провідного та радіозв'язку замінили *комбіновані*, що об'єднали в собі переваги обох цих видів. Наприклад, розповсюджена в підрозділах НП радіотелефонна система «Алтай», яка дає можливість вести телефонні розмови з будь-якої радіостанції. Системи транкового зв'язку забезпечують побудову складних систем диспетчерського зв'язку з цифровим управлінням роботою каналів і радіозв'язку, і телефонними каналами, об'єднаними в єдину мережу.

Принципи розповсюдження радіохвиль

Радіохвилі, що випромінюються антеною, розповсюджуються так:

- паралельно до земної поверхні;
- під кутом до обрію.

Перші хвилі називаються поверхневими, другі – просторовими.

Характер розповсюдження радіохвиль залежить від:

- 1) довжини хвилі;
- 2) кривини Землі;
- 3) ґрунту;
- 4) складу атмосфери;
- 5) часу доби і пори року;

- 6) стану іоносфери;
- 7) магнітного поля Землі;
- 8) метеорологічних умов.

Розглянемо будову атмосфери, яка має значний вплив на розповсюдження радіохвиль.

Повітря, що оточує земну поверхню, утворює атмосферу, висота якої становить 300–400 км. Склад земної атмосфери неоднорідний. На висоті 100–130 км шари атмосфери за своїм складом однорідні. В цих шарах є повітря, що містить 78% азоту, 21% кисню. Нижній шар атмосфери товщиною 10–15 км називається тропосферою. В цьому шарі є водняні пари, кількість яких змінюється відповідно до метеорологічних умов. Тропосфера переходить у стратосферу. Межею тропосфери вважається висота, на якій припиняється зниження температури.

Верхній шар атмосфери називається іоносферою. Вона (іонізоване повітря) суттєво впливає на розповсюдження радіохвиль.

На висотах від 60 км і вище над Землею під впливом сонячних і космічних променів в атмосфері відбувається іонізація повітря: частина атомів розпадається на вільні електрони й іони. У верхніх шарах іонізація незначна, оскільки газ дуже розріджений. Мірою того, як сонячні промені проникають у щільніші шари атмосфери, ступінь іонізації збільшується.

Із наближенням до Землі енергія сонячних променів спадає і ступінь іонізації знову зменшується. Крім того, в нижніх шарах атмосфери, внаслідок великої концентрації, від'ємні заряди довго існувати не можуть; відбувається процес відновлення нейтральних молекул.

Перешкоди радіозв'язку

Сучасний глобальний розвиток радіозв'язку став можливим завдяки ретельному регулюванню розподілу та використання радіохвиль. Кожна радіолінія займає смугу частот, відведена їй на підставі міжнародних угод і рішень національних адміністрацій зв'язку. Вживається низка вичерпних

заходів, щоб передавач не випромінював коливань із частотами за межами відведеної йому смуги. Приймач конструюється так, щоб під час прийому радіосигналів у цій смузі частот він не реагував на коливання, частоти яких вище або нижче за її межі. Так, реалізується найважливіший ресурс розвитку радіозв'язку – частотний ресурс: частотне розділення випромінювань і частотна селекція сигналів при радіоприйомі.

Окрім радіосигналу, що приймається, на приймач діють сторонні коливання різного походження – радіоперешкоди, частотні спектри яких можуть захоплювати смугу, відведену для певної лінії радіозв'язку. Вони можуть викликати спотворення повідомлень, що приймаються. При радіотелефонному зв'язку вони можуть виявлятися у виді клацань, тріску та шумів, які погіршують розбірливість мовних повідомлень; приймальний телеграфний апарат друкує неправильні знаки; на бланку апарата факсиміле виходять зайві лінії, що псують зображення. Ці сторонні коливання названі радіоперешкодами і можуть бути за інтенсивністю порівнянними з радіосигналами від потрібного кореспондента або перевищувати його. В цьому разі правильний прийом переданих повідомлень виявляється або утрудненим, або неможливим.

Основним засобом ослаблення й усунення дії перешкод на радіозв'язок є частотна фільтрація, але вона виявляється неефективною, якщо спектр перешкод накладається на спектр радіосигналів, які передаються.

Найхарактернішими видами перешкод є:

1. *Сторонні радіосигнали.* Оскільки потреба в радіозв'язку значна, а діапазони радіочастот не безмежні, реалізація повною мірою частотного розділення не вдається і доводиться допускати одночасне використання ідентичних частот на багатьох лініях радіозв'язку. Щоб уникнути взаємних перешкод загальні частоти застосовують на віддалених один від одного радіолініях; окрім того, застосовують направлені антени.

Спрямованість передавальних антен дає змогу зосередити випромінювання на території, на якій знаходиться приймаючий кореспондент, і не створювати перешкоди приймальним радіостанціям на інших територіях. Спрямованість приймальних антен дає змогу унеможливити прийом радіохвиль, що приходять у місце прийому з напрямів, що не збігаються з напрямом, в якому знаходиться потрібний кореспондент. Отож реалізується ресурс розвитку радіозв'язку, званий просторовою селекцією.

2. *Побічні випромінювання радіопередавальних пристроїв.* Працюючи на відведеній йому частоті, передавач може створювати одночасно випромінювання радіохвиль з іншими частотами. Для того, щоб уникнути побічних випромінювань, необхідно, щоб несучі коливання передавальних радіостанцій були моногармонійними, синусоїдними. Характеристики електронних приладів, які застосовуються для посилення в передавачах, нелінійні; підсилюванні коливання в них відрізняються від синусоїдних. Унаслідок цього, спектр несучих коливань, разом з основною синусоїдною складовою потрібної частоти, містить складові з подвійною, потрійною й іншими частотами – так звані гармоніки. Хоча гармоніки ослаблюються в ланцюгах передавача, що володіють властивістю частотної фільтрації, вони можуть частково проникати в антену і створювати випромінювання хвиль – побічні випромінювання. Крім гармонік, можливі побічні випромінювання і з іншими – частотами.

Якщо частоти побічних випромінювань збігаються з частотами, виділеними іншим радіолініям, то можливі перешкоди цим лініям. У разі конструювання радіопередавачів передбачається ослаблення до мінімуму побічних випромінювань.

3. *Атмосферні перешкоди.* Електричні явища в атмосфері, особливо блискавка, створюють електромагнітні хвилі, що розповсюджуються у всіх напрямках і впливають на прийом потрібних радіосигналів. Спектри атмосферних перешкод у різних частотних діапазонах неоднакові: рівень

їх зростає з пониженням частоти, тому шкідливий вплив цих перешкод помітно виявляється в діапазонах СЧ і НЧ. На ВЧ і, ба більше, в мікрохвильових діапазонах їх вплив на радіозв'язок виявляється в значно меншому ступені.

4. *Індустріальні перешкоди.* Ці перешкоди можуть спричинятися електромагнітними випромінюваннями промислових, транспортних, медичних, наукових, побутових й інших електричних установок. Вони виникають головню за наявності електричних іскор, дуги, або в разі різких змін струму в електричних ланцюгах. З огляду на це доречно нагадати, що на перших етапах сторічного розвитку радіотехніки випромінювання, внаслідок електричних іскор і дуги, використовувалися в передавачах радіосигналів. Відповідно і паразитні випромінювання сучасних електричних пристроїв, в яких відбуваються аналогічні процеси, можуть розповсюджуватися по сполучених із цими пристроями дротах на великі відстані, випромінюватися в оточуючий простір і діяти на антени радіоприймальних пристроїв. Кількість електричних пристроїв всіляких призначень величезна і продовжує зростати. Якщо не вжити заходів, то вони можуть зробити радіозв'язок майже неможливим. Тому індустріальні перешкоди усуваються в місцях їх виникнення. Кожний технік, який розробляє, встановлює і експлуатує електричні пристрої і мережі, зобов'язаний знати суть процесів, що спричиняють утворення радіоперешкод, і вжити заходів до їх ліквідації. Але повністю уникнути індустріальних перешкод не вдається: для цього потрібні були б дуже складні й дорогі заходи та пристрої. З огляду на економічні міркування, міжнародні організації і національні відомства встановлюють для індустріальних перешкод граничні норми, перевищення яких розглядається як порушення закону.

Як і атмосферні перешкоди, індустріальні перешкоди виявляються в мікрохвильових діапазонах меншою мірою, ніж в діапазонах довгих хвиль.

5. *Внутрішні шуми радіоприймача.* До перешкод цього виду відносяться усунені й неусунні електричні коливання, що виникають у приймачі.

Усуненими є змінні струми, пов'язані з недостатнім згладжуванням напруг живлення у випрямлячах під час живлення приймачів від електромережі змінного струму: коливання напруг, що спричиняються незадовільною якістю контактів у деяких електричних ланцюгах й ін. У правильно сконструйованому приймачі ці перешкоди не відіграють важливої ролі.

Неусувними є так звані флуктуаційні шуми, що виникають в електронних приладах, які використовуються для посилення і перетворення сигналів – у транзисторах, діодах й інших, а також у всіх ланцюгах приймача.

Причина флуктуаційних шумів полягає в тому, що струм є не ідеально рівномірним процесом, а потоком частинок – електронів. Густина цих потоків хаотично змінюється (флуктує) через тепловий рух зарядів в електричних ланцюгах і нерівномірність випуску їх емітерами в електронних приладах.

Внутрішні шуми приймачів виявляються у всіх частотних діапазонах. Роль їх зростає в діапазонах ОВЧ, УВЧ і СВЧ тому, що в них інтенсивність атмосферних й індустріальних перешкод зменшується настільки, що флуктуаційні шуми стають головним видом перешкод.

Найбільше значення мають шуми у вхідних і найближчих до антени ланцюгах, оскільки вони посилюються у всіх подальших ланках приймача. Щоб ослабити ці шуми, у разі розробки радіоприймачів для слабких сигналів, необхідний ретельний вибір типів електронних приладів. Для забезпечення прийому дуже слабких сигналів, наприклад, у космічній радіоапаратурі, теплові шуми послаблюються, застосовуючи криогенне охолодження найближчих до антени вузлів конструкцій.

6. Космічні шуми. Ці перешкоди викликаються радіовипромінюваннями із заатмосферного простору. Наприклад, із сонячними плямами пов'язане інтенсивне радіовипромінювання Сонця в діапазоні метрових хвиль. Помітні випромінювання приходять з боку деяких сузір'їв і туманностей.

Цей вид радіоперешкод важливо враховувати при створенні й експлуатації систем космічного радіозв'язку.

Найпростіший спосіб боротьби з перешкодами в радіозв'язку полягає в забезпеченні в місці прийому такої потужності сигналу від передавача, яка у багато разів перевищуватиме потужність перешкод. До цього способу вдаються в радіомовленні, оскільки в цьому разі один передавач одночасно обслуговує мільйони приймачів, з економічних і соціальних міркувань. Доцільно придбати дорожчі передавачі, щоб населення могло користуватися порівняно дешевими приймачами.

У системах радіозв'язку кожна передавальна радіостанція пов'язана з одним або декількома радіоприймальними пристроями. За цих умов вигідніше є ускладнювати форми радіосигналів і відповідно способи їх обробки при радіоприйомі, а також застосовувати в приймачі різні спеціальні заходи для ослаблення спотворень сигналів перешкодами. Ці заходи додають системі перешкодостійкість і полягають у тому, що приймач не реагує на основні види перешкод, якщо їх потужність не перевищує встановлену межу.

Якщо під час несення служби ви потрапили в зону непевного зв'язку, насамперед:

- зорієнтувавшись на місцевості, визначте в якому напрямку від вас знаходиться чергова частина або пункт централізованого спостереження (головна радіостанція радіомережі);

- визначивши напрямок, подивіться чи є в керунку ПЦС на відстані 100–150 метрів перед вами високі цегляні, залізобетонні, металеві конструкції. За їх наявності вийдіть із-за них або відійдіть від них у протилежному ПЦС напрямку;

- якщо в разі втрати зв'язку ви перебуваєте в низині, яру, котловані – вийдіть на підвищення;

- якщо втратили зв'язок під час внутрішнього огляду об'єкта – підійдіть до вікна, яке знаходиться в напрямку ПЦС, вийдіть на балкон або з будинку;

- ґрунтуючись на реальних умовах, виберіть найбільш прийнятну в певній ситуації дію. Цих заходів достатньо для того, щоб зв'язок відновився.

Із врахуванням указаних властивостей УКХ можна зробити цілком логічний висновок, що надійний радіозв'язок в УКХ діапазоні можливий тільки за умов безпосередньої видимості між передавальною і приймальною антенами. За наявності значних перешкод або під час роботи на місцевості з різкими змінами рельєфу для організації надійного радіозв'язку використовується допоміжне обладнання, а саме:

- ретранслятори;
- космічні супутники зв'язку;
- радіорелейні станції й ін.

3.4. Види радіозв'язку і їх характеристики

У практичній діяльності використовуються шість видів радіозв'язку:

- 1) телеграфний;
- 2) радіотелефонний;
- 3) телебачення;
- 4) фототелеграфний;
- 5) радіоуправління;
- 6) комп'ютерний зв'язок.

Телеграфний радіозв'язок – передавання текстової інформації за допомогою спеціальних знаків (азбука Морзе) та телеграфного ключа або букводрукувального апарата.

Радіотелефонний зв'язок – передавання інформації здійснюється голосом, малого і великого радіусів дії. Повідомлення по телефонній лінії надходить на стаціонарний блок радіотелефону, а звідти до носимої його частини. Радіотелефони малого радіуса використовуються для мобільного зв'язку на відстані 100–200 метрів. Радіотелефони великого радіуса дії застосовуються для мобільного зв'язку на відстані 10–40 кілометрів. Переваги системи: автономність, висока пропускна спроможність радіоканалу, помірна вартість. Недоліки системи: малий радіус дії, значний вплив радіо-

перешкод, наявність великої кількості зон у яких зв'язок неможливий.

Телебачення – передавання рухомого, динамічного зображення на відстань.

Фототелеграфія – передавання по радіозв'язку нерухомих, статичних зображень відразу на папір (передавання карт, схем, фотороботів, фотографій, малюнків).

Радіоуправління – дистанційне управління електронними, механічними й іншими об'єктами за допомогою радіохвиль.

Комп'ютерний радіозв'язок – двосторонній обмін інформацією між комп'ютерами. Дає змогу забезпечити всі зазначені види зв'язку, а також передавати комп'ютерні дані. Є перспективним, сучасним видом зв'язку.

Згідно з Концепцією розвитку електрозв'язку в МВС України до 2010 року, яка затверджена наказом МВС України № 425 від 27.06.2000 року, органами внутрішніх справ використовуються такі види радіозв'язку:

- 1) супутниковий радіозв'язок;
- 2) стільниковий радіозв'язок;
- 3) короткохвильовий (КХ) радіозв'язок;
- 4) диспетчерський ультракороткохвильовий (УКХ) радіозв'язок;
- 5) транкінгові системи радіозв'язку (ТСР).

Супутниковий зв'язок – забезпечує надійний високоякісний зв'язок із будь-якою точкою планети. Сигнал супутникового зв'язку надходить прямо на супутник, звідти – на Землю і, проходячи через наземну станцію зв'язку провідними лініями зв'язку – до будь-якого абонента радіотелефонної мережі. Недоліки системи: великі габарити мобільних станцій зв'язку та вага, висока вартість, необхідність орієнтації антени перед сеансом зв'язку на супутник. Переваги системи: високі якість та дальність зв'язку, стійкість до радіоперешкод.

Нині можна зазначити п'ять систем супутникового глобального зв'язку: *Inmarsat, Iridium, Thuraya, Globalstar* та *ICO* (див. рис. 3.2.).

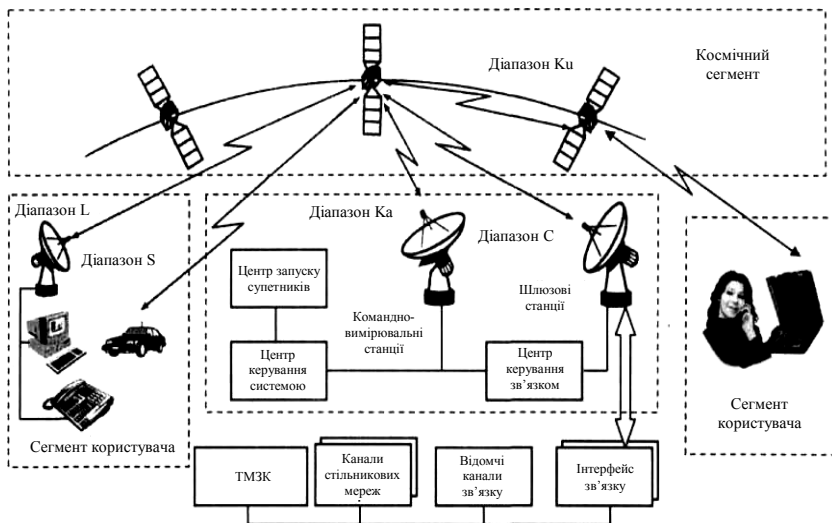

Рис. 3.2. Супутникова система зв'язку

Залежно від виду наданих послуг системи супутникового зв'язку поділяються на три основних класи:

- 1) системи пакетної передачі даних (доставка циркулярних повідомлень, автоматизованого збору даних про стан різних об'єктів, зокрема транспортних засобів тощо);
- 2) системи радіотелефонного зв'язку;
- 3) системи AVLС для визначення місцезнаходження (координат) абонента.

3.5. Організація радіозв'язку в підрозділах патрульної поліції

Призначення радіозв'язку

Радіозв'язок може бути оперативним і службовим.

Використання радіостанцій для проведення особистих розмов та не пов'язаних зі службовою діяльністю, а також передавання службової інформації відкрито категорично заборонено.

Оперативний зв'язок включає передавання та прийом радіограм, коротких повідомлень, сигналів, команд і проведення радіопереговорів посадовими особами.

Службовий зв'язок – виконується між радіотелефоністами з метою встановлення радіозв'язку, регулювання радіоканалів, з'ясування різних питань, пов'язаних з походженням інформації (повідомлень).

Характер радіообміну

Нині всі системи радіозв'язку, які відомі в Україні, використовують два основні режими обміну інформацією: дуплексний та симплексний.

Дуплексний режим – передбачає можливість одночасної передачі та прийому інформації без маніпуляції органами управління засобу зв'язку.

Симплексний режим – передбачає можливість по черговій передачі та прийому інформації, змінюючи органами управління, режим роботи засобу зв'язку (передача-прийм).

У разі дуплексного режиму радіообміну в каналі зв'язку використовуються дві несучих частоти, а при симплексному – канал зв'язку з однією несучою частотою (рис. 3.3.).

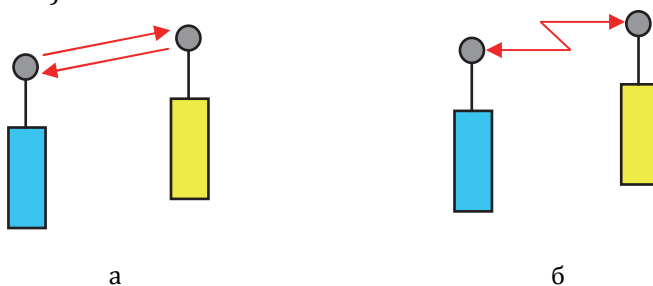

Рис. 3.3. Режими роботи системи радіозв'язку по обміну інформацією: а – дуплексний; б – симплексний

У деяких сучасних радіостанціях під час програмування параметрів можливе встановлення функції «одинокий працівник» (див. рис. 3.4.)

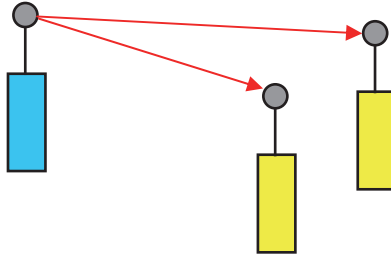

Рис. 3.4. Напівдуплексний режим роботи радіостанції
(функція «одинокий працівник»)

Суть такої функції полягає в тому, що у випадку, коли співробітнику поліції доводиться виконувати свої службові обов'язки в небезпечній обстановці, на значній віддалі від основної групи колег або в разі виникнення загрози з боку злочинців, на радіостанції натискається кнопка функції «одинокий працівник», що переводить радіостанцію в *напівдуплексний* режим радіопередачі (рис. 3.4.). В разі цього вказана радіостанція автоматично переходить у режим постійної передачі інформації про обстановку навколо неї. Всі інші радіостанції здатні тільки приймати радіоінформацію від радіостанції з активованою функцією «одинокий працівник».

Повернення до звичайного симплексного режиму роботи відбувається повторним натисканням на кнопку «одинокий працівник».

Способи організації радіозв'язку

Радіозв'язок залежно від обставин і потреб, може здійснюватися через радіо напрямок або радіомережу.

Радіонапрямок – це спосіб організації радіозв'язку між двома кореспондентами.

Він передбачає роботу на одній частоті (одному каналі) лише двох радіостанцій, які обмінюються інформацією тільки між собою, що забезпечує значну пропускну спроможність каналу зв'язку, але об'єднує малу кількість користувачів.

Радіомережа – це спосіб організації радіозв'язку між трьома і більше кореспондентами.

Він передбачає роботу на одній частоті (каналі) трьох і більше радіостанцій, які здійснюють обмін інформацією, що реалізує можливість передачі інформації одночасно багатьом кореспондентам, але водночас досягається мала пропускна спроможність каналу зв'язку.

Кореспондент – користувач, за яким закріплено радіостанцію та позивний.

У системі зв'язку Національної поліції радіозв'язок організовано шляхом створення таких мереж радіозв'язку:

1) *Радіальних мереж* (зв'язок кореспондентів «кожного з кожним») (рис. 3.5.).

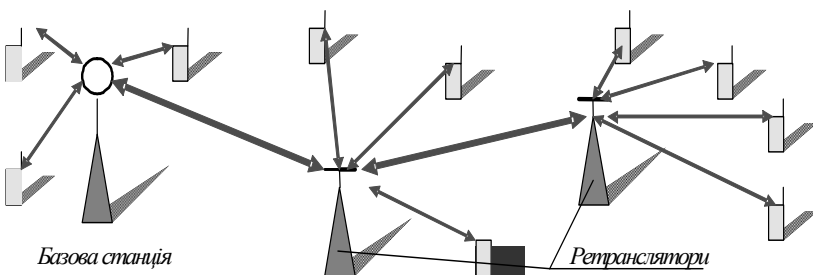

Рис. 3.5. Схема радіальної мережі зв'язку

2) *Ланцюгових мереж* (послідовний ланцюг взаємопов'язаних ретрансляторів або мережа радіорелейного зв'язку) (рис. 3.6.).

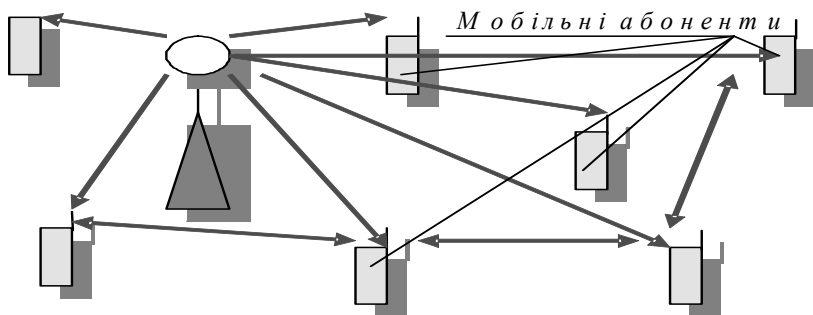

Рис. 3.6. Схема ланцюгової мережі зв'язку

3.6. Правила ведення радіообміну в радімережі

Якість зв'язку в радімережі значною мірою залежить від дисципліни та дотримання правил радіообміну. Тому в кожній радімережі призначається головна радіостанція. Переважно, це стаціонарна радіостанція чергової частини підрозділу. В обов'язки її оператора входить контроль за дотриманням правил радіообміну в певній радімережі. Вимоги оператора головної радіостанції обов'язкові для виконання всіма кореспондентами. Треба пам'ятати, що передаватися може тільки інформація, яка не розкриває суть оперативних заходів. Пам'ятайте, що засоби радіозв'язку набули широкого поширення в побуті, зокрема серед правопорушників. Є реальна можливість прослуховування ваших переговорів правопорушниками, що значно знижує ефективність дій підрозділів НП.

У разі передачі потрібно дотримуватися таких правил:

- подумки сформулюйте повідомлення якомога чіткіше і коротше;
- прослухайте чи вільний від переговорів канал;
- подайте тональний виклик (1–2 с);
- натисніть кнопку «передача» і передавайте повідомлення.

Треба дотримуватися встановленого порядку ведення переговорів, користуватися лише встановленими позивними. Приклад радіообміну:

1 радіостанція: «Еталон 21, Еталон 21, я Еталон, де знаходитесь, прийом».

2 радіостанція: «Еталон, я Еталон 21, знаходжусь на об'єкті, прийом».

1 радіостанція: «Продовжуйте несення служби, зв'язок закінчено».

2 радіостанція: «Вас зрозумів, зв'язок закінчено».

Під час передачі слова вимовляти чітко, не поспішаючи, а в разі низької якості зв'язку з повтором фраз, або

по літерах, а числа – по цифрах. Не кричить у мікрофон, це лише погіршує якість зв'язку. Під час передачі повідомлення всі або кільком радіостанціям мережі оператор передає: «Увага всім, або Еталон 21, 22, 23, я Еталон. Приготуватися до прийому», повторює цю фразу ще раз, робить паузу і передає текст повідомлення два рази. При хорошій якості зв'язку циркулярні повідомлення передаються без попереднього оповіщення. Кореспонденти відповідають: «Еталон, я Еталон 21, вас зрозумів. Еталон, я Еталон 22, вас зрозумів».

Втручатися до радіообміну між двома радіостанціями та перебивати їх роботу дозволяється тільки головним радіостанціям, а також за надзвичайних обставин.

У разі відсутності повідомлень, коли потреби у використанні засобів зв'язку немає на тривалий час, радіостанції повинні працювати в режимі чергового прийому.

Оцінка якості радіозв'язку в підрозділах працівників НП визначається залежно від рівня та чіткості сигналів за п'ятибальною шкалою:

5 – високоякісний зв'язок, перешкоди не прослуховуються;

4 – добрий зв'язок, перешкоди майже не прослуховуються;

3 – задовільний зв'язок, прослуховуються перешкоди;

2 – незадовільний зв'язок, дуже відчутно прослуховуються перешкоди;

1 – зв'язок не можливий.

Переговори через радіостанції в телефонному режимі можуть проводитися безпосередньо з радіостанції або дистанційно через виносні пульти управління. Надаючи переговори абонентові, оператор повинен попередити його фразою «Зв'язок по радіо».

Проводити перевірку радіоканалу через переговори забороняється. Неодержання відповіді після третього виклику оцінюється як порушення радіозв'язку, про що доповідається особі, для якої здійснюється радіозв'язок.

Під час проведення сеансу радіозв'язку в мережах працівників НП *категорично забороняється*:

1. Називати прізвища та звання посадових осіб.
2. Вести особисті розмови.
3. Передавати відомості, які розголошують державну та службову таємницю.
4. Передавати відомості, які розкривають суть оперативних заходів.
5. Використовувати при передачі довільні позивні.
6. Самовільно без дозволу керівництва вимикати радіостанцію.
7. Перевіряти канал зв'язку шляхом проведення переговорів.

Грубим порушенням правил радіообміну є *невихід на зв'язок*.

Перелік відомостей, дозволених для відкритої передачі.

До відкритої (некодованої) передачі належать такі відомості:

1. Про розбійний напад, крадіжки, пограбування й інші правопорушення (вид, місце, час).
2. Про виявлення трупа чи людини, яка перебуває в безпорадному стані.
3. Про стихійні лиха, нещасні випадки (крім особливо важливих об'єктів і кількості жертв).
4. Про окремі пожежі, не розкриваючи найменування і дислокацію важливих об'єктів, відомості, які заборонені для опублікування в пресі.
5. Про становище під час пожежі та відомості про стан їх гасіння, крім інформації про смерть людей.
6. Про місце перебування наряду, зміну маршруту патруля чи місця дислокації поста.
7. Про викрадення автотранспорту.
8. Про належність автотранспорту і місце його стоянки.
9. Про ДТП (окрім тих, у яких загинуло 5 і більше людей, травмовано 10 і більше людей).

10. Виклик працівників швидкої допомоги до місця пригоди.

11. Про технічний стан наявних засобів зв'язку і службового транспорту.

12. Про стан системи охоронно-пожежної сигналізації, електроживлення і телефонного зв'язку на об'єкті, що охороняється, здання об'єкта під охорону або зняття з під охорони, отримання сигналу «*тривога*» з об'єкта, що охороняється.

13. Про хід спортивно-масових й інших подібних видовищ та про стан публічної безпеки і порядку під час їх проведення.

14. Про метеорологічні та дорожні умови.

3.7. Класифікація засобів радіозв'язку

Класифікація за діапазоном радіохвиль

Зазвичай в НП використовують:

- КХ радіостанції;
- УКХ радіостанції.

КХ радіостанції використовують для зв'язку на великі відстані.

УКХ радіостанції використовують у межах безпосереднього бачення (не більше 25–40 км).

Класифікація за механічними та кліматичними вимогами

З огляду на механічні та кліматичні вимоги, радіостанції залежно від умов експлуатації поділяються на такі групи:

– стаціонарні – призначені для роботи в опалюваних наземних та підземних приміщеннях;

– стаціонарні – призначені для роботи в неопалюваних капітальних спорудах, а також на відкритому просторі або в тимчасових спорудах;

– мобільні – призначені для встановлення в автомобілях, на мотоциклах та катерах;

– переносні – призначені для роботи на відкритому просторі або в тимчасових спорудах; розраховані на довготермінове використання людьми та встановлення на всіх видах транспортних засобів;

– носимі та портативні – призначені для роботи на відкритому повітрі та при температурі до -10°C , розраховані на тривалу роботу на холоді.

Класифікація за ознаками мобільності

З погляду мобільності радіостанції поділяють на стаціонарні та пересувні. Стаціонарні, зазвичай, мають великі габарити та вагу. Живляться від електроосвітлювальної мережі (але й можуть мати автономне живлення). Для їх переміщення потрібно виконати значний обсяг монтажно-демонтажних робіт. Мають: чималу дальність, високу якість та стабільність зв'язку, які забезпечуються громіздким обладнанням.

Стаціонарні радіостанції

Стаціонарні засоби зв'язку, що застосовуються і в діяльності підрозділів Національної поліції і в народному господарстві поділяють на п'ять видів:

1. *Центральні* – призначені для організації зв'язку в багаточастотних радіомережах (переважно великі установи, підприємства, чергові частини працівників НП). Можуть складатися з окремих комплектів (шляхом об'єднання радіостанцій різних систем), приймальних комплектів для організації віддаленого приймання, апаратури спряження з іншими радіостанціями та телефонним устаткуванням.

2. *Базові* – призначені для організації радіомереж на декількох радіочастотах. Складаються, переважно, з двох-трьох комплектів приймально-передавального обладнання (залежно від кількості радіочастот, що використовуються), апаратури та центрального пульта дистанційного керування. За необхідності можливе використання декількох стаціонарних радіостанцій, що забезпечує вирішення ідентичних завдань.

3. *Стаціонарні з дистанційним управлінням* – призначені для встановлення на об'єктах, де неможливо розташувати приймально-передавальну антену в межах максимальної довжини з'єднувального коаксіального кабелю (до 30 м), а також з метою розширення зони приймання через встановлення приймально-передавального обладнання на висотних об'єктах (висотні будинки, вежі тощо). Керування станціями виконується через телефонні лінії.

4. *Стаціонарні без дистанційного управління* – призначені для встановлення в чергових частинах та постах за можливості розташування антенно-фідерного обладнання на відстані до 30 м від передавача.

5. *Ретранслятори* – призначені для приймання, підсилення та передавання радіосигналів з метою збільшення дальності зв'язку.

Ретранслятори приймають, обробляють (наприклад, виконують кодування-декодування сигналів, підсилюють сигнали та передають отриманий сигнал (ретрансляція – повторне передавання).

За конструкцією та функціональним призначенням ретранслятори поділяються на:

Односпрямовані – призначені для ретрансляції сигналів тільки в одному напрямку. Тому в їх склад входять тільки один блок приймача, передавача та відповідна апаратура для керування цими блоками.

Двоспрямовані – мають по два блоки приймача та передавача, що забезпечує приймання та передавання сигналів і в прямому, і в зворотному напрямках.

Мультиплексні – ретранслятори (від грец. *multi* – багато). В своєму складі об'єднують декілька (три і більше) комплектів приймально-передавального обладнання, що працює на різних частотах, а також відповідну автоматику, які забезпечують отримання та передавання сигналів на будь-якій доступній частоті. Мультиплексні системи дають змогу підвищити надійність зв'язку (оскільки можна задіяти інший комплект у разі несправностей або через завади), а

також економлять ресурси завдяки щільнішому та раціональнішому використанню каналів зв'язку (наприклад, у разі простоювання обладнання).

Мобільні радіостанції

Як зазначалося, основною перевагою радіозв'язку є його висока мобільність та швидкість передавання інформації. Для реалізації цих переваг використовують радіостанції, що можуть переміщуватися (на відміну від стаціонарних).

Пересувні засоби радіозв'язку поділяються на такі види:

- портативні та для прихованого використання – мають автономне джерело живлення, призначені для роботи під час переміщення об'єкта, мають малі габарити й вагу (до 1кг, потужність до 0,5 Вт);

- переносні радіостанції, що мають автономне джерело живлення та призначені для роботи під час руху;

- мобільні – призначені для встановлення на мобільних (переважно наземних) транспортних засобах, таких, як автомобілі, бронетранспортери, мотоцикли, залізничні вагони та катери). Їх живлення здійснюється, зазвичай, від бортової мережі транспортного засобу;

- універсальні – можуть використовуватись за будь-яких умов (як стаціонарні, мобільні чи переносні);

- приймачі персонального радіовиклику та оповіщення – можуть бути мобільними і стаціонарними. Наприклад, системи біперного зв'язку.

3.8. Радіостанції

Радіостанція концерну «МОТОРОЛА»

Портативна носима радіостанція **«Моторола» GP-300** призначена для забезпечення симплексного безпошукового, без додаткових налаштувань зв'язку з однотипними радіостанціями, а також з мобільними і стаціонарними УКХ радіостанціями, які працюють на спільних частотах УКХ – діапазону.

Радіостанція GP-300 (рис. 3.7) забезпечує зв'язок на запрограмованих каналах у діапазоні частот 136–174 МГц та 403–495 МГц. Виробляється в 2,8 та 16-канальному виконанні.

Радіостанція GP-300 відповідає європейським стандартам IP54 і MIL SND810, C/D/E зі захисту від ударів, вібрації, пилу, вологи.

Рис. 3.7. Радіостанція «Моторола» GP-300

Завдяки застосуванню в радіостанції мікропроцесора офіційні представництва фірми «Моторола» можуть швидко запрограмувати радіостанцію для роботи в передбачених конструкцією режимах, або ж запрограмувати її відповідно до зміни умов зв'язку.

Будова радіостанції «Моторола» GP-300:

1. Прийомопередавач.
2. Антена.
3. Акумуляторна батарея.
4. Індивідуальний зарядний пристрій.

Основні тактико-технічні характеристики радіостанції «Моторола» GP-300 та інших носимих радіостанцій цього ж виробника.

Основні режими роботи радіостанції GP-300:

1. *Сканування (пошук каналів)* – дає змогу радіостанції здійснювати одночасний контроль за запрограмованими каналами зв'язку. В разі здійснення радіообміну іншими радіостанціями на одному з каналів, ваша радіостанція переходить на цей канал і вмикається автоматично на прийом інформації.

2. *Пріоритетність (першочерговість) каналів* – дає змогу виділити головний канал, наприклад, канал чергової частини ГТЦО. Якщо радіостанція працює сьогодні на іншому каналі, то під час виклику її на пріоритетному каналі

здійснюється автоматичний перехід для зв'язку з певною радіостанцією.

3. *Пілот-код* блокує передачу та прийом інформації на певному каналі несанкціонованими («чужими») радіостанціями і дає можливість проводити радіообмін лише запрограмованими в певному режимі радіостанціями.

4. *Транкінговий зв'язок (для станцій з клавіатурою)* – дає можливість портативній радіостанції, через міжзоновий контролер ТСП з'єднуватися з лінією автоматичної телефонної станції, здійснювати набір номера телефонного абонента та проводити з ними переговори.

5. *Автоматичне ввімкнення режиму передачі голосом (за наявності гарнітури «вільні руки»)* – автоматично вмикає радіостанцію в режим передачі як тільки людина почне говорити.

6. *Автопідтвердження отримання виклику* передбачає передачу автоматичного підтвердження про прийом інформації від абонента, з яким спілкується користувач радіостанції (тобто радіообмін без позивних).

Для кожного каналу робочі режими програмуються індивідуально.

Таблиця 3.1

**ТТХ носимих радіостанцій
«Моторола» (США)**

№ з/п	Показники	Носимі			
		Н-080	GP-300	CP-340	GP-380
1.	Діапазон частот (МГц)	136–174 403–470	136–174 403–495	136–174 403–470	136–174 403–470
2.	Ширина каналу (КГц)	12,5/20/25	12,5/20, 25 та 30	12,5/20 або 25	12,5/20/ 25
3.	Кількість каналів	16	2/8/16	16	
4.	Потужність, Вт				
	прийому	1	1	1	1
	передачі	5	5	5	5/6
5.	Напруга живлення, В	7,5	7,5	7,5	7,5
6.	Час заряду АКБ, год		10,5 /1	10,5	10,5

7.	Час безперервної роботи від одного АКБ (год)	10	10	14	14
8.	Дальність радіозв'язку між однотипними РС (км)	5	5	5	5
9.	Режими радіообміну	смплекс	смплекс, напівдупл.	смплекс, напівдупл.	смплекс
10.	Робочий інтервал температур (°C)	-30/+60	-30/+60	-30/+60	-30/+60

Радіостанція GM-300 (рис. 3.8.) відповідає європейським стандартам I354 і MIL-STD 810 C/D/E зі захисту від ударів, вібрації, пилу, вологи.

Рис. 3.8. Мобільна радіостанція «Моторола» GM-300

Завдяки застосуванню в радіостанції мікропроцесора офіційні представництва фірми «Моторола» можуть швидко запрограмувати радіостанцію для роботи в передбачених конструкцією режимах, або ж перепрограмувати її відповідно до зміни умов зв'язку.

Основні режими роботи радіостанції GM-300:

1. Сканування (пошук) каналів – дає змогу радіостанції здійснювати одночасний контроль за запрограмованими каналами зв'язку. В разі здійснення радіообміну іншими радіостанціями на одному з каналів, радіостанція переходить на цей канал і вмикається автоматично його прослуховування.

2. Пріоритетність (першочерговість) каналів – дає змогу виділити головний канал (наприклад, канал чергової частини або ПЦС). Якщо радіостанція працює нині на іншому каналі, то під час виклику її на пріоритетному каналі здійс-

нюється автоматичний перехід для зв'язку з певною радіостанцією.

3. *Пілот-код* блокує передачу та прийом інформації на певному каналі несанкціонованими («чужими») радіостанціями і дає можливість проводити радіообмін лише запрограмованими в даному режимі радіостанціями.

4. *Транкінговий режим* (для станцій з клавіатурою) – дає можливість портативній радіостанції, через транковий (адаптуючий, узгоджуючий) пристрій з'єднуватись з лінією автоматичної телефонної станції, здійснювати набір номера телефонного абонента та проводити з ним переговори.

5. *Автопідтвердження отримання виклику* передбачає при отриманні вашою радіостанцією виклику індивідуального кодованого виклику від кореспондента, передачу автоматичного підтвердження про його прийом (тобто радіообмін без позивних).

Носимі портативні радіостанції «Кенвуд»

Конструкція радіостанцій **«Кенвуд»** (рис. 3.9.) повністю задовольняє стандарту MIL-STD 810 C/D/E щодо ударостійкості, вібростійкості, водозахищеності й інших параметрів.

Рис. 3.9. «Кенвуд» ТК-2107

Виготовлений за технологією преслитва з необхідною герметезацією, алюмінієвий корпус з гвинтовим антенним конектором дає можливість використовувати радіостанцію за суворих умов – та збільшує термін її експлуатації.

Режим збереження енергії акумулятора забезпечує автоматичне перемикання радіостанції в режим очікування при відсутності прийому – передачі, що забезпечує збільшення строку слугування акумулятора.

Для попередження користувача про необхідність перезарядки акумулятора в радіостанції «Кенвуд» ТК-2107 передбачається світлова сигналізація: світлодіодний індикатор подає мигаючий червоний сигнал.

Окрім того, в радіостанції «Кенвуд» ТК-2107 передбачається можливість установа таймера для обмеження часу передачі. Після закінчення визначеного часу передачі таймер автоматично перемикає радіостанцію із режиму передачі в режим прийому, що дає змогу зменшити канальне навантаження загалом та продовжити строк служби акумулятора.

Будова РС «Кенвуд» ТК-2107 (рис. 3.10.):

Рис. 3.10. Будова радіостанції «Кенвуд» ТК-2107

1. Прийомопередавач.
2. Антена.
3. Акумуляторна батарея.
4. Індивідуальний зарядний пристрій.

За потреби радіостанція додатково може комплектуватися гарнітурою **VOX** («вільні руки»), яка забезпечує ввімкнення режиму передачі голосом.

Органи управління радіостанції «Кенвуд» ТК-2107:

1. Ручка вмикання та регуляції гучності звучання.
2. Ручка перемикання каналів.
3. Клавіша «передача».
4. Світловий червоно-зелений індикатор.
5. Гніздо для підключення гарнітури «VOX».

3.9. Персональний відеореєстратор, його функції та можливості

3.9.1. Відеофіксація під час патрулювання

Персональний відеореєстратор є важливим елементом у роботі патрульного поліцейського. Використання нагрудних відеокамер (персональних відеореєстраторів) є превентивним поліцейським заходом, одним з елементів, що дає змогу наочно продемонструвати чесність, відкритість та антикорупційну спрямованість діяльності патрульної поліції.

Окрім того, відеореєстратор виконує профілактичну роль. Наявність відеореєстратора стримує громадян від вчинення певних дій. Ведення відеозапису працює як психологічний стримуючий фактор стосовно більшості правопорушників (за винятком зухвалих та цілком неадекватних осіб).

Використання відеореєстратора є засобом об'єктивного контролю місця подій. Відеозапис з місця події – це рівною мірою і контроль дій патрульного, і документальне підтвердження правомірності його вимог і вжитих заходів.

Метою використання персональних відеореєстраторів працівниками патрульної поліції є:

- підвищення відповідальності працівників патрульної поліції під час виконання службових обов'язків;
- підвищення рівня довіри суспільства до працівників патрульної поліції;
- підвищення рівня захисту прав та свобод людини і громадянина;
- попередження випадків невинуватеного застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї працівниками патрульної поліції та/або щодо працівників патрульної поліції;
- забезпечення об'єктивного розгляду справ уповноваженими органами шляхом створення додаткових належних доказів;
- підвищення відкритості патрульної поліції;

- забезпечення об’єктивного розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність працівників патрульної поліції, зменшення кількості безпідставних скарг;
- запобігання конфліктним ситуаціям.

3.9.2. Можливості персонального відеореєстратора

Патрульна поліція України використовує персональний відеореєстратор DMT 1 (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Персональний відеореєстратор DMT1

Ця модель має певні характеристики (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Технічні характеристики відеореєстратора моделі DMT1

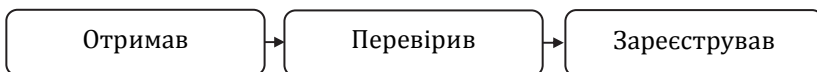
Датчик	5-Мп CMOS
Чипсет	Ambarella A2
Розширення відео	1920x1080 @ 30 fps; 1280x720 @ 30 fps; 848x480 @ 30 fps @ 60 fps
Відеоформат	H.264. MOV
Швидкість перемотки вперед/назад	2x, 4x, 8x
Аудіовхід	Вбудований мікрофон
Аудіоформат	WAV

«Водяний знак»	Ідентифікатор користувача, datetime штамп
Камери	16-мегапіксельна камера, підтримка режиму серійної зйомки
Формат зображення	Макс 4608*3456 JPEG
SnapShot	Зйомка фото під час запису відео
Час запису	Час безперервного запису: 400 хв (батарея повністю заряджена, ІК закриті, 848*480 @ 30 fps)
Стан пам'яті	Екран
Одна кнопка запису	+
Функції сигналу	Звуковий, візуальний, тактильні вібрації
ІЧ-підсвічування	2 інфрачервоних діоди
Відео/зображення перегляд	
Екран	2 дюйми tft-lcd-дисплей з високим розширенням
Аудіо	+
Відеовихід	HDMI 1.3
Передача відео	USB 2.0
Камери	
Об'єктив кута огляду	Широкий 140 градусів
Нічного бачення	До 10 м
Клас Захисту	IP57
Кріплення	Металева кліпса з 360 градусів обертання
Акумулятор	
Тип	Вбудований 2800 мАч літій-іонний акумулятор
Час заряджання	180 хв
Час запису	5–8 год
Стан батареї	Індикатор на дисплеї
Попередження про низький заряд	Звуковий сигнал
Інше	
Ідентифікаційний номер	5-значний ID пристрою та 6-значний ID поліції
Захист паролем	Пароль адміністратора для видалення файлів
Режим серійної зйомки	3/5 зображень
Розміри	94 мм * 61 мм * 31 мм
Вага	175 г
Робоча температура	від -40 до + 60°C
Температура зберігання	від -20 до + 55°C

Інструкція щодо порядку зберігання, видачі, приймання, використання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) працівниками патрульної поліції та порядок доступу до відео з них регламентувався Наказом Департаменту патрульної поліції Національної поліції України № 100 від 03.02.2016 року.

Нині наказ № 100 відмінено, проводиться робота з розроблення нового НПА.

3.9.3. Отримання та використання реєстратора під час патрулювання

Починати патрулювання працівник патрульної поліції повинен за наявності відеореєстратора. Нагрудною відеокамерою (відеореєстратором) забезпечується кожен працівник патрульної поліції, який заступає на зміну, в будь-якому разі хоча б однією нагрудною відеокамерою (відеореєстратором) забезпечується екіпаж.

Перед початком зміни працівник патрульної поліції зобов'язаний самостійно отримати нагрудну відеокамеру (відеореєстратор) у структурному підрозділі інформаційних технологій та зв'язку управління патрульної поліції. Нагрудні відеокамери (відеореєстратори) зберігаються у спеціально відведених приміщеннях управлінь патрульної поліції. Відповідальність за зберігання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів), їх видачу працівникам патрульної поліції та приймання від працівників патрульної поліції несуть уповноважені працівники структурних підрозділів інформаційних технологій та зв'язку управлінь патрульної поліції.

Після отримання відеореєстратора, з метою забезпечення належного функціонування нагрудної відеокамери (відеореєстратора) протягом зміни, працівник патрульної поліції після отримання нагрудної відеокамери (відеореєстратора) зобов'язаний самостійно оглянути та перевірити її.

Переконавшись у справності нагрудної відеокамери (відеореєстратора) та відсутності зовнішніх пошкоджень, працівник патрульної поліції здійснює запис у спеціальному журналі, зазначаючи своє прізвище, ім'я, по батькові, роту, номер отриманої нагрудної відеокамери (відеореєстратора) та особистий підпис.

Під час отримання відеореєстратора необхідно звернути увагу на наявність ідентифікаційного номера. Кожній нагрудній відеокамері (відеореєстратору) присвоюється такий ідентифікаційний номер.

Використання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) працівниками патрульної поліції під час виконання своїх службових обов'язків здійснюється на підставі ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію».

Після отримання, перевірки та реєстрації у журналі видачі, перед початком патрулювання необхідно правильно закріпити відеореєстратор. Нагрудна відеокамера (відеореєстратор) закріплюється з правого боку на форменому одязі працівника патрульної поліції у позиції, яка забезпечує ефективну та якісну відеозйомку.

Відеореєстратор необхідно розташувати на одязі так, щоб у поле зору камери потрапляло лице співрозмовника, а камера не заважала рухам і була надійно закріплена (рис. 3.12.)

Рис. 3.12. Розташування відеореєстратора

3.9.4. Правила користування нагрудною камерою (відеореєстратором)

Патрульний **зобов'язаний** включити відеозапис під час будь-якого спілкування з громадянами або одразу після прибуття на місце виклику. Нагрудна відеокамера (відеореєстратор) повинна бути включена працівником патрульної поліції та знаходитись у режимі відеозйомки:

- при оформленні дорожньо-транспортної пригоди;

Відеореєстратор з ідентифікаційним номером на однострої

- при перевірці документів;
- при арешті або затриманні особи;
- при поверхневому огляді;
- при загрозі використання фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї;
- при наданні допомоги особам;
- у випадках, коли усвідомлення особою факту відеофіксації її поведінки може сприяти вирішенню конфліктної ситуації.

У будь-якому іншому випадку контакту з громадянами відеореєстратор повинен бути включений та знаходитись у режимі відеозйомки.

У разі активації відеозйомки вона повинна вестись безперервно під час спілкування. Забороняється ставити запис на паузу, або виключати до закінчення спілкування з громадянами.

Необхідно контролювати своєчасність включення режиму нічної зйомки за необхідності.

Нагрудні відеокамери (відеореєстратори) не повинні використовуватися під час:

- розмови з іншими поліцейськими;
- зустрічі з таємними агентами та/або таємними інформаторами з метою забезпечення конфіденційності інформації при виконанні службових обов'язків;
- обідньої перерви;

- перебування у приміщеннях, де працівник патрульної поліції може розраховувати на приватність (вбиральня, кімната відпочинку тощо);

- в інший час, коли немає контакту з особами.

Працівникам патрульної поліції **заборонено**:

- використовувати нагрудні відеокамери (відеореєстратори) в особистих цілях;

- використовувати нагрудні відеокамери (відеореєстратори) не під час несення служби;

- демонструвати відеозапис із нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) третім особам без погодження начальника Департаменту патрульної поліції або начальника управління патрульної поліції у місті;

- змінювати, редагувати, видаляти, копіювати, передавати третім особам;

- або іншою мірою поширювати відеозаписи, зроблені на нагрудну відеокамеру (відеореєстратор) без дозволу начальника Департаменту патрульної поліції або начальника управління патрульної поліції у місті.

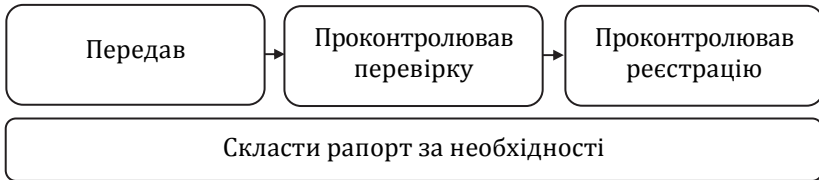
3.9.5. Дії з реєстратором після закінчення патрулювання

Процедуру копіювання інформації з камери здійснює уповноважена особа. Самостійно патрульні поліцейські не мають права здійснювати копіювання інформації.

Відеореєстратор дає змогу зняти з нього інформацію тільки за допомогою спеціального програмного забезпечення. Це автоматично захищає патрульного від підозр щодо знищення або зміни відеозапису. Не варто намагатися самостійно підключити реєстратор до комп'ютера та скопіювати записи – не вийде.

Інформація зберігається протягом 30 діб на сервері, цей термін може бути подовжено у разі отримання скарги від особи на рішення, дії чи бездіяльність працівників патрульної поліції та в інших винятках. Термін зберігання відеозаписів на сервері може бути продовжено за роз-

порядженням начальника Департаменту патрульної поліції або начальників управлінь патрульної поліції у містах.

Після закінчення зміни та по прибуттю на місце дислокації працівник патрульної поліції у найкоротший строк передає нагрудну відеокамеру (відеореєстратор) до структурного підрозділу інформаційних технологій та зв'язку управління патрульної поліції.

Уповноважений працівник структурного підрозділу інформаційних технологій та зв'язку управління патрульної поліції у присутності працівника патрульної поліції, який передає камеру, здійснює зовнішній огляд переданої нагрудної відеокамери (відеореєстратора) та перевіряє її справність.

У разі відсутності зауважень до технічного стану переданої нагрудної відеокамери (відеореєстратора), уповноважений працівник структурного підрозділу інформаційних технологій та зв'язку управління патрульної поліції робить помітку у відповідному журналі та кладе нагрудну відеокамеру (відеореєстратор) у відповідне місце зберігання для подальшого проведення процедури довготривалого збереження відеозаписів на сервері та підготовки нагрудної відеокамери (відеореєстратора) для видачі наступній зміні.

У разі виявлення пошкоджень нагрудної відеокамери (відеореєстратора) або її несправності, працівник патрульної поліції, який використовував нагрудну відеокамеру (відеореєстратор), зобов'язаний скласти рапорт, де повідомити, з яких причин та за яких умов відбулося пошкодження нагрудної відеокамери (відеореєстратора).

Питання для самопідготовки

1. Які основні напрями використання засобів радіозв'язку та їх значення в діяльності підрозділів НП?
2. Які є види радіозв'язку та їх характеристики?
3. Які бувають способи організації радіозв'язку?
4. Яка методика правила ведення радіообміну в радіомережі?
5. Як здійснюється класифікація засобів радіозв'язку?
6. Які Ви знаєте радіостанції для використання в підрозділах Національної поліції?
7. Які основні напрями використання засобів відеофіксації інформації в діяльності підрозділів Національної поліції?
8. Які тактико-технічні характеристики персонального відеореєстратора DMT1 Ви знаєте?
9. Які діють заборони під час використання персонального відеореєстратора DMT1?
10. Яка методика і правила використання персонального відеореєстратора DMT1?
11. Як здійснюється отримання та повернення персонального відеореєстратора DMT1?

Розділ 4

СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правові акти, які можуть знадобитися працівникам патрульної служби під час спілкування з представниками ЗМІ.

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (ст.ст. 1, 6, 9).

2. Ст. 171 Кримінального кодексу України «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів».

4.1. Ефективне спілкування між співробітником патрульної поліції та представником засобів масової інформації

Під час спілкування з представниками засобів масової інформації (далі – ЗМІ), працівник патрульної служби поліції не повинен боятися вербального контакту з пресою, а навпаки, знати як керувати ситуацією та розмовляти, що засвідчить високий рівень підготовки та впевненість у своїх діях. Кожен співробітник патрульної служби поліції так, підтверджуватиме, що нова патрульна служба поліції, створена на засадах чесності та прозорості, підвищуватиме рівень довіри. Працівник патрульної служби поліції повинен керуватися такими правилами під час спілкування з представниками ЗМІ:

Ввічливість та комфорт

Ввічливість – це головний компонент співробітництва та засіб контролювання ситуації, а в разі агресивного співрозмовника – найефективніший засіб протидії. Якщо під час

виконання своїх службових обов'язків до патрульного підходить працівник ЗМІ зі своїми запитаннями, то працівник патрульної служби поліції спочатку може перевірити посвідчення журналіста, яке йому видається або редакцією засобу масової інформації (друкованого, теле-, радіо, інформаційного агентства тощо), або професійним об'єднанням журналістів (Національною спілкою журналістів України, Незалежна медіа-профспілка тощо), візуально перевірити наявність пізнавальних знаків журналіста (бейдж, знак каналу тощо). Після цього, працівник патрульної служби готовий надати вичерпні відповіді на всі запитання, які цікавлять представника ЗМІ. Співробітник патрульної служби поліції повинен спокійно та ввічливо відповідати на будь-які запитання (які функції та обов'язки патрульної служби, що ви думаєте про нову патрульну службу поліції, що змінилося після реформи тощо). Ви повинні дати відповіді, які будуть відображувати вашу життєву позицію, а не розповідати на пам'ять декілька вивчених загальних речень. Якщо ви будете впевнені в своїх словах, то вам буде комфортно та легко розмовляти з будь-яким громадянином, а не тільки з працівником ЗМІ.

Якщо інформація, про яку запитує представник ЗМІ, не входить до компетенції працівника патрульної служби поліції, то останній повинен порадити журналісту звернутися на гарячу лінію, а також надати контактну інформацію особи, яка може детально відповісти на запитання представника ЗМІ.

4.2. Розуміння нормативно-правових актів і вміння їх використовувати

Співробітник патрульної служби поліції може надавати інформацію згідно зі ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

1. Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами на будь-яких носіях інформація, що отримана або створена в процесі виконання

суб'єктами владних повноважень власних обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

2. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом.

Якщо якимось нормативно-правовим актом встановлено обмеження на збір інформації, то працівник патрульної служби повинен повідомити представника ЗМІ про це та зазначити відповідний нормативно-правовий акт. Також працівник патрульної служби може надати журналісту контактну інформацію особи, яка зможе детальніше проінформувати працівника ЗМІ.

У разі, коли представники ЗМІ підходять до патрульного, який працює на місці події, то останній повинен коротко надати тільки публічну інформацію про обставини певної події та домовитися про співпрацю з представниками ЗМІ.

Якщо журналіст не хоче співпрацювати та заважає в будь-який спосіб виконанню обов'язків патрульного (фізично намагається заважати патрульному, кидається на постраждалих/потерпілих тощо), співробітник патрульної служби поліції повинен використати навички вербальної самооборони для того, щоб деескалувати конфлікт.

Якщо представник ЗМІ почне застосовувати фізичну силу, то патрульний повинен вивести його за межі місця подій (за обмежуючу стрічку, патрульні машини тощо). Також патрульний має право задокументувати на камеру поведінку працівника ЗМІ як доказ непрофесійної/неетичної поведінки журналіста, яка заважала патрульному виконувати власні обов'язки.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», інформація, яку співробітник патрульної служби поліції не повинен надавати представникам ЗМІ:

1. Конфіденційна інформація (адреси, телефони й інша контактна інформація громадян і співробітників патрульної служби поліції).

2. Таємна інформація – інформація, що є слідчою або державною таємницею, і яка стосується національної безпеки, економічного устрою, прав людини;

3. Службова інформація:

1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішнє службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони безпосередньо пов'язані з розробкою діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та / або прийняттю рішень;

2) зібрана під час оперативно-розвідувальної та контрольно-розвідувальної діяльності, пов'язана з обороною країни, яка є державною таємницею.

4. Документи, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, яким присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону «Про доступ до публічної інформації».

5. Перелік відомостей, які становлять службову інформацію, що збирається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, зокрема на виконання делегованих повноважень, не може бути обмежений у доступі.

Журналіст має право вести фото/відео зйомку патрульного та його посвідчення, але патрульний може попросити не показувати його лице та лице постраждалих, посилаючись у разі цього на Кодекс журналістської діяльності.

Права та обов'язки журналіста поширюються на зарубіжних журналістів, що працюють в Україні. До журналістів прирівнюються кіно- і телеоператори, режисери й інші працівники засобів масової інформації, якщо вони входять до складу творчих груп.

Згідно зі ст. 171 Кримінального кодексу України, працівники патрульної служби поліції не мають права перешкоджати журналістській діяльності. Співробітник патру-

льної служби поліції не повинен закривати камеру руками або вступати у фізичне протистояння з представником ЗМІ. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів і технічних засобів, якими він користується у власній роботі.

Типовий алгоритм дій патрульного під час спілкування зі ЗМІ:

1. Увімкніть нагрудну відеокамеру.

2. Представтеся.

3. Дізнайтеся та занотуйте ім'я журналіста, назву ЗМІ, перевірте його посвідчення (суворо єдиного зразка немає, оцінюйте за ситуацією).

4. Якщо журналіст відволікає невчасно – ввічливо поясніть, що зможете прокоментувати події лише після того, як виконаєте свої невідкладні обов'язки на місці події.

Неприпустимо мовчки уникати спілкування, закривати камеру руками або вступати у фізичне протистояння з представником ЗМІ.

5. На місці злочину, до прибуття СОГ, не допускайте журналістів безпосередньо до місця події. Поясніть, що вони можуть знищити чи спотворити сліди злочину.

Якщо журналіст не хоче співпрацювати та заважає в будь-який спосіб виконанню ваших обов'язків (фізично намагається вам заважати, накидається на постраждалих тощо) – максимально обережно виведіть його за межі місця події (за обмежувальну стрічку, патрульні машини тощо).

6. Журналіст має право вести фото- відеозйомку вас та вашого посвідчення, але ви можете попросити не показувати ваше обличчя та/або обличчя постраждалих.

7. Ввічливо відповідайте на всі запитання журналіста, на які ви можете компетентно відповісти.

Водночас щодо конкретних правопорушень ваша компетенція така: ви можете підтверджувати виключно факти, але не оцінюєте і не висловлюєте припущень.

8. Неприпустимо відповідати «без коментарів» тощо. Якщо ви не компетентні відповісти, порадьте звернутися до прес-служби Управління патрульної поліції.

9. Повідомляйте вашого командира або прес-службу про кожен контакт зі ЗМІ.

Питання для самопідготовки

1. У чому полягає ефективність спілкування між співробітниками НП і представником ЗМІ?

2. Як застосовується методика ввічливості та комфорту працівниками НП до громадян та представників ЗМІ?

3. На основі яких нормативно-правових актів працівники НП мають право надавати інформацію?

4. Що таке «публічна інформація»?

5. Що таке «конфіденційна інформація»?

6. Дайте визначення «таємна інформація».

7. Службова інформація це ...

Розділ 5

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Закон України «Про Національну поліцію» розроблено з метою розбудови демократичної правової держави, підвищення ефективності діяльності МВС України, беззастережного забезпечення конституційних прав і свобод громадян, їхньої особистої безпеки, законності та правопорядку.

Новаторство цього Закону можна прослідкувати у багатьох його положеннях. Уведені нові визначення та терміни.

У системі заходів, які провадяться в державі з укріплення правопорядку і законності, важливе місце посідає попередження правопорушень.

Правовою підставою проведення превентивних поліцейських заходів є: Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення Глава 20, Кримінальний процесуальний кодекс України ст.ст. 208–213, Закон України «Про Національну поліцію» ст.ст. 29–41.

Стаття 29. Вимоги до поліцейського заходу

1. Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

2. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. **Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.**

3. Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

4. Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду і адресату заходу, й іншим особам.

5. Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

6. Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

7. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає потреби у застосуванні такого заходу надалі.

Стаття 30. Види поліцейських заходів

1. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначених Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

2. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах власної компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

3. Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

4. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження.

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи

1. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

1) перевірка документів особи;

- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування.

2. Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

Стаття 32. Перевірка документів особи

1. Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

- 1) якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- 2) якщо є достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- 3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;
- 4) якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для

зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

5) якщо особа перебуває на місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

6) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Стаття 33. Опитування особи

1. Поліцейський може опитати особу, якщо є достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень.

Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення.

2. Надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога.

3. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Стаття 34. Поверхнева перевірка

1. Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

2. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо є достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

3. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу пере-

вірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

4. Поліцейський може здійснювати поверхневу перевірку речі або транспортного засобу:

1) якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

2) якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

3) якщо є достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

5. Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський при здійсненні поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

6. Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

7. При виявленні в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність й огляд відповідно до вимог ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України.

Стаття 35. Зупинення транспортного засобу

1. Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;

2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-

транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;

8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

2. Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті.

Стаття 36. Вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію

1. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення.

2. Поліцейський може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону,

під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей.

Стаття 37. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю

1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання.

3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї.

4. Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини застосування ним відповідних заходів.

Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

5. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі.

6. Тимчасове обмеження пересування особи та перенесення або перевезення речі негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід.

Стаття 38. Проникнення до житла чи іншого володіння особи

1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;

2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;

3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном.

3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

Стаття 39. Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ

1. Поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (зокрема фізичних осіб – підприємців) чи їх уповноважених представників приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання.

2. Поліція може оглядати зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб, інші предмети, матеріали і речовини щодо зберігання та

використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання.

3. Поліція відповідно до порядку, визначеного Міністерством внутрішніх справ України, вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються (зокрема стрілецькі тири, стрільбища невійськового призначення, мисливські стенди, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поведження з ними та їх застосування) у випадку виявлення порушення правил поведження з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці, до усунення таких порушень.

4. Поліція інформує відповідний орган Міністерства внутрішніх справ України в одноденний строк про кожен факт виявленого порушення правил зберігання і використання зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ.

Стаття 40. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відео-

техніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

Стаття 41. Поліцейське піклування

1. Поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейське піклування має наслідком щодо:

1) осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 цієї статті, – передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування;

2) осіб, зазначених у п.п 2, 3 ч. 1 цієї статті, – передання відповідному закладу;

3) осіб, зазначених у п. 4 ч. 1 цієї статті, – передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання.

2. Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними.

3. Поліцейський уповноважений вилучити в особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу.

Поліцейському заборонено проводити обшук особи щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

4. Про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень.

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно вручається особі під розпис. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія – вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати власні дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом 2 ч. 1 цієї статті.

5. Про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що передавання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський в підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

6. Поліцейський зобов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

Питання для самопідготовки

1. Які є поліцейські заходи?
2. Що відноситься до превентивних поліцейських заходів?
3. Де і коли застосовується перевірка документів?
4. Як здійснюється опитування неповнолітньої особи?
5. Коли застосовується поверхнева перевірка?
6. Чи дозволяється зупинка транспортного засобу для перевірки документів?
7. За яких обставин поліцейський може вимагати залишити місце і обмеження доступу на визначену територію?
8. Коли поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу?
9. У яких випадках поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду?
10. До кого застосовується поліцейське піклування?

Розділ 6

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ. ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

6.1. Види поліцейських заходів

Законом України «Про Національну поліцію» визначено перелік заходів, якими мають оволодіти поліцейські для виконання своїх службових повноважень. Так, у ст. 30 ЗУ «Про Національну поліцію» вказано види поліцейських заходів.

«1. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

2. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

3. Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

4. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження».

Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у:

– Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;

– Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію».

Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу.

Застосуванню примусового заходу передують прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного поліцейського заходу, який має забезпечити публічний порядок та безпеку, й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнута без спротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події.

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, зокрема збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події у передбачений в законі спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставляння до територіального підрозділу поліції.

Якщо перебування поліцейського на місці події не забезпечує проведення поліцейського заходу, правопорушник не виконує команд поліцейського, але не вдається до активної протидії законним вимогам поліцейського, не становить загрози та не опирається контролюючим діям поліцейського (пасивний опір) поліцейський має попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків (ст. 185 КУпАП), а також про можливість застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї у разі продовження протиправної поведінки.

Поліцейський має надати правопорушнику достатньо часу для сприйняття та виконання законної вимоги поліцейського, а також для припинення пасивного опору та демонстрації відсутності спротиву.

Якщо поліцейський вважає, що мета застосування примусового заходу ним досягнута, а порушений порядок проведення превентивного поліцейського заходу відновлено, він повинен припинити застосування цього примусового заходу та повернутися до виконання превентивного поліцейського заходу.

У межах заходів реагування на правопорушення, визначених КУпАП та КПК України, заходи примусу застосовуються поліцією з метою забезпечення особистої безпеки поліцейського, безпеки оточуючих, порушника.

Наслідком застосування примусу може бути затримання правопорушника у встановлений в законі спосіб, припинення правопорушення, встановлення особи правопорушника, забезпечення складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим тощо.

Отже, розглянемо детальніше щодо вибору й поступовості застосування сили.

6.2. Основні принципи застосування континууму сили

1. Застосування континууму сили або «драбини сили» розглядається як прогресивна шкала, де поліцейський може/повинен задіяти силу.

2. Застосування континууму сили також розглядається як «набір варіантів», поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від ситуації, з якою він стикається.

Види впливів залежно від ситуації:

- 1) присутність поліцейського;
- 2) вербальні команди;
- 3) легкий фізичний контакт (дотик руки тощо);
- 4) фізичний контроль;
- 5) самозахист;
- 6) виняткове застосування сили;

- 7) застосування спецзасобів та техніки;
- 8) демонстрація вогнепальної зброї;
- 9) застосування зброї на ураження.

Присутність поліцейського

Завдяки професійній поведінці, позитивній та впевненій позиції, акуратному зовнішньому вигляду працівник поліції часто може розрядити ситуацію тільки однією своєю присутністю.

Вербальні команди

Здатність поліцейського демонструвати авторитет і забезпечити дотримання правил за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Легкий тактильний контакт

Техніки, які спонукають суб'єкта виконувати вербальні команди за допомогою дотиків до суб'єкта.

Фізичний контроль

Методи фізичного контролю використовуються для встановлення контролю над суб'єктами, що демонструють (чинять) пасивний, активний або агресивний опір; для досягнення поступливості від суб'єктів, що чинять опір, за допомогою технік больового контролю.

Самозахист

Самозахист – це силовий вплив, що дає змогу поліцейському захистити себе від агресивних або схильних до насильства суб'єктів.

Самозахист включає поштовхи, блоки, удари долонями, ліктьові та колінні удари.

Виняткове застосування сили

Виняткове застосування сили дає змогу поліцейському негайно перейти до використання інших засобів, якщо офіційно узгоджені техніки неефективні або неадекватні для контролю суб'єкта.

Застосування спецзасобів і техніки

Включають будь-які спецзасоби:

- 1) газовий балончик або інші хімічні речовини;
- 2) гумова палиця;
- 3) кайданки.

Демонстрація вогнепальної зброї

Демонстрація вогнепальної зброї дозволена тільки у ситуаціях, де потенційно може бути застосована сила на ураження.

Застосування зброї на ураження

Поліцейські можуть застосовувати зброю на ураження тільки для самозахисту та для захисту інших людей від безпосередньої загрози смерті чи серйозних поранень, або для запобігання злочину, коли дії суб'єкта становлять загрозу смерті або серйозних поранень для оточуючих.

Поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від рівня опору з яким він стикається. Так, є такі рівні опору: пасивний, активний та агресивний.

Суб'єкт чинить пасивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) не виконує команди;
- 2) не підкоряється поліцейському, але не вдається до активних дій;
- 3) не становить загрози;
- 4) не опирається контролюючим діям поліцейського.

Суб'єкт чинить активний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) намагається втекти;
- 2) опирається арешту;
- 3) намагається уникати контролю з боку поліцейського;
- 4) висловлює вербальні погрози;
- 5) демонструє в разі цього невербальні сигнали, що вказують на схильність або готовність опиратися арешту.

Суб'єкт чинить агресивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) фізичні атаки на поліцейського;
- 2) небажання припинити атаки на інших людей;
- 3) фізичні спроби серйозно поранити чи вбити іншу людину або поліцейського.

Але поліцейський не завжди застосовує силу відповідну до рівня опору так, може застосовуватися об'єктивно виправдана сила, або надмірна.

Об'єктивно виправдана – застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна під час його застосування охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Надмірне застосування сили – застосування сили більш високого рівня, ніж це об'єктивно виправдано за певних обставин, або продовження застосування сили після того, як суб'єкт був арештований або нейтралізований іншим чином.

6.3. Перелік та визначення видів заходів примусу

Розглянемо детальніше, що саме відноситься до поліцейських заходів примусу. Ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» дає перелік та визначення видів заходів примусу.

«Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї».

Перелік заходів примусу, до яких може/повинен вдаватися поліцейський, визначений у ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним, водночас застосування одного зі заходів примусу унеможливорює застосування інших заходів примусу одночасно.

«Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників».

«Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи

обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин».

Застосування фізичної сили не може вважатися найменш небезпечним із заходів примусу та таким, що має передувати застосуванню спеціальних засобів чи вогнепальної зброї.

Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також відповідно до ситуації, яка виникає. Залежно від розвитку ситуації поліцейський *може*:

- припинити застосування фізичної сили та зробити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до *використання* вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування фізичної сили;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;

- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили;
- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї.

6.4. Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу

Відповідно до ч. 1 ст. 43 ЗУ «Про Національну поліцію» працівники поліції зобов'язані «... заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим» та ч. 2 цієї ж статті «Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку». Розглянемо детальніше як і за яких обставин робиться попередження залежно від обстановки, яка виникла під час застосування поліцейських заходів примусу.

Таблиця 6.1

Попередження про застосування заходів примусу

СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Як зробити	В якому випадку
– голосом	– всі випадки
– через гучномовні установки, підсилювачі звуку	– значна відстань або звернення до великої групи людей
ТЕРМІНИ (строки) ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Як зробити	Коли можна не робити
– заздалегідь попередити особу про застосування	– зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського; – зволікання може спричинити інші тяжкі наслідки; – в ситуації, що виникла, таке попередження є не виправданим або неможливим
– надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського	

Категорія осіб, відносно яких заборонено застосовувати заходи примусу

Заборонено до:

- жінок з явними ознаками вагітності;
- малолітніх осіб;
- осіб з явними ознаками обмежених можливостей;
- осіб з явними ознаками старості.

Дозволено у разі:

- збройного нападу;
- групового нападу;
- учинення збройного опору поліцейському (що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських).

Якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Таблиця 6.2

**Візуальне визначення осіб, до яких діють обмеження
зі застосування заходів примусу**

КАТЕГОРІЯ:	ОЗНАКИ:
– жінки з явними ознаками вагітності	– візуально можуть бути визнані вагітними
– малолітні особи	– суб'єктивно сприймаються як особи до 14-річного віку
– особи з явними ознаками обмежених можливостей	– мають каліцтва чи вроджені вади, з огляду на які, особа не може створювати небезпеку життю чи здоров'ю оточуючим
– особи з явними ознаками старості	– сприймаються як неспроможні, внаслідок вікових змін, створювати небезпеку для життя та здоров'я оточуючих

Застосування фізичної сили

Застосовується для:

- забезпечення особистої безпеки;
- забезпечення безпеки інших осіб;
- припинення правопорушення;
- затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

6.5. Перелік, групи, види спеціальних засобів та їх характеристика

Працівник поліції для виконання своїх службових повноважень відповідно до ч. 4 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» має право застосовувати та використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Перелік спеціальних засобів, визначений у ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним та може бути розділений на групи:

- засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (зокрема зброєю);
- засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника);

– засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують.

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату!

До переліку спеціальних засобів не включено елементи однострою поліцейського, засоби індивідуального захисту, а також прилади (пристрої), які мають однакові зі спеціальними засобами властивості (призначення), але не долучено до норм забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, що мають бути визначені наказом Міністра внутрішніх справ України (пп. 2, 7 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію»).

Види спеціальних засобів

Гумовий кийок – спеціальний засіб, який мають право застосовувати зокрема, поліцейські, військовослужбовці Національної гвардії України, співробітники установ виконання покарань, посадові особи інших правоохоронних органів України, визначених законодавством, для відбиття нападу на осіб, об'єкти, приміщення, затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законному розпорядженню, а так само для припинення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на ці органи обов'язків.

Гумовий (пластиковий) кийок застосовується для запобігання нападу на громадян, поліцейського та/або охоронювані об'єкти; в разі затримання злочинця або адміністративного правопорушника, якщо він грубо порушує закон і не підкоряється законному наказу поліцейського; для запобігання масовому і груповому порушенню публічного порядку.

Пластиковий кийок «КПФ-02» (тонфа) – призначений для використання співробітниками МВС та іншими підрозділами спецпризначення з метою самозахисту, контролю та затримки правопорушників. Кийок складається з робочої

частини та двох рукояток, розташованих перпендикулярно одна до одної. Тактико-технічні характеристики кийків та їх різновиди вказані у додатку 1.

Працівникам поліції забороняється наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт.

Електрошоковий пристрій (ЕШП) – один із видів зброї не смертельної дії. Електрошокові пристрої призначені для захисту від несанкціонованої дії та може застосовуватись у випадках, коли обставини не дозволяють застосовувати вогнепальну зброю.

Електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії *застосовуються* для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського.

У разі застосування пристрою мають місце сліпучий розряд і голосний тріск. Робота пристрою ґрунтується на генеруванні електричних імпульсів, вихідні параметри яких відповідають вимогам державних стандартів України та нормам Міністерства охорони здоров'я України основними визначеними вимогами яких є параметри безпеки електрошокового пристрою електричними чинниками на прилади: зі середньою потужністю дії; із напругою іскрового розряду на електродах; зі сукупністю параметрів при ефективності дії та функціональним використанням: контактної дії (К), дистанційно-контактної дії. Використання електрошокових пристроїв, як зброї самооборони для громадян України не дозволено.

Основний чинник, що обумовлює ступінь ураження, є сила струму, яка пропорційна напрузі (U) і обернено пропорційна опору ланцюга (R).

Є три критерії дії сили струму на людину:

- пороговий (відчутний) – найменше значення струму, що викликає відчутні подразнення;

– пороговий невідпускаючий – значення струму, що викликає судомні скорочення м'язів, які не дають змоги ураженому звільнитися від джерела електроструму;

– пороговий фібриляційний – значення струму, що викликає фібриляцію серця (хаотичні й нерівномірні скорочення волокон серцевого м'яза, які повністю порушують його роботу).

На ефективність результату ураження значно впливає опірність тіла людини. Найбільший опір (3–20 кОм) припадає на верхній шар шкіри (0,2 мм), що складається з мертвих ороговілих клітин, тоді як опір у спинномозковій рідині становить 0,5–0,6 Ом. Найбільш небезпечним є проходження струму через серце, легені й головний мозок. У разі застосування електрошокерів у зонах ділянок голови, обличчя, шиї, пахової області, нервових вузлів і статевих органів можуть виникнути дуже серйозні травми (втрата слуху, зору, тривалий параліч). Ступінь ураження залежить також від характеру й частоти струму. Найбільш небезпечний змінний струм із частотою 20–1000 Гц. Змінний струм найнебезпечніший від постійного впливу при напрузі до 300 В. Вагому роль відіграє вага тіла людини – важчу особу уразити складніше. Кількість одягу також має значення – шкіряна куртка з кількома шарами одягу є непоганим захистом, на відміну від шуби чи бавовняної футболки. Застосування даного типу зброї під час контакту передбачає забезпечення миттєвої втрати свідомості від 1 до 20–30 хв.

З огляду на особливості застосування електрошокерів пристроїв, ефективнішими вважаються електрошокері пристрої дистанційної дії, що діють безпосередньо на м'язи та змушують їх скорочуватися. Електрошокері пристрої дистанційної дії стріляють двома загостреними металевими електродами-стрілками з провідниками. В разі попадання в ціль стрілки впиваються в м'язи і по провідникам передають імпульси високої напруги.

Водночас електрошокері пристрої дистанційної дії мають деякі недоліки:

- на дистанції 3 м при польоті електродів відбувається їх розбіжність між собою на відстань близько 45 см, що пред'являє високі вимоги щодо точності початкового прицілювання;

- потрапляючи в обличчя, око або шию, стріла, що летить зі швидкістю приблизно 70 м/с, може завдати серйозної травми живому об'єкту;

- в разі невдалого пострілу заміна картриджу з електродом потребує – 1–0,5 хв;

- не рекомендується стріляти шокером у вузьких приміщеннях, оскільки є певний ризик неякісного або небезпечного пострілу;

- у разі потрапляння електродів у ділянку біля серця короткочасний електричний удар може спровокувати аритмію і тимчасову зупинку серця, що загрожує серйозними проблемами зі здоров'ям.

Використання електрошокерів у приміщеннях із вибухонебезпечними та легкозаймистими речовинами *заборонено*.

Кайданки – пристрій у вигляді двох кілець зі замками (браслетів), які з'єднані між собою коротким ланцюгом, який використовується органами охорони порядку для обмеження свободи дій затриманого. Наручники, переважно, надягають на кисті рук і тією чи іншою мірою позбавляють затриманого вільно рухатися.

Кайданки й інші засоби обмеження руху застосовуються:

- проти осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечні дії (правопорушення);

- проти осіб, які чинять опір чи можуть чинити опір поліцейським, при спробі втечі;

- під час конвоювання затриманого або ув'язненого;

- якщо людина власними діями може нашкодити собі та оточуючим (наручники або інші засоби надягають на кисті рук за спиною так, щоб вони не завдавали болю);

- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Наручники БР, БР-С, БРМ-92 призначені для використання з метою обмеження фізичного опору правопорушника. Розвиток конструкції наручників дуже своєрідний, і пов'язаний насамперед із рівнем металообробки (як основний матеріал виготовлення наручників). Так само, в конструкції наручників простежується і національна особливість країни виробника.

Кайданки складаються з:

- корпусу замка, який переходить у верхню дужку;
- нижньої дужки зі зубчатим сектором;
- фіксатора, який розміщується у корпусі;
- ланцюга з серезками (шарнірами) на кінцях;
- ключа для відкриття замка.

Інші типи наручників:

– пальцеві наручники – одягаються на великі пальці рук, позбавляючи можливості відкрити звичайні наручники підручними засобами.

– пластикові наручники – повністю зроблені з пластику. Використовуються поліцією для масового затримання підозрюваних.

Застосовувати кайданки більше ніж 2 год безперервного використання або без послаблення їх тиску *заборонено*.

Засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії

Сльозогінний газ, перцевий газ застосовуються для:

– відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;

– припинення масових і групових порушень публічного порядку;

– під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння, або з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Призначені для миттєвого утворення хмари сльозогінної та подразнювальної дії і на відкритій місцевості, і в ізольованому приміщенні.

– аерозольні упаковки («Терен»-1, 4, 4М, «Кобра»-1). Речовина в балончику знаходиться у рідкому стані та під час попадання на особу або на шляху дії починає активно випаровуватися та здійснює значно більший уражаючий вплив. «Терен-4М» газовий балончик, призначений для припинення протиправних дій, опору правопорушника шляхом впливу на органи зору та дихання аерозолем іританту (МПК+CS) з відстані не меншої за 0,4 м у радіусі 2 м. Маса – до 73 г. Аналогічне призначення має газовий балончик «Кобра-1», споряджені активною речовиною АЛГОГЕН(CII). Ефективний радіус дії: «Кобра-1» – до 2 м;

– струменеві балони («Кобра-1С», «Кобра-1С-1») призначені для припинення протиправних дій, опору правопорушника шляхом впливу на органи зору та дихання. Ефективний радіус дії: «Кобра-1С» – до 7 м, «Кобра-1С-1» (з барвником) – до 7 м. Час безперервного розпилення – 10–12 с;

– ручні газові гранати («Терен»-6 та ін.). В Україні використовується газова граната «Терен-6» – пристрій миттєвого розпилення аерозолі іританту (МПК+CS). Ці спеціальні засоби правоохоронні органи використовують з метою забезпечення проведення спецзаходів шляхом тимчасового пригнічення психовольової стійкості правопорушників, впливаючи на органи зору та дихання аерозолем іританту. Пристрій «Терен-6» застосовується для закидання вручну. Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Виріб складається з поліетиленового корпусу, заповненого легколетючим порошком, на який нанесено діючу речовину, виконане на основі морфоліда пеларгонової кислоти і О-хлорбензилиденмалононитрила, розпилювача і запобіжного пускового механізму (ЗПМ);

– пристрої дозованого аерозольного розпилення «Терен-100», «Терен-2000». Ці вироби призначені для застосування правоохоронними органами з метою припинення протиправних дій, які здійснюються стосовно громадян або об'єктів, які знаходяться під охороною. Дані спеціальні засоби діють завдяки аерозольному впливу сльозоточивих та подразнювальних речовин (МПК) на відстані до 12 м.

Ці пристрої мають такі переваги:

- забезпечують найбільшу вірогідність миттєвого контролю над особами, які вороже налаштовані або емоційно невірноважені;

- ефективно впливають на осіб, які знаходяться під дією алкоголю або наркотичних речовин;

- ефективно діють, як універсальний засіб, в умовах застосування при перешкодах різного виду: барикадах, загорожденнях, приміщеннях зі заручниками в середині тощо;

- результативно діють на натовп, який потрібно спрямувати в потрібному для поліцейських напрямку або розосередити;

- зводять до мінімуму контакт поліцейських зі суб'єктами правопорушення, що, своєю чергою, призводить до мінімальних ризиків життя працівників поліції;

- зберігається висока вірогідність збереження порога не смертельного та нетравмуючого впливів на суб'єкти при високій ефективності дії порівняно з іншими видами спеціальних засобів не смертельної дії (гумова куля, гумова палиця та ін.) Порівняльні тактико-технічні характеристики наведені в додатку 2.

Працівникам поліції *забороняється* під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

Засоби примусової зупинки транспорту

Примусова зупинка транспортного засобу – вимушена міра при затриманні правопорушника, який коїть, вчинив або має намір вчинити злочин із використанням транспортного засобу.

Засіб примусової зупинки транспорту застосовується для зупинки транспортного засобу, водій якого не підкорився вимозі поліцейського про зупинку, якщо дії водія створюють загрозу життю і здоров'ю людини або якщо застосування такого засобу необхідне для захисту суспільних інтересів.

Типовими випадками ситуацій, у яких необхідна примусова зупинка автотранспорту, є втеча злочинців на транспортних засобах із місць скоєння злочину, викрадення автомобілів, використання злочинцями транспортних засобів, як засобів вчинення злочину, злочинне захоплення транспортних засобів, водіїв і пасажирів, як заручників, спроба несанкціонованого доступу транспортного засобу на охоронювану територію, використання транспортних засобів для таранення чи підриву різних соціально значущих об'єктів й ін.

Транспортним засобом є пристрій, призначений для перевезення на дорогах людей, вантажів чи устаткування, встановленого на ньому. Примусова зупинка транспортного засобу може бути здійснена зі застосуванням спеціальних засобів.

Найбільш відомий спосіб примусової зупинки транспортного засобу полягає в порушенні цілісності матеріалу покришки колеса. Ці пристрої становлять гнучку основу, виконану у вигляді текстильної стрічки або тельферної решітки, на яку за певною схемою встановлені проколювальні елементи, виконані у вигляді порожнього циліндра, загостреного у верхній частині. Для приведення пристрою в дію достатньо його розтягнути поперек дорожнього полотна. В разі наїзду автомобіля проколює елемент під вагою машини вивільняється з вузла кріплення до основи і проникає в матеріал покришки колеса. Цим забезпечується скидання тиску. Конструкція дає змогу встановлювати подібні пристрої протягом декількох секунд.

З метою підвищення безпеки співробітників органів внутрішніх справ, які застосовують цей пристрій в момент перетину проїжджої частини, пристрій може комплектуватися засобом швидкого розгортання на основі піротехнічного двигуна.

На оснащенні в органах і підрозділах Національної поліції є такі засоби для примусової зупинки автотранспортних засобів, механічного принципу дії, які призначені для

проколювання шин: «ЕЖ-М», «Діана», «Кактус». Засоби для проколювання шин містять шипи для проколювання пневматичних шин, розміщені на гнучких стрічках (засіб «Еж»), на металевих пластинах, шарнірно з'єднаних у стрічку з багатьох ромбів (засіб «Еж-М» («Діана»). «Кактус» легко транспортується і оперативно встановлюється майже на будь-яке дорожнє покриття, ширина загородження – від 3 до 7 метрів залежно від модифікації. В разі наїзду автомобіля на загородження стержні залишаються в шині, здійснюючи ефективне випускання повітря через спеціальні отвори. Тактико-технічні характеристики пристроїв для примусової зупинки транспортних засобів наведені у додатку 3.

Можна виділити два напрями в розвитку засобів примусової зупинки транспорту: перший – це вдосконалення та видозміни раніше розроблених засобів; другий – це створення нових засобів, які враховують нові конструктивні особливості автомобілів та нові уразливі елементи їх конструкції, використання яких є безпечнішим. До таких уразливих систем у сучасних автомобілях відносять систему електроживлення і електронного (комп'ютерного) управління. Такі системи можуть зазнати потужних електромагнітних імпульсів і виведення з робочого стану. Чутливими до дії електромагнітних імпульсів є бортовий комп'ютер автомобіля, яким споряджені майже усі сучасні автомобілі.

Поліцейським забороняється застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби – це пристрої для стрільби, що працюють за принципом пневматичного пістолета, використовуючи газ, зазвичай, стиснуте повітря (азот) або вуглекислий газ. Маркери не належать до

розряду зброї, їх призначення позначати ті чи інші предмети або особи. В сучасних маркерах вуглекислий газ використовується переважно в помпових маркерах і маркерах пістолетного розміру. Це обумовлено тим, що балон для вуглекислого газу може бути маленьких розмірів. Решта маркерів працюють на стислому повітрі.

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби працівники поліції застосовують для:

- маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання;
- контролю за переміщенням речей.

Службові собаки та коні

Службові собаки застосовуються працівниками поліції для:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;
- для відбиття нападу на особу та/або поліцейського.

Собака застосовується тільки та, яка пройшла курс дресирування, визнана придатною для службового користування і перебуває у штаті підрозділу. Право застосовувати собаку має працівник, який несе з нею службу.

Службові коні застосовуються під час:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії

Працівниками поліції можуть бути застосовані пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії у таких випадках:

- для відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

– для затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

– для звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7»

Рис 3.15. Пристрій світлозвуковий «Терен-7»

Виріб «Терен-7» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психовольової стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності (рис. 3.15). Може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні.

Виріб складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю, і запобіжного пускового механізму (далі – ЗПМ). ЗПМ у момент кидка відділяється. Тактико-технічні характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7» зазначені у додатку 4.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7М»

Рис 3.16. Пристрій світлозвуковий «Терен-7М»

Виріб «Терен-7М» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психовольової стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності (рис. 3.16).

Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Маса корпусу виробу забезпечує руйнування скла віконних заповнень.

«Терен-7М» складається з сталевих перфорованого корпусу багато-

разового використання, всередині якого розміщений змінний контейнер, заповнений фотосумішшю, і пускового запобіжного механізму. Тактико-технічні характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7М» зазначені у додатку 4.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7Є»

Рис 3.17. Пристрій світлозвуковий «Терен-7Є»

Виріб «Терен-7Є» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психоволевої стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності.

Пристрій стаціонарно встановлюється на різних поверхнях і може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні.

Пристрій складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю і приводиться у дію від електрозапальника (рис. 3.17).

Тактико-технічні характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7Є» наведені у додатку 4.

Засоби акустичного та мікрохвильового впливу

Акустичні засоби та мікрохвильового впливу застосовуються для:

- відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;
- припинення масових і групових порушень публічного порядку;
- під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;
- з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Нині існують дослідження багатьох науковців різних країн щодо вивчення впливів інфразвуку (частоти від 0,1 Гц до 20 кГц) на стан людини. Так, наприклад:

- на рівні 110–130 дБ виникає біль у шлунку і сильна нудота;

- на рівнях від 90 до 120 дБ на низьких частотах (від 5 до 200 Гц) при хвилинних експозиціях виникає занепокоєння і розлади;

- на рівні 140–150 дБ утворюються сильні фізичні травми, біль у вухах і пошкодження внутрішніх тканин;

- більше 170 дБ спричинює миттєві травми, схожі на травми від ударних хвиль, а частота 0,5 Гц з таким рівнем створює негативний вплив на органи дихання.

Для порівняння, сила звуку надзвукового літака – 154–171 дБ.

З огляду на результати досліджень, розробки акустичної зброї можуть бути в майбутньому застосовані для запобігання загроз державним установам, для контролю за натовпом, для створення перешкод на кордонах, для заборони доступу на об'єкти або здійснення впливу на великих площах, а також для обеззброєння негативно-агресивно налаштованих груп людей. Нині в Україні проводяться тільки розробки цього виду спеціального засобу несмертельної дії.

Пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

- затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;

- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні.

Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

Пристрої для проникнення в транспортні засоби та приміщення. До них належать малогабаритні підривні пристрої «Ключ» та «Імпульс». Використовуються для руйнування матеріалів у зоні кріплення замкових пристроїв і пробиття отворів. Ефективність дії пристроїв така: «Ключ» – діаметр отвору 180 мм у дерев'яному щиті товщиною до 60 мм; «Імпульс» – отвір у сталевому листі товщиною до 8 мм.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії

До них належать такі пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії і технічно не придатні для стрільби бойовими патронами. В разі цього їхня конструкція має забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин бойової і спортивної вогнепальної зброї, унеможливує здійснення пострілів в автоматичному режимі чергами.

Патрони до пристроїв – патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, призначені для відстрілу їх тільки пристроями вітчизняного виробництва і допущені в установленому порядку до використання.

До зброї несмертельної дії належать зразки, застосування яких створюють умови щодо:

- запобігання несанкціонованого доступу до об'єктів, які перебувають під охороною;
- блокування масових скупчень та одиноких правопорушників;
- нейтралізація правопорушників на відстані для їх подальшого затримання;
- примушування правопорушників до вивільнення об'єктів без нанесення шкоди пересічних громадян.

У разі цього потрібно звернути увагу, що порівняно зі загальними світовими розробками зброї, частка розробок нелетальної зброї становить 0,5–1% від усього бойового арсеналу.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, застосовуються для:

- захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, зокрема поліцейського;

- відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;
- затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;
- затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;
- знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- відбиття групового нападу; що загрожує життю чи здоров'ю людей.

Поліції забороняється відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини.

Засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами

Ручні димові гранати застосовуються для створення короткочасних димових завіс, що маскують тактичні дії працівників поліції невеликих підрозділів, а також для маскуванню виходу поліцейських із різних об'єктів спеціальної техніки (див. рис. 3.18). Гранати чорного диму можуть використовуватися спеціальними підрозділами Національної поліції, а також для імітації горіння того чи іншого об'єкта або техніки.

Є три зразки ручних димових гранат для використання працівниками поліції: РДГ-2х з металохлоридною сумішшю білого диму, РДГ-2б з антраценовою сумішшю білого диму, РДГ-2ч – чорного диму.

Рис. 3.18. Ручні димові гранати

Для приведення в дію РДГ-2б (РДГ-2ч) необхідно зняти кришки за допомогою тасьми, різко провести терткою по головці запалу і кинути гранату. Для приведення в дію РДГ-2х необхідно зняти кришки за допомогою тасьми. Тактико-технічні характеристики ручних димових гранат наведені у додатку 5.

Мала димова шашка ДМ-11 призначена для постановки короточасних димових завіс, що маскують, вручну і являє собою металевий футляр, наповнений антраценовою сумішшю (рис. 3.19).

Рис. 3.19. Мала димова шашка ДМ-11

Для приведення в дію ДМ-11 необхідно проткнути отвори проколкою в спеціально помічених місцях і вставити запал, швидко провести терткою по головці запалу на відстані витягнутої руки та відійти від неї не ближче 25 м.

Працівники поліції мають право застосовувати засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами для:

- забезпечення маскування дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір;
- для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи.

Водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби

Водомет – багатофункціональний пристрій, що викидає струмінь води під великим тиском та на значну відстань. Водомет – це машина вузькоспеціалізована і застосовується зрідка (рис. 3.20). Зазвичай використовується працівниками поліції у разі масових заворушень, які мають розвиваючий характер.

Рис. 3.20. Спеціальний транспортний засіб (водомет)

Бронетранспортер (БТР) – бойова броньована колісна або гусенична машина підвищеної прохідності, призначена для транспортування піхоти зі складу механізованих (мотопіхотних, мотострілецьких тощо) підрозділів на полі бою, ведення ними бою з машини та вогневої підтримки їх в період та після спішування (рис. 3.21).

Рис. 3.21. Бронетранспортер

Використовується також для ведення розвідки, охорони, патрулювання, зв'язку; спеціально обладнані БТР – для доставки на полі бою зброї, боєприпасів та інших військових вантажів, евакуації поранених. Бронювання головно протикульове та протиуламкове.

Водомети і бронетранспортери підрозділами Національної поліції України застосовуються для:

- припинення масових заворушень;
- відбиття групової атаки на державні та/або громадські об'єкти;
- примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав вимогу поліцейського про зупинку;
- затримання озброєних злочинців, а також для транспортування поліцейських під час виконання ними завдань Національної поліції.

Забороняється застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C.

6.6. Правові підстави застосування вогнепальної зброї

6.6.1. Умови застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. З цією метою, відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання. Крім того, поліція під час виконання повноважень, передбачених ст. 23 цього Закону, уповноважена застосовувати заходи примусу. До заходів примусу відноситься і застосування вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя – зброя, в якій для викидання снаряду (міни, кулі) з каналу ствола використовується сила тиску газів, що утворюються при згорянні металічної вибухової речовини (пороху) або спеціальних горючих сумішей. Поеднує в собі засоби безпосереднього ураження (снаряд, міна, куля) і засоби метання їх до цілі (гармата, міномет, кулемет, гвинтівка, пістолет тощо).

Сучасна вогнепальна зброя підрозділяється на артилерійську та стрілецьку зброю і гранатомети.

На озброєнні в підрозділах Національної поліції знаходиться стрілецька зброя. Вона застосовується в ближньому бою для поразки відкрито розташованих цілей. Вона включає пістолети, автомати, автоматичні гвинтівки, ручні та станкові кулемети, великокаліберні кулемети. До стрілецької зброї відноситься також мисливська та спортивна вогне-

пальна зброя. Гранатомети відносять до засобів ближнього бою.

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу!

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про:

- 1) необхідність припинення протиправних дій;
- 2) намір використання заходу примусу (зброї).

Без попередження допускається застосування вогнепальної зброї:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу зі застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає, застосовуючи транспортний засіб;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю для:

1) відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

- 6) затримання особи, яка чинить збройний опір;
- 7) затримання особи, яка намагається втекти з-під варти;
- 8) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;
- 9) зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський може використати вогнепальну зброю для:

- 1) подання сигналу тривоги;
- 2) виклику допоміжних сил;
- 3) для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Заборонено застосовувати вогнепальну зброю:

– в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам;	окрім випадків:
– у вогнебезпечних місцях;	– необхідності відбиття нападу;
– у вибухонебезпечних місцях.	– крайньої необхідності.

Детальніший аналіз застосування вогнепальної зброї зазначений у додатку 6.

Підсумовуючи, можна зауважити, що процес тактичної підготовки поліцейського до застосування вогнепальної зброї необхідно розглядати як об'єднуючий початок стосовно інших сторін підготовленості поліцейського (фізичної, психологічної, морально-вольової тощо). Вибір того чи іншого варіанта застосування сили, його відпрацювання та реалізація в практичній діяльності зумовлюються рівнем володіння поліцейським вогнепальною зброєю, розвитком його фізичних якостей, можливостями функціональних систем, морально-вольовою та психологічною підготовкою.

Донині елементи тактичної підготовки щодо застосування вогнепальної зброї ґрунтувалися на навчанні реалізовувати викладені в підручниках, посібниках та інструктив-

них документах стандартні, вузько варіативні схеми протидії правопорушнику. Однак завдання тактичного вдосконалення, з врахуванням сучасних вимог до тактики самозахисту та вогневої підготовки, поліцейських значно змінилися. Оволодіння тактичними діями пов'язується з розширенням кількості використовуваних засобів і способів, розвитком умінь використовувати один прийом для виконання тактичних завдань, а різних прийомів – для реалізації однієї тактичної схеми дій.

Знання тактичної суті прийомів застосування та використання вогнепальної зброї, їх можливої ефективності дає змогу поліцейському робити оптимальний вибір та успішно виконувати те чи інше тактичне завдання.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найсуворішим заходом примусу.

2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) у разі спроби особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу зі застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, своєю чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що виникла, можуть бути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

6.6.2. Передумови застосування вогнепальної зброї

Відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Відповідно до ч. 3 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, яка знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом впливу.

А тому, відповідно до ч. 8 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, тільки якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та /або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що виникла, таке попередження є невинуватим чи неможливим.

Відповідно до ч. 7 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

6.6.3. Застосування вогнепальної зброї

Перелік випадків правомірного застосування вогнепальної зброї є вичерпним і відповідно до ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у таких виняткових випадках:

Для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю. Зброя

може застосовуватися тільки для припинення нападу, що створює небезпеку для життя або здоров'я поліцейського або членів його сім'ї.

Для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю. Обставинами, що свідчать про загрозу для життя або здоров'я громадян, потрібно визнавати:

- застосування стосовно особи предметів, що створюють загрозу її життю і здоров'ю,

- застосування колючих, ріжучих, рублячих знарядь чи вогнепальної зброї;

- свідоме та цілеспрямоване нанесення ударів особі у життєво важливі органи та після яких вона не подає ознак життя;

- активні, агресивні дії з боку групи осіб направлені на завдання шкоди здоров'ю одній чи декільком особам;

- свідомий та цілеспрямований наїзд на особу або спроба наїзду автотранспортом;

- спроба скинути особу з висоти;

- викидання, виштовхування особи з транспортного засобу, що рухається;

- спроба здійснити підпал або вибух об'єкта, приміщення де знаходяться люди.

Для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі

Заручником є особа, яка примусово, незаконно позбавлена волі (захоплена та утримується у такому стані проти її волі будь-якою особою або групою осіб) під загрозою вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, подальшого утримання або скоєння інших насильницьких дій з метою примушування третьої сторони до будь-яких дій. Заручник може фізично утримуватися особою, яка здійснила викрадення (злочинець ховається за заручником, висуває власні вимоги, а в разі їх невиконання погрожує застосуванням проти заручника зброї), в будь-якому приміщенні, транспортному засобі до виконання висунутих злочинцем вимог. Застосування вогнепальної зброї допускається тільки проти тих осіб,

які безпосередньо беруть участь у захопленні заручників, та/або створюють загрозу життю чи здоров'ю заручників.

Для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення

Під нападом потрібно розуміти насильницькі дії, які:

- виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні до приміщення всупереч встановленому режиму роботи об'єкта, діючим правилам пропускну режиму;

- вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях мешкають;

- не пов'язані з вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти

Закон обумовлює можливість застосування зброї за одночасної наявності таких обставин:

- поліцейський особисто застав особу при вчиненні злочину;

- злочин має бути тяжким або особливо тяжким;

- особа, яка вчинила або вчиняла злочин на очах поліцейського, намагається втекти, залишити місце події, або будучи затриманою, зробити спробу втекти під час доставлення в органи Національної поліції.

6.7. Кримінальна відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів впливу

Так, правовими підставами застосування поліцейським вогнепальної зброї є:

Закон України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42, 43 та 46);

Кримінальний Кодекс України (ст.ст. 36, 37, 38 та 39);

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1979 року.

Раніше розглянуто правові підстави застосування поліцейських заходів примусу. В цьому розділі навчального посібника ми розкриємо зміст кримінальної відповідальності поліцейських за неправомірне застосування цих засобів.

Питання про відповідальність за застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів і вогнепальної зброї вирішується за певними правилами.

1. За порушення порядку застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї поліцейські можуть підлягати *дисциплінарній чи кримінальній* відповідальності.

2. Дисциплінарна відповідальність застосовується лише у випадку, якщо відсутні підстави для застосування кримінальної відповідальності. Двічі за одне і те ж діяння поліцейський не може бути притягнутий до відповідальності.

3. Відповідальність поліцейського виключається, якщо:

1) у момент застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів чи вогнепальної зброї його дії підпадають під ознаки таких обставин, що виключають злочинність діяння, як: необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (ст. 37 КК України), затримання особи що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК України);

2) поліцейський застосував фізичний вплив (силу), спеціальні засоби чи вогнепальну зброю у повній відповідності до вимог Закону України (далі – ЗУ) «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42–46 Закону).

За дотримання цих умов будь-яка відповідальність виключається незалежно від наслідків застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

І навпаки, у разі порушення поліцейським вимог статей КК України, якими регламентовано такі обставини, що виключають злочинність діяння, як необхідна оборона

(ст. 36 КК України), уявна оборона (ст. 37 КК України), за-тримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК України) або ж недотримання визначених ЗУ «Про Національну поліцію» підстав та порядку застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів чи вогнепальної зброї поліцейський підлягає відповідальності.

Питання про вид такої відповідальності та статтю КК України, яка має бути застосована до поліцейського, який неправомірно застосував фізичний вплив (силу), спеціальні засоби чи вогнепальну зброю, тобто з недотриманням вимог ЗУ «Про Національну поліцію» вирішується у кожній ситуації, з огляду на конкретні обставини справи.

Зокрема у ст. 36 КК України, яка регламентує необхідну оборону передбачено:

«1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118 та 124 цього Кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповід-

ність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи об-
становці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає».

Зміст саме цієї статті КК України найсуттєвіше впливає на вирішення питання про відповідальність поліцейських, адже право на застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї впливає насамперед з цього інституту – інституту необхідної оборони. А ст. 36 КК України, яка регламентує умови правомірності необхідної оборони, ніяких обмежень у виборі предметів для захисту охоронюваних законом прав та інтересів і себе, й інших осіб, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечних посягань не встановлює.

Заразом враховувати, що застосовуючи вогнепальну зброю, спеціальні засоби, фізичний вплив (силу), поліцейські виконують службові обов'язки на відміну від звичайних громадян. Через це вони зобов'язані діяти в межах службових повноважень. Тому вимоги до дій в стані необхідної оборони пересічного громадянина і поліцейського дещо різні (табл. 6.1)

Таблиця 6.1

**Відповідальність поліцейського
за застосування заходів примусу**

Необхідна оборона	Застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, фізичного впливу (сили)
Право громадянина	Не лише право, а й обов'язок поліцейського
Закон не вимагає вчинення якихось діянь перед реалізацією права на необхідну оборону	Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і

	вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що виникла, таке попередження є невинуватим або неможливим
Викладене в ст. 36 КК України без деталізації поведінки особи	Детально регламентовано в Законі «Про Національну поліцію»
Попередження щодо дій зі захисту охоронюваних законом прав та інтересів не вимагається	Переважає, застосовуються після попередження, про що зазначено в нормативно-правових актах
У ст. 36 КК України випадків на заборону дій щодо конкретних осіб зі захисту охоронюваних законом прав та інтересів не наведено	Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо
Застосування будь-яких предметів, зокрема зброї, для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло, інше приміщення, незалежно від заподіяної шкоди, не тягне кримінальної відповідальності	Застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, фізичного впливу (сили) буде законним лише при дотриманні вимог ЗУ «Про Національну поліцію»
Перевищення меж необхідної оборони не буде, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, особа не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці захисту	Сильне душевне хвилювання не виключає кримінальної відповідальності

Що ж таке перевищення меж необхідної оборони і як вирішується питання про відповідальність у таких випадках?

Перевищення меж необхідної оборони має місце коли тим, хто обороняється умисно заподіяна тому, хто посягає, *тяжка шкода, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставині захисту*. При чому, явно означає, що з урахуванням обставин справи це є очевидним для кожної людини, а отже було очевидним і для того, хто обороняється.

Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони звичайною особою тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони.

А в разі вирішення питання чи не перевищив меж необхідної оборони поліцейський, який застосував вогнепальну зброю, спеціальні засоби чи фізичний впливу (силу) встановлюється два моменти:

1) чи були ним дотримані загальні вимоги необхідної оборони, і насамперед чи не заподіяно ним потерпілому тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставині захисту;

2) чи застосовані такі заходи відповідно до вимог ЗУ «Про Національну поліцію».

У разі недотримання хоча б однієї з цих вимог поліцейський підлягає кримінальній відповідальності або за ст.ст. 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони або перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України).

Про це, зокрема, зазначається у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15. Зокрема у абз. 2 п. 11 цієї постанови зазначено «Умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою при перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за

ст. 118 або ст. 124 КК України», а у п. 13 цієї постанови зазначається: «При вирішенні питання про кваліфікацію дій службової особи за ч. 2 ст. 365 КК України за ознакою застосування зброї треба враховувати, що нею визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі, і що вона може бути і вогнепальною (заразом гладкоствольною), і холодною. Застосування зброї передбачає не тільки заподіяння чи спробу заподіяння за її допомогою тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу нею.

Розглядаючи справи, пов'язані з незаконним застосуванням зброї службовими особами, які мають право володіти нею, суди зобов'язані керуватися нормативними актами, що визначають підстави й порядок її застосування цими особами».

Стан уявної оборони (ст. 37 КК України) виникає у випадках, коли реального посягання немає, але в особи під впливом дій іншої особи (осіб) та особливостей ситуації, в якій вчинено ці дії, виникає помилкове враження про вчинення (чи реальну загрозу вчинення) суспільно небезпечного посягання, внаслідок чого вона заподіює шкоду потерпілому, вважаючи, що перебуває у стані необхідної оборони.

Загалом заподіяння потерпілому шкоди в стані уявної оборони не виключає кримінальної відповідальності. Уявна оборона не тягне за собою кримінальної відповідальності за наявності двох ознак, вказаних у ч. 2 ст. 37 КК України, а саме, коли:

1) обстановка, що виникла, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання;

2) особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Питання про те, чи справді існували достатні підстави для помилкових висновків про наявність суспільно небезпечного посягання, має вирішуватися залежно від обставин конкретної справи, виходячи із того, як звичайно сприймала б відповідну ситуацію інша особа.

За наявності передбачених у ч. 2 ст. 37 КК України ознак виправданості уявної оборони дії, вчинені у відповід-

ній ситуації, мають розглядатись як вчинені у стані реальної необхідної оборони.

Якщо під час уявної оборони за обставин, передбачених ч. 2 ст. 37 КК України, особа допустила перевищення меж, встановлених ст. 36 КК України, для випадків необхідної оборони від реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони, а поліцейський, за певних обставин, за перевищення влади чи службових повноважень вчинене працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України).

Ч. 4 ст. 37 встановлює, що у випадках, коли особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати факт відсутності реального суспільно небезпечного посягання, вона несе кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди через необережність. Це правило має застосовуватися лише для випадків, коли виникли певні обставини, які могли створити враження про наявність посягання, але особа виявила легковажність чи недбалість в оцінці ситуації і внаслідок цього помилково вжила заходів захисту від неіснуючого посягання.

Якщо ж обставин, які хоча б частково виправдовували помилку, допущену особою в оцінці ситуації, не було і особа не лише могла, але й повинна була в обставинах, що виникли, усвідомити відсутність суспільно небезпечного посягання, то положення про уявну оборону щодо такої особи не застосовуються і вона має нести кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду на загальних підставах.

У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» надано право потерпілому, щодо якого вчинено злочин, або будь-якій іншій особі безпосередньо після вчинення цього злочину затримати особу, яка цей злочин вчинила, і доставити її відповідним органам влади. Водночас від особи, яка затримує, вимагається не перевищити заходи, необхідні для затримання того, хто злочин учинив.

Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності

посягання або обставині затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118 КК України (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) та 124 КК України (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця).

Під вимоги ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» безпосередньо підпадають такі випадки:

а) застосування зброї:

– для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти (п. 5 ч. 4 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»);

– для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського (п. 6 ч. 4 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»).

б) застосування спеціальних засобів:

– кайданки й інші засоби обмеження рухомості: під час затримання особи (пп. «б» п. 1 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію»); під час конвоювання (доставлення) затриманого або заарештованого (пп. «в» п. 1 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію»);

– гумові та пластикові кийки: для затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського (пп. «б» п. 2 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію») тощо;

в) застосування фізичного впливу (сили):

– для затримання особи, що вчинила правопорушення.

Отже, умови і межі застосування поліцейськими вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили) у зазначених випадках обґрунтовуються встановленим у кримінальному законі правом на затримання особи, що вчинила злочин, як обставиною, що виключає злочинність діяння.

Поряд із цим зазначимо, що аналогічно до необхідної оборони, хоча право на затримання особи, що вчинила злочин, має спільні риси з правом поліцейського на застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили), проте між ними є й певні відмінності, зумовлені діяльністю поліції, а саме:

1. Для потерпілого, інших осіб, окрім поліцейських, при затриманні особи, що вчинила злочин, ст. 38 КК України не вимагає вжиття якихось дій до її затримання. А застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили) можливе, коли інші способи не забезпечили виконання поліцейськими обов'язків по затриманню особи, що вчинила злочин. Тобто спершу, за наявної можливості, працівники поліції повинні вчинити інші дії, що приведуть до затримання такої особи. Наприклад, запропонувати добровільно здатися; взяти в кільце особу, що вчинила злочин і прагне втекти; попередити інші наряди про необхідність перекрити шляхи відходу особи, що вчинила злочин і втікає тощо. І лише коли такі чи подібні дії не дали потрібного результату, застосувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби і фізичний вплив (силу) законно.

2. Потерпілий чи інша особа, крім поліцейських, не зобов'язаний, затримуючи особу, що вчинила злочин, попереджувати про заходи, які має намір вжити. А поліцейський перед застосуванням вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили) повинен попередити особу, що вчинила злочин і намагається втекти, про намір їх застосування.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Вогнепальна зброя, спеціальні засоби і заходи фізичного впливу щодо особи, яка вчинила злочин і прагне втекти, без попередження можуть бути застосовані лише у чітко визначених випадках.

3. Потерпілий чи інша особа, крім поліцейських, можуть затримувати особу, що вчинила будь-який злочин.

Положення ст. 38 КК України (затримання особи, що вчинила злочин) щодо тяжкості злочину, що вчинено особою, яка затримується, вказівки не містить. Єдине, що зазначено, – відповідність затримання посяганням або обстановці затримання злочинця. Вогнепальна зброя, спеціальні засоби і фізичний вплив (сила) при затриманні особи, що вчинила злочин, застосовуються неоднаково. Спеціальні засоби, заходи фізичного впливу застосовуються, з огляду на обстановку, що виникла, характеру злочину, особи, яка вчинила злочин. Вогнепальна зброя може бути застосована лише для затримання особи, яку застали під час вчинення *тяжкого або особливо тяжкого злочину* і яка намагається втекти, чи для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського. Водночас також враховуються обстановка, що виникла, характер злочину, особа, яка вчинила злочин.

4. У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» не наведено переліку осіб, затримувати яких не дозволяється. Застосування ж вогнепальної зброї, спеціальних засобів, фізичного впливу (сили) щодо певних категорій осіб заборонено. Так, заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо (ч. 5 ст. 43 ЗУ «Про Національну поліцію»).

5. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, тягне за собою кримінальну відповідальність лише у разі її вбивства (ст. 118 КК України) чи тяжкого тілесного ушкодження (ст. 124 КК України).

Перевищення поліцейськими умов і меж застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, фізичного впливу

(сили) при затриманні особи, за певних умов, може розцінюватися як перевищення ними влади чи службових повноважень (ст. 365 КК України).

Окрім проаналізованих випадків і статей КК України потрібно відзначити і ст. 39 КК України, в якій врегульовано право на крайню необхідність – для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна усунути іншими засобами.

Поліцейські також можуть застосовувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби, фізичний вплив (сили) в стані крайньої необхідності проте лише у випадках і в порядку, передбаченому ЗУ «Про Національну поліцію».

Такими випадками зокрема є, наприклад, використання зброї:

- для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського (п. 7 ч. 4 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»);

- для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб (ч. 13 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»).

Отже, у будь-якому випадку, за ознак необхідної оборони, уявної оборони, затримання особи, що вчинила злочин чи крайньої необхідності, вирішуючи питання про відповідальність поліцейського за застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та фізичного впливу (сили) треба виходити насамперед з дотримання законодавчих вимог про підстави та межі їх застосування, і насамперед із положень ЗУ «Про Національну поліцію».

У випадку недотримання цих вимог поліцейський підлягає кримінальній відповідальності за ст.ст. 118 або 124 КК України, або ж за ст. 365 КК України, які мають таку редакцію:

– **Стаття 118.** Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Умисне вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, -

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

– **Стаття 124.** Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вчинене у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, -

карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

– **Стаття 365.** Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали суттєвої шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені ч.ч. 1 або 2 цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Питання для самопідготовки

1. Які види поліцейських заходів перелічені в ЗУ «Про Національну поліцію»?

2. Що є метою застосування поліцейськими примусових заходів?

3. Які основні принципи застосування континууму сили?

4. Які ознаки пасивного опору правопорушника?

5. Чим характеризується активний опір правопорушника?

6. Якими ознаками характеризується агресивний опір?

7. Об'єктивно виправдана сила – це...

8. Які існують види примусових поліцейських заходів?

9. Що таке «фізичний вплив (сила)»?

10. Спеціальні засоби – це...

11. Хто обирає та приймає рішення про застосування поліцейського примусового заходу?

12. Як здійснюється попередження про застосування заходів примусу?

13. До яких категорій осіб заборонено застосовувати заходи примусу?

14. Де і за яких обставин поліцейський може застосовувати фізичну силу?

15. Відповідно до якої статті ЗУ «Про Національну поліцію» поліцейський має право застосовувати спеціальні засоби?

16. Яка стаття ЗУ «Про Національну поліцію» визначає перелік спеціальних засобів?

17. На які групи поділяються спеціальні засоби?

18. Де, коли й за яких обставин застосовуються гумові та пластикові кийки?

19. Проти кого та за яких обставин застосовуються електрошокові пристрої контактної та контактної-дистанційної дії?

20. Які бувають засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо) та які обмеження їх застосування?

21. Яке призначення засобів, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії?

22. За яких обставин застосовуються засоби примусової зупинки транспорту?

23. Де і коли недозволено застосовувати засоби примусової зупинки транспорту?

24. За яких обставин застосовуються спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби?

25. Для чого та у яких видах службової діяльності використовуються службові собаки та службові коні?

26. Де і коли застосовуються пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії?

27. Яке призначення засобів акустичного та мікрохвильового впливу?

28. За яких обставин застосовуються пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень?

29. Які умови та межі застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії?

30. За яких обставин застосовуються засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами?

31. У яких службових ситуаціях застосовуються водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби?

32. Яка стаття ЗУ «Про Національну поліцію» регламентує застосування вогнепальної зброї працівником поліції?

33. Проти кого, де і за яких обставин заборонено застосування вогнепальної зброї?

34. Коли застосовується зброя без попередження?

35. За яких умов поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання?

36. За яких обставин вважається неправомірне застосування вогнепальної зброї?

37. Коли настає кримінальна відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів впливу?

38. Якою статтею КК України передбачено умови та межі необхідної оборони особи?

Розділ 7

ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ У ГРОМАДЯН ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

7.1. Перелік документів, що підтверджують громадянство України

Як зазначалося у 5 розділі цього посібника «перевірка документів» у особи працівниками поліції – є превентивним заходом. Це чітко регламентує ст. 31 ЗУ «Про Національну поліцію». А от докладніше ст. 32 відповідного закону закріплено норму про те, що «Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи». Ця ж стаття детально розтлумачує у яких випадках поліцейський має право на проведення даного виду превентивного заходу.

Відповідно до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року, документи, оформлення яких передбачається цим Законом із застосуванням засобів Реєстру, залежно від їх функціонального призначення, поділяються на:

1) документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України:

- а) паспорт громадянина України;
- б) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт України;
- г) службовий паспорт України;
- г) посвідчення особи моряка;
- д) посвідчення члена екіпажу;

е) посвідчення особи на повернення в Україну;
є) тимчасове посвідчення громадянина України;
2) документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус:

- а) посвідчення водія;
- б) посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
- в) посвідка на постійне проживання;
- г) посвідка на тимчасове проживання;
- г) картка мігранта;
- д) посвідчення біженця;
- е) проїзний документ біженця.

Іншими документами, що підтверджують відповідне право особи, можуть бути:

- а) дозвіл, виданий органами НП, на право носіння і зберігання вогнепальної зброї;
- б) свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу;
- в) дозвіл органів поліції на перевезення вогнепальної зброї чи вибухових матеріалів;
- г) поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- г) реєстраційні документи на транспортний засіб;
- д) документи про технічну справність транспортного засобу;
- е) договір про надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів автомобільним транспортом;
- є) паспорт маршруту автомобільних транспортних засобів, які використовуються для надання послуг з перевезення пасажирів тощо.

Якщо у працівника поліції виникло достатньо підстав вважати, що особа за зовнішніми ознаками схожа з особою, яка перебуває в розшуку або яка є безвісно зниклою особою.

Розшук осіб – це діяльність органів досудового слідства чи дізнання, працівників інших служб та підрозділів поліції, органів і установ виконання покарань, Національної гвардії України та інших компетентних органів, спрямована на ви-

явлення осіб, які переховуються від слідства і суду, ухиляються від виконання кримінальних покарань (засуджених), уникають адміністративного нагляду, неповнолітніх, які залишили сім'ю, навчально-виховні заклади та спеціальні установи для дітей, ухиляються від виконання зобов'язань фінансового чи іншого характеру за відповідними судовими рішеннями (не платники аліментів) тощо.

Безвісно зникла особа – це особа, яка зникла раптово і місце перебування якої невідоме.

Працівниками поліції здійснюється огляд місць можливого перебування осіб, які переховуються від органів досудового слідства, дізнання і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання. З цією метою проводиться огляд підвалів, нежилых приміщень та інших місць можливого переховування правопорушників не менше ніж двома поліцейськими (наприклад, нарядом пересувної поліцейської групи – ППГ), бажано з використанням службового собаки. Для огляду доцільно вибирати глибоку ніч або ранок з розрахунку зненацька застати осіб, які переховуються.

У разі запровадження надзвичайного стану додатково можуть провадитися такі заходи, пов'язані з необхідністю перевірки документів:

1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);

2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;

3) заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;

4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв і речовин, вироблених на спиртовій основі;

5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а в підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;

6) заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;

8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

9) порушення в порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

У разі прийняття рішення про перевірку документів поліцейські повинні знати на що звертати увагу при перевірці, як проводити співбесіду, як діяти в конфліктних ситуаціях, як забезпечити особисту безпеку. Без сумніву, в усіх випадках перевірки документів працівник поліції повинен враховувати і створювати сприятливі психологічні умови. Крім того, кожен працівник поліції повинен визначити для себе певні правила, прийоми, якими він буде користуватися при перевірці документів. З визначень, які дав законодавець слідує, що:

Посвідчення – це документ, який містить відомості про володільця і офіційно посвідчують його особу та (або) правовий статус. Необхідними реквізитами посвідчення, переважно, є фотографія, підпис керівника відповідної установи, підприємства чи організації, який скріплюється їхньою печаткою, а також особистий підпис володільця документа (посвідчення особи моряка, інваліда, водія, учасника ліквідації аварії на ЧАЕС, пенсійне, судді або працівника правоохоронного органу, біженця, ветерана війни тощо).

Бланк – це аркуш паперу з відбитком на ньому штампу або документ з частково надрукованим типографським або іншим способом текстом, який для остаточного складання документа потребує подальшого заповнення відповідних реквізитів (наприклад, бланки паспортів, трудових книжок, документів про освіту та вчені звання тощо).

7.2. Послідовність перевірки документів

Отже, можна визначити таку послідовність перевірки документів:

1. Вивчаються реквізити документа (наявність необхідних записів, підписів, відтисків печаток і штампів, дати видачі та строку дії);

2. Порівнюється фотокартка наклеєна в документі з зовнішнім образом пред'явника документа;

3. Детально аналізується зміст документа;

4. Співставляються дані, що містяться в документі для встановлення взаємовідповідності (чи відповідає дата народження віковому цензу, чи збігаються записи у відповідних графах);

5. Пред'явник опитується про дані, що містяться в документі з метою перевірки, чи знає він ці дані. Необхідно запропонувати пред'явнику назвати своє прізвище, ім'я, по-батькові, дату і місце народження, місце отримання документа і адресу проживання.

6. За наявності в пред'явника декількох документів – порівняти їх між собою з метою виявлення можливих суперечностей.

Обов'язок працівників поліції полягає в забезпеченні психологічних умов перевірки документів. До таких умов можна віднести:

1. Об'єктивні умови:

– відповідність особистим діям людини (її якостям, психологічний стан, мотиви, позиція);

– відповідність особистим діям людини щодо отримання необхідного психологічного ефекту (настрій, їх переконаність, погляди).

2. *Суб'єктні умови* (характеризують психологію самого працівника поліції, його направленість, воля, мислення, емоції):

- уміння діяти професійно грамотно і рішуче;
- уміння керувати своїм психічним станом і поведінкою.

3. *Відповідність умовам обстановки*:

- відповідність діям та прийомам, особливостям місця і часу (освітленість, присутність або відсутність свідків, враховувати вірогідність опору, нападу).

Під час перевірки документів у особи, що підозрюється, поліцейський повинен уважно слідкувати за її реакцією, зміни міміки, тембру голосу, зміною її психічного стану, можливістю і готовністю чинити опір з боку підозрюваного. Людина «зважає» свої слова, але не може контролювати міміку, жести, інтонацію, тембр голосу тощо. Кожен із цих елементів спілкування «сигналізує» співбесіднику про правильність сказаного словами чи «підказує» сумнів у них. Потрібно урахувати, що обличчя людини деякою мірою асиметричне, а права й ліва його половини відображають емоції трохи по-різному. Це пояснюється тим, що ліва частина обличчя свідомо контролюється менше, тому емоції на ній більш виразні. Це стосується переважно негативних виявів, позитивні – відображаються рівномірніше, але диференціюються складніше.

Звичайно, люди почувають себе зручніше і справляють приємне враження, якщо вони вміють правильно вибирати дистанцію діалогу. Надто близька відстань вносить у стосунки дискомфорт, надто велика – може ранити самолюбство та гідність. «Життєвий простір» людини залежить від ситуації спілкування: виділяють «особистісну дистанцію» – 0,4–1,5 м, «громадську дистанцію» – 1,5–4 м, «відкриту дистанцію» – 4–8 м. Отже, правильно вибрана дистанція може

задати тон усій розмові. Це стосується також і випадків, коли необхідно несподівано для співрозмовника збільшити напруженість у спілкуванні, що досягається «вторгненням» в особистісний простір осіб, що протидіють встановленню істини.

Важливим під час спілкування є знання такого поняття як візуальний контакт – частота і тривалість обміну поглядами, а також те, як люди дивляться один одному у вічі. Важливо знати та свідомо використовувати такі характеристики візуального контакту: відведення погляду вбік, погляди скоса чи навпаки, прямі визиваючи, погляди крадькома – ознака ворожості, готовності до конфлікту; моргання очима – подив, переляк; широко відкриті очі – привітність; відсутній, пустий погляд – утом, нудьга. Знання про особливості візуального контакту не тільки дають змогу діагностувати та нейтралізувати вияви, що утруднюють професійне спілкування, а й цілеспрямовано створювати такі, що сприяють оптимальній взаємодії.

Хотілося б коротко розповісти про мимовільні вияви фізіологічних реакцій, до яких належать потіння, пересихання в роті, що супроводжується ковтанням, облизуванням губ, посилене пульсування, порушення дихання, розширення зіниць, збліднення тощо. Усі ці вияви, що майже не підвладні свідомому контролю, засвідчують значні труднощі, яких зазнав співрозмовник, і повинні фіксуватися як додаткові діагностичні ознаки.

Під час перевірки документів застосовуються такі прийоми:

1. Прийом збереження пильності й організація спостереження:

- вибрати місце і дистанцію (стояти напівоберту на безпечній відстані) права рука знаходиться на кобурі та готова в будь-який момент привести вогнепальну зброю у готовність – позиція очікування нападу;

- документи, що подаються для перевірки не брати рукою, якою, дістаєте зброю;

- спостерігати за діями людини, переводячи погляд з документів на людину і навпаки;
- стояти з боку, на який застібнутий лацкан верхнього одягу підозрюваного і уважно стежити за кожним рухом;
- коли працює парний наряд, то один – перевіряє документи, а другий – підстраховує колегу зі зброєю на відстані 1–1,5 м.

2. Прийом ідентифікації особи за фотографією:

Відомо, що співставлення фотокартки власника документа з особою пред'явника відбувається за ознаками словесного портрету (тип обличчя, зачіска, лоб, очі, брови, ніс, вуса, рот, підборіддя, борода, особливі прикмети) – від загального до окремого, зверху до низу.

- піддати сумніву першу оцінку і враження порівняння (не вір власним очам);
- скласти алгоритм (схему) питань і дій (внутрішнє приговорювання – печатка, підпис, лице, зовнішній вигляд, одяг, реакція очей, шкіри, рук, голосу, потовиділення).

3. Прийом ідентифікації дійсності документа:

а) схема при ідентифікації дійсності документа:

- переклеювання фотокартки;
- достовірність підпису;
- підробка печаток, штампів;
- дописи, виправлення, підчистки;
- заміна, кількість листів;
- плями, потертості, забруднення, відрив частин.

б) схема при перевірці документів, що супроводжують ввіз–вивіз продукції:

- номер накладної;
- підписи посадових осіб;
- найменування продукції, кількість, дата;
- де зареєстрований ввіз-вивіз продукції (щоб не було по дійсному документа повторного вивозу чи ввозу).

4. Прийом перевірки сумнівів:

Людина, яка використовує чужий документ, не завжди може твердо запам'ятати всі дані з нього, тому треба опита-

ти пред'явника по відомостям документа, особливо у випадках підозри:

- або людина знає більше ніж може власник документа;
- або не знає деяких дрібниць, які повинен був би знати.

Якщо зі записів видно, що людина проживала в певному місці, чи районі, можна задати декілька питань з тією метою, щоб переконатися чи справді пред'явник документа знає це місце. Наприклад, чи може він сказати, де знаходиться в цьому місці міськрада, вокзал тощо.

У певних випадках доцільно в'яснити професію пред'явника і співставити з його зовнішнім виглядом. За допомогою контрольних запитань поліцейський може визначити і професію підозрюваного. Відповіді можуть бути плутаними, суперечливими.

Але потрібно пам'ятати, що психологія людини – тонка річ, тому навіть дійсний власник документа може не пам'ятати даних (дата видачі, номер документа, термін дії тощо), а особа, яка користується підробкою або чужим документом намагається добре запам'ятати навіть дрібниці. Тому неприродне знання деталей, які звичайно не запам'ятовуються, повинні насторожити працівника поліції який здійснює перевірку.

5. Прийом «відстрочка і розхитування»:

Іноді під час перевірки документів корисно затягти час, наприклад, з метою знайти правильне рішення за необхідності затримання у випадку підозри, у разі очікування допомоги з боку колег.

У разі цього, звичайно, запитується прізвище, ім'я, по батькові, рік народження пред'явника документа. Однак ці відомості запам'ятовуються твердо, тому пред'явника паспорта необхідно запитати про те:

- коли і де він отримав документ;
- хто внесений в його паспорт;
- спитати ім'я і рік народження дітей, внесених у паспорт;
- коли і ким зареєстровано шлюб;
- де був прописаний тощо.

Пред'явника військового білета можна спитати чи знає він:

- звання власника білета;
- військову спеціальність;
- дані про освіту;
- про етапи проходження військової служби;
- про нагороди тощо.

7.3. Психологічні прийоми дій працівника поліції в конфліктній ситуації

У конфліктній ситуації зростає психологічна напруженість в учасників конфлікту, що спричиняє необ'єктивність оцінок, взаємне непорозуміння. Тому працівник поліції повинен перевести взаємовідносини з емоційного на інтелектуальний рівень, тобто зуміти переконати громадянина в правомірності своїх дій.

Від працівника поліції залежить розвиток чи припинення конфлікту, в такій ситуації необхідне знання законодавства, нормативних документів, професійно грамотне спілкування з людиною. В цих випадках працівнику поліції можуть заважати такі причини суб'єктивного характеру:

- надмірна агресивність (через невпевненість);
- невміння володіти собою;
- надмірна категоричність суджень;
- надмірна поспішність у діях.

Наприклад, якщо працівник поліції затримав порушника контрольно-пропускового режиму, який переліз через паркан підприємства, потрібно у ввічливій формі, спокійним, але переконливим тоном пояснити, в чому полягає його вина і запропонувати йому пройти на КПП для встановлення його особи і реєстрації факту порушення КПП.

Якщо працівник поліції помилився, то слід тактовно відійти від уявної правоти і виправити помилку. Люди жаліються, зазвичай, не на суворість, а на несправедливість з боку поліції.

Вимоги до працівника поліції в конфліктній ситуації:

- стриманість;
- твердість;
- впевненість;
- справедливість.

Коливання при виборі міри адміністративного впливу, її наступне пом'якшення чи підсилення – неприпустиме. У випадках незгоди з мірою адміністративного впливу, необхідно роз'яснити правопорушнику порядок оскарження дій працівника поліції, але вступати в суперечки не треба.

Коли порушник просить змінити прийняте рішення, робить спроби тиску, погрожує – необхідно відповісти на це тактовним, але твердим підтвердженням прийнятого рішення.

Якщо порушник просить пред'явити посвідчення – необхідно зважити на це, і не кваплячись пред'явити. Відмова зробити це – розцінюється і як вияв зарозумілості, і як свідок боязливості, невпевненості працівника поліції, і як можливе неправомірне затримання особи.

7.4. Заходи безпеки під час проведення перевірки документів

Під час перевірки документів у особи потрібно дотримуватися таких заходів особистої безпеки:

- дотримуватися правил «трикутника безпеки»;
- виключити можливість втручання в процес перевірки документів інших громадян, оскільки серед них можуть знаходитися співники особи, яку перевіряють;
- треба знаходитися від особи, яка перевіряється, на відстані 1,5 м;
- стояти напівоберту з того боку, з якого застібнутий верхній одяг підозрюваного і уважно стежити за кожним рухом;
- спостерігати за діями людини, переводячи погляд із документів на людину і навпаки;

- намагання наблизитися до особи, яка перевіряється, повинно рішуче присікатися;
- поліцейський не повинен піднімати документи, які особа, яка перевіряється, кинула на землю, в такому разі потрібно запропонувати особі підняти їх, відступивши в разі цього на один-два кроки;
- постійно контролювати поведінку особи, яка перевіряється;
- тримати ситуацію під контролем.

7.5. Ознаки підробки документів та способи їх виявлення

Ознаки підробки паспорта

Залежно від цілі, що переслідується під час підробки документа, кваліфікації і технічних можливостей виконавця підробка може бути частковою або повною.

Підробка є повною, коли за справжнім документом відтворюються усі його частини (папір, палітурний матеріал тощо), текстовий і фоновий друк, рукописне та машинописне наповнення бланка, підписи посадових осіб, відтиски печаток та інші реквізити.

Під час огляду документа для встановлення повної підробки документ, який перевіряється, порівнюється зі справжнім.

На практиці часто трапляються випадки, коли під час перевірки зразки справжніх документів відсутні. Проте і в таких випадках можна зробити висновок про наявність підробки, якщо добре знати характерні особливості захисних властивостей справжніх документів і можливі відхилення від них, що здійснюються під час підробки.

Підробка в документах часто маскується навмисною зміною їхнього зовнішнього вигляду. Це може бути забруднення поверхні (часто окремі фрагменти документа заливаються чи замазуються різними барвниками). В цьому випадку огляд документів необхідно проводити з особливою

ретьельністю. Часткова підробка – це вид підробки, коли в реквізити справжнього документа вносяться зміни чи доповнення, здійснюється заміна будь-якої його частини. Вибір засобу часткової підробки залежить не тільки від мети і можливостей особи, яка здійснює підробку, а й особливостей підробленого документа (якість паперу бланка, вид захисту, властивостей чорнила, якість штемпельної фарби й ін.).

Способи повної підробки документів

Порівняно простий за поліграфічним виконанням і застосованим матеріалом документ має багато властивостей і особливостей, цілком точне відтворення яких під час підробки є неможливим. Отже, точна підробка документа неможлива. Навіть за найвищої якості підробки детальний аналіз дозволяє виявити в документі такі відхилення від оригіналу, які є достатніми для встановлення підробки.

Відомо два основні способи підробки: типографський спосіб і ксерокопіювання.

Загальні ознаки, які вказують на повну підробку документа для обох способів:

- не витримуються розміри бланка паспорта порівняно з оригіналом, справжнім зразком;
- використання різних матеріалів для виготовлення обкладинки паспорта, які не відповідають опису паспорта, а також використання паперу для виготовлення внутрішніх сторінок паспорта низької якості (відсутність водяних знаків);
- недостатня чіткість дрібних деталей малюнків і тексту;
- зміна загальних розмірів відтиску печатної форми за рахунок недотримання масштабів;
- відсутність люмінесценції під час дослідження документа під дією УФ-променів.

Приватні ознаки підроблених документів, виготовлених у типографський спосіб:

- різниця у видах печаток;
- незбігання у графіці окремих елементів оформлення документа, передачі градацій тону чорно-білого тонового зображення та кольоропередачі;

- помилки в тексті та місці його розташування;
- різниця шрифту, фарби;
- дефекти печатних елементів;
- зміна абсолютної та відносної ширини штрихів порівняно зі штрихами оригінального зразка;
- викривлення малюнка друкованих елементів букв у процесі травлення металевої форми.

Приватні ознаки підроблених документів, виготовлених ксерокопіюванням:

- під час дослідження документа у збільшеному виді – зернистість зображення;
- відсутність ознак, які властиві різним видам печаток;
- недотримання місця розташування написів, малюнків під час усадки отриманих ксерокопій до книжного блоку;
- різниця в насиченості забарвлення фонових сіток, написів суміжних сторінок.

Способи часткової підробки документів

Часткова підробка документів є найбільш поширеним видом підробки. Пояснюється це тим, що для її здійснення не треба складного поліграфічного устаткування, оскільки зміни вносяться в наявний справжній бланк документа. Залежно від того, які реквізити документа фальсифікатор планує змінити, застосовується той чи інший спосіб підробки.

Часткова підробка становить такий вид підробки, коли у реквізити справжнього документа вносяться зміни, доповнення або здійснюється заміна будь-якої його частини.

Вибір способу часткової підробки залежить не тільки від мети і можливостей особи, яка здійснює підробку, але й від особливостей підробленого документа:

- якості паперу бланка;
- виду захисту;
- властивостей чорнила;
- якості штемпельної фарби тощо.

Є декілька основних способів часткової підробки документів:

- механічна підчистка тексту;
- витравлювання (вибарвлення) тексту;

- дописки та виправлення в рукописному тексті;
- додруковування та виправлення в машинописному тексті;

- заміна аркушів документа;
- заміна фотографії в документі;
- підробка відтисків, печаток, штампів, підписів.

Перевірка документів насамперед передбачає окремий алгоритм, тобто працівник патрульної служби під час перевірки документів повинен послідовно відповісти для себе на низку питань, унаслідок чого документ, який підлягає перевірці, буде віднесений до відповідного стандарту і повернутий власникові або буде визнаний таким, що викликає сумніви, з відповідними діями патрульного в цьому випадку.

У разі цього використовуються такі методи дослідження документів:

1. Дослідження документів у відбиваючому світлі дає змогу виявити:

- механічну підчистку;
- витравлення тексту (знебарвлення);
- дописки та виправлення в рукописному тексті;
- допечатки та виправлення в машинописному тексті;
- заміну фотокартки;
- заміну фрагментів документа;
- підробки печаток та штампів.

2. Дослідження документів у падаючому під кутом світлі дає змогу виявити:

- механічну підчистку;
- заміну фотокартки;
- підробку відтиску конгревної печатки.

3. Дослідження документів у проникаючому світлі дає змогу:

- виявити механічну підчистку;
- виявити заміну фотокартки;
- розглянути малюнок водяного знака;
- дослідити перекриття тексту, заклеєні тексти марками, візовими етикетками.

4. Дослідження видимої люмінесценції документів дає змогу виявити:

- сліди фарбуючої речовини тексту, який був знищений;
- сліди травлення (знебарвлення) тексту;
- різницю в характері випромінювання паперу, клею, фарби;
- ознаки спеціального захисту документа.

Під час дослідження документа обов'язково звертають увагу на:

- обкладинку (вид, матеріал, колір, форма, розміри);
- спосіб друку (метод, якість, наявність специфічних ознак друку);
- фотокартку(-ки) (метод кріплення та завірення або внесення цифровим способом);
- форзаці та внутрішні сторінки (папір, водяні знаки, серійний номер, перфорація машинописна, штампи друковані);
- штампи, печатки.

7.6. Основні правила перевірки документів

1. Вивчити зміст паспорта та його реквізити. Необхідно звертати увагу на текстову частину щодо відповідності стилю викладу такого документа, наявності граматичних помилок, помарок, відповідності змісту печаток і штампів тощо. Також підлягає обов'язковій перевірці матеріал, з якого виготовлений паспорт, його зовнішнє покриття, нумерація сторінок, відповідність перфорування на всіх сторінках паспорта, однаковість розмірів та конфігурації отворів перфорування, ділянки біля зшиття аркушів паспорта нитками на наявність пошкоджень тощо.

2. Зіставити дані документа між собою. Необхідно перевірити, чи відповідає зміст печатки органу, що видав пас-

порт, зміст штампа записам, що в ньому виконані, а також відповідність змісту печатки органу, що видав паспорт, змісту рельєфної печатки на фотокартці, відповідність дати народження віку особи, яка зображена на фотокартці, та дати видачі паспорта тощо.

3. Зіставити між собою дані, які наявні в різних документах, наприклад дані у паспорті з даними у свідоцтві про народження, дані у паспортах подружжя тощо.

4. Зіставити дані у паспорті з його пред'явником. Це можна здійснити за допомогою порівняння за фотокарткою віку особи з вказаною датою народження, національності зі зовнішнім виглядом особи, а також порівняти її підпис.

5. Опитати пред'явника паспорта щодо всіх наявних у ньому даних (прізвище, ім'я, по батькові, ким і коли виданий, інформацію про відмітки, серію і номер тощо).

6. Оглянути матеріал паспорта з метою виявлення ознак підробки. Такі ознаки можна виявити, якщо вони явно виражені (наприклад, грубе підчищення, дописування, травлення, неохайне переклеєння фотокартки, наявність помарок, які помітні неозброєним оком і не потребують застосування науково-технічного обладнання). У разі виникнення сумніву щодо справжності паспорта посадові особи, які проводять огляд, повинні звернутися за допомогою до поліцейських. Якщо ж останні не зможуть провести кваліфікований огляд, то необхідно залучити спеціаліста.

7. У разі огляду паспорта передусім потрібно звертати увагу на вклеєну фотокартку особи. При цьому можна виявити такі ознаки, які свідчать про її заміну: нестандартна товщина листа паперу паспорта; наявність під фотознімком другого шару фотопаперу; наявність на глянцевої поверхні фотокартки складок, тріщин; відсутність відбитка печатки (штампу) в місці, де він має бути; невідповідність частин відбитка печатки (штампу) на фотокартці й прилеглих до неї ділянок бланка за їх взаємним розташуванням, розмірами радіусів печатки, змістом тексту, розмірами та конфігурацією знаків, їх розташуванням тощо; ознаки нанесення частини

відбитка на фотокартку допискою чи саморобним кліше; перекривання фотознімком частини відбитка печатки чи тексту; наявність під фотокарткою та біля неї клею, який за своїми властивостями відрізняється від клею, який використовується при оформленні документів у відповідних установах.

8. Аркуші паспорта також підлягають детальному огляду. В разі цього можуть бути виявлені такі ознаки, як порушення послідовності нумерації сторінок, розбіжність серії та номери аркушів паспорта, невідповідність розмірів і конфігурації країв аркушів, розходження у відтінку та якості паперу різних аркушів одного паспорта, розходження в друкованому тексті заміненого аркуша з іншими. Наявність зазначених ознак свідчатиме про такий спосіб підробки паспорта, як заміна частин (аркушів) документа.

9. Значну увагу треба приділяти дослідженню відбитків печаток та штампів. Під час їх огляду можна виявити порівняно слабку зафарбованість (блідість) усього відбитка; нечіткі межі штрихів (розтікання барвника, здвоєність); ознаки малювання; нестандартність шрифтів; спрощену будову букв і знаків (відсутність дрібних деталей); кутастість овальних елементів та обідка; переривчатість штрихів і обідка; нерівність букв (відсутність радіальності, непаралельність елементів букв і їх викривлення); неоднакові розміри букв та інтервалів між ними; наявність дзеркального відображення букв і знаків; нерівномірний розподіл барвника у відбитку; ламані лінії рядків; рельєфність відбитка; наявність букв і символів різних гарнітур.

7.7. Тактика взаємодії пішого наряду в складі двох поліцейських за необхідності перевірки документів у правопорушника

Старший наряду визначає дії членів наряду під час контакту з правопорушником. Звертає увагу на розташування предметів екіпірування і, дотримуючись заходів особистої безпеки, наряд наближається до правопорушника або особи,

яка підозрюється у скоєнні правопорушення (якщо можливо – не викликаючи занепокоєння в останніх).

Вибравши місце й час, працівник, визначений старшим нарядом, діє у порядку визначеному попередньо.

Другий член наряду в цей час обирає позицію зі сторони місцезнаходження старшого наряду на корпус ззаду від правопорушника, дотримуючись безпечної відстані двох-трьох кроків від нього, так, щоб бути на безпечній просторовій дистанції від правопорушника, мати власний сектор відбиття нападу (обстрілу) без ураження колеги чи сторонніх громадян та, в разі необхідності, зреагувати на спробу раптового удару або миттєво прийти на допомогу старшому наряду. Спостерігає за поведінкою та припиняє спроби особи, що перевіряється, чинити опір чи позбавитися від речових доказів, упереджує та відбиває напад правопорушника і на себе, і на старшого наряду, одночасно спостерігає за оточуючими, серед яких можуть бути співники правопорушника, не допускає їх до місця перевірки документів (рис. 7.1 та 7.2).

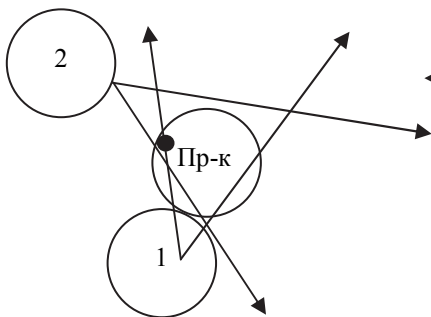

Рис. 7.1

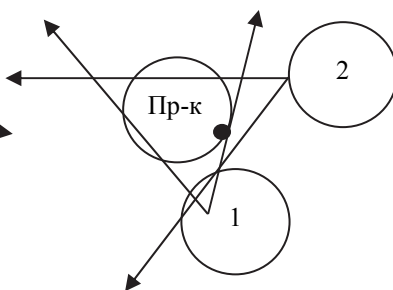

Рис. 7.2

Схема розташування двох працівників НП
під час перевірки документів

- 1 – старший наряду (перевіряє документи);
- 2 – другий член наряду;
- пр-к – правопорушник;
- – сторона руки, якою дістаються документи.

7.8. Тактика взаємодії наряду в складі трьох поліцейських під час перевірки документів у правопорушника

Старший наряду та другий член наряду діють згідно з тактикою взаємодії пішого наряду в складі двох чоловік за необхідності перевірки документів у правопорушника.

Третій член наряду займає позицію з іншого боку від другого члена наряду, перебуваючи на безпечній відстані в стороні трохи ззаду (рис. 7.3) правопорушника або з тієї ж сторони, що й другий працівник, з боку, посередині між ним і старшим наряду (рис. 7.4), так, щоб кожний член наряду був на безпечній просторовій дистанції від правопорушника та, за необхідності, міг зреагувати на спробу раптового удару або миттєво прийти на допомогу іншим членам наряду, мав свій сектор відбиття нападу (обстрілу) без ураження колег чи сторонніх громадян.

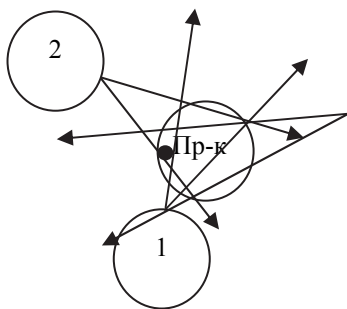

Рис. 7.3

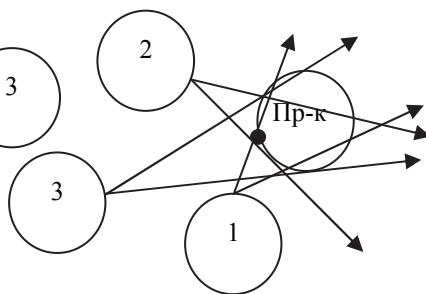

Рис. 7.4

Схема розташування трьох працівників НП
під час перевірки документів

Одному працівникові поліції, без страхування напарником чи службового собаки, перевірку документів у правопорушника чи підозрюваного здійснювати не рекомендується. У цій ситуації у правопорушника та його можливих

співучасників значно зростає «спокуса» чинити фізичний опір або здійснити напад на поліцейського з метою створення умов для забезпечення втечі правопорушника й різко зростає загроза життю та здоров'ю поліцейського.

У разі перевірки документів у громадських місцях потрібно:

- завжди передбачайте, що перед вами стоїть правопорушник, наміри якого невідомі, отже, не виключена з його боку агресивність, наявність зброї або спеціальних засобів нападу;

- стійте від особи, яку перевіряєте, з боку правої руки напівоберту на відстані двох-трьох кроків і спостерігайте за її діями;

- не стійте надто близько до особи, яку перевіряєте, бо це обмежить ваші дії і надасть можливість правопорушнику провести несподіваний напад;

- слідкуйте, як особа шукає документи, можливо, замість документів будуть вийняті засоби нападу;

- документи, що подаються для перевірки не беріть рукою, якою, дістаєте зброю;

- слідкуйте за діями підозрюваного почергово переводьте погляд з документа на людину. Інші співробітники повинні бути готовими для надання допомоги у разі фізичного або збройного опору, зайнявши позиції з боку від підозрюваного, спостерігаючи за оточуючими, оскільки серед них можуть бути спілники підозрюваного;

- перевірку проводьте на деякому віддаленні від сторонніх громадян, а за можливості в службовому приміщенні;

- не залишайте сторонніх осіб у себе за спиною, зокрема заявників і потерпілих;

- не вступаєте в суперечку і не доводьте свою правоту особі, яка є в нетверезому стані, не погрожуйте покаранням, яке передбачене законом. Це призводить до втягування в суперечку осіб, і погіршує умови для чітких і невідкладних заходів;

– при несенні служби в складі групи затримання на автомобілі весь склад наряду бере участь у перевірці документів і огляді автомобіля, перевірці підозрюваних осіб. Не рекомендується в разі цього розділятися (один проводить перевірку, а інший підстраховує).

Типовий алгоритм дій під час перевірки документів у особи

1. Звертаємося до особи (водія) та повідомляємо підстави для перевірки документів відповідно до Закону:

- «Доброго дня (ранку, вечора, ночі)!»
- посада звання прізвище;
- «Як я можу до Вас звертатися?»;
- причина зупинки/звернення, яка підпадає під ст. 32 або ст. 35 Закону;
- попередження про відеофіксацію;
- «Будь ласка, дозвольте ваші документи для перевірки».

2. Якщо особа надала документи, перевірити їх, та прийняти відповідне рішення щодо подальших дій. В разі цього особа не зобов'язана передавати документи в руки поліцейському (крім випадків необхідності їх вилучення), проте повинна надати можливість ознайомитися з ними повною мірою, що включає можливість їх сфотографувати для цілей подальшої перевірки на будь-який пристрій.

3. Якщо людина всупереч вимозі цікавиться причиною:

- повторно, наголошуючи, повідомляємо законну підставу зупинки/звернення;
- посилаємося на ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію».

4. Якщо особа поводить загалом без агресії, але вагається/не розуміє ситуації тощо – пояснюєте, що завданням патрульної поліції є боротьба з правопорушеннями та забезпечення законності, просимо особу співпрацювати з вами.

5. Якщо після цього особа:

- а) заявляє про незаконність перевірки:
- втретє називаємо законну підставу зупинки/звернення;

– наголошуємо на праві поліцейського на перевірку, повторно посилаючись на ст. 32 Закону;

– повідомляємо, що у разі незгоди особи з вашими діями, вона завжди має право їх оскаржити, а також нагадуємо про те, що ведеться відеофіксація бесіди;

б) документи вдома або відсутні – пропонуємо зв'язатися з родичами або знайомими, які могли б привезти документи, або перевіряємо особу через чергового або планшет.

Також можна засвідчити особу громадянина, якщо є поряд його знайомі, які підтверджують його особу та можуть засвідчити власні особи, однак вони повинні мати документ, що посвідчує особу.

в) заявляє, що у нашій країні не паспортний режим – погоджуємося та повідомляємо, що вимога стосується надання документів для встановлення особи, а не виключно паспорта. Цим документом може бути будь-який документ, який посвідчує особу;

г) просить ознайомити з орієнтуванням або іншим документом, згідно з яким просять пред'явити документи – повідомляємо, що для перевірки документів поліцейському достатньо мати внутрішнє переконання про наявність «достатніх підстав вважати...» або «схожих зовнішніх ознак...», про які поліцейський завжди зможе у разі оскарження його/її дій скласти рапорт; поки особа не є затриманою, поліцейський не зобов'язаний її ознайомлювати з орієнтуваннями тощо; водночас ще раз повторюєте причину перевірки;

д) особа швидко показала та сховала документ, не давши ознайомитися з ним – пояснюємо, що документи не перевірено. Просимо надати документи повторно на час, достатній для ознайомлення з ними.

6. Якщо особа не надає документи та не співпрацює, повідомляємо, що ви є поліцейським під час виконання повноважень, і в разі, якщо особа не надасть документи, ви будете розглядати це як злісну непокору законній вимозі поліцейського і скласти на порушника протокол. Позаяк у особи відсутні документи або вона їх не надає, то протокол

на місці скласти неможливо, і ви маєте право її затримати та доставити до відділку для встановлення особи. Для визнання дій особи злісною непокорою, вимога пред'явити документи має прозвучати не менше трьох разів.

Пам'ятаємо про:

- розподіл ролей (контактуючий, прикриваючий) власна безпека;
- відеореєстратор;
- контроль ситуації.

Питання для самопідготовки

1. Які документи посвідчують особу громадянина України?
2. Назвіть правові підстави перевірки документів.
3. В яких випадках працівник поліції має право вимагати у особи пред'явлення документів?
4. Що таке розшук особи?
5. Коли особа є безвісти зниклою?
6. Які основні правила перевірки документів у громадських місцях?
7. На що треба звертати увагу в разі перевірки документів?
8. Які заходи, пов'язані з необхідністю перевірки документів у разі запровадження надзвичайного стану можуть додатково проводитися?
9. Якою має бути послідовність перевірки документів?
10. Які прийоми застосовуються під час перевірки документів?
11. Яких заходів особистої безпеки потрібно дотримуватися під час перевірки документів у особи?
12. Які ознаки підробки паспорта Ви можете перелічити?
13. Які основні способи виявлення підробки документів Ви знаєте?
14. На що обов'язково звертають увагу під час дослідження документа?
15. Якою має бути тактика взаємодії пішого наряду в складі двох чоловік за необхідності перевірки документів у правопорушника?
16. Якою має бути тактика взаємодії пішого наряду в складі трьох чоловік за необхідності перевірки документів у правопорушника?

Розділ 8

ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПОВЕРХНЕВОЇ ПЕРЕВІРКИ, ОГЛЯД РЕЧЕЙ

8.1. Поняття та підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину

Злочином є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через мало-значність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти суттєвої шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину повинно бути законним, тобто прописане в нормативно-правовому акті. Зокрема це відображено в Кримінальному процесуальному Кодексі України від 13.04.2012 року (далі КПК України).

Порядок затримання в порядку КПК України визначений ст.ст. 188–192, 207–213 КПК України.

КПК України у ст. 209 чітко визначив *момент*, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Аналіз норм КПК України дає змогу виокремити такі види затримання:

1) на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187–191);

2) без ухвали слідчого судді, суду (ст.ст. 207, 208).

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу відрізняється від інших його видів за своєю метою (забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою), строком до 36 годин, а також юридичною підставою (ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після його одержання. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу складається з дотриманням вимог, закріплених у ч.ч. 1, 2 ст. 190 КПК.

Затримання без ухвали слідчого судді, суду. Загалом ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 207 КПК). Утім затримання допускається без такої ухвали уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК) та будь-якою іншою особою (ст. 207 КПК) за наявності визначених у законі підстав.

Законне затримання. Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК, кожний громадянин (включаючи іноземців і осіб без громадянства) має право затримати будь-яку особу (за винятком судді й народного депутата), яку застали під час вчинення кримінального правопорушення або спроби його вчинити, коли вона навмисне вдавалася до дій чи бездіяльності, безпосередньо спрямованих на досягнення протиправної мети, однак не досягла задуманого з причин, що не залежали від її волі, а також безпосередньо після вчинення особою кримінального правопорушення або в разі безперервного переслідування підозрюваного (ч. 2 ст. 207 КПК).

Це затримання відрізняється від процесуального затримання тим, що його можна здійснити і за вчинення кримінального проступку (кримінальний проступок – кримінально каране діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки і за вчинення якого передбачене менш

суворе покарання, ніж за злочин), і злочину (на відміну від затримання службовою особою).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Працівники поліції вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у виді позбавлення волі, лише за наявності однієї з таких підстав:

КПК України

Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні **злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі**, лише у випадках:

1) якщо цю особу **застали під час вчинення** злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо **безпосередньо після вчинення** злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події **вказують** на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України.

5. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Час затримання зазначають із моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженим службовцем чи у визначеному ним приміщенні. У разі відмови затриманого підписати такий документ, про те вказують у протоколі. Затриманий може дати письмові пояснення щодо причин згаданого рішення й занести їх у цей акт, що засвідчує його захисник (законний представник) або ж поняті.

Строк затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **тридцяти шести** годин з моменту затримання (ч. 1 ст. 191 КПК).

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **сімдесяти двох** годин з моменту затримання (ч. 1 ст. 211 КПК).

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше **шістдесяти годин з** моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ч. 2 ст. 211 КПК).

Момент затримання – це момент, з якого особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Якщо ж особа затримана не уповноваженою на затримання особою, відповідно до вимог ст. 207 КПК, то моментом затримання такої особи є той момент, коли фактично затримана особа переходить у розпорядження уповноваженої службової особи.

Протягом **сімдесяти двох** годин після затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину:

1) затриманого звільняють – якщо не підтвердилася підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання здійснено з порушенням вимог;

2) затриманого звільняють і обирають щодо нього запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою;

3) доставляють затриманого до суду з клопотанням про обрання йому запобіжного заходу у виді взяття під варту.

З метою забезпечення дотримання прав і свобод громадян, які затримуються працівниками поліції за підозрою у вчиненні злочину, у кожному випадку затримання особи зачитуються її основні права, пов'язані зі затриманням безпосередньо на місці затримання.

ПАМ'ЯТКА

Про перелік основних прав, які зачитуються при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину безпосередньо на місці затримання:

1. Ви затримані за підозрою у вчиненні злочину....

2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.

3. Ви є вільним у виборі захисника, маєте право на побачення з ним до першого допиту.

4. Ви маєте право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання; вимагати перевірки судом чи прокурором правомірності затримання.

5. Ви маєте право знати, у чому Ви підозрюєтеся, подавати докази, заявляти клопотання і відводи.

6. Ви маєте право давати показання або відмовитися давати показання.

Текст цієї пам'ятки затверджений Вказівкою МВС України від 18.04.2006 р. № 338 «Про забезпечення зачитування основних прав під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення».

8.2. Адміністративне затримання.

Роз'яснення прав особі при адміністративному затриманні

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою (відповідно до закону) кримінальної відповідальності.

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складання; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмови затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. За неможливості поінформувати родичів та в разі відмови затриманої особи надати інформацію для їх повідомлення, про це робиться відповідний запис затриманої особи та посадової особи, яка склала протокол про адміністративне затримання, із зазначенням поважних причин.

Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляють його батьків або осіб, які їх замінюють. У протоколі про адміністративне затримання зазначається час, дата повідомлення, кого повідомлено та в який спосіб.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

1) підрозділами Національної поліції – при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, в разі поширення неправдивих чуток, вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимоги працівника поліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника поліції, в разі вияву неповаги до суду, вчинення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, в разі порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду територією України, а також в інших випадках, безпосередньо передбачених законами України.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більше як три години (ст. 263 КУпАП).

Осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушили прикордонний режим, режим у пунктах пропуску через державний кордон України або ре-

жимні правила у контрольних пунктах в'їзду – виїзду, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через територію України, може бути затримано на строк до **трьох годин** для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до **трьох діб** з повідомленням про це письмово прокурора протягом **двадцяти чотирьох годин** з моменту затримання.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до **трьох годин** для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до **трьох діб** з повідомленням про це письмово прокурора протягом **двадцяти чотирьох годин** із моменту затримання.

Під час складання протоколу про адміністративне затримання посадова особа, що здійснює адміністративне затримання, роз'яснює особі, яка вчинила адміністративне правопорушення, її права, передбачені ст.ст. 55, 56, 59, 63 Конституції України та ст. 268 КУпАП. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» особи, до яких застосовано адміністративне затримання, мають право на правові послуги, що полягають у здійсненні представництва їх інтересів у судах, інших державних органах (зокрема, органах внутрішніх справ), органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складенні документів процесуального характеру. Про це у протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис та зазначаються число, місяць, рік і час, кого повідомлено та в який спосіб.

Строк адміністративного затримання обчислюється з **моменту фактичного затримання** порушника для складання протоколу, а особи, яка була у стані сп'яніння, – з часу

її витвердження. В разі адміністративного затримання також зачитуються основні права громадян безпосередньо на місці затримання, пов'язані із затриманням (Вказівка МВС України від 18.04.2006 № 338 «Про забезпечення зачитування основних прав затриманих під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення»).

ПАМ'ЯТКА

Про перелік основних прав, які роз'яснюються при адміністративному затриманні особи безпосередньо на місці затримання:

1. Ви затримані у зв'язку з вчиненням **адміністративного правопорушення...**

2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.

3. Ви маєте право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

4. Ви маєте право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

5. Ви маєте право знати мотиви затримання.

6. Ви маєте право давати пояснення.

8.3. Затримання правопорушника

8.3.1. За наявності часу на необхідні підготовчі дії

Затримання правопорушника повинно проводитися лише за допомогою інших співробітників або добровольців з числа громадян. Затримання правопорушника своїми силами – виключна ситуація, що може призвести до невинуватливої загибелі (поранення) співробітника та жертв з боку громадян.

У разі затримання озброєного правопорушника необхідно:

- чітко усвідомити правомірність своїх дій;
- детально обговорити порядок і послідовність дій;
- визначити обов'язки кожного співробітника;
- врахувати особливості та умови місцевості (об'єкта), особи затриманого, можливі ускладнення при затриманні, якщо з боку затриманого, його співників і співчуваючих буде виявлено опір, наявність скупчення людей, умови застосування зброї та спецзасобів;
- звернути увагу на встановлення наявності у затриманого або затримуваних вогнепальної чи холодної зброї;
- перевірити зброю та привести її до готовності, в разі цього кобуру пересунути ближче до пряжки ремня у стан і розстібнути, вимкнути запобіжник, патрон дослати в патронник;
- автоматична зброя повинна знаходитися в положенні, що виключає її заволодіння правопорушником і забезпечує її своєчасне застосування та свободу дій співробітника;
- для досягнення позитивного ефекту бажано створити чисельну перевагу в силах, коли на одного правопорушника припадає три-чотири співробітники поліції;
- безпосереднє затримання повинно проводитися найбільш фізично підготовленим співробітником, який, діючи швидко та рішуче, зразу зможе придушити опір затриманого;
- максимально використовувати чинник раптовості, застосовувати заходи до відвернення уваги правопорушника – розпочати з ним розмову, зняти напруження, поводитись в разі цього спокійно і невимушено. Затримання повинно бути для правопорушника завжди несподіваним.

8.3.2. За відсутності часу на необхідні підготовчі дії

Потрібно пам'ятати, що:

- за необхідності одночасно переслідувати декількох правопорушників або підозрюваних наряд поліції не пови-

нен розділятися. Безпечніше вдвох переслідувати одного із двох втікачів, ніж намагатися поодиночі затримати обох;

- у разі переслідування двома працівниками поліції одного правопорушника співробітники не повинні бігти один за одним, між ними повинен зберігатися широкий інтервал. Співробітник, підстраховуючи колегу, який є попереду, повинен знаходитися збоку від нього на одному із флангів;

- при участі в переслідуванні поліцейського-кінолога з собакою інші члени наряду слідують за кінологом;

- у ситуації, коли озброєний правопорушник сховався в під'їзді житлового будинку або в якій-небудь споруді, не кидатися необдумано слідом за ним. Необхідно вжити заходів щодо блокування приміщення, взяти під контроль можливі виходи і терміново викликати допомогу, повідомити чергову частину підрозділу Національної поліції.

Якщо обставини вимагають негайно розпочати пошук правопорушника в приміщенні, то треба:

- джерело світла тримати у витягнутій в бік від корпусу руці;

- не залишатися на фоні дверей або вікон;

- не перебігати повз вікна чи двері на повний зріст;

- не виходити відразу в центр приміщення;

- максимально використовувати наявні прикриття (меблі, прилавки), зброю тримати готовою до негайного застосування;

- після затримання правопорушника негайно провести його зовнішній огляд, а також огляд речей та одягу.

8.4. Особливості затримання іноземців

Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочин або адміністративне правопорушення, несуть відповідальність на загальних підставах із громадянами України.

Питання про відповідальність іноземців, які користуються дипломатичним імунітетом, вирішується дипломатичним шляхом. Документом, що підтверджує статус цих осіб, є

відповідна акредитаційна (дипломатична, консульська, службова) картка, видана МЗС України. Іноземці, які користуються дипломатичним імунітетом, не підлягають арешту і жодним іншим формам обмеження особистої свободи інакше, як на підставі рішення суду.

Додаткові пункти алгоритму для іноземців:

1. Перевірити документи та встановити особу, в разі цього варто звернути увагу на наявність імміграційної картки, відміток органів Державної прикордонної служби України про в'їзд в Україну, які є також відміткою про реєстрацію на території України, відміток органів служби громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб про продовження терміну перебування тощо.

2. Якщо правопорушник користується дипломатичним імунітетом, то ужити заходів щодо припинення правопорушення, записати номер та вид документа іноземця, який підтверджує його статус, після чого відпустити правопорушника і скласти рапорт на ім'я начальника УПП.

8.5. Поверхнева перевірка затриманого

Інститут поверхневої перевірки є новим для українського законодавства. Він встановлений ст. 34 ЗУ «Про Національну поліцію» та входить до складу поліцейських превентивних заходів. За змістом він суттєво відрізняється від особистого огляду та від зовнішнього (поверхневого) огляду, однак на практиці ця різниця поки відчувається слабо. Щодо гарантій, які має особа, то поверхнева перевірка не потребує отримання дозволу суду (санкції) для її проведення та складання протоколу. Закон гарантує лише те, що вона здійснюється поліцейським відповідної статі (а в невідкладних випадках будь-яким поліцейським лише з використанням спеціального приладу або засобу).

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по

поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо є достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідно статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

Поліцейський *може здійснювати* поверхневу перевірку речі або транспортного засобу:

1) якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

2) якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

3) якщо існує достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський при здійсненні поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

У разі виявлення в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх

схоронність та огляд відповідно до вимог ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України.

Тактика проведення поверхневої перевірки затриманої особи:

- затриманий повинен стояти, впершись обома розведеними руками на крило автомобіля, огорожу, стіну, дерево, з широко розставленими і якомога далі поставленими від точки опору ногами, що дозволяє йому зберігати рівновагу лише з одночасною опорою на всі кінцівки;

- працівник поліції, який проводить поверхневу перевірку, є тільки ззаду, будучи готовим у будь-яку хвилину здійснити виведення із рівноваги затриманого, інший працівник поліції перебуває на безпечній відстані, здійснює прикриття і нагляд за затриманою особою та навколишньою ситуацією;

- передовсім перевіряється наявність у затриманого вогнепальної, холодної та газової зброї. Після цього у визначеній послідовності «зверху вниз» ретельно обстежується головний убір, верхній одяг, взуття, в разі цього одяг та взуття можуть зніматися із затриманого. Кожна річ оглядається з усіх боків, вивертається навиворіт, прощупується, перевіряються шви, підозрілі місця підпорюються. Перевіряються також усі відібрані у затриманого предмети: сумка, портфель, портмоне й інше, а також речі, які в них знаходяться;

- звернути увагу на заяву затриманого про боязнь лоскоту;

- пам'ятати, що зброя у правопорушника може знаходитись не тільки під руками, в кишенях, але й прикріплена до тіла на ногах, руках тощо;

- виходити з того, що затриманий володіє прийомами дзюдо, карате тощо;

- після проведення поверхневої перевірки, перед доставленням на правопорушника одягти кайданки.

Поверхневу перевірку потрібно відрізнити від особистого огляду і огляду речей особи, особистого обшуку та обшуку особи.

Особистий огляд і огляд речей особи – застосовується до особи щодо вчинення адміністративного правопорушення якою є фактичні дані, зокрема затриманої за його вчинення (огляд перед поміщенням до кімнати для затриманих і доставлених (КЗД), що має відбуватися в тому ж порядку).

Особистий обшук/обшук особи – застосовується до особи, затриманої через підозру у вчиненні кримінального правопорушення або особи, яка бере участь у проведенні обшуку житла або іншого володіння особи.

Ці процедури не є альтернативними, тобто їх не можна застосувати на свій розсуд, а чітко регламентовані чинним законодавством і повинні застосовуватися за умов і на підставах, що чітко ним визначені. Тільки поверхнева перевірка може передувати іншим видам огляду, але не навпаки. Адже спосіб у який вона здійснюється (візуальний огляд) відрізняється від огляду, що передбачає тактильний контакт, тобто має різні мету і результат.

Суттєвою відмінністю поверхневої перевірки від особистого огляду є спосіб здійснення перевірки, а саме візуальний огляд. Тобто тактильний контакт особи з поліцейським відсутній. Поліцейський оглядає лише те, що бачить або речі, що самотійно показуються особою. В разі цього, положення ч. 6 ст. 34 ЗУ «Про Національну поліцію» не має імперативного характеру, тобто особа показує лише вміст речей чи транспортного засобу, а не окремі речі. Тактильний контакт може мати місце тільки у виді проведення по поверхні одягу рукою, спеціальним технічним приладом (засобом), наприклад, металощукачем тощо. Такий спосіб значно відрізняє його від особистого огляду, під час якого поліцейський самотійно знаходить речі, оглядає їх тощо. Як гадає законодавець, візуальний огляд є значно меншим втручанням у приватне життя особи, тому обсяг гарантій є мінімальним.

Аналізуючи законодавства України, доцільно наголосити, що поверхнева перевірка особи, речі або транспортного засобу може передувати особистому огляду і огляду речей особи. Лише після проведення поверхневої перевірки та

за наявності підстав, визначених законами, працівник поліції може також здійснити особистий огляд/обшук особи.

Відповідно до ст. 264 КУпАП, особистий огляд і огляд речей особи є заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Системний аналіз законодавства дає змогу окреслити такі підстави для проведення особистого огляду й огляду речей особи:

1) особа вчинила або вчиняє адміністративне правопорушення;

2) особа має характерні ознаки правопорушення на тілі, одязі тощо;

3) третя особа вказала, що конкретна особа вчинила правопорушення;

4) наявне орієнтування на особу, яка вчинила правопорушення.

Ці підстави безпосередньо не зазначаються ні в КУпАП, ні в Законі України «Про Національну поліцію», тому, застосовуючи положення ст. 260 КУпАП («...з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу <...> допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів»), ми згрупували підстави у зазначеному списку.

Усі вони стосуються вчинення адміністративного правопорушення. Однак проблемою залишається широке трактування цих підстав, що призводить до невмотивованих, а отже безпідставних оглядів.

Щодо правових гарантій, то законодавство вимагає проведення таких дій поліцейським однієї статі з тим кого оглядають та в присутності двох понятих тієї ж статі. Про такі дії складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення/протоколі про адміністративне затримання.

Окрім цього, є ще низка проблем, пов'язаних із процедурою здійснення особистого огляду і огляду речей особи та його учасниками. Наприклад, статус такого учасника прова-

дження у справах про адміністративне правопорушення як «понятій» взагалі не визначений КУпАП. Він лише згадується у відповідних положеннях ст. 264 КУпАП, однак, на відміну від Митного кодексу чи КПК, не висувається жодних вимог до нього. Наприклад, не надається визначення незацікавленої особи, тобто кола осіб, які не можуть брати участь в огляді як поняті або межі дієздатності понятого тощо.

Огляд особи в кримінальному процесі отримав назву «обшук особи»/«особистий обшук». Поняття «особистий обшук» в КПК вживається лише у випадку затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК). У випадку обшуку особи, яка не належить до цієї категорії, йдеться про «обшук особи». Тобто, наразі, ми маємо два різні терміни, що часто ототожнюються. Наявність двох понять для позначення одного інституту є наслідком непослідовності законодавця, що створює плутанину у визначенні цих понять. Йдеться про формальне розрізнення за об'єктом, однак, навряд чи, хтось звертає на це увагу. Доцільним було б вживати одне з цих понять поряд з «оглядом речей особи».

Аналіз норм КПК України дає змогу виділити два випадки, коли працівник поліції може здійснювати обшук особи:

1) під час затримання особи в порядку ст. 208 КПК (негайне затримання під час або після скоєння злочину або за можливості втечі особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину);

2) під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають у помешканні чи іншому володінні, переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження).

В обох випадках повинні дотримуватися вимоги ч. 7 ст. 223 КПК України – присутність двох незацікавлених осіб (понятих) незалежно від здійснення технічної фіксації та ч. 5 ст. 236 КПК – здійснення особами тієї ж статі. Також, якщо

йдеться про обшук особи під час обшуку житла або іншого володіння особи – в обсязі, необхідному для досягнення його мети й тільки на підставі ухвали слідчого судді на проведення слідчої дії.

Методика проведення зовнішнього огляду із вогнепальною зброєю в руках

Після затримання із вогнепальною зброєю в руках, зазвичай, проводиться зовнішній огляд з метою виявлення у затриманої особи зброї і предметів, що є речовими доказами. Основні положення для проведення зовнішнього огляду: лежачи на животі, стоячи або стоячи на колінах з упором руками в стіну.

З метою попередження нападу в процесі зовнішнього огляду забороняється:

- засовувати руки в кишені;
- запускати руку через плече.

У разі виявлення небезпечних предметів працівник поліції повинен витягувати їх, способом виштовхування або вивертання кишені навиворіт шляхом захоплення за його ближній край. За неможливості витягання небезпечних предметів необхідно надіти кайданки або зв'язати руки, а потім витягати їх.

Розглянемо один із варіантів зовнішнього огляду детальніше.

Зовнішній огляд із вогнепальною зброєю в руках у положенні супротивника, лежачи на животі.

Послідовність дій:

- здійснити швидкісну підготовку до стрільби (з положень очікування або пістолет у кобурі);
- подати команди: «Стій! Стріляти буду! Руки вгору! Обернися до мене спиною! Руки за голову! Переплести пальці! Встань на коліна! Упираючись ліктем, лягти на живіт! Розведи ноги в сторони! Ширше! Відірви лікті від підлоги (землі), прогнися, поверни голову наліво!»;
- промацати задню поверхню голови і тулуба, а також праву ногу;

– скомандувати: «Більше прогнися! Поверни тулуб наліво!»;

– промацати ліву сторону спереду;

– перейти на ліву сторону з боку ніг, наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб (штанину) лівої ноги, скомандувати повернути голову направо і продовжити в такому ж порядку.

У разі спроби протидії діяти за ситуацією: завдати удару ногою по вразливому місцю (нанести удар, щоб вивести з рівноваги), застосувати спецзасоби або зброю. Під час поверхневої перевірки перекладати зброю з однієї руки в іншу не рекомендується.

Поверхнева перевірка після надягання кайданків

Поверхнева перевірка осіб, що становлять підвищену небезпеку, одним співробітником зі зброєю в руках пов'язаний з певним ризиком нападу. Крім того, з пістолетом складно промацати супротивника спереду, де найімовірніше можуть бути приховані небезпечні предмети. Ретельніше і з меншим ризиком нападу можна провести поверхневу перевірку після надягання кайданків.

Один із варіантів – поверхнева перевірка після надягання кайданків у положенні супротивника, лежачи на животі. Після надягання кайданків у положенні, лежачи на животі, треба здійснити такі дії:

– встати зліва від супротивника;

– подати команду: «Розведи ноги в сторони! Ширше!»;

– наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб або на штанину лівої ноги;

– промацати задню поверхню голови і тулуба, а також ліву ногу;

– перейти на праву сторону з боку ніг, наступити лівою ногою на гомілковостопний суглоб (штанину) правої ноги;

– встати справа від супротивника на ліве коліно і праву стопу, лівою рукою захопити за праву руку вище ліктя зсередини, а правою – за ліве плече;

– допомогти супротивнику обернутися на бік і встати на коліна;

– відпустити, встати і скомандувати: «Розстав ноги! Прогнися!»;

– підійти до супротивника спереду, прийняти положення випаду, лівою рукою захопити одяг на грудях, правою рукою промацати спереду;

Поверхнева перевірка з напарником який здійснює контроль правопорушника зі зброєю в руках

Поверхнева перевірка з напарником який здійснює контроль правопорушника зі зброєю в руках дає змогу ретельніше оглянути з меншим ступенем ризику нападу. Огляд потрібно проводити, використовуючи ті ж прийоми, які зазначені. Озброєний напарник повинен ставати так, щоб той, хто оглядає, не перекривав лінію вогню. При поверхневій перевірці треба виявляти пильність, оскільки супротивник може напасти і, загрожуючи власною зброєю, узяти співробітника в заручники.

8.6. Одягання кайданків на затриманого

Кайданки (БР, БР-С) належать до спеціальних засобів і застосовуються відповідно до ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію». Кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються в таких випадках:

1) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;

2) під час затримання особи;

3) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;

4) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі й оточуючим;

5) проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

Кайданки потрібно одягати так:

- взяти раніше підготовлені кайданки в ліву руку і запропонувати затриманому, не повертаючись, подати назад ліву руку, на зап'ястя якої одягаються кайданки;

- подати команду затриманому обпертися головою в опору, біля якої він стоїть, і подати назад праву руку. Співробітник поліції лівою рукою надягає кільце кайданків на зап'ястя правої руки затриманого і замикає їх;

- металеві кайданки одягаються на руки, які знаходяться за спиною долонями всередину (до тулуба), що заважає правопорушнику здійснити захват. Варто пам'ятати про придатність для цього лише кайданків з широкою центральною частиною, що не повертається;

- інші кайданки краще надягати, просунувши їх через ремінь затриманого. В разі цього руки повинні знаходитися за спиною, а долоні повернуті до тулуба;

- пластикові кайданки передбачають хрестоподібне розміщення долонь (одна направлена до тулуба, інша навпаки);

- не можна одягати кайданки на руки, які знаходяться перед тулубом. Такий спосіб застосовується як виняток (обов'язково з використанням ремня) за неможливості через травму затриманого закласти руки за спину;

- під час надягання кайданків не треба відволікатися: затриманий розуміє зменшення своїх шансів на втечу і в цей момент може здійснити напад;

- за наявності достатньої кількості кайданків необхідно одягти їх кожному правопорушнику;

- за наявності меншої кількості кайданків, ніж кількість затриманих, – кайданки одягаються на однойменні руки всіх правопорушників (праву до правої, ліву до лівої). Це стримує правопорушників, знижує їх фізичні можливості до нападу і виявленню опору;

- через кожні дві години кайданки потрібно знімати на 5–10 хв, а потім знову одягати або послабити їх тиск. У разі цього необхідно знову провести зовнішній огляд затриманого.

Методика надягання кайданків після затримання з погрозою застосувати зброю

1. Надягання правопорушником кайданків самому собі з погрозою застосувати зброю. Погрозою застосувати зброю можна зажати від супротивника, щоб він сам собі надів кайданки. Для цього, не зближуючись із ним, кинути кайданки йому під ноги і вимагати: «Візьми і надінь кайданки». Якщо він відмовиться, зробити попереджувальний постріл. Для надягання кайданків супротивник із погрозою застосувати зброю приводиться в положення, зручне для їх надягання, що зменшує можливість нападу; потім кайданки надійно блокуються.

2. Надягання кайданків після затримання із погрозою застосувати зброю – супротивник у положенні, лежачи на животі.

Розглянемо один із варіантів надягання кайданків.

Послідовність дій:

- здійснити швидку підготовку до стрільби (з положень очікування або пістолет у кобурі);

- скомандувати: «Стій! Стріляти буду! Руки вгору! Кругом! Руки за голову! Пальці переплести!

- Встати на коліна! Упираючись ліктем, лягти на живіт! Руки за спину!»;

- правою рукою звільнити зап'ясток, відсунувши рукав на руці супротивника, дістати кайданки й узяти перший замковий пристрій сектором вгору;

- лівою рукою відвести праву руку супротивника, приводячи її в положення, зручне для надягання замкового пристрою, завести за зап'ясток знизу замковий пристрій і надіти його;

- лівою рукою звільнити зап'ясток на лівій руці супротивника, відсунувши рукав, притримуючи правою рукою за кисть, не відпускаючи кайданки;

- лівою рукою захопити кисть і відвести руку супротивника;

- правою рукою завести другий замковий пристрій за зап'ясток знизу, завершити надягання кайданків;

- здійснити дотискання та фіксацію секторів.

Представлений спосіб надягання кайданків може бути застосований після затримання з використанням загину руки за спину, разом й у взаємодії, будь-яких переведень у положення лежачи (кидки, звалювання, зокрема із застосуванням важеля руки назовні й ін.). Після проведення будь-яких прийомів необхідно перевести затриманого в положення, лежачи на животі, і блокувати руку гомилкою.

Цей спосіб блокування ефективніший за блокування рук стегнами. Рука у пропонованому способі надійно зафіксована на больовому прийомі і можливість її відведення виключається. В разі цього права рука залишається вільною для надягання кайданків. При блокуванні стегнами відвести руки убік, якщо утримувати їх за лікті обома руками, є не можливим. Окрім того, у разі спроби супротивника піти з цього положення і контратакувати співробітника останній легко може встати і далі діяти за ситуацією. При блокуванні рук стегнами це виконати значно складніше.

Такий спосіб надягання кайданків може бути рекомендований до застосування в положенні супротивника, стоячи, і стоячи на колінах притиснутими до стіни. Для надягання кайданків необхідно загнути руки за спину (блокування руки ззаду).

ТИПОВИЙ АЛГОРИТМ ДІЙ – ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

1. Проконтролюйте, що у вас увімкнено відеореєстратор.

2. Повідомте напарнику та узгодьте рішення і план затримання.

3. Оцініть ступінь небезпеки, дотримуйтесь відповідних заходів особистої безпеки:

а) заздалегідь викличте підкріплення за потреби.

4. Визначтеся, яке затримання ви здійснюєте – адміністративне чи кримінально-процесуальне.

5. Продумайте та організуйте заздалегідь, за потреби, наявність особи відповідної статі або спеціального прила-

ду/засобу для поверхневої перевірки, а для особистого огляду чи обшуку – також двох понять.

6. Безпосередньо перед озвучуванням особі рішення про затримання, перевірте спецзасоби на вашому тактичному паску.

7. Повідомте особі, що її затримано:

А. В адміністративному порядку – повідомте, згідно з ч. 2 ст. 31 Закону:

а) причину затримання:

– чітко назвіть вчинене особою адміністративне правопорушення;

– мету затримання відповідно до ст. 260 КпАП, як-то, наприклад, «для припинення вами правопорушення, позаяк вичерпано інші заходи впливу»;

– підставу застосування затримання як превентивного заходу (назвіть ст. 262 КпАП).

Б. У кримінально-процесуальному порядку – негайно повідомте зрозумілою для затриманого мовою, відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК:

а) підстави затримання (ст. 208 КПК);

б) у вчиненні якого злочину він підозрюється (назвіть відповідний склад злочину, бажано із посиланням на відповідну статтю КК);

в) роз'ясніть права:

– мати захисника;

– отримувати медичну допомогу;

– давати пояснення, показання або не говорити нічого стосовно підозри проти нього;

– негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування;

– вимагати перевірку обґрунтованості затримання;

– інші процесуальні права, передбачені КПК.

– у разі агресивної реакції особи на повідомлення про затримання – повідомте, що подальші подібні її дії можуть бути кваліфіковані як злісна непокора за ст. 185 КУпАП або опір працівникові правоохоронного органу за ст. 342 КК.

9. За потреби, застосуйте фізичний вплив та/або спеціальні засоби.

10. Визначте потребу особи в медичній допомозі, за потреби викличте 103.

11. Проведіть поверхневу перевірку, та, за потреби, особистий огляд або обшук.

12. За потреби, вилучіть відповідні речі та документи.

13. Повідомте про затримання чергового/вашого командира.

14. При кримінально-процесуальному затриманні – одразу, для дотримання ч. 2 ст. 210 КПК, повідомте телефоном/рацією РУ або підрозділ іншого відповідного органу досудового розслідування, до якого будете здійснювати доставлення.

15. Надайте затриманому можливість повідомити близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором затриманого про його затримання і місце перебування;

– достатнім повідомленням буде також, якщо безпосередньо ви повідомите вказаних осіб; ви маєте право наполягати на такому порядку, адже в КУпАП немає прямої вимоги щодо зворотного, а КПК чітко встановлює, що за наявності підстав для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, уповноважена службова особа може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

16. При кримінально-процесуальному затриманні – негайно, для дотримання ч. 4 ст. 213 КПК, повідомте центр безоплатної правової допомоги:

– здійсніть це через чергову частину.

17. Продумайте маршрут та організуйте відповідальний екіпаж для доставляння затриманої особи до РУ або підрозділу іншого відповідного органу досудового розслідування.

18. Якщо на місці події залишаються свідки чи потерпілі – продумайте та узгодьте з ними та іншими екіпажами,

їхню подальшу процесуальну участь та можливе доставляння їх до РУ, за потреби. В разі потреби, зафіксуйте їхні контактні дані та/або доручіть іншому екіпажу, ніж той, що здійснює доставляння, відібрати на місці письмові пояснення.

19. Здійсніть доставляння до РУ або підрозділу іншого відповідного органу досудового розслідування.

20. При кримінально-процесуальному затриманні – після прибуття, негайно, для дотримання ст. 210 КПК, зареєструйте в органі, до якого доставили, дату, точний час (годину і хвилини) доставлення затриманого й інші відомості, передбачені законодавством.

21. Здійсніть оформлення затримання:

а) адміністративного – протоколом про адміністративне затримання;

б) кримінально-процесуального – рапортом, який передайте оперативному/слідчому працівнику для подальшого складення протоколу про затримання відповідно до ч. 5 ст. 208 КПК;

в) чітко озвучте оперативному/слідчому працівнику, що ви очікуєте від нього (неї) складення відповідного протоколу.

22. При адміністративному затриманні – невідкладно після досягнення мети затримання (складення протоколу тощо), але в будь якому разі не пізніше трьох год. від моменту затримання, звільніть особу.

23. Примітка: за процедурою для ст. 173, ст. 185 КУпАП, після складення протоколів ви повинні доставити особу та матеріали до суду (у разі якщо це неробочий час доби чи вихідні, відібрати в особи письмове зобов'язання з'явитися до суду). Теоретично, доставляння до суду (або відібрання зобов'язання) можна здійснювати безпосередньо, оминаючи РУ (що не скасовує затримання як такого). Зазвичай, приміщення РУ надає більше можливостей для зручного і безпечного складення протоколів. Вирішуйте за ситуацією, з огляду на часові межі та тактичні пріоритети.

Пам'ятаємо про:

- свою безпеку, напарник у полі зору;
- розподіл ролей (контактуючий, прикриваючий);
- бронезилет;
- відеореєстратор;
- підтвердження прибуття;
- оцінку ситуації;
- виклик підмоги;
- спецзасоби (ефективно, виправдано, відповідно до конкретної ситуації);
- контроль ситуації, ефективну комунікацію;
- затримання підозрюваних;
- опитування порушників, можливих свідків, потерпілих;
- зафіксування пояснення;
- прийняття рішення щодо оформлення адмінматеріалу;
- оформлення адмінматеріалів щодо всіх учинених правопорушень.

Питання для самопідготовки

1. Що таке затримання?
2. З якого моменту наступає затримання особи?
3. Чи дозволяється затримання без ухвали слідчого судді?
4. Яким має бути строк затримання особи на підставі ухвали слідчого судді з моменту затримання?
5. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше скількох годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду?
6. Що розуміють під поняттям «адміністративне правопорушення»?
7. Коли наступає адміністративна відповідальність?
8. Ким може провадитися адміністративне затримання особи?
9. З якого моменту обчислюється строк адміністративного затримання?
10. Що необхідно пам'ятати в разі затримання правопорушника?
11. При участі в переслідуванні поліцейського-кінолога з собакою де слідують інші члени наряду?

12. На яких підставах іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочин або адміністративне правопорушення, несуть відповідальність?

13. Яким має бути алгоритм дій в разі затримання іноземців?

14. Які правові підстави поверхневої перевірки?

15. Відповідно до якого нормативно-правового документа при виявленні, в ході поверхневої перевірки, будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд?

16. Коли працівник поліції може здійснювати обшук особи і на підставі яких нормативно-правових документів?

17. Кому здають вилучені під час зовнішнього огляду документи, зброю та інші предмети?

18. На який час одягаються кайданки?

19. В якому положенні мають бути руки затриманого, коли йому надягають металеві кайданки?

20. При одяганні пластикових кайданків в якому положенні мають бути руки?

21. Чи можна одягати кайданки перед тулубом затриманого?

22. За наявності яких підстав працівник поліції має право затримувати особу як підозрювану в скоєнні злочину?

23. На якій відстані від затриманого, під час огляду його речей, повинен знаходитися собака?

Розділ 9

ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ. ТАКТИЧНІ ДІЇ ПІД ЧАС ЗУПИНКИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРИ НЕВІДОМОМУ, СЕРЕДНЬОМУ ТА ВИСОКОМУ РІВНЯХ ЗАГРОЗИ

9.1. Підстави зупинення транспортного засобу

Законодавство України для виконання повноважень поліції, якщо неможливо застосувати інший захід і якщо дії особи, яка керує транспортним засобом, створюють загрозу публічній безпеці і порядку, заподіяння шкоди й правопорушнику, й іншим особам, надає право поліцейському зупиняти транспортний засіб. Зазначений захід відноситься до категорії превентивних поліцейських заходів.

Поліцейський зобов'язаний проінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу, з детальним описом підстави зупинки (ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліцейський також повинен знати, що ст. 16 Закону України «Про дорожній рух» надає право водію «знати причину зупинки транспортного засобу посадовою особою державного органу, яка здійснює нагляд за дорожнім рухом, а також прізвище і посаду цієї особи», а також зобов'язує останнього мати при собі та надати на вимогу поліцейського: 1) посвідчення водія; 2) реєстраційний документ на транспортний засіб; 3) у випадках, передбачених законодавством – страховий поліс.

У ЗУ «Про Національну поліцію» передбачено право поліцейського на зупинку транспортного засобу із застосуванням вогнепальної зброї, але за умови, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського (ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»).

Тобто зупинка транспортного засобу може здійснюватися як превентивний поліцейський захід, і як захід примусу. Різниця лише в різних підставах його застосування.

Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

- 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;
- 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
- 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення;
- 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;
- 5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;
- 6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським, або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;
- 7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;
- 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;
- 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

9.2. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу при невідомому рівні загрози

Під час своєї професійної діяльності поліцейські сотні разів зупиняють автомобілі для перевірки. До зупинки

транспортного засобу під час фактичної зупинки та після здійснення зупинки поліцейському потрібно постійно оцінювати ситуацію, щоб досягти успіху (рис. 9.1).

Рис. 9.1. Зупинка ТЗ
з невідомим рівнем ризику

Чинники, які необхідно враховувати під час зупинення транспортного засобу:

- характер зупинки;
- місце зупинки;
- кількість пасажирів;
- поведінка водія та пасажирів;
- можлива зброя;
- тип транспортного засобу.

Підготовка до зупинення:

- визначити місце зупинки;
- повідомити чергового про свої наміри;
- повідомити черговому своє місцезнаходження та номерний знак автомобіля, додаткову інформацію;
- підготувати свій транспортний засіб.

Способи зупинення транспортного засобу

Безпосереднє зупинення транспортного засобу здійснюється:

- через гучномовець;
- з використанням світлових сигналів (маячків);
- жестами (у винятках).

Зупинення транспортного засобу:

- зупинити інший транспортний засіб будь-яким із зазначених способів;
- зупинити ваш транспортний засіб за 3–5 м позаду зупиненого транспортного засобу;

Бути готовими вийти зі службового автомобіля або продовжити рух у разі спроби втечі водія ТЗ, який зупинили.

Підготовка до наближення

- провести перевірку безпеки попутного потоку транспортних засобів;
- відрегулювати світло, оглянути навколишню територію;
- вийти з транспортного засобу;
- спостерігати за водієм, пасажирами та їхніми діями.

Для забезпечення особистої безпеки, наближаючись до зупиненого транспортного засобу, поліцейський повинен дотримуватися таких заходів безпеки (рис. 9.2):

- 1) заблокувати двері службового транспортного засобу;
- 2) наближатися до транспортного засобу, що перевіряється позаду, з боку дверей водія (в разі необхідності, позаду, з боку пасажирських дверей) під безпечним кутом;
- 3) через вікна оглянути салон, щоб переконатися у відсутності небезпеки;
- 4) перевірити, чи не відкритий багажник транспортного засобу;
- 5) зупинитися на безпечній відстані від транспортного засобу і водія, щоб не отримати травму або пошкодження при несподіваному початку руху або різкому відкритті дверей;
- 6) постійно спостерігати за діями водія та пасажирів;
- 7) вимагати у водія вимкнути двигун;

8) за необхідності вимагати у водія включити світло в салоні, опустити всі вікна транспортного засобу та просвітити салон ліхтарем;

9) пред'явлені водієм документи необхідно брати/віддавати лівою рукою («слабкою рукою»);

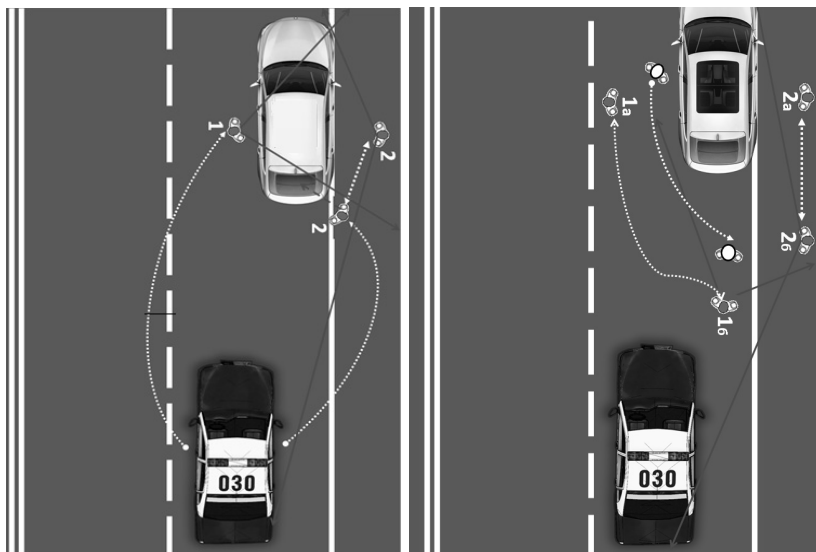
10) ні в якому разі не просовувати руку й інші частини тіла в салон транспортного засобу;

11) не повертатися до особи в ТЗ, яку перевіряє, спиною;

12) у разі виявлення небезпеки або будь-якої загрози з боку водія – подати сигнал своєму напарникові;

13) не допускати наближення сторонніх осіб, під час спілкування з водієм;

14) постійно тримати візуальний контакт з напарником, щоб за необхідності подати, завчасно узгоджений, невербальний жест.

а) порядок підходу та огляду транспортного засобу

б) порядок дій поліцейського-прикриття у разі виходу особи з транспортного засобу

Рис. 9.2 Варіанти підходів до автомобіля

У разі виявлення транспортного засобу, що перебуває в розшуку за кодом «угон»:

- негайно доповісти про це черговому чергової частини;

- вжити усіх необхідних заходів для затримання транспортного засобу, (з дотриманням заходів особистої безпеки та безпеки інших учасників дорожнього руху).

Для спілкування з водієм, який вийшов з транспортного засобу, необхідно залишити проїжджу частину, водночас поліцейським необхідно зайняти такі позиції, які дадуть змогу їм страхувати один одного (контакт/прикриття) (рис. 9.2 б).

З метою забезпечення особистої безпеки поліцейському *забороняється*:

- 1) сідати в транспортний засіб, що перевіряється, крім випадків крайньої необхідності;

- 2) знаходитися попереду або позаду ТЗ, що перевіряється;

- 3) стояти між особою і поліцейським (напарником), безпеку якого він гарантує.

9.3. Зупинка транспортного засобу при середньому рівні загрози

Зупинка транспортного засобу при середньому рівні загрози:

- за всіма діями, подібна до зупинки з невідомим ступенем ризику і передбачає кілька необхідних заходів безпеки;

- необхідне прикриття;

- підтвердження інформації черговому.

Середній рівень виникає тоді, коли водій не реагує на законну вимогу поліцейського зупинити транспортний засіб та продовжує рух.

Підстави для переслідування:

- вимога патрульного про зупинку транспортного засобу є обов'язковою для всіх учасників дорожнього руху;

– у разі невиконання таких вимог патрульний здійснює переслідування та зупинення транспортного засобу.

Правила здійснення переслідування:

– під час переслідування транспортного засобу патрульний обов'язково вмикає відповідні світлові та сигнальні засоби на патрульному автомобілі;

– про здійснення переслідування обов'язково повідомляє чергового та безпосереднього керівника, із зазначенням марки, моделі, кольору, державного номерного знака переслідуваного транспортного засобу;

– через гучномовець закликає водія переслідуваного транспортного засобу зупинитися;

– про напрям і характер руху переслідуваного транспортного засобу систематично повідомляє чергового.

Техніка зупинки при переслідуванні:

– не рекомендується здійснення контакту транспортних засобів;

– це може бути здійснено виключно в разі крайньої необхідності (наприклад, відвернення безпеки для громадян) і після погодження з безпосереднім керівником;

– вогнепальна зброя може застосовуватися лише в крайніх випадках, і якщо патрульний переконаний в ефективності її застосування;

– переважним способом зупинення є його блокування іншими патрульними автомобілями, а завданням екіпажу, який здійснює переслідування, є постійне спостереження за ним;

– дозволяється відступити від Правил дорожнього руху, якщо тільки це не створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху і громадян.

Оцінювання ризиків

- 1) характер зупинки;
- 2) кількість пасажирів;
- 3) поведінка водія та пасажирів;
- 4) можлива наявність зброї;
- 5) тип транспортного засобу;

6) денний чи нічний час;

7) місцезнаходження.

Розташування транспортних засобів під час зупинки (середній рівень ризику) (рис. 9.3).

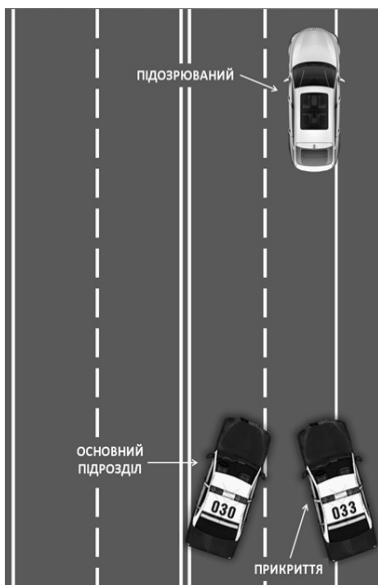

Рис. 9.3. Розташування транспортних засобів

Контакт із підозрілими особами:

- наказати водієві вимкнути двигун, тримати руки на виду і вийти з транспортного засобу (основні команди);
- контролювати поведінку водія, подаючи чіткі команди (прості команди, нічого надзвичайного);
- контролювати поведінку пасажирів (стримування);
- наказати водієві пройти до патрульного автомобіля.

Не потрібно заважати патрульному, який вступає в контакт з водієм, подавати команди і контролювати підозрюваного.

Один патрульний відповідальний за фізичний контроль підозрюваного, в той час як інші контролюють автомобіль.

9.4. Тактичні дії при зупинці транспортного засобу з високим рівнем загрози

У разі зупинки ТЗ на підставі інформації, що свідчить про причетність водія або пасажирів ТЗ до вчинення кримінального правопорушення (або за наявності іншого індикатора високого рівня ризику) (рис. 9.4).

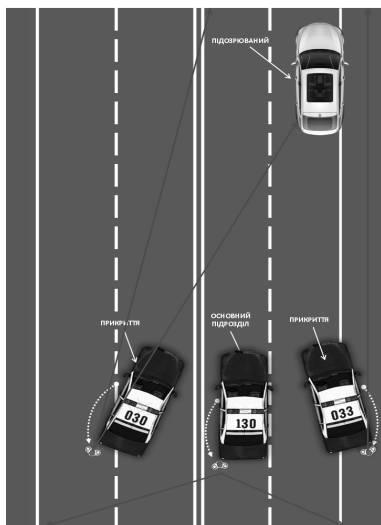

Рис. 9.4. Розташування транспортних засобів при високому рівні небезпеки

Поліцейський повинен виконати такі дії:

1) зупинити транспортний засіб на безпечній відстані від ТЗ правопорушника (5–7 м);

- доповісти черговому всю необхідну інформацію;
- викликати підкріплення (мінімум два екіпажі);
- вийти з поліцейського автомобіля та привести зброю у готовність;

2) через гучномовець надати команди:

- «водій, вимкнути двигун»;
- «включити світло в салоні (в нічний час)»;
- «опустити вікна»;

– «ключі запалювання, покласти на дах транспортного засобу» або «викинути через вікно (залежно від марки автомобіля)»;

– «всі хто знаходиться в автомобілі висунути руки у вікно»;

– «водій, відкрити ззовні водійські двері (постійно тримаючи дві руки у видимості, руки вгору)»;

– «повільно вийти з транспортного засобу»;

– «повернутися кругом поки не скажу стоп»;

– «рухайся спиною на мій голос»;

3) провести затримання правопорушника (кайданки, поверхнева перевірка, збір інформації);

4) зазначена процедура затримання проводиться щодо решти осіб (по черзі).

Розташування транспортних засобів під час зупинки з високим ступенем ризику (рис. 9.5 а).

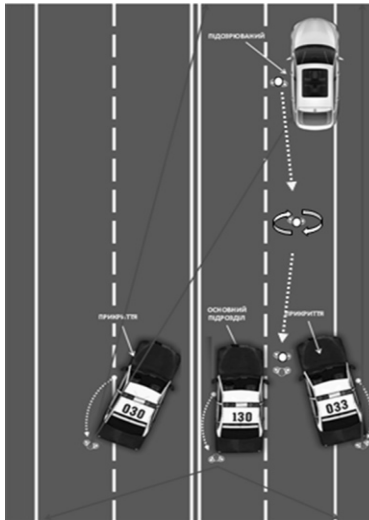

Рис. 9.5а. Розташування транспортних засобів

Розташування транспортних засобів під час зупинки з високим ступенем ризику (див. рис. 9.5 б)

Рис. 9.5 б. Розташування транспортних засобів

Контроль освітлення позаду поліцейського основного підрозділу, який вступає в контакт із підозрюваним.

Обов'язки основного підрозділу:

- вибір місця зупинки;
- ініціювання зупинки;
- зупинка за 5–7 метрів позаду підозрюваного транспортного засобу;
- керівництво іншими екіпажами (нарядами);
- подання усних команд особам, які перебувають у підозрюваному транспортному засобі;
- організація «підрозділу для затримання».

Підрозділ прикриття, що знаходиться ліворуч:

- зупинка ліворуч від основного підрозділу під кутом і прикриття його автомобіля;
- відповідальний за прикриття лівого боку підозрюваного транспортного засобу.

Підрозділ прикриття, що знаходиться праворуч:

- зупинка праворуч від основного підрозділу в один ряд з основним автомобілем;

- відповідальний за прикриття правого боку підозрюваного транспортного засобу;
- відповідальний за радіозв'язок під час зупинки;
- перевірка підозрюваного транспортного засобу, коли всі відомі підозрювані вийшли з автомобіля (за можливості дві особи);

- проведення перевірки багажника підозрюваного транспортного засобу після перевірки салону.

Правила переміщення та затримання підозрюваних:

- максимальне використання освітлення для отримання переваги;

- виведення водія з авто;

- утримання всіх пасажирів в автомобілі та робота з кожним окремо;

- контроль поведінки і застосування кайданків, перед тим як завести підозрюваного за автомобіль основного підрозділу;

- проведення обшуку патрульним, який саджає особу в автомобіль;

- отримання інформації (Скільки осіб перебуває в автомобілі? Чи підозрювані озброєні? Чи є заручники, діти?).

Перевірка підозрюваного автомобіля (рис. 9.7)

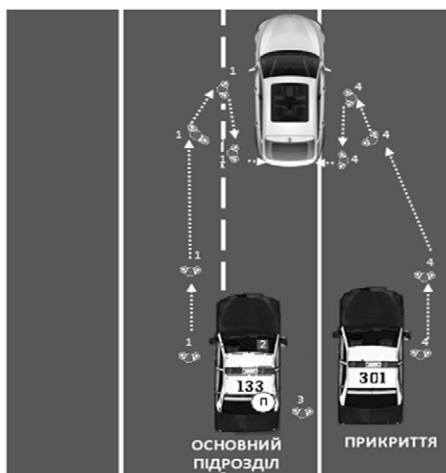

Рис. 9.7. Перевірка транспортного засобу

Перевірка підозрюваного автомобіля (багажник)
(рис. 9.8).

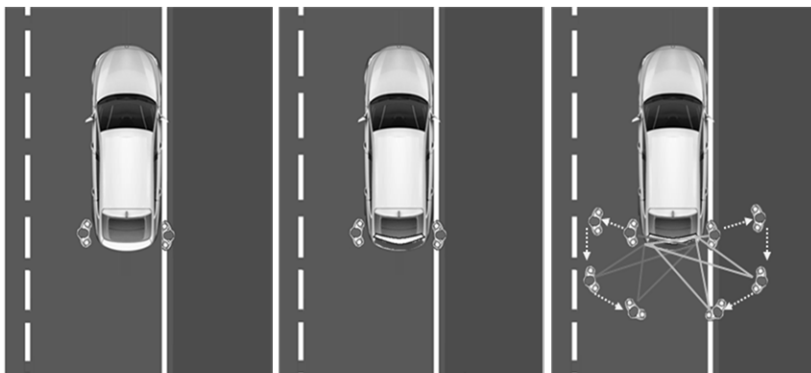

Рис. 9.8. Схема перевірки багажника
транспортного засобу

Отже, потрібно запам'ятати:

1. Необхідно бути завжди морально готовим до зупинки транспортного засобу.
2. Пам'ятати про принцип «якщо раптово».
3. Не існує двох схожих ситуацій.
4. Необхідно робити вибір місця зупинки на свій розсуд.
5. Бути готовим до непередбачуваних обставин.

Питання для самопідготовки

1. Правові підстави зупинки ТЗ?
2. Правові підстави проведення поверхневої перевірки та огляду ТЗ?
3. Яке розташування службового ТЗ стосовно ТЗ правопорушника в різних рівнях загрози?
4. Якими мають бути тактичні дії в разі наближення до ТЗ при невідомому рівні загрози?
5. Які підстави для переслідування ТЗ?
6. Як повинні діяти патрульні наряди в разі зупинки транспортного засобу з високим рівнем ризику?

Розділ 10

ДОСТАВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ДО ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ. ПОНЯТТЯ, ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ТАКТИКА ДІЙ НАРЯДУ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДОСТАВЛЕННЯ

Розкриваючи зміст зазначеної теми, доцільно наголосити на особливостях зазначеного заходу, який законодавцем не віднесений до поліцейських заходів, але за здійсненням деяких фізичних елементів межує з ними, відносячись до заходів процесуального забезпечення адміністративних правопорушень.

Адміністративне правопорушення може бути підставою для застосування не тільки адміністративних стягнень, а й інших заходів адміністративного примусу, зокрема, заходів припинення протиправних дій правопорушника, доставлення його в поліцейське приміщення та притягнення його до відповідальності.

Законодавством про адміністративну відповідальність передбачено такий захід процесуального забезпечення – доставлення порушника (ст. 259 КУпАП), який відноситься до найчастіше використовуваних заходів у практичній діяльності поліцейських.

У разі вивчення та засвоєння навчального матеріалу, що розглядається у цьому розділі навчального посібника, який дасть змогу майбутньому поліцейському вдосконалити навички доставлення правопорушника різними способами та засвоєння правових підстав їх здійснення.

10.1. Поняття «доставлення порушника», правові підстави його здійснення

Доставлення до підрозділу Національної поліції особи, яка скоїла адміністративне правопорушення, має на меті

припинення протиправної дії і забезпечення притягнутої особи до відповідальності. Оскільки доставлення є обмеженням особистої свободи правопорушника, то необхідно перед тим, як застосувати цей захід, зробити все необхідне, щоб безпосередньо на місці ретельно з'ясувати обставини правопорушення і вжити відповідних заходів: вимагати припинення правопорушення і винести на місці усне попередження.

Перед доставленням правопорушників працівники Національної поліції зобов'язані роз'яснити, чим зумовлено доставляння їх до підрозділу Національної поліції.

Під «доставленням правопорушника» необхідно вважати примусовий захід (захід забезпечення провадження), що обмежує свободу дій і пересування особи, зачіпає її честь і гідність. При доставленні особи її примушують прямувати (пішки або на транспорті) до органу (підрозділу) поліції, штабу громадського формування з охорони і державного кордону, або інший орган, передбачений ч. 1 ст. 259 КУпАП. У цьому разі факт примусу забезпечується не тільки обмеженням свободи особи і можливими, в майбутньому, правовими наслідками, але також і можливістю застосування до правопорушника заходів фізичного впливу. Водночас ігноруються особисті інтереси особи, її наміри і небажання підкоритися вимогам поліцейського або іншої уповноваженої особи, яка примушує правопорушника прямувати до місця призначення органу (підрозділу) поліції з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості його скласти на місці вчинення правопорушення.

Доставлення правопорушника – це не тільки примусове супроводження певної особи до правоохоронного органу, але й реалізація наданого законодавством права вторгнення в особисту свободу особи в інтересах забезпечення правопорядку.

Порушника може бути доставлено у:

- 1) поліцію;
- 2) підрозділ Військової служби правопорядку у ЗСУ;
- 3) орган Державної прикордонної служби України;

4) штаб громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону;

5) громадський пункт з охорони громадського порядку.

Цей захід має багато спільних ознак з адміністративним затриманням, і zarazом відрізняється від нього.

Спільні ознаки:

1) і перший, і другий здійснюється для забезпечення провадження у справі;

2) полягають у застосуванні до правопорушника заходів примусу;

3) підставами застосування є факт вчинення правопорушення;

4) застосовуються як винятковий захід, коли скласти протокол про адміністративний проступок на місці його скоєння неможливо.

Розбіжності:

1) правовою основою застосування доставлення – ст. 259 КУпАП, для адміністративного затримання ст. 261 КУпАП;

2) на відміну від доставлення, що являє собою примусове доставляння особи до місця з'ясування, адміністративне затримання застосовується, як примусове обмеження свободи дій;

3) у разі утримання особи в спеціальному приміщенні органу поліції час доставляння правопорушника в законодавстві чітко не визначений (у ст. 259 КУпАП зазначається лише, що доставлення правопорушника має бути проведено у найкоротший строк);

4) доставлення, на відміну від адміністративного затримання, здійснюється більш широким колом осіб.

До особливостей цього заходу можна віднести:

По-перше, він застосовується з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості його скласти на місці вчинення правопорушення.

По-друге, застосувати цей захід можна лише до особи, яка вчинила адміністративний проступок.

По-третє, за вчинення визначеної законодавством (ч. 2 ст. 259 КУпАП) категорії проступків порушника може бути доставлено уповноваженою на те особою, і якщо в неї немає документів, що засвідчують особу, і немає свідків, які б могли повідомити необхідні дані про неї.

По-четверте, особами, які уповноваженні здійснювати доставляння, є здебільшого поліцейські та працівники громадських формувань з охорони публічної безпеки і порядку; в окремих випадках (ч. 3 ст. 259 КУпАП) – громадські інспектори з охорони природи; громадські мисливські інспектори; громадські інспектори органів рибоохорони та громадські лісові інспектори; працівники державної та відомчої лісової охорони, при вчиненні правопорушень.

По-п'яте, доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк і перебування у місці доставлення не може тривати більш як одну годину.

Доставлення правопорушників до органу (підрозділу) поліції здійснюється пішим порядком і на транспорті.

10.2. Тактичні дії поліцейських під час доставлення правопорушника

Доставляння правопорушника пішим порядком

У пішому порядку доставлення здійснюється, переважно, двома і більше поліцейськими або за допомогою працівників громадських формувань або муніципальних дружин, у разі цього необхідно постійно слідкувати за діями правопорушника (рис. 10.1). Передбачити заходи на випадок спроби, з боку спільників правопорушника, створити умови для втечі або насильницького звільнення останнього. Не допускати, щоб правопорушник викинув чи передав кому-небудь речі, документи, які можуть бути речовими доказами, або отримав від спільників зброю чи інші предмети, що можуть бути використані, як знаряддя нападу.

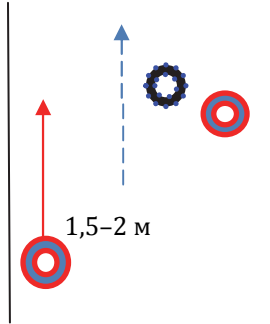

Рис. 10.1. Типова схема супроводження правопорушника двома поліцейськими

У разі доставлення правопорушника пішим порядком двома і більше поліцейськими або за допомогою представників громадськості, або муніципальних дружинників:

- один поліцейський повинен йти поруч з правопорушником і вести його;
- інші поліцейські й громадяни, які надають допомогу, повинні йти на відстані двох-трьох кроків позаду, спостерігати за діями правопорушника та оточуючих громадян.

У виняткових випадках може здійснюватися доставлення правопорушника пішим порядком одним поліцейським з обов'язковим надяганням на правопорушника кайданків (рис. 10.2).

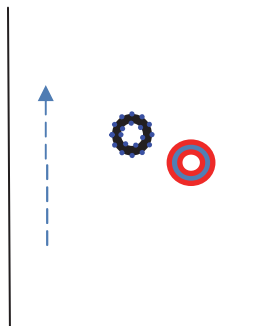

Рис. 10.2. Типова схема супроводження правопорушника в кайданках одним поліцейським

Водночас поліцейський повинен:

- рухатися поруч з правопорушником та здійснювати фізичний контроль;

- не заходити вперед або нагинатися поруч із правопорушником і не допускати появи сторонніх осіб безпосередньо поблизу нього;

- у разі наближення кого-небудь ззаду, зупинитися разом із правопорушником, пропустити перехожого вперед;

- під час доставлення підозрюваного пішим порядком одним поліцейським, який несе службу зі службово-розшуковим собакою, необхідно знаходитись із ним позаду порушника на відстані трьох–чотирьох метрів;

- не допускати, щоб між правопорушником і поліцейським із собакою перебували інші особи. Собака в такому разі тримається на короткому повідку, без намордника.

Доставляючи порушника до органу поліції пішки, поліцейські повинні розташовуватись у такому порядку: один з них повинен йти поряд із порушником, а інші – 1,5–2 метри позаду і спостерігати за ним, не заходити наперед нього, не допускати зближення з ним сторонніх осіб.

Піший порядок доставлення порушника до органу (підрозділу) поліції повинен використовуватися в крайньому випадку, оскільки він викликає втручання в ситуацію сторонніх осіб, і не сприяє дотриманню рекомендацій щодо якнайшвидшої ізоляції порушника з місця події. Тому, зазвичай, правопорушник повинен доставлятися до поліції транспортними засобами.

Доставляння правопорушника транспортом

Під час транспортування правопорушника:

- під час посадки затриманого в автомашину вжити застережних заходів, унеможливаючи нанесення поліцейському травм;

- перед посадкою в службовий автомобіль провести його поверхневу перевірку, обов'язково одягнути кайданки на правопорушника та візуально оглянути салон автомобіля;

- не допускати з боку правопорушника дій, які могли б спричинити псування матеріальної частини автомашини або створити умови для нападу на працівника Національної поліції;

- стежити, щоб підозрюваний не міг випасти або умісно вистрибнути з автомашини під час руху;

- у разі посадки правопорушника в автомобіль розмістити його на задньому сидінні ТЗ праворуч, та за можливості пристебнути його ременем безпеки, заблокувати двері;

- поліцейський, який забезпечує прикриття, розміщується на задньому сидінні поруч із затриманим та контролює його дії;

- після виводу доставленого з автомобіля оглянути салон (кузов), з метою виявлення залишених ним предметів, які можуть бути речовими доказами у справі;

- про доставляння підозрюваного транспортом, що не належить підрозділам Національної поліції, зазначити в шляховому листку водія про тривалість та відстань поїздки, вказати час доставлення, своє прізвище, посаду, номери службового посвідчення та службового телефона.

В усіх випадках передавати затриманого черговому підрозділу Національної поліції, доповідати про доставляння письмовим рапортом на ім'я начальника Національної поліції.

Заборонено використовувати для доставляння підозрюваних у вчиненні злочину громадський транспорт (трамвай, тролейбус, автобус, метро тощо), автомашини спеціального призначення (швидкої допомоги, пожежні, інкасаторські), а також транспорт, що належить дипломатичним та консульським представництвам.

Необхідно зазначити, що доставлення правопорушника є одним з необхідних заходів забезпечення провадження, захід примусу, що найбільше застосовується поліцейськими, який має свої особливості, зокрема тактичні, що відрізняють його від інших заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення і поліцейські заходи.

Питання для самопідготовки

1. Які правові підстави доставлення нарядами поліції осіб до підрозділу Національної поліції?
2. У чому різниця між доставленням особи до підрозділу Національної поліції й адміністративним затриманням?
3. За який час має бути здійснене доставлення особи до підрозділу НП?
4. З якого боку має рухатися поліцейський у разі доставлення підозрюваного пішим порядком одним працівником поліції?
5. Що недопустимо при супроводженні підозрюваного пішим порядком одним поліцейським?
6. У разі доставлення особи транспортним засобом, що на-самперед потрібно зробити?
7. Під час доставлення особи патрульними до підрозділу Національної поліції на якій відстані мають рухати поліцейські?
8. Який транспорт забороняється використовувати в разі доставлення осіб, підозрюваних у скоєнні злочину?
9. Що потрібно зробити після доставлення особи транспортним засобом до підрозділу Національної поліції?

Розділ 11

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ

11.1. Правові підстави проведення опитування

Тактична зрілість, грамотність дій поліцейського в різних ситуаціях, які дають змогу йому успішно вирішувати питання щодо забезпечення публічної безпеки та порядку і боротьби зі злочинністю, значною мірою визначаються його вмінням правильно розвивати свої взаємовідносини з громадянами. У взаємовідносинах із громадянами поліцейські повинні виявляти високу культуру.

Опитування (відбір пояснень) – це спосіб отримання інформації про обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також у справі про адміністративне правопорушення.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський може опитати особу, якщо є достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень. У законі не вказується, яка саме сукупність підстав може бути визнана достатньою для опитування особи. Передусім законодавець у конструкції частини статті, вживає словосполучення у множині: «існує достатньо підстав вважати...», а отже, має йтися не про одиничні підстави (повідомлення, відомості, докази), а про їх сукупність.

Також визначення наявності підстав для опитування особи пов'язано з їх оцінкою з погляду достатності та залежить від внутрішнього переконання поліцейського. Отже, достатньою є певна сукупність підстав, оцінюючи які, поліцейський робить висновок – про необхідність опитування

особи, під час якого буде досягнута його мета, як складової реалізації поліцейських повноважень. Звичайно, не можна вимагати від поліцейського отримання таких підстав для проведення опитування особи, які з достовірністю установлюватимуть можливість досягнення її мети, достатнім є високий ступінь достовірності.

Опитування може бути проведено у будь-якому місці. Заразом поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення. Ґрунтуючись на положеннях ч. 2 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію», запрошення особи до поліцейського приміщення з метою опитування не кореспондується з обов'язком особи пристати на таке запрошення. Отже, особа може перебувати у приміщенні органу поліції виключно добровільно, тобто вона не може вважатися такою, що доставлена як порушник (ст. 259 Кодексу України про адміністративні правопорушення, піддана адміністративному затриманню (ст.ст. 261–263 КУпАП), а тим більше – затриманою в розумінні Кримінального процесуального кодексу України.

Закон не визначає форму надання та закріплення особою інформації в процесі застосування опитування. Як уявляється, відповідна інформація може надаватися і в усній, і в письмовій формах. Усна форма отримання інформації може бути ефективнішою для забезпечення виконання низки повноважень поліції, наприклад, для можливості максимального оперативного реагування на правопорушення, зокрема забезпечення переслідування правопорушника по гарячих слідах.

Заразом більш поширеною формою надання та фіксування повідомлюваної під час опитування особою інформації є письмова форма, яка може виразитися у складенні пояснення чи рапорту.

Під поясненням необхідно розуміти документ, в якому викладають події або факти, що мають значення у справі, яка розглядається. Законодавством не визначено чітких вимог щодо оформлення пояснення. З огляду на практику

діяльності підрозділів Національної поліції, у поясненні необхідно вказати такі дані: прізвище, ім'я та по батькові, спеціальне звання, посаду керівника органу Національної поліції, якому надається пояснення (інформація, необхідна для виконання поліцейських повноважень), прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання, інші контактні дані, сімейний стан тощо особи, яка дає пояснення; найменування документа «Пояснення», текст, прізвище, ініціали та підпис особи, яка дала пояснення, підписи посадової особи, котра узяла пояснення, а також осіб, які були присутні під час складання документа, дату складення документа.

Пояснення, зазвичай, пишеться особою власноруч, про що робиться запис у поясненні; відповідно, після надання пояснення особа ставить свій підпис. Поліцейський може самостійно оформити пояснення, після чого особа, ознайомившись із його змістом, підтверджує викладену в ньому інформацію своїм підписом, а також написанням прізвища та ініціалів поряд з ним. У кінці документа поліцейський, який брав пояснення, зазначає свої посаду, спеціальне звання, а також прізвище, ім'я та по батькові, ставить підпис та дату складення документа.

Опитування особи як поліцейський захід необхідно відрізнити від допиту як слідчої дії. Найважливіша відмінність між зазначеними категоріями полягає в цілях їх проведення. Допит – це слідча дія, спрямована на отримання (збирання доказів) або перевірку отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Допит здійснюється слідчим або прокурором під час досудового розслідування та оформлюється виключно протоколом допиту. Щоб допитати особу, їй потрібно надати певний статус (підозрюваний, свідок чи інший), а опитати особу можна і без такої дії. Ба більше, потерпілий підлягає кримінальній відповідальності за завідомо неправдиве свідчення (ст. 384 Кримінального кодексу (далі – КК) України), а свідок – ще й за відмову від давання свідчень (ст. 385 КК України), хоча надання особою під час опитування інформації є добровільним.

Допит визнається доказом, тоді як опитування не є доказом у суді, а провести його може широке коло осіб, оформивши відповідну дію документом, загалом на свій розсуд.

Надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. У ст. 63 Конституції України передбачено, що особа не несе відповідальності за відмову давати свідчення або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Окрім того, законом закріплюється безпосередня заборона щодо розголошення таємниці сповіді, лікарської таємниці, професійної таємниці захисника, таємниці нарадчої кімнати тощо. Своєю чергою, ч. 2 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію», передбачається виключно добровільна форма надання особою інформації незалежно від того, стосується остання її особисто, членів її сім'ї або близьких родичів чи не має жодного стосунку до них. Відповідно, особа може відмовитися від надання інформації поліцейському на свій розсуд. Водночас останній не може вжити жодних примусових заходів з метою забезпечення реалізації описуваного поліцейського заходу.

11.2. Структура процесу опитування

Опитування – бесіда між інспектором та суб'єктом опитування, спрямована на виявлення інформації. Важливо пам'ятати, що опитування зазвичай не має характеру звинувачення. Працівник поліції протягом опитування повинен провести бесіду з усіма можливими свідками та підозрюваними. У процесі проведення опитування поліцейський повинен підтримувати контакт із суб'єктом. Переважно повинен говорити суб'єкт, а не працівник поліції. Процес проведення опитування має не абияке значення. В разі правильної побудови процесу опитування поліцейський досягає таких результатів:

- правильний напрям розслідування;

– збирає матеріал, який здатен привести до покарання винної особи або швидкого звільнення невинної;

– підтримує процес розслідування, зберігаючи час, гроші та ресурси;

– збільшує громадську впевненість у поліцейській роботі, особливо при спілкуванні зі свідками та жертвами злочинів, які безпосередньо стикаються з поліцією.

Розглянемо детальніше, які складові має включати в себе процес опитування для отримання зазначених результатів.

Складові процесу опитування:

– тип (особисте, опосередковане);

– форма опитування (вільне, профілактичне, пов'язане зі злочином);

– місце опитування (суб'єктивно безпечне, умовно безпечне, небезпечне);

– час опитування (робочий, позаробочий, неробочий);

– характеристики суб'єкта опитування (вік, стать, релігія й ін.);

– статус суб'єкта (підозрюваний, свідок, жертва, інформатор, не визначено);

– кількість опитуваних (один, декілька).

Процес опитування також можна поділити на етапи спілкування з особою, яку опитують.

Етапи опитування

1. Підготовка.

2. Представлення.

3. Встановлення контакту.

4. Вільна розповідь.

5. Відтворення ситуації.

6. Закінчення опитування.

7. Узагальнення.

Етапи проведення процесу опитування дають змогу поліцейському методично правильно спілкуватися з особою для отримання більш повної інформації про подію, яка відбулася, свідком якої стала ця особа. Розглянемо

детальніше кожен із етапів проведення процесу опитування.

Підготовка. Під час підготовки потрібно відповісти на такі запитання:

1. Що відомо з теми опитування (Злочин? Ситуація? Профілактика?)?

2. Кого саме потрібно опитати? В якій послідовності?

3. Мета опитування? На які питання необхідно отримати відповіді?

4. Характеристика та психологічний портрет опитуваного. Чи можемо ми передбачити його реакцію? Чи потрібно буде пристосовуватися до нього, долати супротив? Що ще потрібно знати про опитуваного?

5. Чи потрібно запрошувати інших осіб на опитування (психолога/педагога/перекладача тощо)?

Представлення. При зустрічі з людиною необхідно представитися:

1. Привіти опитуваного, упевнитися, що перед нами потрібна людина.

2. Назвати своє ім'я, прізвище, звання.

Встановлення контакту. Залежно від типу опитування, необхідно встановити контакт із опитуваним:

1. Вибачитись через те, що відриваєте опитуваного від повсякденної роботи. (Я прошу вибачення через те, що відриваю Вас).

2. Уточнити чи має опитуваний час для розмови. Вказати очікуваний час. (Чи маєте Ви 30 хв?).

3. У декількох словах повідомити причину, з якої Ви плануєте провести бесіду з людиною. (Я отримав скаргу на те, що Ви регулярно проводите вечірки, зокрема після 12 год).

4. Створення довірливих відносин із опитуваним:

– Використання компліментів. (У Вас дуже гарна квартира, собака, аудіосистема).

– Я такий самий як і Ви. 10 років назад до мене так само приходив дільничний з тієї самої причини, що й до Вас.

– Я вас розумію, але змушений. Я іноді почуваюся ідентично, буває хочеться вдатися до такого самого самосуду, але на щастя ми живемо у правовому суспільстві ...

– Розмова на сторонню тему. (Вам не буде важко поставити чайник? Весь день на ногах, навіть чаю попити не зміг. Ви мене врятуєте?).

Вільна розповідь. Офіцеру необхідно визначити доцільність проведення опитування:

1. Офіцер повинен коротко повідомити з якого питання він прийшов до опитуваного.

2. Прохання коротко, в межах 2–5 хв, повідомити основну інформацію по суті справи.

3. Уважно вислухати опитуваного, визначити його ставлення до офіцера/справи (агресія, співпраця тощо) та рівень обізнаності у темі (приховування, забування тощо).

4. Офіцерові необхідно визначити доцільність проведення опитування:

Діяти по ситуації:

– У разі негативного ставлення. Сформувати довіру та покращити ставлення.

– У випадку низької обізнаності у темі розмови. Задати декілька уточнювальних питань, переконатися, що опитуваний справді нічого не знає по суті справи.

– У разі достатньої обізнаності у суті справи, переходити до відтворення ситуації.

Відтворення ситуації. Офіцер керує діалогом, задає питання для того, щоб сформувати для себе чітку «картину» ситуації. Для цього він повинен:

1. Задавати питання, переважно відкриті й уточнювальні.

2. Уважно слухати відповіді.

3. Занотовувати, записувати в протокол, замальовувати інформацію або окремі факти.

4. Слідкувати за поведінкою опитуваного, його ставленням до бесіди та окремих тем в її межах.

5. У разі погіршення ставлення до теми або офіцера, виконати дії з відновлення/формування довіри опитуваного.

Важливо:

1. Офіцер повинен мати занотованим, зашифрованим у вигляді аббревіатур (або ліпше у пам'яті) перелік головних питань, на які він повинен отримати відповіді протягом опитування.

2. Протягом опитування він повинен постійно звіряти отриману інформацію зі сформованим переліком питань.

3. За необхідності перелік може доповнюватися.

4. Перед закінченням опитування, офіцер повинен зробити паузу, та уважно перевірити, чи всі питання були висвітленні протягом опитування.

Закінчення опитування. Офіцер повинен закінчити розмову з опитуваним:

1. Підсумувати отриману інформацію, зокрема за допомогою технік резюмування.

2. Запропонувати повідомити будь-яку інформацію, якщо опитуваний згадає її після опитування.

3. Залишити свої контакти.

4. Повідомити про подальші дії, які очікуються від опитуваного.

5. Подякувати за час, який опитуваний витратив на офіцера.

6. Попрощатися.

Узагальнення. Офіцер повинен зібрати докупи всю отриману інформацію:

1. Зафіксувати усі незафіксовані думки, тези, факти, що стосуються теми опитування та реакції опитуваного.

2. Проаналізувати чи була досягнута мета розмови, чи всі головні питання висвітлені протягом розмови.

3. Оформлення документів (звітів, протоколів тощо).

4. Систематизувати всю інформацію зі справи.

5. Спланувати подальші дії.

Розглядаючи загальний алгоритм побудови процесу опитування, не варто забувати, що є категорії осіб з якими працівник поліції має враховувати деякі особливості спілкування.

11.3. Особливості проведення опитування з окремими категоріями осіб

Щодо проведення опитування неповнолітніх у законі враховано певні особливості, зокрема таке опитування може здійснюватися лише за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога. Для застосування відповідних особливостей необхідно враховувати лише вік особи, яка опитується. Згідно зі ст. 6 Сімейного кодексу (далі – СК) України неповнолітньою вважається дитина у віці від 14 до 18 років.

Набуття неповнолітнім цивільно-правової дієздатності повністю до 18 років (у разі реєстрації шлюбу – ст. 34 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України; під час роботи за трудовим договором, зайняття підприємницькою діяльністю, у разі запису матір'ю або батьком дитини – ст. 35 ЦК України) не є підставою для того, щоб відмовитися від реалізації вимог ч. 2 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію».

Як законні представники до участі в допиті можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі або члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній.

Батьки й інші законні представники, зазвичай, мають авторитет і довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих свідчень, а також захисту його прав і законних інтересів. Заразом якщо є підстави вважати, що батьки або інші законні представники зацікавлені в наданні неповнолітнім неправдивої інформації, чинять на нього негативний вплив чи їх інтереси суперечать інтересам особи, яку вони представляють, поліцейським такий законний представник може бути змінений іншим.

Закон чітко не регламентує права й обов'язки педагога. Видається, що він виступає в цьому разі як спеціаліст. Педа-

гог має займатися вихованням і навчанням неповнолітніх такого самого віку, що й вік дитини, яка підлягає опитуванню. Завдання педагога – допомогти поліцейському встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення опитування, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього.

Ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію», для допиту малолітніх та неповнолітніх можуть залучатися також психологи та лікарі. Ураховуючи, що малолітніми є діти, вік яких є меншим, чим вік неповнолітніх осіб, опитування перших законом України «Про Національну поліцію» не передбачається взагалі. Малолітні можуть бути допитані поліцейськими під час кримінального провадження відповідно до вимог ст. 226 КПК України.

Заразом законом не передбачено інших прав, які рівною мірою поширюються на особу, опитувану поліцейським. Так, з огляду на положення закону України «Про засади державної мовної політики», особа може надавати поліцейському інформацію рідною або іншою мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, зокрема тоді, коли вона є німою, глухою, глухонімою тощо.

11.4. Порядок проведення опитування

Перед проведенням опитування поліцейський зобов'язаний роз'яснити особі підстави застосування цього поліцейського заходу, а також мету застосування поліцейського заходу «виконання поліцейських повноважень». Окрім того, передбачається виняток із зазначеного правила, який полягає в тому, що поліцейський може не повідомляти про підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї законом «Про Національну поліцію». Наприклад, поліцейський може провести опитування осіб на певній

місцевості з метою забезпечення належної реалізації такого повноваження, як «здійснення супроводження транспортних засобів». У разі цього поліцейський має право не повідомляти справжньої мети застосування відповідного заходу, адже це може негативно відобразитися на реалізації поліцейського повноваження через витік відповідної інформації.

До того ж, поліцейський зобов'язаний повідомити та роз'яснити зміст ст. 63 Конституції України, ч. 2 ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до яких особа може за будь-яких обставин відмовитися надавати поліцейському будь-яку інформацію тощо.

Поліцейський повинен звертатися до громадян із повагою на «Ви», свої вимоги і зауваження викладати в переконливій формі. Під час звернення до громадянина він повинен привітатися з ним, назвати йому своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення і повідомити мету звернення. Якщо до поліцейського звертаються громадяни, він зобов'язаний, уважно вислухати і вжити заходів за їх заявами, а за необхідності пояснити, куди потрібно звертатися для вирішення порушеного питання.

У поводженні з громадянами недопустимі:

- 1) зверхній (підвищений) тон, грубість, зарозумілість;
- 2) іронічне або неввічливе викладення зауважень;
- 3) вирази або репліки, які ображають людську гідність;
- 4) погрози;
- 5) пред'явлення незаслужених звинувачень;
- 6) погрозливі чи образливі жести або знаки.

У розмові з громадянами поліцейські повинні виявляти спокій, витримку і розсудливість. Вони не повинні відповідати грубістю на грубість й у своїх діях керуватися особистими неприязними почуттями.

Коли правопорушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, необхідно дати йому час заспокоїтись і попросити пояснення стосовно його непривильних дій. Роз'яснити неправомірність його поведінки з посиланням на відповідні закони, постанови та інші нормативні акти. Тіль-

ки після цього може бути прийнято рішення про складання протоколу, накладення штрафу на місці, доставляння порушника до органу (підрозділу) поліції або можливість обмежитися зауваженням.

Зауваження правопорушникам, які мають при собі дітей, за можливості, робиться так, щоб діти цього не чули. З підлітками поліцейські повинні поводитися так само ввічливо, як і з дорослими. Зауваження дітям робляться з урахуванням їх психології та рівня розвитку.

Опитування особи, яка звернулася до поліції зі заявою про скоєне правопорушення, також має свої особливості. Так, у разі отримання повідомлення про подію поліцейські повинні з'ясувати у заявника (потерпілого):

- 1) яка подія (правопорушення), де і в який час відбулася;
- 2) чи є потерпілі, їх кількість, в якому вони стані, чи надана їм медична допомога. Якщо заявником є сам потерпілий, то в нього необхідно довідатися, чи не потрібна йому медична допомога, і вжити заходів для її надання (допомогти зупинити автомашину, вказати адресу лікувального закладу й ін.);

3) чи відомі правопорушники, їх кількість і прикмети, звідки прибули, де перебувають. Якщо вони зникли, то в якому напрямку і на чому (вид транспорту), якими знаряддями і засобами вони користувалися при вчиненні злочину, послідовність їх злочинних дій, які сліди залишили на місці події, що викрали, прикмети викраденого;

- 4) хто є очевидцем (свідком) події (правопорушення);
- 5) звідки заявнику стало відомо про подію (бачив особисто, чув від інших осіб й ін.);

6) інші питання, які залежно від характеру події можуть мати значення для швидкого припинення злочинних дій, правильної організації розшуку підозрюваного по гарячих слідах і охорони місця події.

Одержані відомості про правопорушення і дані про самого заявника (прізвище, ім'я, по батькові, адреса місця проживання або роботи, номери домашнього та службового

телефонів) необхідно записати в службову книжку, доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції, після чого негайно вирушити на місце події.

11.5. Застосування методів ефективної комунікації поліцейським з населенням

Для ефективнішого та професійно грамотнішого опитування осіб поліцейським потрібно опанувати основи процесу комунікації. Тому розглянемо основні тези щодо опанування ефективної комунікації.

Службова діяльність співробітників поліції неможлива без комунікативних зв'язків. На важливості цього процесу постійно наголошується в різних нормативних документах. У них йдеться, що повсякденна діяльність поліції відбувається на очах у населення і авторитет поліції багато в чому залежить від поведінки її співробітників під час спілкування з людьми. Не викликає сумнівів той факт, що однією з найважливіших якостей, що дає змогу підвищити ефективність процесу спілкування, є вміння слухати інших людей. Не просто слухати, а уважно вислухати до кінця свого співрозмовника. Так, продемонструвати свою зацікавленість у тому, що він говорить, виявити повагу до нього. Це дасть змогу значно спростити подальше спілкування і встановити психологічний контакт зі співрозмовником, налаштувати позитивно до себе, зняти психологічне навантаження, яке, зазвичай, є неминучим у початковому періоді спілкування.

Людина, звертаючись до співробітника поліції чекає, що її уважно вислухають, розберуться у ситуації й допоможуть у вирішенні її проблеми.

Під час спілкування з громадянами необхідно навчитися долати різні психологічні перешкоди в спілкуванні, які можуть виникати через взаємонерозуміння, боязнь вступати в контакт із працівниками поліції, неприязнь, неправильне пояснення намірів сторін, недовіру й ін.

Так, у процесі спілкування між працівником поліції та громадянином можуть виникати такі комунікативні перешкоди:

- з'ясування, допит;
- попередження, загроза, обіцянка;
- повчання, вказівка на доцільність;
- засудження, критика, звинувачення;
- похвала, згода;
- лайка, необґрунтовані узагальнення приниження;
- інтерпретація, аналіз;
- заспокоювання, співчуття;
- відведення від проблем тощо.

Доцільно зазначити, що ці перешкоди можуть створюватися штучно і призводити до загострення взаємовідносин, виникнення конфліктів. З огляду на це, важливо, щоб співробітник не тільки навчився правильно розбиратися в природі цих перешкод у спілкуванні, але й обходити їх, а коли треба – долати.

Головним елементом у налагодженні ефективної комунікації з населенням є уміння працівника поліції чинити психологічний вплив на людей, який виявляється у здатності схилити їх до свого погляду, переконувати, стимулювати позитивні вияви в їхній поведінці, примушувати до дачі правдивої інформації тощо. Завжди необхідно пам'ятати, що співробітник вступає у спілкування не просто тому, що його цікавить ця людина, а для того, щоб отримати важливу інформацію, яка здатна змінити хід подій, позицію співрозмовника, його ставлення до справи, а, іноді врятувати чиєсь життя. І саме психологічний вплив у процесі спілкування дає змогу досягнути цієї мети.

У своїй повсякденній діяльності працівник поліції стикається з безліччю людей з якими він змушений спілкуватися, незважаючи на своє ставлення до співрозмовника. Тому доволі важливими якостями для працівника поліції є емоційна стриманість та терплячість, уміння вислухати, зрозуміти, заспокоїти. Працівник поліції повинен завжди у своїх

реакціях бути максимально стриманим, правильно налаштувати себе на взаємодію з будь-яким відвідувачем, що дасть змогу встановити з ним довірливі відносини й отримати оперативну значущу інформацію.

На шляху налагодження ефективної комунікації між працівником поліції може стати протиборство зацікавлених осіб, яке може виявлятися і відкрито, і в прихованій формі. Під час проведення спецоперацій, в умовах конспірації, шифрування своїх цілей, маскуванню дійсних соціальних ролей, важливо, щоб працівник поліції зміг навчитися навичкам рольової поведінки.

Так, ми зробили висновок, що основними необхідними комунікативними якостями, які повинен мати працівник поліції, є:

- уміння слухати інших людей;
- уміння долати психологічні перешкоди у спілкуванні;
- уміння швидко встановлювати психологічний контакт із незнайомими людьми та розташовувати їх до себе;
- емоційна стриманість та терплячість;
- уміння чинити психологічний вплив на людей при здійсненні оперативно-службової діяльності;
- рольові вміння.

Отже, позитивне ставлення до людей, уміння слухати, майстерність говорити, налагодження та підтримання контактів, уміння привернути та утримати увагу, безперешкодно долати перешкоди спілкування та вирішувати конфліктні ситуації, ефективно впливати на осіб з метою бажаних змін поведінки допоможуть працівникам поліції підвищити ефективність обміну та сприйняття інформації, сформуванню позитивний імідж та, відповідно, налагодити взаємодію з населенням.

Питання для самопідготовки

1. Які правові підстави проведення опитування?
2. У чому полягає відмінність опитування від допиту?
3. В яких місцях проводиться прийоми проведення опитування особи, поліцейським?

4. Чи є надання особою інформації добровільним?
5. Чи особа може відмовитися від надання інформації?
6. Як правильно побудувати процес опитування особи?
7. Яких очікуваних результатів має досягнути працівник поліції після правильної побудови процесу опитування?
8. На які етапи можна поділити процес проведення опитування особи поліцейським?
9. Чи можна опитувати неповнолітніх осіб без участі батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога?
10. У чому полягає ефективна комунікація поліцейського з населенням?
11. Які методи ефективної комунікації треба застосовувати поліцейському під час проведення опитування?

Розділ 12

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА «ПО ГАРЯЧИХ СЛІДАХ»

12.1. Поняття переслідування «по гарячих слідах»

У практичній діяльності наряди патрульної поліції часто прибувають на місце події першими. Вони повинні об'єктивно оцінити обстановку, що виникла, й оперативно прийняти рішення щодо подальших своїх дій. Так, залежно від їх рішення може залежати й результат припинення протиправної дії, затримання правопорушника, а надалі й розслідування певної події. Одним із таких рішень може бути переслідування правопорушника «по гарячих слідах».

Про вчинення того чи іншого правопорушення або злочину працівник патрульної поліції може дізнатись так:

- йому про цю подію повідомляють громадяни;
- він сам безпосередньо його виявив.

Як зазначає ч. 2. ст. 18 ЗУ «Про Національну поліцію» поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи зі заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції. Також у п. 5 ч. 1 ст. 23 цього ж закону зазначається, що поліцейський відповідно до покладених на нього повноважень здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події. Отже, відповідно до обов'язків та повноважень покладених на поліцейського ЗУ «Про Націо-

нальну поліцію» він зобов'язаний почати переслідування правопорушника з подальшим припиненням протиправних дій останнього та його затримання.

Окрім того, працівник поліції може потрапити в такі ситуації, що пов'язані з виявленням злочину або правопорушення:

- протиправні дії тільки розпочинаються і не набули чіткого вияву (в цьому разі працівник поліції вживає превентивні поліцейські заходи для попередження протиправних дій);

- протиправні дії розпочалися (в цьому разі поліцейський має обрати континуум сили відповідний до ситуація, що виникла та вжити заходи щодо припинення протиправних дій та затримання правопорушника);

- протиправні дії закінчилися, але порушник ще перебуває на місці події чи недалеко від нього (в цьому разі працівник Національної поліції повинен вжити заходів щодо надання допомоги потерпілому і затримання правопорушника);

- протиправні дії закінчились і правопорушника на місці події немає (в цьому разі поліцейський вживає заходів щодо надання допомоги потерпілому і залежно від обставин вирішує питання про доцільність переслідування «по гарячих слідах»).

В усіх цих ситуаціях може статися так, що правопорушник не підкориться законній вимозі працівника поліції, а втече з місця події.

У цьому контексті може виникнути питання, що робити працівнику Національної поліції, коли він один і водночас на місці події є потерпілий, який потребує допомоги, та правопорушник, який втікає.

Оскільки в ч. 1 ст. 3 Конституції України йдеться, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, то працівник Національної поліції, який опинився у зазначеній ситуації і не має змоги задіяти для допомоги грома-

дян, повинен залишитися на місці події і вжити заходів щодо надання допомоги потерпілому і лише після цього переслідувати правопорушника.

Прийнявши рішення про переслідування правопорушника, поліцейський в обов'язковому порядку повинен повідомити про це оперативного чергового і постійно підтримувати із ним зв'язок. Це дасть змогу черговому скоординувати роботу інших нарядів патрульної поліції для затримання правопорушника та в найкоротший строк надіслати допомогу.

На практиці вироблено такі способи переслідування «по гарячих слідах»:

Безпосередній (правопорушник є в полі зору поліцейського і видно, куди він утікає).

За напрямком (потерпілий чи свідки вказують напрямок втечі правопорушника чи обставини свідчать про те, що правопорушник міг утекти тільки у визначеному напрямку).

За слідами (на місці події залишилися сліди, які вказують, куди зник правопорушник).

За прикметами (поліцейський має опис правопорушника та шляхом опитування перехожих встановлює його місцезнаходження).

Залежно від обставин під час переслідування можуть використовуватися або один із цих способів, або комбінація із двох-трьох способів.

Тому, коли правопорушнику вдалось утекти з місця події до прибуття працівника поліції, у потерпілих і свідків необхідно з'ясувати:

- 1) кількість і прикмети злочинців;
- 2) напрямок, у якому вони зникли;
- 3) час із моменту скоєння злочину чи правопорушення.

Методика проведення опитування осіб, які можуть надати інформацію, раніше розглядалася нами у попередньому розділі нашого навчального посібника.

Це дасть можливість поліцейському ефективніше вести переслідування «по гарячих слідах» і наперед змоделю-

вати ситуації, в яких він може опинитися у процесі переслідування.

Під час переслідування потрібно враховувати:

Об'єктивні обставини:

1) особливості території (наявність прохідних дворів, глухих кутів, зупинок транспорту, місць можливого укриття);

2) час доби та кліматичні умови;

3) кількість злочинців, їх тактика (можливість сховатися у певному місці, дії в групі чи кожен окремо);

4) наявність зброї чи спецзасобів.

Суб'єктивні обставини:

1) знання відповідної території працівником поліції;

2) сприйняття обстановки;

3) наявність професійних і тактико-спеціальних умінь та навичок, фізична та психологічна підготовленість.

Працівнику поліції під час переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, необхідно пам'ятати, що він має право затримувати таких осіб за наявності підстав:

– цю особу застали на місці скоєння злочину чи безпосередньо після його вчинення;

– коли очевидці, зокрема й потерпілі, вкажуть на цю особу, що саме вона вчинила злочин;

– на підозрюваному або його одязі будуть виявлені явні сліди злочину.

12.2. Тактичні прийоми переслідування «по гарячих слідах» та заходи особистої безпеки, яких повинен дотримуватися поліцейський

На практиці вироблені такі загальні тактичні прийоми переслідування:

Засідка (застосовується в місці можливої появи особи, яка переслідується).

Блокування (застосовується під час переслідування особи, яка заховалася у приміщенні, а також для направлення руху його в потрібному напрямку).

Раптовий підхід

Вказані прийоми можуть бути застосовані та самостійно, і в комплексі залежно від конкретних обставин і їх вибір залежить від кількості осіб, яких переслідують, а також місця затримання чи інших обставин.

Переслідування необхідно вести рішуче, не забуваючи в такому разі про заходи особистої безпеки на випадок озброєного або фізичного опору з боку особи, яка переслідується чи його спільників. Якщо правопорушники зникли з місця події, то успіх переслідування багато в чому залежить від знання нарядами патрульної поліції місцевості, де проводиться затримання, та часу, який пройшов із моменту їх втечі.

Під час переслідування треба бути уважним і стежити за можливими діями особи, яка втікає, оскільки вона може викинути знаряддя злочину (вогнепальну чи холодну зброю, кастет тощо), речі, здобуті злочинним шляхом, або інші предмети чи речі, що стосуються справи.

У разі переслідування на автомашині потрібно виявити особливу обережність, тому що в умовах інтенсивного руху факт переслідування може спричинити аварійну обстановку і потягнути за собою важкі наслідки.

Для забезпечення раптовості нарядам патрульної поліції пропонується непомітно підійти до затримуваного, перекрити найбільш вірогідні шляхи відходу і, вибравши момент, коли він найменш приготовлений до опору, подати команду: «Стій, руки вгору». Після цього треба прийняти міри для запобігання можливого опору (надягнути кайданки), а потім перевірити документи, оголосити про затримання та провести поверхневу перевірку. Виявлену зброю, різні порошки і предмети, які можуть бути використані для вчинення опору або самогубства, потрібно вилучити. Необхідно відібрати також курильний та нюхальний тютюн і сигари, оскільки затримані можуть їх використати проти

поліцейських, кидаючи тютюном в очі, а потім спробувати втекти.

Під час переслідування і затримання в жилих приміщеннях, а також приміщеннях підприємств, установ і організацій працівникам поліції необхідно прийняти заходи безпеки і не дати злочинцю зникнути. З цією метою частина поліцейських залишається на вулиці та наглядає за будівлею, перекриваючи тим самим шлях до втечі, а інші заходять у приміщення. У кімнату потрібно заходити без стуку, біля дверей кімнати, де перебуває особа, яку необхідно затримати, не потрібно затримуватися. Корпус тіла працівника поліції повинен бути за стіною, яка вбереже його від поранення у разі застосування затримуваним вогнепальної зброї.

Для затримання злочинців, які чинять опір, наряди патрульної поліції згідно з положеннями Закону України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42–46) мають право застосовувати поліцейські заходи примусу, а саме: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, а в крайніх випадках – вогнепальну зброю.

Наряди Патрульної поліції, які беруть участь у затриманні, повинні завжди пам'ятати, що деякі особи, зокрема ті, які скоїли тяжкі й особливо тяжкі злочини, у випадку затримання деколи намагаються покінчити з життям (застосовують отруту, стріляються, викидаються з вікон тощо). Інколи для цього, а також для вчинення опору вони заздалегідь готують отруту, зброю тощо.

Рекомендації щодо дотримання заходів особистої безпеки та тактика переслідування «по гарячих слідах»:

1) під час переслідування та наближення потрібно мати на увазі, що особи, які переслідуються, можуть мати біля себе вогнепальну чи холодну зброю та застосувати її, тому працівнику поліції необхідно посилити пильність та змоделювати ситуації, що можуть виникнути;

2) вогнепальну зброю потрібно оголювати та застосовувати тільки в крайніх випадках і з дотриманням вимог Закону України «Про Національну поліцію»;

3) під час переслідування потрібно бути уважним і стежити за діями правопорушника, який може дорогою викинути знаряддя злочину чи речі, що стосуються події;

4) за необхідності переслідувати декількох правопорушників працівники поліції не повинні розділятися, а переслідувати одного;

5) під час переслідування двома та більше працівниками поліції вони не повинні бігти один за одним, між ними повинен бути широкий інтервал і співробітник, який біжить позаду, повинен здійснювати прикриття напарника, який знаходиться попереду;

6) за участі поліцейського-кінолога зі собакою працівники Національної поліції слідують позаду кінолога;

7) якщо особа, яка переслідується, сховалась у житловому приміщенні чи в якій-небудь будівлі, не потрібно кидатися необдуманно за нею. Треба вжити заходів щодо блокування приміщення і викликати допомогу;

8) за можливості переслідування необхідно проводити на відкритій та малолюдній місцевості;

9) під час переслідування у темряві потрібно уникати освітлених місць або долати їх якнайшвидше;

10) очікувати, що правопорушник може раптово зупинитись і здійснити напад;

11) переслідуючи правопорушника в населеному пункті, між будинками треба більше прислухатися до шумів, не поспішати;

12) ріг будинку краще оминати;

13) враховувати, що злочинець може умисно створювати сторонній шум, кидаючи каміння або інші предмети, щоб відволікти від себе увагу;

14) входячи до темного приміщення, необхідно ліхтарем оглянути вхід праворуч, ліворуч, а потім освітити його глибину;

15) межі дверей потрібно проходити якнайшвидше.

Алгоритм дій проведення переслідування «по гарячих слідах» наведено в додатку 8.

12.3. Основи методики розслідування «по гарячих слідах»

З огляду на те, що є поняття «переслідування по гарячих слідах» звідси впливає й поняття «розслідування злочинів по гарячих слідах». Відповідно цей напрямок поліцейських характеризується не тільки оперативно-пошуковими заходами, а й кримінально-процесуальними. Це більше стосується роботи слідчих, які в стислі терміни спроможні розкрити злочин у найкоротший час завдяки чіткій роботі патрульних на місці події. Від поліцейських, які прибули першими на місце події, та їх скрупульозної роботи й залежить результат розслідування. Отже, система невідкладних прийомів і методів працівників патрульної поліції, та слідчого оперативно-розшукового характеру в ситуаціях, заснованих на використанні інформації, що міститься в таких слідах, що дають змогу в короткі терміни встановити, розшукати і затримати злочинця і вирішити всі інші завдання розслідування, стала називатися в криміналістиці *методикою розслідування «по гарячих слідах»*.

Поняття «гарячі сліди» характеризує принаймні дві обставини:

- час, що минув із моменту утворення слідів до моменту їх виявлення з метою розкриття злочину;
- відрізок часу, протягом якого можна найефективніше використати «гарячі сліди» в розслідуванні.

За змістом поняття «гарячі сліди» включає матеріальні й ідеальні відображення, що містяться в матеріальних джерелах (речах) й у свідомості (пам'яті) людей. У першому випадку це сліди-відображення, сліди-предмети й сліди-речовини (засоби вчинення злочину, сліди рук, ніг, знарядь зламу, мікросліди, сліди запаху). У другому – уявні образи, збережені в пам'яті обвинуваченого, потерпілого й свідка-очевидця.

Зміст діяльності з розкриття злочинів включає такі відмінні елементи:

- невідкладне провадження слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;
- широке використання в цій діяльності інформації, що отримується на місці події від людей і речей;
- концентрування і координування сил і засобів для швидкого розкриття злочинів «по гарячих слідах»;
- широке використання сил і засобів підрозділів кримінальної поліції, патрульної поліції;
- централізація управління силами і засобами в одних руках;
- широке використання допомоги державних установ, організацій і громадськості.

У методичному плані діяльність слідчого з розслідування (розкриття) злочинів «по гарячих слідах» можна розділити на три етапи:

- 1) заходи, що проводяться до провадження невідкладних слідчих дій;
- 2) дії під час провадження невідкладних слідчих дій, головню, під час огляду місця події;
- 3) заходи, що проводяться після огляду місця події під час провадження інших невідкладних слідчих дій.

Розслідування злочину «по гарячих слідах» починається відразу після того, як тільки стає відомо про його здійснення. Відповідні заходи вживаються негайно, до провадження невідкладних слідчих дій, і мають непроцесуальний оперативно-розшуковий характер.

Вони, звичайно, включають:

- припинення дій злочинця, якщо вони тривають;
- фізичне затримання злочинця на місці злочину (із речовими доказами);
- вжиття заходів з ліквідації тяжких наслідків, пов'язаних зі спричиненням шкоди життю людини або знищенням майна;
- збереження джерел інформації про подію злочину.

Суб'єктами цієї діяльності є, звичайно, особи, які перебувають на місці події або поблизу неї за службовим

обов'язком або випадково, наприклад, оперативні працівники, дільничні інспектори, особи зі складу патрульно-пошукових груп, контрольно-пропускних пунктів, представники підприємств, установ, члени добровільних муніципальних дружин й інших громадських організацій, а також громадяни, які відповідно до ст. 65 Конституції України зобов'язані «всіляко сприяти забезпеченню публічної безпеки та порядку».

Відповідно розглянута методика охоплює чітко продуману тактико-методичну систему взаємодії слідчих і оперативно-розшукових працівників. Тільки доволі високий рівень взаємодії може забезпечити розслідування в подібних ситуаціях у швидкому тимчасовому режимі з відповідним пошуковим охопленням необхідної території. Найбільш дієвою формою взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими працівниками в умовах розслідування «по гарячих слідах» є його проведення силами слідчо-оперативної групи.

Сприятливі умови для швидкої і цілеспрямованої діяльності з розкриття злочину, звичайно, виникають тоді, коли розслідування починається негайно після вчинення злочину за його добре збереженими, ще невидозміненими та незникнувшими матеріальними й ідеальними слідами.

Саме в таких випадках на місці події і від свідків можна отримати важливі відомості про особу особи, яка вчинила злочин, що дають змогу здійснити швидку та цілеспрямовану діяльність з його розшуку та затримання. Добре збережені сліди недавно вчиненого злочину на практиці та в криміналістичній теорії в переносному сенсі називають «гарячими слідами».

Питання для самопідготовки

1. Відповідно до яких нормативно-правових документів поліцейський зобов'язаний почати переслідування правопорушника з подальшим припиненням протиправних дій останнього та його затримання?

2. Які є способи переслідування «по гарячих слідах»?

3. Що необхідно враховувати в разі переслідування правопорушника «по гарячих слідах»?

4. Які загальні тактичні прийоми переслідування вироблені на практиці?

5. Яких рекомендацій щодо дотримання заходів особистої безпеки та тактики переслідування «по гарячих слідах» має дотримуватися працівник поліції?

6. Які особливості застосування методики розслідування «по гарячих слідах»?

Розділ 13

ОГЛЯД МІСЦЬ МОЖЛИВОГО ПЕРЕХОВУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ

13.1. Сукупність тактичних дій при огляді приміщень

Тактика дій працівників поліції зі затримання злочинців полягає в тому, що бійці таких підрозділів можуть успішно виконувати свої функціональні обов'язки та ефективно вирішувати бойові завдання тільки за умови виконання таких вимог:

- дії повинні бути **несподіваними та агресивними** для противника;
- **швидкість** виконання має бути максимальною, але не на шкоду точності та акуратності;
- **несподіваність** дій повинна бути забезпечена відволюючим маневром.

Для кожного бійця в вогневому контакті з противником є три життєво необхідні моменти:

- необхідно бути влучним стрільцем;
- знати і вміти користуватися зброєю і правильно (правомірно) її використовувати;
- мати відповідну фізичну та психологічну підготовку.

Поняття «влучний стрілець» охоплює властивість працівника вести швидкісну стрільбу у всій багатогранності. Він повинен миттєво та адекватно оцінювати обстановку, здійснювати вибір цілей і вражати їх з першого пострілу, на місці та в русі, в будь-якому положенні, на відкритій місцевості та в умовах обмеженого простору, вдень і вночі, на звук і спалах пострілу, після значних фізичних навантажень і в крайньому стресовому стані.

Вибір цілі залежить від досвіду та рівня підготовки працівника. Насамперед необхідно вразити того, хто становить найбільшу небезпеку, озброєний автоматичною зброєю, знаходиться зі зброєю найближче, найбільше агресивний. Загалом – нейтралізований має бути той, в кого зброя, яка представляє небезпеку для працівника і його колег. Окрім того, той, хто веде себе неадекватно чи підозріло, доволі агресивний та не виконує вимоги працівника. Рекомендується жорстко чинити з тими, хто на вимогу руки в гору піднімає руки тільки до рівня плечей і не вище. З такої позиції можна вихопити зброю швидше ніж будь-якої іншої.

Критерій вміння поводитися зі зброєю це час її витягування, приведення у готовність та відкриття прицільного вогню.

Психологічний настрій виробляється постійними тренуваннями в умовах максимально наближених до бойових. Нерішучий працівник може в критичній ситуації підвести під удар колегу, отримати поранення або загинути у сутичці.

Психологічна підготовка:

- не існує такої речі як «хибна тривога»;
- щось цю тривогу спричинило;
- розглядайте кожну тривогу так, ніби ви зіштовхнетеся з підозрюваним;
- не поспішайте;
- викличте підмогу, якщо ви втомилися;
- довіряйте своїм інстинктам;
- будьте відкриті для пропозицій.

Фізична підготовка:

- фізична форма має першочергову важливість для офіцерів патрульної служби;
- перебування в позиції прикриття зі зброєю наготові протягом тривалого часу може спричинити втому;
- ходьба пригнувшись, чи присівши протягом тривалого часу, може спричинити втому;
- знайте межі своїх сил і не будьте занадто самовпевнені, щоб просити про допомогу.

Збір аналітичної інформації:

- потрібно володіти інформацією про злочинців у своєму районі;
- потрібно контактувати з підприємцями під час своєї звичайної діяльності та складати в своїй уяві плани приміщень;
- потрібно мати інформацію щодо типів сигналізації, які використовуються, та місць розташування датчиків;
- потрібно слухати інших та обмінюватися своєю інформацією з ними;
- потрібно наближатися з боку ймовірних шляхів утечі.

Периметр:

- сформуйте безпечний периметр, спрямовуючи підрозділи, що прибувають;
- зважайте на зони обстрілу, щоб уникнути перехресного вогню;
- двосторонній зв'язок між пошуковою групою та групою утримання периметру – обов'язковий;
- група утримання периметру повинна дотримуватися дисципліни у використанні світлових засобів, щоб не «підсвітити» пошукову групу під час наближення.

Є різні **типи тривоги**, якими не варто нехтувати, а саме: беззвучна, звукова, двері, рух, розбиття скла, маніпуляції, вогонь.

Три кроки:

1. Прибуття.
2. Оцінка.
3. Наближення.

Прибуття:

- прибувайте з боку найбільш імовірного шляху втечі;
- погасіть світло при входженні в зону;
- завершіть зв'язок із диспетчером;
- не вагайтеся просити про прикриття.

Оцінка:

- Чи бачите Ви відкриті двері чи вікна?
- Чи бачите Ви зламані двері чи розбиті вікна?
- Чи бачите Ви автомобілі на паркувальному майданчику?

- Чи чуєте Ви звукову сигналізацію?
- Чи бачите Ви або чуєте людей у споруді чи довкола неї?

Наближення в автомобілі:

- забезпечує певне прикриття;
- може освітити будинок, споруду тощо;
- містить усе ваше спорядження;
- обмежує мобільність;
- обмежує відчуття органів слуху та зору;
- якщо можливо, об'їзд будинку здійснюйте за годинниковою стрілкою.

Наближення пішки:

- прикриття обмежене предметами, розташованими в зоні;
- освітлення обмежене тим, що ви маєте при собі;
- ліпша мобільність;
- ви не залежите від рельєфу місцевості, який може бути не придатний для пересування автомобілем;
- забезпечує більше використання почуттів.

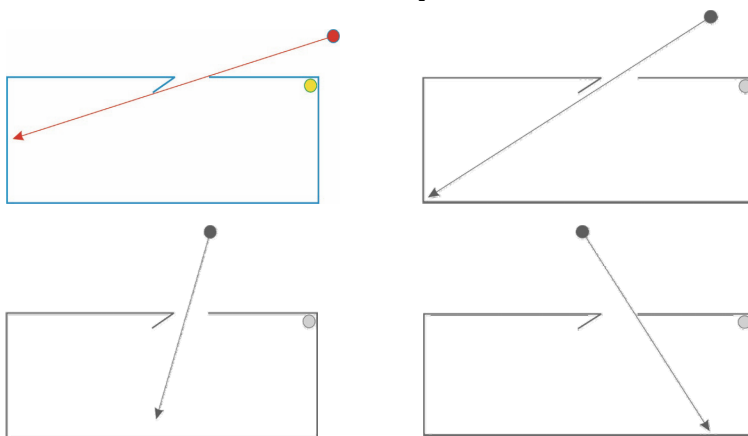
Вхід:

- якщо ви знайшли вхід, повідомте диспетчера;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають;
- попросіть диспетчера передати інструкції відповідним офіцерам;
- повідомляйте про свої наміри перед входом та під час усього пошуку;
- не входьте без іншого офіцера;
- вхід повинен бути останнім варіантом;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;
- не переслідуйте підозрюваного, який тікає глибше в споруду;
- зупиніться і оцініть свою ситуацію;
- якщо Ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно і методично.

Пошук:

- не поспішайте;
- дійте методично, організовано та розважливо;
- зауважуйте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату по секторах;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте приміщення швидкими поглядами, коли необхідно;
- шукайте і частину особи, й цілу особу;
- не виказуйте свою присутність;
- рух, звук, силует, контраст та відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послідовності;
- пропускайте невідомі ділянки, якщо необхідно, безпечно і логічно;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідомих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- бачте те, на, що Ви дивитесь;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- якщо вам здається, що Ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Один із методів огляду приміщення перед входженням працівником поліції вказаний на рис. 13.1.

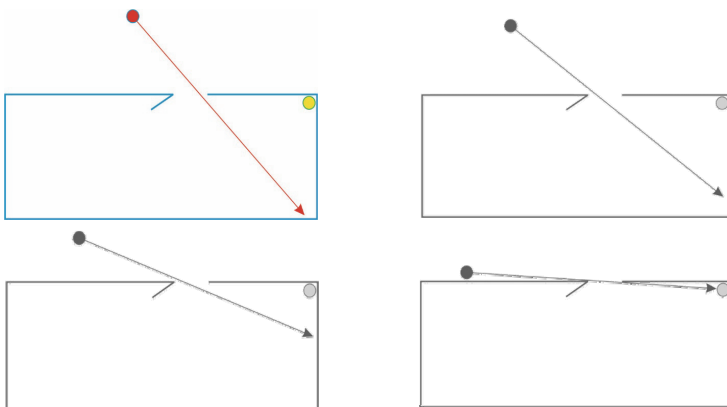

Рис. 13.1. Методика огляду приміщення перед входженням

Професійна підготовка поліцейських потребує постійного вдосконалення своїх практичних і тактичних навиків. Для обшуку будівель невеликими підрозділами відпрацьовуються такі питання:

1. Сфери застосування.
2. Комунікація в підрозділі.
3. Схеми пересування.
4. Техніки пересування.
5. Зупинка, вихід з контакту.
6. Підхід до будівлі, пересування біля будівель.
7. Блокування злочинця.

Невеликий підрозділ – це група у складі двох–восьми поліцейських, які виконують спільне завдання.

Сфери застосування невеликих підрозділів:

- патрулювання;
- прочісування місцевості з метою пошуку підозрюваних, зниклих без вісти, доказів, огляду будівлі, детального обстеження місцевості.

Комунікація в підрозділі.

Комунікація має велике значення у формуванні тактики роботи невеликого підрозділу.

Типи комунікації:

- вербальна (радіозв'язок, мобільний зв'язок тощо);
- невербальна (жести, тактильна комунікація тощо).

13.2. Пресування. Схеми, техніки, варіанти та способи

Вибір схеми пересування

У разі вибору схеми пересування потрібно звертати увагу на:

- безпеку;
- безпеку радіусу розташування;
- гнучкість;
- пристосування до умов, таких, як ландшафт, погода, умови освітлення тощо;
- відстань між членами підрозділу;
- вогневі можливості;
- зонування відповідальності – визначення місцезнаходження цілі за умовним годинниковим циферблатом;
- перекривання зон.

Основні схеми пересування малих оперативних груп (рис. 13.2):

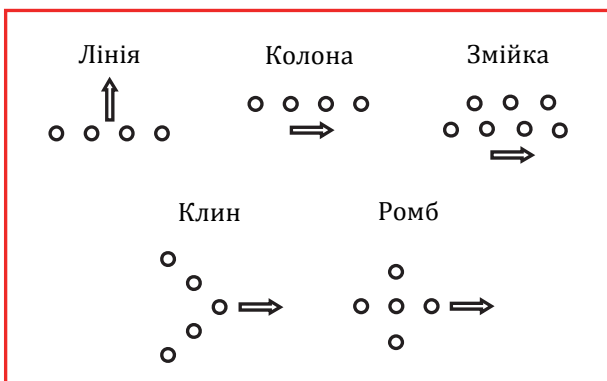

Рис. 13.2. Схеми пересування

Вибір техніки пересування:

- пересування поодиноці (мінімальна ймовірність контакту зі стрільцем);
- пересування групами (контакт зі стрільцем можливий);
- пересування групами під прикриттям (контакт зі стрільцем очікується).

Вибір варіанта пересування

1. Пересування по черзі:

- перша група просувається вперед, тоді як друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися вперед – таке чергування повторюється;
- групи переміщуються швидко.

Послідовне пересування:

- перша група просувається вперед, тоді як друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися до позицій першої групи;
- зазвичай відбувається швидше, ніж переміщення по черзі (тривалість між змінами менша).

Ступеневе пересування груп (рис. 13.3)

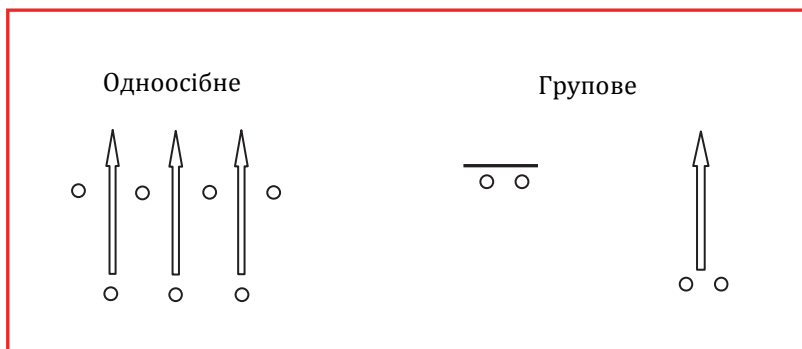

Рис. 13.3. Ступеневе пересування

Пересування під прикриттям (рис. 13.4)

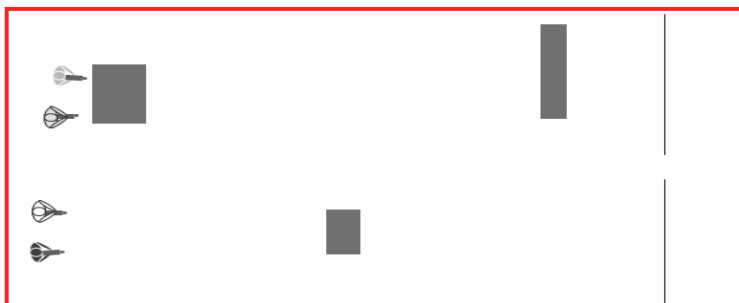

Рис. 13.4. Пересування під прикриттям

Пересування по черзі – під прикриттям (рис. 13.5)

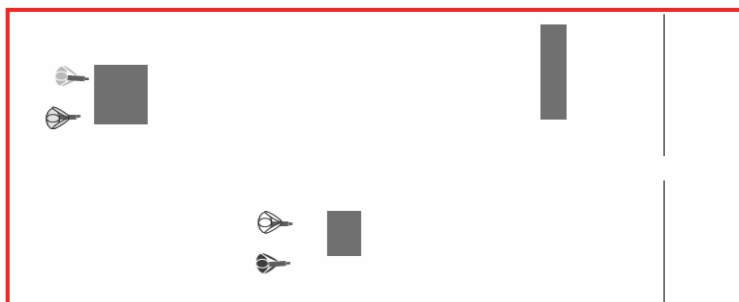

Рис. 13.5. Пересування по черзі – під прикриттям

Пересування по черзі – під прикриттям (рис. 13.6(a), 13.6(b))

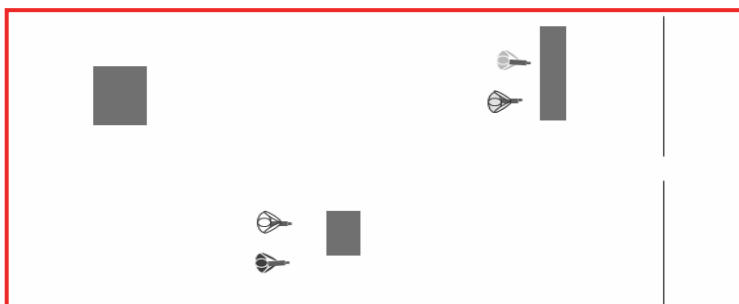

Рис. 13.6(a). Пересування по черзі – під прикриттям

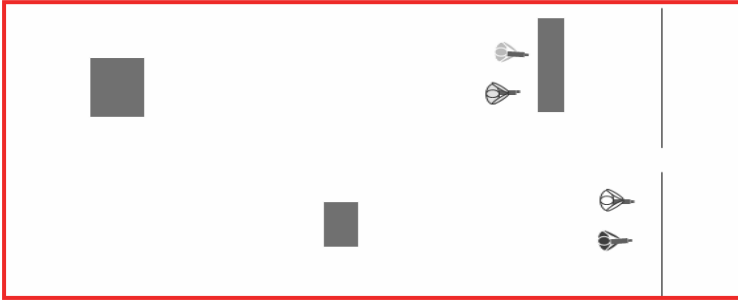

Рис. 13.6 (б). Пересування по черзі – під прикриттям

Зупинка, вихід з контакту

Незалежно від типу зупинки, необхідно завжди гарантувати повну безпеку підрозділу (сектори огляду, прикриття, варіанти відходу).

Вихід з контакту:

- зворотний рух із використанням техніки переміщення по черзі;
- зворотний рух з використанням техніки послідовного переміщення.

Підхід до будівлі, пересування біля будівель

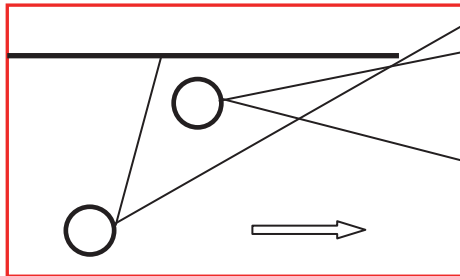

Рис. 13.7 Пересування біля будівель двома поліцейськими

Основні принципи:

- перед рухом патрульні оцінюють обстановку та попереджають чергового про свої дії;
- перший номер рухається біля стіни і дивиться вперед на місце можливого виходу правопорушника;

- другий номер рухається позаду, дещо далі від стіни, сектор огляду – вперед-вгору (див. рис. 13.7);
- перед вікном пригнутися і пройти нижче підвіконня;
- підвальні вікна необхідно переступати;
- двері оглядаються зліва або справа;
- у разі підвищеної небезпеки двері оглядаються зліва або справа, зверху та/або знизу;
- стукати у двері можна, коли поліцейський знаходиться зліва від дверей за стіною, вікна оглядаються зліва або справа знизу (одна чверть голови).

13.3. Основні принципи, схеми та правила блокування злочинця

Завданням групи блокування є безпосереднє оточення (блокування) укриття, запобігання спроб злочинців до втечі, їх затримання під час прориву оточення.

Блокування будівлі, приміщення (рис. 13.8)

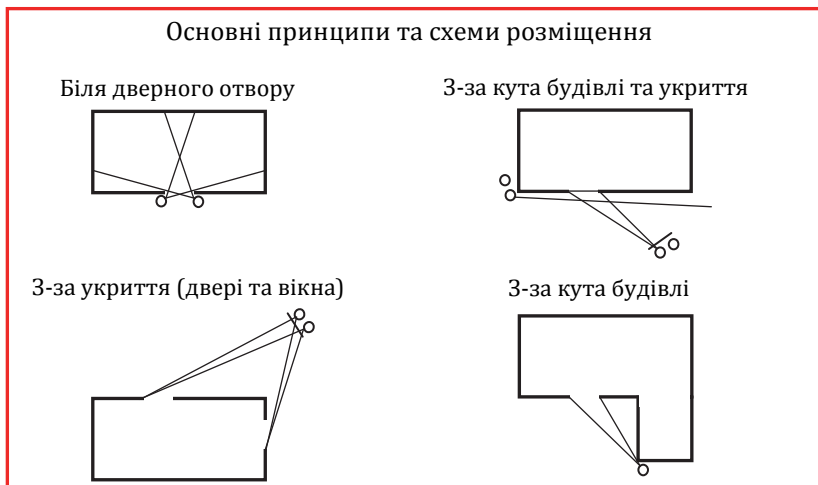

Рис. 13.8. Блокування будівлі, приміщення

Заборонено:

- знаходитися навпроти дверей;

– знаходитися двом або більше патрульним на одній лінії;

– демаскувати себе.

Блокування вулиці, площі

Застосовується блокування через шикування ланцюга:

– зрідка – інтервал між патрульними більше двох метрів;

– нормально – інтервал один–два метри;

– посилено – інтервал менше одного метра.

Блокування автомобіля

Основні способи блокування:

– автомобілем(и);

– з використанням спецзасобів (Їжак, Гарпун, Діана).

13.4. Сукупність тактичних дій при внутрішньому огляді будівлі

Пригадаємо **сім тактичних принципів**, які знадобляться нам у разі внутрішнього обшуку будівлі:

1. Мислити як переможець:

– ніколи не здавайтесь;

– Ви можете перемогти у кожному конфлікті;

– використовуйте обладнання та зброю впевнено, з найбільшою зручністю для себе;

– думайте за моделлю «Якщо – тоді» (попереднє планування з можливим розвитком ситуації);

– уникайте самовпевненості.

2. Прикриття, укриття, захист.

Прикриття (щит): будь-який предмет, яким можна прикритися, захиститися від загрози.

Укриття: конструкція або її елементи, предмети, які дають поліцейському можливість сховатися від загрози.

Захист: засоби та заходи, які забезпечують вашу безпеку, навіть від кулі.

3. Співвідношення «час : відстань».

Що більша відстань від правопорушника, то більше часу є у поліцейських для реагування на ситуацію.

4. Правило «1+1».

Якщо поліцейський помітив одну загрозу, він повинен очікувати наступну.

Якщо поліцейський знаходить одну одиницю зброї, він повинен шукати ще.

5. Сигнали небезпеки, загрози.

Ознаки, які демонструє особа. Ознаки, які виявляє суб'єкт. *До них належать:* сказане, як саме сказано, рухи, знервованість, занепокоєння.

6. Деескалація – розрядка конфліктної ситуації.

Поліцейський може розрядити ситуацію, використавши лише вербальні засоби (шляхом переговорів).

Потужна демонстрація сили іноді може розрядити ситуацію, якщо спроба зробити це вербальними засобами виявилася невдалою.

7. Усні команди:

- майте свідків вашого спілкування з правопорушником;
- забезпечте відстань між свідками та правопорушником;
- постійно говоріть упродовж усього інциденту;
- говоріть впевнено, авторитетно, по суті та професійно.

Складові готовності до внутрішнього обшуку:

- психологічна готовність;
- фізична готовність;
- готовність спорядження;
- аналітична інформація щодо місця події;
- безпечний периметр.

13.5. Тактика входження в будівлю

Вхід у будівлю (приміщення):

- не входьте без прикриття;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;

- якщо Ви знайшли вхід, повідомте чергового;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають або попросіть чергового передати інструкції відповідним поліцейським;
- повідомляйте про свої наміри перед входом і під час усього огляду;
- не переслідуйте підозрюваного, який тікає вглиб будівлі;
- зупиніться й оцініть свою ситуацію; якщо ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно та методично;
- під час використання ліфту, завжди піднімайтеся на один-два поверхи вище поверху на який здійснено виклик.

13.6. Огляд будівлі

Під час огляду будівлі потрібно дотримуватися таких правил:

- не поспішайте;
- не виказуйте свою присутність;
- дійте методично, організовано та розважливо;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте приміщення швидкими поглядами, коли необхідно;
- зауважуйте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату по секторам;
- рух, звук, силует, контраст та відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послідовності;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідомих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- усвідомлюйте, що ви бачите;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- довіряйте власним інстинктам – якщо вам здається, що ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Тактичні поради.

Поводження зі зброєю:

- тримайте свою зброю міцно у руці, палець необхідно тримати на спусковій скобі;
- правило «Три ока» – ваша зброя повинна бути спрямована в напрямку, куди дивляться ваші очі;
- тримайте зброю поруч із тілом;
- не подавайте сигнали своєю зброєю;
- не використовуйте свою зброю як важіль чи блок.

Використання світла:

- якщо це можливо, увімкніть світло в усій споруді;
- спрямовуйте світло перед пошуковою групою;
- гасіть світло, лише коли це необхідно;
- уникайте підсвічування чи освітлення силуетів інших;
- навчіться стежити за своєю тінню, вас можуть підсвітити інші.

Зв'язок:

- підтримуйте зв'язок з пошуковою групою;
- підтримуйте зв'язок з патрульними, розташованими по периметру;
- підтримуйте зв'язок зі старшим;
- підтримуйте зв'язок з черговим;
- давайте правопорушникам чіткі стислі команди.

Впритул притискатися до захисного об'єкта потрібно лише у випадках, коли правопорушник:

- буде стріляти зверху;
- або коли вогонь ведеться декількома супротивниками з різних боків.

Ризик постраждати від рикошету менший, ніж ризик прямого попадання.

Комунікація:

- вербальна;
- невербальна.

Приклади типових усних команд.

«Чисто» – в кімнаті відсутній супротивник.

«Чисто вперед» – сигнал черговій парі поліцейських про те, що вони можуть висуватися до входу в наступну кімнату.

«Праворуч», «ліворуч», «зверху», «знизу», «з тилу» – сигнал партнеру про те, звідки йому загрожує небезпека.

«Затримка» – поліцейський повідомляє напарнику про відмову своєї зброї, напарник негайно переносить вогонь в його сектор або контролює його.

«Тримаю» – відповідь на сигнал напарника.

«Контроль» – поліцейський повідомляє напарнику про готовність зброї і контроль свого сектору.

«Прикрий» – звернення до напарника.

«Прикриваю» – відповідь на сигнал напарника.

«Рухаюсь» – попередження напарнику про свій рух вперед.

Заклики та паролі:

1. «Удар по своїх».

2. «Вперед».

3. «Стоп».

Хибні тривоги:

– не має такого, як хибна тривога;

– це не «марнування» вашого часу;

– кожна відпрацьована тривога, коли всередині ніхто не виявлений, це ще одна нагода для тренування;

– використовуйте кожен нагоду для тренування;

– критикуйте себе і вчіться на своєму досвіді.

Реагування на тривогу й обшук будівель – небезпечне завдання. Кожен поліцейський має бути підготовлений і повинен підтримувати свою психічну та фізичну форму і навички на найвищому рівні для найкращого результату всіх операцій, які передбачають входження у приміщення.

13.7. Відпрацювання кутів і дверних проїомів

1. Ніколи не стійте біля самого кута або дверей, впри- тул до стіни, оскільки обмежуєте себе в маневрі та в засто- суванні зброї.

2. Намагайтеся знаходитися від кута і від стіни так, щоб бачити більшу частину сектору, зброя в готовності до застосування.

3. Роблячи поступальні рухи вправо–вліво, Ви здатні побачити більшу частину сектору. Злочинець, навіть якщо він перебуває за стіною і помітив вас та встиг відкрити вогонь, не може гарантувати влучність. У цьому разі Ви маєте такі переваги (на відміну від знаходження біля стіни, поряд з кутом), як: готові до застосування зброї негайно, можете кваліфікувати ціль, встигаєте прийняти рішення на відкриття вогню, володієте маневром у приміщенні. В разі огляду секторів вас видно на 20%.

4. Намагайтеся приймати положення для стрільби так, щоб знаходитися до злочинця боком, а не грудьми; лікті притиснуті та закривають життєво важливі органи.

5. У жодному разі не вискакуйте з-за кута в розрахунку на швидкість і несподіваність. У такій ситуації, якщо там буде злочинець, це не допоможе, оскільки неправильно оцінивши ситуацію, і неправильно «зачистивши» кут, Ви програли, не надавши собі жодного шансу. Ви не встигаєте кваліфікувати ціль (терорист, дитина, літня людина, жінка, які можуть бути звичайними громадянами, а можуть і злочинцями; лежить чи стоїть, має або ні засоби індивідуального захисту й ін.).

13.8. Способи пересування та входження в приміщення

Один зі способів пересування довгими і вузькими коридорами двома працівниками поліції – «спина до спини» (рис. 13.9). Уявіть що Ви дві стрілки механічного годинника які рухаються кругом циферблата, так, працівники поліції можуть контролювати простір на 360° периферійним зором, прикриваючи один одного і оглядати небезпечні кути та зони.

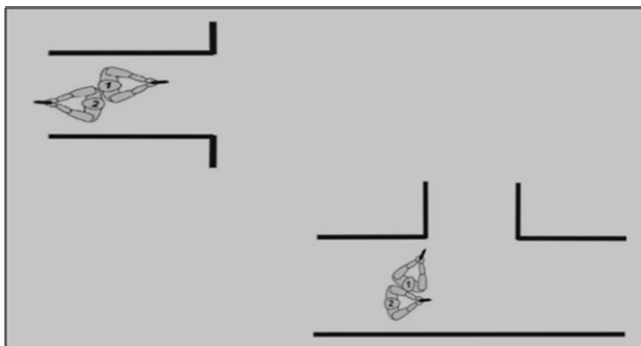

Рис. 13.9. Спосіб «Спина до спини»

Є декілька способів входу в приміщення через двері: «хрест-навхрест»; «гак»; «кут».

Спосіб «хрест-навхрест».

Цей спосіб застосовується у тому випадку, коли ширина дверей немає значення, оскільки поліцейські входять один за одним. Цим способом користуються майже всі спеціальні підрозділи, які виконують бойові завдання зі захоплення озброєних злочинців (рис. 13.10).

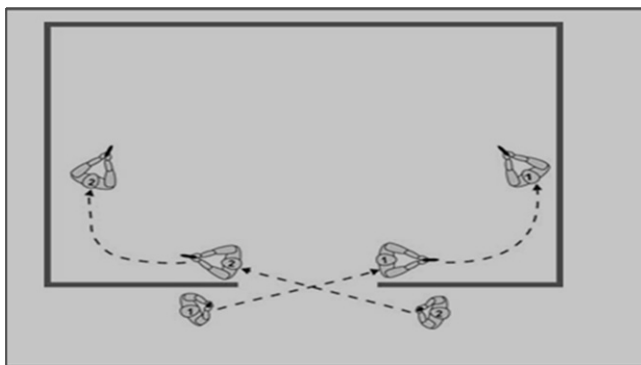

Рис. 13.10. Спосіб «Хрест-навхрест»

Цей спосіб застосовується у тому разі, якщо поліцейські озброєні короткоствольною зброєю і дозволяє ширина дверей.

Недолік цього способу полягає в тому, що увійти до приміщення можна тільки через доволі широкі двері, оскільки у вузькі двері двоє поліцейських одночасно увійти не зможуть. Водночас увійти можна послідовно, один за одним, що, при певному напрацюванні, може бути ефективним (рис. 13.11).

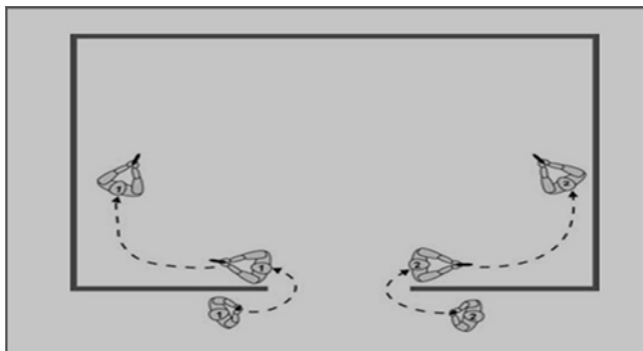

Рис. 13.11. Вхід у приміщення способом «гак».

Цей спосіб використовується, коли двері розміщуються біля одного з кутів приміщення і поліцейським доводиться розпочинати рух із протилежної від стіни сторони дверей, але можливий до застосування і в інших ситуаціях. У разі виконання цього прийому можливі два варіанти (рис. 13.12):

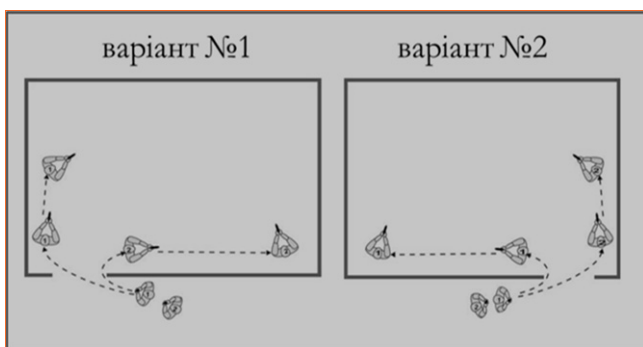

Рис. 13.12. Варіанти можливих способів входження в приміщення

Способи пересування у приміщеннях (рис. 13.13)

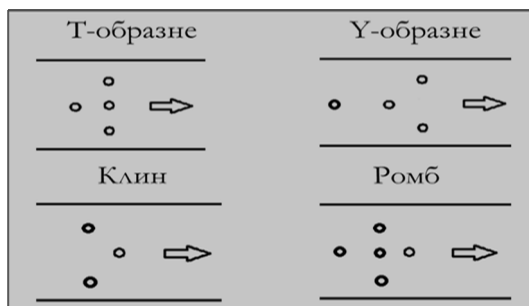

Рис. 13.13

13.9. Пересування коридорами

Зазвичай, рух здійснюється уздовж стін у готовності до ведення вогню. Спостереження здійснюється «прямо» і «хрест-навхрест» (рис. 13.14).

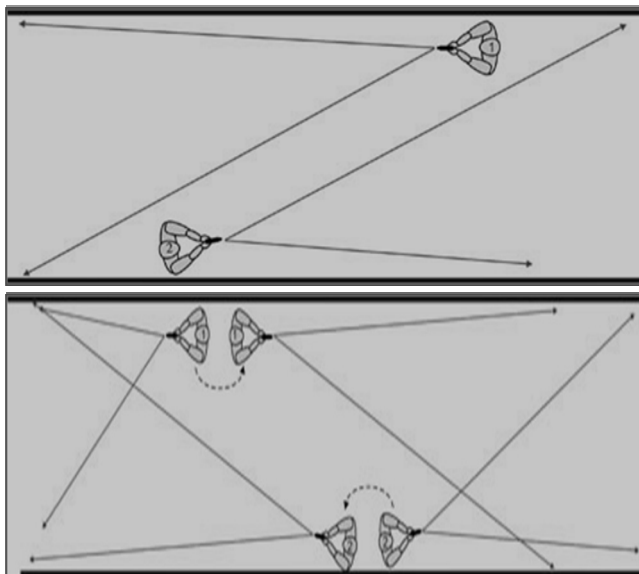

Рис. 13.14

Способи пересування коридорами (рис. 13.15)

Рис. 13.15

Пересування T-подібним коридором (рис. 13.16)

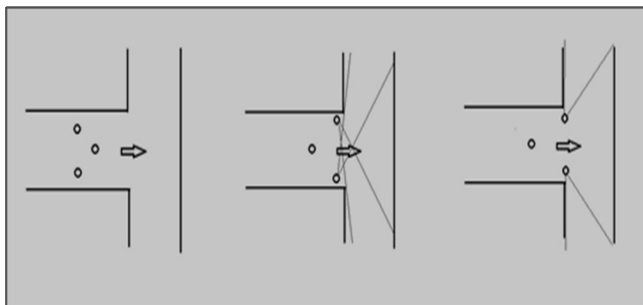

Рис. 13.16

Пересування та проходження X-подібним коридором (рис. 13.17)

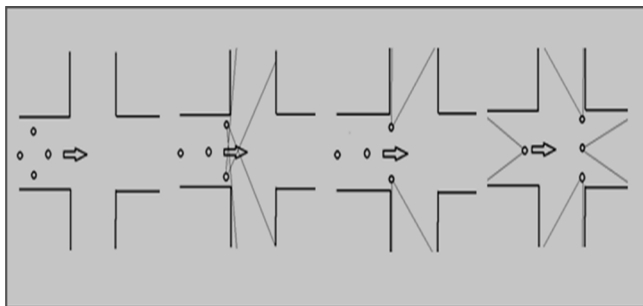

Рис. 13.17

Поворот у Х-подібному коридорі (рис. 13.18)

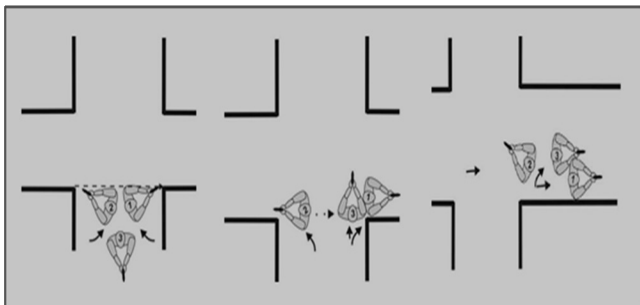

Рис. 13.18

13.10. Пересування міжповерховими сходами

Для сходів характерна одночасна наявність декількох небезпечних зон. Переконавшись у безпеці першого прольоту, починайте зачищати ділянки, розташовані вище, просуваючись обличчям уперед (рис. 13.19).

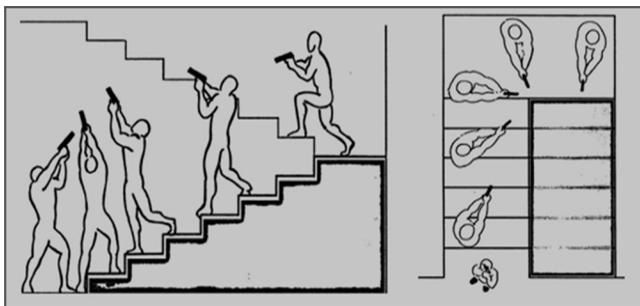

Рис. 13.19. Пересування по сходах зі зброєю в руках

Основні принципи:

- усі рухи виконуються за команду;
- перший поліцейський (П1) фіксує міжсходовий простір;
- другий поліцейський (П2) пересувається якнайближче до стіни, утримуючи сектор вірогідного розташування правопорушника;

- поліцейський, який піднімається вгору (рухається вниз), розташовується в безпечному місці на міжповерховому майданчику і чекає на напарника;

- П1 під час пересування доцільно періодично присідати і проводити огляд з нижнього рівня;

- П2 рухається ближче до перил сходів, постійно фіксує міжсходовий простір;

- після того, як П2 доходить до міжповерхового майданчика і фіксує міжсходовий простір, починає рухатися П1, спочатку до наступного кутка, а потім на наступний поверх, таким алгоритмом необхідно рухатися до головної точки;

- заборонено двом поліцейським перебувати на одній лінії вогню;

Пересування по міжповерхових сходах (група в складі двох поліцейських)

13.11. Спосіб огляду приміщення

Під час огляду приміщення (див. рис. 13.20):

- категорично заборонено виходити (вибігати) на середину кімнати;

- всі дії виконуються за командою старшого;

- постійний контроль за неперевереною частиною приміщення;

- огляд проводиться з двох напрямків, уздовж стін;

- не знаходитися на одній лінії вогню з напарниками та дотримуватися заходів особистої безпеки;

- попередньо встановлюється остаточна точка перевірки;

- у разі виявлення злочинця, зайняти безпечну позицію та змусити злочинця вийти на визначене йому місце.

У разі виявлення осіб (злочинців) у кімнаті подають команди голосом:

- «стояти»;

- «кинути зброю (якщо вона є)»;

- «руки вгору»;

- «повернутися кругом»;
- «встати на коліна/лягти і далі перехід до надягання кайданків».

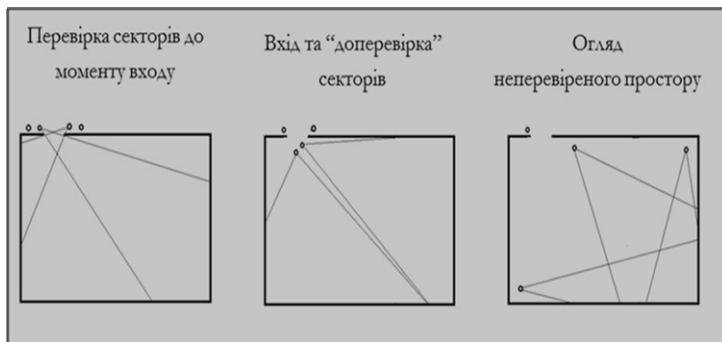

Рис. 13.20. Огляд приміщень

Огляд горищ і підвальних приміщень вимагає від працівників поліції особливої пильності та має свої особливості:

- труднощі у непомітному для злочинця проникненні у ці приміщення;
- необхідність діяти у незнайомій обстановці, в обмеженому просторі, за поганої видимості або в темряві.

Для цього необхідно забезпечити співробітників освітлювальними і пошуковими приладами, службовою собакою і спецзасобами.

З огляду на відсутність у вказаних приміщеннях сторонніх громадян, відповідно створюються сприятливі умови для застосування спеціальних засобів, використання службової собаки. Заразом вхід на горище і в підвал пов'язаний з найбільшим ризиком для життя поліцейських, тому входити у ці приміщення необхідно дуже обережно і миттєво, особливо, якщо злочинець почав стріляти по громадянам, підпалив будинок тощо.

Цілком здійснивши блокування горища або підвалу, і впевнившись у безпеці оточуючих, а також звільнивши приміщення від сторонніх громадян, необхідно вголос або, застосовуючи гучномовець, запропонувати злочинцю здатися.

У разі відмови злочинця здатися, враховуючи реальну обстановку і погодні умови, працівники НП застосовують спеціальні засоби дратівливої та сльозогінної дії, використовують службових собак. Треба враховувати, що службові собаки, які пройшли спеціальний курс тренування, впевнено працюють у загазованих приміщеннях. Собаку доцільно пускати попереду групи захоплення без повідка.

Співробітники, які забезпечують прикриття групи захоплення, вживають відволікаючі маневри, щоб відвернути увагу злочинців (раптовий шум, крики, і тому подібне).

Під час входу в темні приміщення потрібно пам'ятати, що здатність ока пристосуватися (адаптація) до темряви і яскравого світла відбувається не відразу, а протягом певного часу.

Вхід на горище і в підвал часто пов'язаний з ризиком для життя працівників поліції, тому проникати до них потрібно дуже обережно і швидко. Вивчати обстановку в зазначених приміщеннях необхідно сидячи, лежачи, із-за укриття й ін.

У разі проникнення в темний підвал чи на горище, променем світла оглядається місце справа і зліва від входу, потім промінь спрямовується в глибину приміщення, а освітлені раніше місця швидко займають співробітники, які будуть оглядати приміщення. Поліцейський з ліхтарем вимикає його на короткий проміжок часу і переміщується в бік від просвіту дверей.

У будь-якому разі джерело світла потрібно тримати в руці, відведений вбік і трохи вперед, щоб не освітлювати себе.

Необхідно також враховувати особливості слухового сприймання. Щоб почути слабкі звуки, необхідно одну-дві хвилини перед початком руху постояти нерухомо. Ліпше і правильніше сприймати звуки справа і зліва, а гірше – ті, які йдуть спереду та ззаду. В таких умовах у разі переміщення рекомендується робити короткі зупинки і повороти головою вправо чи вліво, намагаючись визначити істинний напрямок звуку. Якщо не чути кроків злочинця, можливо він

затаївся. Непотрібно кидатися по приміщенню в пошуках злочинця. Основний принцип руху поліцейських – всі перешкоди, за можливості, необхідно обходити справа. Якщо пістолет знаходиться в правій руці, то поліцейський буде мати перевагу, стріляючи в лівий бік. Злочинець в такому разі вимушений стріляти вправо, відкриваючи корпус. Кути і повороти необхідно обходити якомога далі від них. У випадку, коли обставини примушують обійти їх з лівого боку, пістолет перекладається в ліву руку.

Питання для самопідготовки

1. Які Ви знаєте методи і способи підходу до об'єкта?
2. Які Ви знаєте методи, способи та техніку пересування при підході до об'єктів?
3. Як здійснюється зовнішній огляд об'єкта?
4. Як здійснюється внутрішній огляд об'єкта?
5. На які деталі потрібно звертати увагу при зовнішньому огляді будівлі?
6. На які деталі необхідно звертати увагу при внутрішньому огляді будівлі?
7. Як здійснюються методи та способи техніки пересування в складі малих оперативних груп у середині будівлі?
8. Як здійснюється техніка ступеневого пересування в складі малих груп?
9. Як здійснюються способи блокування?
10. Як проводиться огляд приміщень?
11. Якою має бути тактика входження у приміщення?
12. Які є способи входження у будівлю?
13. Як здійснюється підготовка працівників Національної поліції до проведення затримання злочинців, які перебувають у будівлях, підвалах, або на горищі?
14. Як здійснюється огляд темних приміщень?
15. Як мають пересуватися поліцейські по сходах?

Розділ 14

ТАКТИКА ЗАТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОСІБ, ЩО ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У СКОЄННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

14.1. Поняття адміністративних та кримінальних правопорушень

Відповідно до основних завдань Національної поліції України, які передбачені Законом України «Про Національну поліцію», діяльність Національної поліції України необхідно розглядати в контексті протидії кримінальним та адміністративним правопорушенням.

Ст. 9 КУпАП встановлює, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України злочин – це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Не є злочином діяння, яке хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України як злочину, але через *малозначність* не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти суттєвої шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК). *Наприклад, малозначним є: а) підроблення старшокласником підпису вчителя у шкільному журналі; б) крадіжка пиріжка з торгової ятки; в) незаконні викрадення, носіння і зберігання трьох патронів до вогнепальної зброї тощо.*

Злочин відмежовується від інших правопорушень (зокрема, адміністративних) за наступними основними критеріями:

- 1) характер і ступінь суспільної небезпечності;
- 2) суб'єкт юрисдикції;
- 3) тяжкість і вид стягнень, передбачених за їх скоєння;
- 4) наслідки правопорушення;
- 5) наявність чи відсутність вини;
- 6) суб'єкт правопорушення.

Для того, щоб затримати особу, яку працівники Національної поліції України підозрюють у скоєнні адміністративного чи кримінального правопорушення, в практичній діяльності необхідно розуміти природу такого поняття, як юридичний склад адміністративного чи кримінального правопорушення.

Під юридичним складом розуміють передбачену нормами адміністративного чи кримінального права сукупність ознак, за наявності яких протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення.

До цих ознак належать:

- а) об'єкт правопорушення;
- б) об'єктивна сторона правопорушення;
- в) суб'єкт правопорушення;
- г) суб'єктивна сторона правопорушення.

Відсутність хоча б одного з цих елементів свідчить про відсутність у діянні особи складу адміністративного чи кримінального правопорушення, що, своєю чергою, виключає адміністративну чи кримінальну відповідальність особи.

Об'єкт правопорушення – це охоронювані законом суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, або створюючи загрозу завдання такої шкоди.

Наприклад, суспільні відносини, які охороняються Правилами дорожнього руху. Можна запропонувати, що ці Правила охороняють суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. В практичній діяльності поняття об'єкта адміністративного правопорушення майже не застосовується.

Наприклад, об'єктом у разі вбивства є життя особи, викрадення майна – власність, хуліганства – громадський порядок.

Предмет правопорушення – це речі матеріального світу, з огляду на які вчиняється злочин (наприклад, при крадіжці її предметом є майно, речі й інші цінності, а при незаконному носінні зброї – зброя).

Потерпілим від злочину може бути фізична особа, якій злочином безпосередньо завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а в кримінальному провадженні – і фізична, і юридична особа, якій злочином завдано майнової шкоди. Наприклад, схиляння неповнолітнього до вживання наркотичних засобів.

Об'єктивна сторона – це сукупність зовнішніх ознак адміністративного та кримінального правопорушення. До ознак об'єктивної сторони правопорушення належать:

- протиправність діяння (дія чи бездіяльність);
- настання шкідливих наслідків (характерно для так званих матеріальних складів);
- причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками;
- час, місце, умови, способи та засоби вчинення.

Саме діяння є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони правопорушення. Інші ознаки не завжди є обов'язковими, тобто факультативними.

Суспільно небезпечне діяння як об'єктивна ознака злочину – це свідома вольова поведінка людини (злочинна дія чи бездіяльність).

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода, яка заподіюється внаслідок вчинення злочинного діяння.

Шкода може бути матеріальна: фізична (смерть людини, тілесні ушкодження, масове захворювання), майнова (знищення майна, зниження родючості земель) та нематеріальна: моральна (припинення честі та гідності), політична (повалення конституційного ладу, зміна меж території держави) й ін.

Причинний зв'язок – це такий об'єктивний зв'язок між злочинним діянням та наслідками, що настали, в разі якого діяння обумовлює настання наслідків (наприклад, загибель пішохода внаслідок порушення Правил безпеки руху та експлуатації транспорту водієм автомобіля).

Суб'єкт правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила правопорушення у віці з якого може наставати певний вид відповідальності. Згідно з адміністративним законодавством, суб'єктом може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Також суб'єктом може бути і юридична особа. Адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері гарантування безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів, що дають змогу здійснювати фотозйомку та/або відеозапис та функціонують згідно з законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах), несуть юридичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб.

Вік особи, з якого може наставати кримінальна відповідальність: загальний вік з 16 років; зменшений – з 14 років; підвищений – з 18 років.

Перелік злочинів, за вчинення яких наступає кримінальна відповідальність з 14 років, передбачений ч. 2 ст. 22 КК України.

Спеціальний суб'єкт – це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак, які зазначалися, має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статтях Особливої частини КК для суб'єкта конкретного складу злочину (наприклад, службове становище – перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; професія – порушення Правил безпеки руху та експлуатації транспорту водієм, який керує транспортним засобом; певна діяльність – невиконання медичним працівником своїх професійних обов'язків; родинні відносини – злісне невиконання батьками обов'язків із догляду за дитиною тощо).

Юридичні особи (установи, підприємства, організації) не є суб'єктами кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона – це психічне ставлення суб'єкта до власної поведінки. Суб'єктивна сторона характеризується виною, яка виявляється у формі умислу (прямий, непрямий) або необережності (злочинна самовпевненість, злочинна недбалість).

Вина – це основна й обов'язкова ознака суб'єктивної сторони. Вина може виражатися у двох формах – умисна або необережна.

Таблиця 14.1

**Відповідальність осіб за адміністративне
та кримінальне правопорушення**

	Відношення особи до дії чи бездіяльності	Відношення особи до наслідків свого діяння	Відношення особи до настання наслідків
Прямий умисел	усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння	передбачає можли- вість або неминун- чість настання кон- кретних суспільно- небезпечних наслідків	бажає настання цих наслідків
Непря- мий уми- сел	усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння	передбачає можли- вість настання кон- кретних суспільно небезпечних наслідків	не бажає але свідомо допускає настання цих наслідків
Злочинна самовпев- неність	усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння	передбачає абстра- ктну можливість настання суспільно- небезпечних наслідків	самовпевнено розраховує на відвернення цих наслідків
Злочинна недба- лість	не усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння	не передбачає настання суспільно- небезпечних наслідків	за обставинами справи могла і повинна була передбачити
Казус (випа- док)	не усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння	не передбачає мож- ливість настання суспільно- небезпечних наслідків	за обставинами справи не могла усвідомлювати та передбачити

ПАМ'ЯТКА

про відмінність деяких видів адміністративних правопорушень від злочинів

Важливо знати, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Це означає, що поліцейський повинен бути впевнений, що він реагує саме на адміністративне правопорушення.

Певна складність полягає в тому, що низка правопорушень передбачає за їх вчинення кримінальну або адміністративну відповідальність.

Таблиця 14.2

Відмінність деяких видів адміністративних правопорушень від злочинів

	Стаття КУпАП	Стаття Кримінального кодексу України
1	Стаття 44. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах	Стаття 309. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту
2	Стаття 51. Дрібне викрадення чужого майна Дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати	Стаття 185. Крадіжка Таємне викрадення чужого майна (крадіжка)
3	Стаття 106⁻². Незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку чи конопель	Стаття 310. Посів або вирощування снотворного маку чи конопель
4	Стаття 173. Дрібне хуліганство	Стаття 296. Хуліганство
5	Стаття 185. Злісна непоко́ра законному розпорядженню або вимозі праців-	Стаття 342. Опір представників влади, працівників правоохоронного органу, державному виконав-

	ника поліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця	цю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
--	---	--

Вказані приклади з КУпАП та Кримінального кодексу України вказують на необхідність знати основні положення цих двох кодексів, а в разі виникнення ситуацій, які потребують правильної кваліфікації того чи іншого діяння розуміти, за якими саме ознаками можна відрізнити адміністративне правопорушення і злочин.

Наприклад, для визначення діяння адміністративним правопорушенням, за яке настає відповідальність за дрібне викрадення чужого майна, необхідно не тільки знати, що викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення *не перевищує 0,2* неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, а й знати правила переведення цього мінімуму в гривні. А це, своєю чергою, вимагає знань такого поняття, як податкова соціальна пільга та прожитковий мінімум для працездатної особи.

14.2. Особливості прийняття повідомлень про факти вчинення адміністративних правопорушень, злочинів та першочергові дії щодо реагування на них

Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського. Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань з посланням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня.

Працівник поліції на території України незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу, в разі звернення до нього громадян або службових осіб зі заявою, повідомленням про події, які загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій, зобов'язаний:

- негайно сповістити про такі події будь-якими каналами зв'язку до найближчої чергової частини правоохоронного органу;

- вжити заходів щодо попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події тощо.

Діяльність Національної поліції з питань реагування на заяви, повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події регламентує Наказ МВС України від 22.10.2012 року № 940 «Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України».

Ще одним нормативним документом, який регламентує порядок прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є Наказ МВС України від 06.11.2015 року № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Ця Інструкція встановлює порядок ведення єдиного обліку органами Національної поліції України, зокрема їх структурними (відокремленими) підрозділами (відділами, відділеннями) заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також порядок здійснення контролю за його дотриманням.

Джерелом інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є:

1) повідомлення осіб, які надходять до органу поліції або особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування;

2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення.

Для роз'яснення населенню порядку прийняття, реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події в органах поліції в спеціальних кімнатах для прийому громадян або у вестибюлях повинна бути вивішена пам'ятка щодо ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. У ній зазначаються номери телефонів (місцезнаходження) керівників центрального органу управління поліцією, головних управлінь Національної поліції в областях та м. Києві, на яких покладено контроль за дотриманням законності при прийнятті та реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також органів прокуратури, що здійснюють нагляд.

Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснюється цілодобово і невідкладно тим органом поліції, до якого надійшла заява чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, або слідчим, або іншою посадовою особою органу поліції, якою самостійно виявлено з будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Облік таких заяв та повідомлень проводиться уповноваженими працівниками чергових частин органів поліції, працівниками інших структурних підрозділів цих органів, яких призначено підмінними черговими в установленому порядку, оператором телефонної лінії «102» або іншою посадовою особою.

У разі особистого звернення заявника до органу поліції із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію уповноважений працівник чергової частини або інша службова особа в кімнаті для приймання громадян цілодобово оформляють протоколи усних заяв і відразу реєструють заяви в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. За правильність ведення журналу ЄО відповідає уповноважений працівник чергової частини органу поліції.

Повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, отримані оператором телефонної лінії «102», вносяться до робочого зошита, в якому зазначаються відомості про дату та час надходження повідомлення, хто повідомив (П.І.Б., місце проживання/місцезнаходження, телефон), стислий зміст заяви. Уся отримана інформація про кримінальні правопорушення та інші події після її внесення до робочого зошита відразу передається до органів поліції для реагування, про що робиться відмітка в робочому зошиті (кому передано повідомлення, номер реєстрації в журналі ЄО органу поліції).

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції, отримавши заяву (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, відразу реєструє її (його) в журналі ЄО та направляє на місце події слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Інформацію, яка надійшла до чергової частини органу поліції, про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію на території обслуговування іншого органу поліції уповноважений працівник чергової частини відразу реєструє в журналі ЄО та невідкладно інформує про це той орган, на території оперативного обслуговування якого мала місце така подія.

Матеріали про вчинення правопорушення, що містить ознаки кримінального, заборонено передавати до іншого органу поліції без реєстрації в журналі ЄО та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Посадова особа органу поліції в разі перебування поза межами органу, в якому вона призначена, на території України в разі звернення до неї громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких зобов'язана вжити заходів щодо запобігання правопорушенням і їх припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, та охорони місця події і повідомити про це найближчий орган поліції.

Посадова особа органу поліції при виявленні чи отриманні інформації про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію негайно повідомляє про це чергову частину органу поліції.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію можуть бути усними або письмовими. Усні заяви про вчинення кримінального правопорушення заносяться до протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, форма якого наведена в додатку 3 до цієї Інструкції, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву.

Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення, під підпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 Кримінального кодексу України, крім випадків надходження заяви або повідомлення поштою чи зв'язком іншого виду.

Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів поліції уповноваженими працівниками відразу після їх надходження, вносяться до журналу ЄО та інтегрованої інформаційно-пошукової системи з усіма відомостями з журналу ЄО. У черговій частині органів поліції ведеться журнал ЄО, який забороняється виносити з чергової частини.

Про наявність письмових заяв про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до чергової частини органу поліції, та повідомлень, що надійшли усно, у яких наявні відомості, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, після реєстрації в журналі Єдиного обліку уповноважений працівник чергової частини доповідає начальникові слідчого підрозділу для внесення слідчими відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника органу поліції.

Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органу поліції поштою, телеграфом, факсимільним зв'язком або зв'язком іншого виду, реєструються в підрозділах документального забезпечення цих органів, про них доповідається начальникові органу поліції або особі, яка виконує його обов'язки. Останні, своєю чергою, накладають письмові резолюції щодо подальшого розгляду заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події з ознаками кримінальних правопорушень. Датою подання заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події до органів поліції вважається дата реєстрації такої заяви чи повідомлення в журналі ЄО органу поліції.

Заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли при особистому зверненні громадян до центрального органу управління поліцією та головних управлінь Національної поліції, уповноважені працівники чергових частин цих органів реєструють у журналі ЄО та одночасно оформляють талон-повідомлення, який видається заявнику, після чого інформують про них відділ, відділення поліції із внесенням реєстраційного номера журналу ЄО вказаного органу у відповідну графу журналу ЄО чергової частини центрального органу управління поліцією та головних управлінь Національної поліції відповідно.

Про зареєстровані заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події доповідається керівництву центрального органу управління поліцією або

головних управлінь Національної поліції та за резолюцією керівництва центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції їх надсилають до органів поліції нижчого рівня за місцем вчинення кримінального правопорушення.

Анонімні листи, що містять відомості про вчинені кримінальні правопорушення, реєструються лише в підрозділах документального забезпечення і передаються за резолюцією керівника органу поліції або особи, яка виконує його обов'язки, до структурних підрозділів для використання в розкритті злочинів.

Заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються, незалежно від місця і часу їх скоєння, повноти отриманих зведень і форми подання, а також особи заявника реєструються цілодобово уповноваженими працівниками чергових частин центрального органу управління поліцією, головних управлінь Національної поліції, відділів та відділень поліції, до яких звернулася особа чи надійшло повідомлення.

Посадова особа органу поліції у разі перебування поза межами органу, в якому вона призначена, на території України у разі звернення до неї громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких зобов'язана вжити заходів щодо запобігання правопорушенням і їх припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, та охорони місця події і повідомити про це найближчий орган поліції. Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію можуть бути усними або письмовими. Усні заяви про вчинення кримінального правопорушення заносяться до протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву.

Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення, під підпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 Кримінального кодексу України, крім випадків надходження заяви або повідомлення поштою чи зв'язком іншого виду.

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції після подання заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, доповісти про це начальникові слідчого підрозділу та поінформувати керівника органу поліції.

Відповідно до ст. 60 Кримінального процесуального кодексу України заявник має право:

- отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
- подавати на підтвердження своєї заяви речі та документи;
- отримувати інформацію про закінчення досудового розслідування.

14.3. Затримання особи за вчинення адміністративного правопорушення та злочину.

Роз'яснення прав особі при затриманні

Працівники Національної поліції України уповноважені затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

Перед прийняттям рішення про затримання правопорушників працівники поліції повинні врахувати обставини, що можуть ускладнити їх дії (кількість правопорушників,

наявність у них зброї або інших предметів, особливості місця затримання, час та можливість прибуття на допомогу інших нарядів поліції тощо). Дії наряду по затриманню правопорушників та осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, вимагають від працівників поліції пильності, рішучості, витримки, вміння швидко орієнтуватися в обстановці та суворо дотримуватися вимог Закону України «Про Національну поліцію».

Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини застосування ним відповідних заходів. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Ніхто, крім безпосереднього керівника (за винятком випадків прямо передбачених законом), не може давати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського, зокрема, діяльність, пов'язану з провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

Можна зробити такий висновок: поліція повинна реагувати на адміністративні правопорушення, застосовувати для цього поліцейські заходи, здійснювати провадження в справах про адміністративні правопорушення, застосовувати адміністративні стягнення. Основні правила дії поліцейських за таких умов визначені у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

При реагуванні на «поліцейські» правопорушення поліцейський повинен адекватно давати оцінку всім обстави-

нам, які виникають. Він повинен знати, що є обставини, які виключають адміністративну відповідальність взагалі. Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони, неосудності не підлягає адміністративній відповідальності. Але для цього необхідно знати, як саме КУпАП визначає відповідний стан.

Не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена КУпАП, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода.

Не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена КУпАП, але вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо в разі цього не допущено перевищення меж необхідної оборони.

Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Поліцейський повинен знати і обставини, які обтяжують або пом'якшують відповідальність, про що потрібно вказувати при складанні процесуальних документів.

Порядок адміністративного затримання, особистого огляду, огляду речей і вилучення речей та документів, зокрема посвідчення водія, ліцензійної картки на транспортний засіб, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкоголь-

ного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо вживання лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції визначається КУпАП та іншими законами України.

Працівник поліції повинен розуміти, що його діяльність ґрунтується на засадничих принципах, які визначаються Законом України «Про національну поліцію»: верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності. Реалізація цих принципів є обов'язковою, незалежно від виду діяльності, яку здійснює патрульний поліцейський.

Реагування на «поліцейські» адміністративні правопорушення не означає, що результатом її діяльності є покарання особи, накладення адміністративного стягнення.

Поліцейський має право звільнити особу від адміністративної відповідальності у двох випадках.

Перший. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, крім посадової особи, звільняється від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу, якщо з урахуванням характеру вчиненого правопорушення і особи правопорушника до нього доцільно застосувати захід громадського впливу.

Другий. При малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності й обмежитись усним зауваженням.

Для того, щоб притягнути особу до адміністративної відповідальності, працівник поліції повинен мати докази, які засвідчують факт вчинення особи певного виду правопорушення.

Доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює

наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні й інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються:

- протоколом про адміністративне правопорушення;
- поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- поясненням потерпілих, свідків;
- висновком експерта;
- речовими доказами;
- показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису заразом тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі;
- показаннями засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, які використовуються в разі нагляду за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються гарантування безпеки дорожнього руху;
- протоколом про вилучення речей і документів;
- іншими документами.

Доставлення порушника застосовується працівником поліції з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим.

Порушника може бути доставлено у відділ поліції, штаб громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, громадський пункт з охорони громадського порядку.

Доставлення порушника має бути проведено в максимально можливий короткий строк.

Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищ-

ної ради не може тривати більше як одну годину, якщо не встановлено інше.

Про доставлення особи протокол не складається, а складається рапорт про доставлення особи.

Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до адміністративного будинку органів внутрішніх справ, *фіксуються в журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених.*

Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до громадських пунктів з охорони громадського порядку, дільничних пунктів фіксуються в журналі обліку доставлених осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Як захід забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, адміністративне затримання полягає в примусовому короткочасному обмеженні свободи дій і пересування правопорушника. Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання може застосовуватися не за будь-які адміністративні правопорушення, а лише за деякі з них, які зазначені в ст. 262 КУпАП. *Адміністративне затримання, зазвичай, не може перевищувати трьох годин.* Це загальна норма, а такий строк затримання називається загальним.

Адміністративне затримання провадиться працівниками Національної поліції при вчиненні:

- дрібного хуліганства;
- вчиненні насильства в сім'ї;
- порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- при поширюванні неправдивих чуток;
- вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника поліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх;

- публічних закликів до невиконання вимог працівника поліції;
- у разі вияву неповаги до суду;
- вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах;
- порушення правил про валютні операції;
- правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів;
- дрібної спекуляції;
- торгівлі з рук у невстановлених місцях;
- при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль;
- у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією;
- при порушенні Правил дорожнього руху;
- правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу;
- при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України.

Алгоритм дій при виявленні окремих адміністративних правопорушень розглянуті й детальніше розписані у додатку 7.

Про адміністративне затримання **складається протокол**, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання.

Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного

підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, *може тривати не більш як три години*.

Осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, або вчинили інші дії з метою порушення встановленого режиму в'їзду/виїзду може бути затримано на строк *до трьох годин для складення протоколу*, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – *до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин* із моменту затримання.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – *до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин* з моменту затримання.

Протокол про адміністративне затримання складається на спеціальному бланку, виготовленому друкарським способом згідно з технічним описом, на якому проставлено відповідні серія і номер.

Усі реквізити протоколу про адміністративне затримання заповнюються *розбірливим почерком*.

Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне затримання, а також внесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне затримання підписано особою щодо якої його складено.

У протоколі про адміністративне затримання зазначаються:

– дата і місце його складання (число, місяць, рік, назва населеного пункту);

– посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол (спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові);

– відомості про особу затриманого (прізвище, ім'я та по батькові (без скорочення), число, місяць, рік народження, фактичне місце проживання);

– час і мотиви затримання (зазначаються найменування ОВС, куди доставлено особу, яка скоїла адміністративне правопорушення; його місцезнаходження; число, місяць, рік, а також час доставляння; частина статті та стаття КУпАП, якими передбачена адміністративна відповідальність особи за вчинене адміністративне правопорушення, а також мотиви затримання (припинення адміністративного правопорушення; інші заходи впливу; складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим; забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи).

Під час складання протоколу про адміністративне затримання посадова особа, що здійснює адміністративне затримання, *роз'яснює особі, яка вчинила адміністративне правопорушення, її права, передбачені ст.ст. 55, 56, 59, 63 Конституції України та ст. 268 КУпАП.*

Стаття 55. Права і свободи людини та громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Протокол про адміністративне затримання *підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим.* У разі відмови затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Відповідно до ч. 2 ст. 261 КУпАП про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, *негайно повідомляються її родичі*, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. Про це в протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис, зазначаються число, місяць, рік та час, кого повідомлено і в який спосіб.

За неможливості поінформувати родичів та в разі відмови затриманої особи надати інформацію для їх повідомлення про це робиться відповідний запис затриманої особи та посадової особи, яка склала протокол про адміністративне затримання, із зазначенням поважних причин.

Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляють його батьків або осіб, які їх замінюють. У протоколі

про адміністративне затримання зазначається час, дата повідомлення, кого повідомлено і в який спосіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 263 КУпАП адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більше ніж три години.

Як зазначалося, відповідно до ч. 3 ст. 263 КУпАП осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Перед поміщенням до кімнати для затриманих та доставлених до чергової частини органу поліції у службовому приміщенні, куди доставлено особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, відповідно до ст. 264 КУпАП уповноваженою на те посадовою особою однієї статі з оглядуваним і в присутності двох понятих тієї самої статі проводиться особистий огляд і огляд речей.

Огляд речей, ручної поклажі та інших предметів здійснюється у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є.

Огляд речей може проводитися уповноваженими на те посадовими особами поліції при вчиненні затриманим адміністративного правопорушення.

Про проведення особистого огляду й огляду речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення чи в протоколі про адміністративне затримання, де зазначаються: прізвища, імена та по батькові, місця проживання двох понятих; перелік речей, що оглядаються, та предметів одягу, що знаходяться на особі на час її затримання; відомості щодо наявності або відсутності у затриманої особи тілесних ушкоджень. Якщо виявлено тілесні ушкодження (синці,

подряпини, різані рани тощо), потрібно зазначити, на яких саме частинах тіла вони є.

У разі, коли затриманий потребує медичної допомоги, у протоколі зазначаються час її надання, номер бригади швидкої медичної допомоги, прізвище та ініціали лікаря, до якого закладу охорони здоров'я направлено затриманого.

При надходженні від затриманої особи, під час проведення особистого огляду, огляду речей, скарг чи зауважень у протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис із зазначенням їх суті.

Проведення особистого огляду й огляду речей із зазначенням у протоколі про адміністративне затримання засвідчується підписами уповноваженої особи, яка робила огляд, затриманої особи і понятих.

Коли *затриману особу звільнено* з місця її перебування, в протоколі про адміністративне затримання зазначаються: дата, час і підстави звільнення затриманої особи; речі, предмети або документи, які повернуто їй при звільненні; за наявності зауважень та скарг на дії працівників ОВС робиться відповідний запис із зазначенням їх суті.

Згідно зі ст. 265 КУпАП речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами поліції. У протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис, які саме речі, предмети, документи вилучено в затриманого, зазначаються їх індивідуальні ознаки, номери, місце й обставини їх виявлення.

Вилучені речі та документи зберігаються відповідно до «Порядку зберігання вилучених під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення речей і документів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2012 року № 17.

Затримання особи за вчинення злочину є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в

порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (ізолятор тимчасового тримання, гауптвахту).

Незважаючи на короткочасність затримання, за характером право обмежень є одним з найбільш суворих запобіжних заходів. Адже застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність. Тому не випадково процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання включені до міжнародно-правових актів і Конституції України.

Кримінально-процесуальне затримання потрібно відрізнити від:

- доставлення особи до правоохоронного органу на строк до однієї години у порядку, передбаченому законодавством України про адміністративні правопорушення;

- затримання особи (до трьох годин) в адміністративному порядку.

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України дає змогу виділити такі види затримання:

- 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187–191 КПК України);

- 2) затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: законне затримання (ст. 207 КПК України) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Певні особливості має затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків. Таке затримання службова особа здійснює тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу.

Як зазначалося у попередній темі в Кримінальному процесуальному кодексі України у ст. 209 чітко визначено

момент, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Певні особливості має визначення місця затримання особи на транспорті, а саме:

- у разі затримання на транспорті, місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана;

- у разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів, місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту;

- у разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України, місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс.

ПАМ'ЯТКА

про особливості затримання окремих категорій осіб

КПК України визначені особливості затримання окремих категорій осіб. Так, затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

У ст. 482 КПК України визначено, що затримання судді, народного депутата України, або обрання стосовно них запобіжного заходу у виді тримання під вартою чи домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України.

У ст. 202 КПК України, яка визначає порядок звільнення особи з-під варти, передбачено, що:

- у разі застосування запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно;

– у разі застосування запобіжного заходу у виді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання;

– у разі застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово; або негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання – якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

14.3.1. Дії працівників Національної поліції під час виявлення реалізації та вживання тютюнових виробів у заборонених місцях

Обмеження щодо споживання тютюнових виробів і відповідальність за їх порушення встановлюються Законом України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення». Так, ст. 13 (відповідного Закону України) встановлює обмеження щодо реалізації (продажу) та вживання тютюнових виробів. Забороняється куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів:

- 1) у ліфтах і таксофонах;
- 2) у приміщеннях та на території закладів охорони здоров'я;
- 3) у приміщеннях та на території навчальних закладів;
- 4) на дитячих майданчиках;
- 5) у приміщеннях та на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд і закладів фізичної культури та спорту;
- 6) у під'їздах житлових будинків;

- 7) у підземних переходах;
- 8) у транспорті загального користування, що використовується для перевезення пасажирів;
- 9) у приміщеннях закладів ресторанного господарства;
- 10) у приміщеннях об'єктів культурного призначення;
- 11) у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ;
- 12) на стаціонарно обладнаних зупинках маршрутних транспортних засобів.

Забороняється, крім спеціально відведених для цього місць, куріння тютюнових виробів:

- 1) у приміщеннях підприємств, установ та організацій усіх форм власності;
- 2) у приміщеннях готелів та аналогічних засобів розміщення громадян;
- 3) у приміщеннях гуртожитків;
- 4) в аеропортах та на вокзалах.

КУпАП: Ст. 175-1. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях. Куріння тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської рад, тягне за собою попередження або накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого ч. 1 цієї статті, за яке особу піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ВЖИВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ У ЗАБОРОНЕНИХ МІСЦЯХ

1. Підійдіть до правопорушника, ввімкніть нагрудну відеокамеру та представтеся;
2. Повідомте особі вимогу припинити правопорушення;
3. Якщо особа належно відреагувала, обмежтеся усним зауваженням у порядку ст. 22 КпАП (малозначність);

4. Якщо особа не відреагувала належно на вимогу:
- 1) встановить особу правопорушника;
 - 2) встановить, за ситуацією, свідків правопорушення, відберить у них пояснення;
 - 3) винесить постанову за ст. 175-1 КУпАП;
– якщо особа оспорує порушення – додатково складить протокол;
 - 4) якщо після винесення постанови особа продовжує правопорушення – повідомте їй, що її дії становлять злісну непокору та здійсніть адміністративне затримання зі складенням протоколу за ст. 185 КУпАП.

***14.3.2. Дії працівників Національної поліції
під час виявлення розпивання пива, алкогольних,
слабоалкогольних напоїв у заборонених законом
місцях або поява у громадських місцях
у п'яному вигляді***

Ст. 178 КУпАП. Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді. Розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) та в інших заборонених законом місцях, окрім підприємств торгівлі та громадського харчування, в яких продаж пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на розлив дозволена відповідним органом місцевого самоврядування, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів грома-

дян. Дії, передбачені ч. 1 цієї статті, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалась адміністративному стягненню за розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або появу в громадських місцях у п'яному вигляді, тягнуть за собою накладення штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ В ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ АБО ПОЯВА В П'ЯНОМУ ВИГЛЯДІ

Послідовність дій

а) підходимо, вітаємось, починаємо розмову, оцінюємо ситуацію;

б) у розмові, бажано отримати визнання підозрюваного «так трохи випиваємо»/»трохи випив», натомість уникаємо довгих бесід, завжди діємо з позиції контролю;

в) повідомляємо особі (кожній окремо) суть вчинюваного (вчиненого) правопорушення:

– Вами вчинено розпивання ____, що є алкогольним/слабоалкогольним напоєм, у ____, що є публічним місцем;

– Вами вчинено появу в громадському місці у п'яному вигляді, що образило людську гідність і громадську мораль;

– просимо Вас негайно припинити дане правопорушення, інакше вимушені будемо притягнути Вас до адміністративної відповідальності, що передбачає усне попередження або накладення штрафу від 17 до 85 грн;

г) попереджаємо, за умови негайного припинення: «знищення» алкоголю або «піти з громадського місця», ми обмежимося усним зауваженням;

– вимушені притягнути Вас до адміністративної відповідальності, для цього маю скласти протокол, будь-ласка надайте документи, що посвідчують особу;

г) роз'яснюємо права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності;

д) складаємо протокол або: вимагаємо пред'явити документи;

е) попереджаємо про можливість затримання правопорушника для встановлення особи;

є) затримання для встановлення особи – див. відповідний розділ.

Пам'ятаємо про:

- розподіл ролей (контактуючий, прикриваючий);
- свою безпеку;
- відеореєстратор;
- підтвердження прибуття (радіозв'язок);
- контроль ситуації;
- підтвердження факту події;
- контроль предметів правопорушення;
- ефективність комунікації (розподіл ролей);
- можливі очевидці;
- прийняття рішення щодо оформлення адмінматеріалу;
- оформлення адмінматеріалів щодо всіх учинених правопорушень.

14.3.3. Дії працівників Національної поліції під час здійснення агресії щодо патрульного поліцейського

КУпАП: Ст. 185. Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця.

Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а також учинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, з огляду на їх участь в охороні

громадського порядку – тягне за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Коментар: «правопорушення обов'язково передбачає наявність законної вимоги поліцейського. Саме законної. Вимоги працівника [поліції] та розпорядження – акт, юридично рівнозначний наказу, що виражений у категоричній формі, – мають бути законодавчо обґрунтовані. В протоколи про адміністративне правопорушення повинні бути відображено які саме законні вимоги були висунуті працівниками [поліції]. На жаль, у багатьох випадках, в протоколі вказується, що особа «вчинила злісну непокору законній вимозі працівників [поліції]», при цьому в [чому] полягали ці вимоги, в [протоколі] не вказується, що є підставою для закриття провадження по справі, у зв'язку з [відсутністю] складу адміністративного правопорушення».

КК: Ст. 342. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [...].

2. Опір працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю під час виконання ним службових обов'язків [...] карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

3. Дії, передбачені ч. 1 або 2 цієї статті, поєднані з примусом цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання незаконних дій, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років

Ст. 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів, з огляду на виконання цим працівником службових обов'язків, карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, з огляду на виконання цим працівником службових обов'язків, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження, з огляду на виконання цим працівником службових обов'язків карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені ч.ч. 1, 2 або 3 цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років.

АЛГОРИТМ ДІЙ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ АГРЕСІЇ ЩОДО ПАТРУЛЬНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

1. Оцінка ситуації, зокрема щодо загрози життю та здоров'ю, щодо необхідності підмоги.

2. За необхідності сповістити чергового.

3. Заходи особистої безпеки, спецзасоби.

4. Зберігати спокій та залишатися ввічливим.

5. Попередити людину про відповідальність передбачену Адміністративним або Кримінальним кодексом за неправомірну поведінку (агресію).

6. Заявити вимогу припинити правопорушення.

7. Затримати осіб, що не підкоряються законним вимогам патрульного. Провести поверхневий огляд.

8. Якщо ознаки правопорушення, передбаченого ст.ст. 173, 185 КУпАП, скласти протокол і доставити правопорушника в суд для винесення постанови.

9. Якщо в діях підозрюваного виявлено ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 342, 345 КК, доставити останнього до ВП для відкриття кримінального провадження.

10. Взяти ситуацію під контроль. Недопущення подальших конфліктів.

11. Встановити особу правопорушника(ків).

12. Опитати порушників, потерпілих, очевидців.

Пам'ятаємо про:

- свою безпеку (напарник у полі зору);
- підтвердження прибуття;
- підтвердження факту події;
- оцінку ситуації;
- виклик підмоги;
- спецзасоби (ефективно, виправдано, відповідно до конкретної ситуації);
- бронезильт;
- відеореєстратор;
- контроль ситуації, ефективну комунікацію;
- затримання підозрюваних;
- кваліфікацію ситуації, оцінку стану здоров'я;
- встановлення і опитання очевидців, зафіксування пояснення.

14.3.4. Дії працівників Національної поліції під час виклику щодо вчинення насильства в сім'ї

КУпАП ст. 173-2. Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілес-

них ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, не проходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї.

Побої та легкі тілесні ушкодження передбачають приватне обвинувачення у кримінальному провадженні, однак це повинно бути встановлено лише СОГ/ДОП.

Підстави для оформлення адміністративного протоколу:

- заява про допомогу від жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого є реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;

- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого є реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;

- повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно дитини, яка є членом цієї сім'ї, чи недієздатного члена сім'ї.

Також пам'ятаємо про існування кризових центрів та центрів матері, куди можна доставити потерпілого у разі потреби.

Типовий алгоритм дій поліцейських при виявленні насильства у сім'ї наведений у додатку 7.

14.3.5. Дії працівників Національної поліції під час виявлення стихійної торгівлі

КУпАП ст. 160. Торгівля в містах з рук на вулицях, площах, у дворах, під'їздах, скверах та в інших невстановлених місцях.

До уваги:

– тимчасове вилучення товару є крайньою мірою і здійснюється зі складанням відповідного протоколу або дані про це заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення;

– рекомендується відібрати скарги (пояснення) щодо незаконної торгівлі від третіх громадян;

– якщо торгівля перешкоджає проходу, створює труднощі, а реакція підозрюваного неадекватна і лайлива;

– це може становити окремі правопорушення, зокрема порушення громадського порядку.

Типовий алгоритм дій поліцейських при виявленні стихійної торгівлі наведений у додатку 7.

14.3.6. Дії працівників Національної поліції під час отримання повідомлення про виявлення тіла без ознак життя

1. Підтвердити прийняття виклику або повідомити чергового про виявлення тіла, що не подає ознак життя.

2. Звернутися до особи, встановити наявність чи відсутність реакції на вербальне спілкування:

а. За наявної реакції, встановити стан особи (з її слів) та шляхом візуального огляду;

– якщо особа скаржиться на погане самопочуття, викликати швидку (напарник 1) та надати домедичну чи іншу допомогу (напарник 2);

– встановити родичів чи близьких особи, зв'язатися з ними.

б. За відсутності реакції, перевірити пульс особи та інші ознаки життя (дихання, реакція зіниць на світло).

3. Якщо ознак життя не виявлено, викликати СОГ, швидку, не переміщати тіло, забезпечити збереження положення тіла.

4. Вжити заходів для охорони місця події.

5. Здійснити огляд місця події для того, щоб у разі необхідності (злива, сильний вітер) зберегти докази.

6. Очікувати приїзду швидкої і СОГ, доповісти їм ситуацію.

7. У разі неприбуття швидкої до особи з певних соціальних категорій, доставити таку особу до найближчого приймального відділення медичного закладу.

Пам'ятаємо про:

– підтвердження отримання інформації і негайне висунення;

– заходи особистої гігієнічної безпеки;

– встановлення суті/причини стану особи (тіла);

– контроль місця події;

– виклик швидкої, опис стану особи (тіла) та його можливі причини;

– завжди вдягати медичні рукавички;

– звертати увагу на відкриті кровотечі.

Питання для самопідготовки

1. З якого моменту може бути зареєстрована усна заява про злочин особи, яка перебуває в стані сп'яніння?

2. Які мають бути дії поліцейських на місці події?

3. Яке основне завдання чергової частини?

4. Як здійснюється забезпечення охорони місця події?

5. За яких обставин і хто обов'язково повинен виїжджати на місце подій, крім членів слідчо-оперативної групи?

6. Як здійснюється перевірка документів у правопорушника?

7. На які відстані мають знаходитися працівники поліції від правопорушника при перевірці документів?

8. Які питання і в якій послідовності повинні поставити працівники поліції при опитуванні заявника (потерпілого)?

9. Що не варто робити наряду поліції під час перевірки документів у людини яка перебуває у стані алкогольного сп'яніння?

Розділ 15

ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ВИЯВЛЕНІ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Із попередньої інформації, яка висвітлена в темах цього підручника, ми знаємо, що саме треба розуміти під поняттям кримінальних проступків та які міри реагування працівники Національної поліції України мають право вживати до осіб, які підозрюються у їх вчиненні. Тепер детальніше розберемо тактику дій працівників Національної поліції України при виявленні окремих кримінальних проступків, які передбачені чинним законодавством України.

15.1. Дії працівників Національної поліції при виявленні трупа

Отримавши повідомлення про вбивство потрібно:

- за можливості опитати заявника про час, місце, кількість підозрюваних, прикмети вбивці, мотиви та обставини злочину (в бійці, з помсти, з метою пограбування тощо), яка зброя використовувалася для цього (рушниця, пістолет, автоматична зброя, вибухові пристрої, ніж, кастет тощо), зник злочинець чи перебуває на місці злочину, де він може перебувати, які сліди могли залишитися на одязі та тілі підозрюваного (них), шляхи можливого відходу або місце перебування, а також з'ясувати дані про самого заявника та повідомити оперативному черговому по органу Національної поліції детальну інформацію про вбивство, вжиті заходи та їх результати;
- в найкоротші терміни прибути на місце події;
- організувати охорону місця події для максимального збереження слідів злочину до приїзду слідчо-оперативної групи (СОГ);

– після приїзду СОГ про усі обставини, пов’язані з вбивством, доповісти старшому СОГ (слідчому), після чого надавати активну допомогу на місці події у розкритті даного злочину та збереженні доказової інформації, а потім, після проведення всіх необхідних дій на місці події, скласти письмовий рапорт на ім’я начальника органу поліції.

15.2. Дії працівників поліції, якщо особі спричинено тілесні ушкодження

Отримавши повідомлення про нанесення тілесних ушкоджень, необхідно:

– опитати заявника (коли, де, ким нанесено тілесне ушкодження, прикмети злочинця, мотиви злочину, якою зброєю нанесено це ушкодження, кількість потерпілих і характер нанесених їм тілесних ушкоджень, зник чи перебуває на місці події злочинець й інше, а також дані про самого заявника), отримані відомості повідомити черговому по правоохоронному органу;

– якщо заявником є сам потерпілий, одночасно вжити заходів з надання йому невідкладної домедичної допомоги. За наявності незначних тілесних ушкоджень ввічливо з’ясувати у потерпілого, чи не потрібна йому медична допомога;

– прибути на місце скоєння злочину і вжити заходів щодо максимального збереження слідів скоєння злочину;

– про усі обставини нанесення тілесних ушкоджень доповісти старшому слідчо-оперативної групи (слідчому), а потім, після проведення всіх необхідних дій на місці події, скласти письмовий рапорт на ім’я начальника органу поліції.

15.3. Дії працівників поліції у випадку вчинення злочинцем грабежу чи розбою

Стаття 186. Грабіж (КК України)

1. Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) – карається штрафом від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

2. Грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб, – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до шести років.

3. Грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдав значної шкоди потерпілому, карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років.

Ст. 187. Розбій (КК України)

1. Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (розбій).

2. Розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм.

3. Розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

4. Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень.

Необхідно пам'ятати, що злочинці під час скоєння розбійного нападу або грабежу діють з розрахунком на раптовість і можливість швидкого зникнення з місця злочину. Нерідко такі злочини скоюють із застосуванням зброї та інших засобів нападу. Вибір тактичних дій поліцейського залежить від об'єкта розбійного нападу або грабежу (наприклад, розбійного нападу на інкасатора, касира державної установи або магазину, банку, громадянина й інше), від місця

скоєння злочину (на вулиці чи в приміщенні), а також від того, злочин виявлений самим поліцейським чи йому повідомили про це інші особи.

Якщо *працівник поліції безпосередньо виявив розбій або грабіж з метою заволодіння індивідуальним майном громадянина, а злочинець після вчинення злочинних дій намагається зникнути, він повинен:*

- негайно розпочати переслідування злочинця;
- якщо потерпілому нанесено тілесні ушкодження і йому потрібна термінова медична допомога, одночасно з прийняттям рішення про переслідування організувати за допомогою громадян надання медичної допомоги потерпілому (викликати швидку медичну допомогу й ін.);
- повідомити оперативного чергового по органу внутрішніх справ про злочин.

У тому разі, коли про розбійний напад або грабіж громадянина *працівник поліції дізнався від інших осіб:*

- уточнити у них, де, в який час скоєно злочин, чи відомі злочинці, їх кількість, прикмети, в якому напрямку, яким чином (на транспорті, пішим порядком) вони зникли, а також інші дані, які стосуються складу злочину і самого заявника;

- прибути на місце події;
- отримане повідомлення та дані, з'ясовані безпосередньо на місці події, доповісти оперативному черговому по правоохоронному органу;
- вжити заходів щодо максимального збереження доказів злочину;
- якщо одержані на місці події відомості свідчать про можливість затримання злочинця «по гарячих слідах», негайно розпочати його переслідування.

Про усі обставини, пов'язані з затриманням злочинців, які скоїли розбійні напади та грабежі, скласти письмовий рапорт на ім'я начальника відповідного органу поліції.

Алгоритми дій нарядів патрульної поліції наведені у додатку 8.

15.4. Дії працівників поліції при вчиненні особою хуліганських дій

Ст. 173 КУпАП. Дрібне хуліганство:

- нецензурна лайка в громадських місцях;
- образливе чіплення до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян;
- хапання за одяг;
- насильницьке утримання за руки;
- демонстративне зривання головного убору;
- вимога дати цигарку або пускання в обличчя диму від неї;
- непристойна пропозиція дівчині та інші подібні дії.

Для всіх цих випадків характерним є ігнорування волі та бажання оточення, прагнення нав'язати свою волю, а точніше свавілля.

Ст. 296 ККУ. Хуліганство:

- грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Хуліганство може полягати у застосуванні насильства (побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень) до потерпілих, знищенні або пошкодженні майна, безладній стрілянині, використанні сильнодіючих речовин з метою зірвати проведення масового заходу, виявах безсоромності, знущанні над безпорадними людьми тощо.

Кримінально караним є грубе порушення громадського порядку. Грубість порушення громадського порядку визначається з урахуванням місця вчинення хуліганських дій, їх тривалості, кількості та характеристики потерпілих, ступеня порушення їхніх прав та законних інтересів тощо.

При безпосередньому виявленні хуліганських виявів:

- вжити заходів щодо їх припинення і затримання осіб, які вчинили хуліганські дії, доставити останніх у відповідні відділи органу поліції. У разі, якщо власними силами припинити хуліганство не вдається, звернутися за допомогою до

оперативного чергового органу поліції, а також до присутніх громадян;

- якщо є потерпілі, то надати їм необхідну допомогу і за необхідності викликати швидку медичну допомогу;

- у разі, коли на місці події є сліди руйнування, вчинені хуліганськими діями, написи хуліганського змісту, знаряддя скоєння хуліганських дій (ножі, кастети, бритви) та інші речові докази, організувати охорону місця події для максимального збереження доказової інформації;

- виявити свідків (очевидців) хуліганських дій і записати їхні дані й адреси;

- про всі обставини, пов'язані з виявленням і припиненням хуліганських дій, доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

При безпосередньому виявленні групових хуліганських дій:

- негайно доповісти черговому по органу поліції, запросити у нього допомогу для їх припинення. Звернутися за допомогою до дружинників, громадян;

- вимагати від осіб, що вчинили групові хуліганські дії, їх припинення, роз'яснити хуліганам неправомірність їх протиправних дій, не допускаючи в разі цього зайвої метушні, непотрібних викриків та свистків і поготів дій, що можуть викликати загострення ситуації;

- якщо групове хуліганство загрожує переростанням у масові безпорядки (наприклад, хулігани починають ламати огорожу, бити вітрини з використанням різних предметів або коли кількість учасників збільшується і вони починають бити громадян, а особисте втручання працівника поліції з метою припинення хуліганства не дало результату), то до приїзду слідчо-оперативної групи чи інших сил підкріплення виявити організаторів або найбільш активних співучасників групового хуліганства, запам'ятати їх прикмети, намагатися з'ясувати їхні прізвища й адреси, а також не допустити подальшого зростання кількості учасників протиправних дій, організувати допомогу потерпілим;

– із прибуттям на місце слідчо-оперативної групи та інших сил поліції доповісти старшому начальнику про обстановку на місці події (про характер інциденту, на якому ґрунті він виник, хто в ньому брав участь та кількість учасників, ставлення громадян до інциденту, кількість потерпілих й інше), після чого діяти за його вказівкою.

Про обставини події доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

Тактика дій працівників Національної поліції під час отримання інформації або виявлення бійки.

Бійка може бути кваліфікована як хуліганство виключно за наявності відповідних кваліфікуючих ознак, а саме порушення громадського порядку. За обставин бійки, для такої кваліфікації потрібним є факт заподіяння третім особам шкоди, чи скарги від них.

Натомість, бійка полягає в нанесенні ударів/побоїв/ тілесних ушкоджень, з відповідним спрямуванням умислу осіб.

Кримінальні провадження за ст.ст. 125 і 126 КК є справами приватного обвинувачення, тобто вносяться до ЄРДР лише за наявності заяви потерпілого, однак таку заяву має відібрати слідчий, а не патрульний.

Дуже важливо детально опитати і зафіксувати зі слів очевидців, потерпілих та підозрюваних стан їхнього здоров'я та заподіяну ним шкоду. Скарги на погане самопочуття, головний біль, мають бути зафіксованими й обов'язково викликається СОГ і швидка. Алгоритми дій нарядів патрульної поліції викладені у додатку 8.

15.5. Дії працівників поліції при отриманні інформації про небезпеку скоєння терористичного акту

Завдання, які виконує Національна поліція України щодо посилення правопорядку й законності, активізації боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями очіку-

ють від працівників поліції насамперед від керівної ланки, кваліфікованих, умілих і оперативних дій в різних умовах, зокрема, пов'язаних із виконанням покладених на Національну поліцію завдань, у надзвичайних умовах.

Виникнення надзвичайної обстановки завжди супроводжується екстремальними ситуаціями, які перешкоджають правопорядку, завдають матеріальної і моральної шкоди, тому органи Національної поліції повинні перебувати в готовності своєчасного проведення необхідних заходів і з попередження, і припинення соціально небезпечних дій, а також із локалізації і ліквідації їхніх наслідків.

Належне вирішення цих завдань, складних і проблемних питань здебільшого залежить від кваліфікації керівної ланки, очікує від нього глибоких знань, придбання вмінь і навичок керування органами поліції їхніми засобами в надзвичайних умовах, безпосереднього керівництва у проведенні спеціальних заходів щодо забезпечення охорони публічного порядку й боротьби зі злочинністю в екстремальних непередбачуваних ситуаціях і безпосередньо під час виявлення та попередження злочинів терористичної спрямованості.

Слово «терор» походить від латинського «страх», «жах». У своєму сучасному значенні воно вживається наприкінці XVIII ст., і пов'язане з Великою французькою революцією. Майже у всіх «класичних» визначеннях згадувався насильницький аспект боротьби з політичними супротивниками. Про терор на національному ґрунті й релігійному поготів не йшлося, хоча фактично саме ці два різновиди мають більш солідну історичну основу й щосили лютували тоді, коли слова «політика» (і народу, що його придумав) ще не було.

Загалом тероризм – це використання суб'єктом (організацією або окремими людьми) насильства або погрози застосування його як способу впливу на об'єкт (соціально-політичний інститут, угруповання, держава) для досягнення поставлених перед собою цілей (політичних, соціальних,

економічних й ін.). Тобто тероризм – це насамперед метод досягнення якихось цілей, принципова основа якого – застосування (або погроза застосування) насильства. Застосування насильства характерно й необхідно також і для деяких інших дій, наприклад, під час війни або для спеціальних заходів, які проводять силові структури проти злочинців. Але у всіх указаних випадках є певний паритет: солдат воюючої армії протистоїть такому ж солдатові (якими б не були нерівними шанси); поліцейським або спецназівцям протистоять збройні злочинці – тобто відбувається боротьба при певних співвідношенні шансів.

Теракт по суті – насильницький вплив «однобічної» спрямованості: ніхто йому не протистоїть і не може протистояти. І те, що виконавцями терактів часто (віднедавна) є смертники, або, як люблять називати, камікадзе (неточно поширюючи назву японських воїнів-смертників на терористів), не змінює суті.

Зрілість, компетентність, організаторські здібності керівної ланки поліції, його рішучі дії в надзвичайній обстановці значною мірою забезпечують ефективність зусиль і результат заходів, які застосовуються всіма підрозділами Національної поліції України.

Тому підрозділам Національної поліції, поряд із повсякденням, часто доводиться діяти в надзвичайних ситуаціях, умовах спричинених всілякими, зокрема ще не вивченими, явищами насамперед тяжкими злочинами, підвищеною суспільною небезпекою, такими, наприклад, як захоплення озброєними злочинцями заручників, загрози вибуху тощо.

При отриманні інформації про наміри осіб скоїти терористичний акт працівник поліції негайно інформує про це чергову частину органу поліції та діє відповідно до отриманих вказівок.

У разі отримання інформації про захоплення заручників:

1. Уточнити:

– місцезнаходження захопленої особи (або осіб), її установчі дані (прізвище, ім'я та по батькові, рік народжен-

ня, місце проживання й роботи, посада, належність до політичних чи громадських об'єднань тощо);

- кількість підозрюваних, їх установчі дані, якщо відомі, наявність зброї, транспорту (належність, кількість, марка, номер), чи перебували підозрювані на момент учинення злочину в стані алкогольного, наркотичного, психотропного або токсичного сп'яніння;

- обставини отримання ультимативної вимоги та її зміст;

- установчі дані та місцезнаходження заявника.

2. Обговорити зі заявником місце зашифрованої для оточуючих зустрічі з оперативним працівником. З'ясувати, скільки часу є у розпорядженні працівників поліції для визначення тактики дій, дати інструкції заявнику щодо його поведінки та збереження речових доказів і слідів.

3. Зареєструвати повідомлення, заяву в установленому порядку.

4. Доповісти про подію:

- начальникові підрозділу поліції або його заступникові;

- відповідальному від керівництва;

- черговому по органу поліції вищого рівня.

5. Повідомити:

- черговому прокуратури;

- черговому територіального органу СБУ.

6. Якщо потерпілий звернувся до поліції з усною заявою – скласти протокол усної заяви.

7. Діяти за розпорядженням керівництва.

При виявленні вибухонебезпечного об'єкта або такого, що його нагадує (паунок, сумка, чемодан, портфель тощо), та за фактом вибуху поліцейський зобов'язаний:

- вивести людей з небезпечної зони;

- доповісти про подію оперативному черговому найближчого територіального органу поліції;

- забезпечити охорону місця події до прибуття спеціалістів-вибухотехнічної служби.

Безпечна відстань від вибухонебезпечних або підозрілих предметів на відкритій місцевості повинна бути не менше 100 м, у будинку – не менше 50 м.

Оперативний черговий органу поліції, одержавши повідомлення про виявлення вибухонебезпечного об'єкта або предмета, що його нагадує, *зобов'язаний*:

1. Уточнити:

– дату, час, місце та обставини виявлення вибухонебезпечних предметів (при розкопках, ремонтно-будівельних роботах, оранці тощо), їх зовнішні ознаки;

– установчі дані та місцезнаходження заявника.

2. Попередити заявника про недопущення доторкання до виявлених предметів, а коли вони знайдені під час проведення будь-яких робіт – про негайне припинення цих робіт і виведення з цього місця людей, а також про недопущення до місця виявлення предметів до прибуття працівників поліції людей, транспорту, тварин тощо.

3. Зареєструвати повідомлення чи заяву в установленому порядку.

4. Негайно направити до місця виявлення вибухонебезпечних предметів наряди поліції для охорони (оточення) місця їх виявлення, а також працівників вибухотехнічного підрозділу.

5. Для перекриття автошляхів, розташованих у безпосередній близькості до небезпечної зони, вислати до місця події додаткові наряди поліції.

6. Негайно доповісти начальникові органу поліції або його заступникові, відповідальному від керівництва, черговому по органу поліції вищого рівня.

7. Повідомити черговому прокуратури, черговому територіального органу СБУ, оперативно-чергову службу територіального органу управління ДСНС, черговому військового комісаріату.

8. За розпорядженням керівництва поліції інформувати про подію місцеву державну адміністрацію і, за необхідності, разом із її представниками вживати заходів щодо евакуації людей.

9. Направити до чергової частини поліції вищого рівня детальну інформацію про подію, вжиті заходи та їх результати.

Інформація про вибухонебезпечні предмети детальніше розглянута та розкрита в наступному розділі цього посібника.

У разі отримання інформації про викрадення або захоплення повітряного судна:

1. Уточнити:

- місце стоянки літака, час та обставини скоєння нападу (загроза вибуху, захоплення заручників тощо);

- бортовий номер, тип повітряного судна, його належність (держава реєстрації), експлуатанта повітряного судна, номер рейсу, місцезнаходження та умови польоту (курс, висота);

- склад екіпажу, його озброєння, прізвище командира, кількість пасажирів, обстановку на борту судна, викликану протиправними діями, наявність постраждалих серед пасажирів та екіпажу, їх фізичний та моральний стан, поведінку;

- кількість підозрюваних (їх установчі дані, якщо відомі), їх вимоги, наявність зброї (кількість, марка, номер тощо), чи перебували вони на момент учинення злочину в стані алкогольного, наркотичного, психотропного або токсичного сп'яніння, якщо підозрювані зникли – імовірні шляхи їх відходу;

- якщо напад скоєний у повітрі – де і коли передбачається посадка літака, прийняте командиром рішення;

- установчі дані та місцезнаходження заявника.

2. Зареєструвати повідомлення.

3. У разі зникнення підозрюваних – орієнтувати всі наряди про їх прикмети та про автотранспорт, яким вони користуються, перекрити можливі шляхи відходу злочинців або місця їх можливої появи, організувати переслідування.

4. Доповісти про подію:

- начальникові органу (підрозділу) або його заступникові;

- черговому органу поліції вищого рівня.

5. Повідомити:

- черговому територіального органу СБУ;
- черговому прокуратури.

6. Забезпечити негайний виїзд на місце події слідчо-оперативної групи, очолюваної начальником органу поліції або його заступником, у складі: працівників кримінальної поліції, кінолога зі службово-розшуковим собакою, інших працівників, спорядивши їх засобами індивідуального захисту та оборони.

7. Викликати на місце події карети швидкої медичної допомоги та пожежні автомобілі.

8. Діяти за розпорядженням керівництва.

За відсутності часу на підготовчі дії, з метою попередження терористичного акту, що може привести до людських втрат працівник поліції дотримуючись заходів особистої безпеки, вживає заходів до затримання осіб, які підозрюються у підготовці та скоєнні злочину.

У разі відсутності можливості застосування силового впливу на особу, яка погрожує скоєнням терористичного акту, вживає заходів до встановлення психологічного, словесного контакту з особою, з метою вивчення її подальших намірів та відволікання на деякий час від здійснення терористичного акту («виграє час») до прибуття органів поліції.

Питання для самопідготовки

1. Яка тактика дій працівників Національної поліції України при повідомленні щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень?

2. Яка послідовність питань під час опитування заявника при повідомленні про вбивство?

3. Від чого залежить вибір тактичних дій поліцейського при повідомленні про розбій напад чи грабіж?

4. Які першочергові дії працівників поліції при отриманні інформації про наміри осіб скоїти терористичний акт?

Розділ 16

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

16.1. Поняття «масові заходи» та їх характерні ознаки

Конституція України гарантує реалізацію громадянами права на свободу мирних зібрань.

Відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, закріплене в ст. 39 Конституції України, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України, воно є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу власного світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо.

При здійсненні цих прав і свобод не повинно бути посягань на права та свободи, честь і гідність інших людей. За

Конституцією України (ч. 1 ст. 68) кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України.

Термін «масові заходи» трапляється в більш як двох сотнях нормативно-правових актів, проте, жоден із них не присвячений виключно законодавчій регламентації масових заходів.

Розглянемо насамперед окремі нормативно-правові акти, в яких зазначається про масові заходи.

Так, наприклад, у Законі України «Про об'єднання громадян» у ст. 20 «Права зареєстрованих об'єднань громадян» зазначається, що вони мають право брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо).

У Законі України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», зокрема в ст. 47: *напередодні і в день виборів забороняється проведення масових акцій (зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо)* від імені кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, місцевих організацій партій – суб'єктів виборчого процесу, а також політичних партій, місцеві організації яких є суб'єктами виборчого процесу.

Ст. 53. Забороняється: проводити передвиборну агітацію з порушенням строків, установлених ч. 2 ст. 47 цього Закону, у будь-якій формі (розповсюдження друкованих агітаційних матеріалів, *проведення масових заходів*, використання засобів масової інформації тощо).

Головним нормативно-правовим актом є Конституція, яка в ст. 39 закріплює положення про те, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Конституція встановлює повідомний (реєстраційний) порядок проведення масових заходів.

Окрім того, правове регулювання здійснюється постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, серед яких можна виділити:

– Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. «Положення про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів».

Ще один рівень підзаконних актів, спрямованих на регулювання питань управління силами і засобами органів Національної поліції при ускладненні оперативної обстановки, становлять відомчі нормативні акти. В цій сфері такі акти видаються переважно Міністерством внутрішніх справ України – органом спеціальної компетенції – у формі наказів або інструкцій.

Наказами затверджуються статuti та положення про підвідомчі організації; правила діяльності організацій, підконтрольних даному відомству.

Враховуючи недосконалість сучасного стану правового регулювання порядку організації і проведення мирних заходів, яке має наслідком негативну практику правозастосування, оскільки правові норми не сформульовані з достатньою чіткістю і неоднозначно тлумачаться суб'єктами відповідних правовідносин (зокрема органами місцевого самоврядування), *лише законодавче врегулювання* порядку організації і проведення мирних заходів зможе усунути негативну практику, що виникла.

Термін «масові заходи» в законодавчих та інших нормативних актах України використовується тільки, з огляду на правоохоронну діяльність органів Національної поліції.

Він широко застосовується, й у відомчих нормативних актах, й у службових документах органів Національної поліції. Заразом нині єдиного наукового визначення цього терміна немає.

Звертаючись до законодавства зарубіжних країн, важливо зазначити, що визначення масового заходу міститься в Законі Угорської Республіки «Про забезпечення безпеки масових заходів» від 22 серпня 1997 року.

Так, у ст. 3 Закону зазначається: «масовий захід – це спортивний, театральний або розважальний захід, на якому

можуть бути присутні, – якщо йдеться про стадіон, інший об'єкт, що не є будинком, або територією, на якій є можливість проведення масового заходу, – не менш ніж 1 000 осіб, а якщо йдеться про спортивну залу або інший будинок, що дає можливість проведення масового заходу, – не менш як 300 осіб».

Масовий захід визначається як організована дія (сукупність дій або явищ соціального життя) за участю великих мас людей, яка проводиться в громадському місці у визначеному державою порядку з метою задоволення політичних, духовних, фізичних та інших потреб громадян, які є формою реалізації їх прав і свобод.

Мирне зібрання – це публічний захід, що проводиться в публічному місці мирно, без зброї у формі зборів, мітингу, демонстрації, пікетування, походу або в будь-якому поєднанні цих форм чи в інших не заборонених законом формах для вираження особистої, громадянської або політичної позиції з будь-яких питань. Водночас публічним місцем вважається відкрита для вільного доступу територія, будівля чи споруда або їх частина.

Громадяни України можуть мирно, без зброї збиратися з метою вирішення особистих питань. Не вважаються публічними заходами:

- загальні збори жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

- збори (конференції) жителів, що проводяться відповідно до Закону України «Про органи самоорганізації населення»;

- збори трудових колективів, засідання статутних органів управління юридичних осіб, об'єднань громадян, зустрічі виборців з кандидатами у депутати та обраними депутатами, кандидатами на пост Президента України, збори ініціативних груп з організації референдуму;

- зібрання, що проводяться з метою відпочинку, а також громадських святкових заходів, концертів та інших роз-

важальних заходів, якщо вони не є складовою мирного зібрання;

– весільні процесії, похорони, якщо вони не є складовою мирного зібрання;

– релігійні обряди і церемонії у випадках, передбачених Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Термін «масові заходи» в законодавчих та інших нормативних актах України використовується тільки, з огляду на правоохоронну діяльність органів Національної поліції та інших державних органів. Він широко застосовується й у відомчих нормативних актах, й у службових документах Міністерства внутрішніх справ.

Поняття «масові заходи» виділяє з їх змісту такі характерні ознаки:

а) наявність великої маси людей;

б) організованість дій;

в) наявність цілей або однієї конкретно визначеної мети;

г) наявність публічних місць;

г) регламентація порядку проведення масових заходів.

Наявність великої маси людей характеризується тим, що масові заходи різноманітної спрямованості привертають до себе увагу значної кількості людей, які надалі приєднуються до учасників цих заходів.

Під організованістю дій потрібно розуміти чіткий порядок дій всіх суб'єктів, які беруть участь у підготовці і проведенні заходів, що забезпечує їх безпеку, тобто розробляється програма заходу, визначаються заходи безпеки, а також учасники заходу, їх компетенція, створюються органи координації дій та ін.

Залежно від цілей, масові заходи можуть бути спрямовані на задоволення політичних, культурних, духовних, професійних, спортивних та інших потреб великої кількості людей, які об'єднані загальними інтересами. Характерною особливістю є задоволення деякими групами громадян

різноманітних потреб в одному заході. Одні, наприклад, у сфері виконання службових обов'язків (виступ артистів естради), інші групи задовольняють потреби у сфері вільного часу (публіка на культурних і спортивних заходах).

Наступна характерна риса масових заходів ґрунтується на тому, що будь-які заходи зумовлюються насамперед виявом вольових відносин між людьми. В разі цього зазначені відносини виникають і розвиваються не в кожній сфері їх діяльності, а тільки там, де стикаються інтереси багатьох громадян, тобто в публічних місцях.

Завершальною та доволі важливою ознакою масових заходів є регламентація порядку їх проведення. Значення її спрямовано на посилення охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, а також їх гарантій.

16.2. Основні види масових заходів, щодо яких здійснюється організація охорони публічного порядку та безпеки

16.2.1. Перелік видів масових заходів

За змістом масові заходи поділяються на: суспільно-політичні (збори, мітинги, демонстрації, походи, конференції, зустрічі і проводи урядових делегацій та ін.); загально-політичні (мітинги, походи, демонстрації, збори, конференції та з'їзди політичних партій та ін.)

Демонстрація – це форма організованого відображення масової, колективної та індивідуальної думки з будь-якого питання суспільного або політичного життя.

Розрізняють такі види демонстрацій:

– *мітинг* – організована форма висловлення громадської думки, масової підтримки резолюцій, вимог та інших звернень громадян (проводиться в раніше обумовленому місці);

– *вуличний похід* – форма демонстрації, організована шляхом пересування громадян за попередньо визначеним маршрутом;

– *пікетування* – форма публічного висловлення колективної чи індивідуальної думки громадян або трудових колективів, яке здійснюється шляхом розташування громадян поряд з об'єктом пікетування;

– *маніфестація* – поєднання різних видів публічних заходів:

а) культурно-просвітницькі (молодіжні фестивалі, народні гуляння, національні свята, міжнародні виставки, концерти);

б) спортивні (олімпіади, міжнародні змагання з різних видів спорту та ін.);

в) інші (релігійні).

Ритуальні заходи, наприклад, похорони видатних людей, також похоронні процесії жертв великих виробничих аварій, транспортних катастроф, поховання осіб, факт смерті яких через ті чи інші причини може бути використаний кримінально-злочинними елементами як привід для групових порушень громадського порядку.

Масові заходи також можна класифікувати:

1) *за масштабом*: міжнародні; республіканські; регіональні; локальні або місцеві;

2) *за способом виникнення*: попередньо організовані, спонтанні;

3) *за порядком регулювання*: дозволені для проведення (санкціоновані); не дозволені для проведення (не-санкціоновані);

4) *за регулярністю проведення*:

– постійні (культурно-масові заходи);

– періодично повторювані (демонстрації, спортивні змагання, народні гуляння та ін.);

– разові (відкриття меморіального пам'ятника, меморіального комплексу й ін.);

5) *за суб'єктами організації і проведення*: організовані державними органами; громадськими об'єднаннями, включаючи міжнародні; релігійними організаціями;

6) *за місцем проведення*: в будинках, спорудах; на відкритій місцевості (зокрема на водній акваторії);

7) *за кількістю учасників*: великі; середні; дрібні. Кожному заходу певної групи характерні свої особливості, які вимагають постановки різних завдань і викликають необхідність використання великої кількості організаційно-тактичних засобів охорони громадського порядку.

Так, проведення всіх масових зборів, включаючи збори, конференції, симпозіуми, відрізняє від інших заходів визначений склад їх учасників, спільність завдань, сталі стереотипи поведінки людей в подібних ситуаціях, а також високий рівень організаційної підготовки.

– мирні зібрання поблизу органів державної влади та на об'єктах транспортної інфраструктури, які найчастіше є незапланованими, проходять з метою вираження особистої, громадянської або політичної позиції з будь-яких питань діяльності цього органу чи об'єкта інфраструктури без подання відповідної заяви до вказаного органу. Інформація про проведення такого заходу надходить до підрозділів патрульної поліції від територіальних органів Національної поліції або від громадян – свідків подій. Наряд патрульної поліції може виявити проведення такого заходу самостійно під час патрулювання. Після надходження інформації (самостійного виявлення) щодо проведення такого заходу патрульні мають забезпечити публічну безпеку та правопорядок за алгоритмом організації взаємодії територіальних органів Національної поліції та підрозділів патрульної поліції, який встановлено у відповідному населеному пункті;

– публічні релігійні заходи, зазвичай, є заздалегідь заплановані та пов'язані з певними датами (релігійними святами тощо). За таких умов інформація про проведення такого заходу надходить до патрульної поліції переважно від територіальних органів Національної поліції, а повідомлення про порушення публічного порядку – від громадян свідків подій чи потерпілих. Наряд патрульної поліції може самостійно виявити правопорушення під час супроводження проведення такого заходу;

– публічні загальнодержавні святкові та пам'ятні заходи відбуваються відповідно до планів затверджених (схвале-

них) місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування. За таких умов інформація про проведення такого заходу надходить до патрульної поліції переважно від територіальних органів Національної поліції як частина плану гарантування публічної безпеки та забезпечення публічного порядку під час такого заходу, що розробляється ними. В окремих випадках (наприклад, забезпечення публічної безпеки та публічного порядку біля шкіл під час святкування «Першого дзвоника») органи місцевої влади чи органи місцевого самоврядування можуть безпосередньо звертатися до підрозділів патрульної поліції із відповідною інформацією;

- заходи за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, є переважно плановими. Якщо заплановано участь посадових та інших осіб щодо яких здійснюється державна охорона Управління державної охорони висуває відповідні вимоги до територіальних органів Національної поліції та підрозділів патрульної поліції, які мають бути враховані щодо забезпечення публічної безпеки та забезпечення публічного порядку під час відповідного заходу;

- вибори і референдуми є виключно плановими заходами, що проводяться Центральною виборчою комісією та територіальними й дільничними виборчими комісіями у встановленому законом порядку. На підрозділи патрульної поліції за цих умов переважно покладається забезпечення публічної безпеки та публічного порядку на території відповідного виборчого округу, на територіальні органи Національної поліції – у місці проведення голосування та на маршруті перевезення документів, в яких містяться результати волевиявлення, до місць їх постійного зберігання;

- масові заходи біля місць проведення резонансних судових засідань переважно мають незапланований характер. Інформація щодо проведення таких заходів, зокрема дій «активістів», надходить до підрозділів патрульної поліції від територіальних органів Національної поліції. Наряд патрульної поліції може виявити проведення такого заходу самостійно під час патрулювання. Після надходження інформації

(самостійного виявлення) щодо проведення такого заходу патрульні мають забезпечити публічну безпеку та правопорядок за алгоритмом організації взаємодії територіальних органів Національної поліції та підрозділів патрульної поліції який встановлено у відповідному населеному пункті. У разі ескалації конфлікту, за рішенням суду засідання суду може бути перенесено на інший день;

– футбольні матчі й інші спортивні (видовищні) заходи є категорією масових заходів у межах якої організатори футбольного матчу, власник (орендар) стадіону, футбольний клуб (відповідна спортивна організація) несуть відповідальність за забезпечення публічного порядку на території стадіону, його трибунах, а територіальні органи Національної поліції спільно із підрозділами патрульної поліції – на прилеглий до стадіону території, на шляхах евакуації та в публічних місцях населеного пункту, де проводиться футбольний матч чи інші спортивні (видовищні) заходи.

16.2.2. Вимоги щодо місця, часу та інших умов проведення мирного зібрання

Масові заходи, як соціальні явища, спричиняють особливу обстановку на тій території, де вони проводяться. Цій обстановці властиві свої специфічні ознаки:

– деякою мірою порушується нормальний (звичайний) ритм життя району, міста або країни загалом;

– масові заходи проводяться, зазвичай, на обмеженій території і за участю великої кількості людей;

– можливість швидкоплинної зміни оперативної обстановки;

– у даній обстановці стихійно формуються певні позаколективні угруповання, які здійснюють вплив на стан громадського порядку та громадської безпеки;

– під час проведення масових заходів можуть виникнути групові порушення громадського порядку, масові безпо-

рядки, бійки, пожежі та інші непередбачені обставини, тобто виникає загроза громадському порядку й громадській безпеці, а також здоров'ю та життю громадян;

- не виключена можливість заподіяння збитків підприємствам, установам і організаціям, а також особистим та майновим інтересам громадян;

- утворюються сприятливі умови для активізації злочинних елементів.

Так, обстановку, в якій проводяться масові заходи, можна охарактеризувати як особливу, яка є цілком протилежною звичайній. Тому за цією ознакою масові заходи можна віднести до особливих умов.

Супутньою ознакою і важливою умовою проведення масового заходу, є необхідність застосування спеціальних заходів охорони для забезпечення належного громадського порядку.

Масовий захід може проводитися у будь-якому публічному місці з урахуванням обмежень, встановлених законом. Орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування невідкладно доводять до відома організатора масового заходу інформацію про місця, в яких проведення масових заходів не допускається згідно із законом, якщо такі місця перетинаються з місцем (маршрутом) проведення мирного зібрання, зазначеним у повідомленні про проведення такого заходу.

Не допускається проведення масового заходу:

- на закритих для вільного доступу територіях;
- об'єктів підвищеної небезпеки;
- магістральних трубопроводів та в охоронній зоні об'єктів магістрального трубопровідного транспорту;
- об'єктів природно-заповідного фонду України;
- військових та інших оборонних об'єктів, а також захисних, охоронних та інших зон з особливими умовами користування навколо цих об'єктів;
- на постійних злітно-посадкових майданчиках, вертодромах, злітно-посадкових смугах та руліжних доріжках постійно діючих аеропортів (аеродромів);

- на території режимних та спеціальних зон об'єктів енергетики, територіях ядерних установок чи об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, та в санітарно-захисних зонах;

- в інших місцях, визначених законом.

Під час проведення масового заходу *забороняється* повністю перекривати прохід (проїзд) до закладу, підприємства, установи, організації, державного органу, органу місцевого самоврядування, поблизу яких воно проводиться.

Організатору та учасникам масового заходу *забороняється* мати при собі зброю, пристрої або пристосовані предмети, що можуть бути використані для фізичного ушкодження, а також вибухові, займисті, радіоактивні, отруйні та інші небезпечні речовини, засоби наочної агітації, які принижують честь та гідність інших громадян, приводити, привозити чи приносити з собою тварин, які можуть завдати фізичних ушкоджень учасникам заходів та іншим стороннім особам, крім випадку, коли наявність на заходах домашніх тварин погоджено з організаторами та обумовлено у повідомленні.

Аналіз діяльності органів Національної поліції зі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів дає змогу виділити такі заходи:

- визначаються межі території, на якій буде здійснюватись забезпечення охорони громадського порядку;

- оточується зона проведення масового заходу, із якої випроводжуються особи, котрі не є його учасниками;

- обмежується доступ громадян на територію, що охороняється;

- встановлюється пропускний режим у зону проведення масового заходу;

- встановлюється здебільшого, особливий режим пересування в середині зони, де проводиться масовий захід;

- припиняється повністю або частково рух транспорту та пішоходів або змінюються маршрути їх руху, переносяться зупинки громадського транспорту, вводяться певні обмеження для пересування особистого транспорту, при необ-

хідності відключається контактна мережа міського електро- транспорту, припиняється проведення деяких видів робіт (ремонтно-будівельних, монтажних та ін.).

Загальний алгоритм дій патрулювання при забезпеченні публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів наведений у додатку 7.

Обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань застосовується виключно судом на підставі Конституції України, якщо це є необхідним у демократичному суспільстві, і лише в інтересах національної безпеки та публічного порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Свобода мирних зібрань може бути обмежена з урахуванням принципу пропорційності лише до тієї міри, яка є мінімально необхідною для захисту вказаних інтересів.

Обмеження свободи мирних зібрань можливе лише з таких підстав:

- зібрання має на меті ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом;
- необхідність захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України від незаконних посягань;
- зібрання має на меті пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі;
- запобігання реальній небезпеці застосування з боку організаторів та учасників зібрання фізичної сили, зброї та інших небезпечних засобів для заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну інших осіб;
- установлення на відповідній території тимчасового обмеження щодо проведення мирних зібрань указом Президента України про введення надзвичайного стану або воєнного стану, затвердженим Верховною Радою України відповідно до Конституції України та законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану»;
- установлення рішенням Кабінету Міністрів України на відповідній території карантину відповідно до Закону Украї-

ни «Про захист населення від інфекційних хвороб», якщо таке рішення передбачає можливість обмеження судом свободи мирних зібрань з метою захисту населення від епідемії (спалаху) особливо небезпечної інфекційної хвороби;

– зібрання має на меті перешкоджання реалізації прав та свобод інших осіб.

Свобода мирних зібрань може бути обмежена у спосіб:

– обмеження щодо місця проведення мирного зібрання;

– обмеження щодо часу чи тривалості мирного зібрання;

– обмеження щодо використання звукопідсилювальної апаратури чи інших джерел шуму;

– часткове обмеження щодо місця встановлення тимчасових споруд;

– заборона проведення мирного зібрання.

Обмеження свободи мирних зібрань не має перешкоджати досягненню законної мети мирного зібрання щодо вільного вираження поглядів у межах видимості та чутності адресатів і своєчасного доведення цих поглядів до відома державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суспільства чи інших адресатів.

Не можуть бути підставою для обмеження свободи мирних зібрань:

– кількість учасників мирного зібрання;

– проведення одночасних мирних зібрань, зокрема контрзібрань;

– проведення одночасно з мирним зібранням інших масових чи охоронюваних заходів, зокрема святкувань, концертів, візитів посадових осіб.

Обмеження свободи мирних зібрань застосовується виключно щодо конкретного мирного зібрання.

Не допускається обмеження свободи мирних зібрань чи надання переваг у її здійсненні за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Питання для самопідготовки

1. Що таке «масові заходи»?
2. Які основні характерні ознаки «масових заходів»?
3. Які заходи не є публічними?
4. Які основні види масових заходів щодо яких здійснюється організація охорони публічного порядку та безпеки?
5. Де не дозволено проведення масових заходів?
6. Які є заборони під час проведення масових заходів?
7. Які основні види нарядів патрульної поліції залучаються при охороні публічних безпеки і порядку під час проведення масових заходів?

Розділ 17

ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЗЛОЧИНЦІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Дії працівника поліції до застосування зброї

Поліцейський в екстремальній ситуації, яка призвела або має призвести до нападу правопорушника, має діяти і пам'ятати:

- у разі боротьби з озброєним правопорушником рука працівника поліції, якою він стріляє, повинна бути вільною, а зброя готовою до застосування (запобіжник виключений);

- не допускати розгубленість, не розмахувати рукою зі зброєю, направленою стволом униз;

- зброю тримати двома руками, витягнувши їх вперед у позі прицілювання (приблизно на рівні плечей), в разі цього долонею руки, що стріляє, стискати рукоятку пістолета, а долонею другої руки знизу підтримувати руку, що стріляє, за можливості використовуючи укриття. Пістолет у такій ситуації повинен бути націлений на підозрюваного через проріз прицілу й мушку;

- за наявності у правопорушника в руках зброї не дати можливості йому рухатися. Ні в якому разі не звертатися: «Поліція! Руки вгору!», а подати тільки оклик: «Поліція! Не рухатись!», який чітко пояснює підозрюваному, що від нього вимагається: при будь-якому русі його руки пролунає постріл працівника поліції;

- за відсутності у правопорушника в руках зброї потрібно подати команду «Руки вгору!», внаслідок чого підозрюваний змушений завмерти з піднятими руками. Водночас він не зможе вихопити зброю, що можливо захована у нього між лопатками, на шії й інше, бути готовим до того, що

погроза застосувати поліцейським зброю змусить правопорушника перейти до наступу із застосуванням рук і ніг (тримати безпечну відстань).

Затриманню зі зброєю або безпосередньому застосуванню зброї повинна передувати підготовка до стрільби.

Для швидкісного витягання пістолета з кобури можна вкласти його так, щоб рукоятка виявилася зверху кишені кобури (для закритого типу кобур), закрити та застібнути кобуру. Вказані попередні дії дадуть змогу значно скоротити час при підготовці пістолета до стрільби в разі раптового виникнення підстав до його застосування.

Швидкісна підготовка пістолета до стрільби з такого положення складається з таких дій:

- лівою рукою схопити нижню частину кобури (притримати її);
- великим і вказівним пальцем правої руки схопити застібку кобури і різким рухом вниз відстібнути її;
- при перескеруванні пістолета від кобури до напряду його в ціль великим пальцем вимкнути запобіжник;
- одночасно з підготовкою пістолета до стрільби прийняти одне з положень для стрільби.

За необхідності негайно відкрити вогонь, перший постріл можна здійснити самовзведенням. Приведення пістолета в готовність до негайного застосування полягає в тому, щоб витягнути його з кобури, зняти із запобіжника, дослати патрон у патронник і прийняти позу очікування, з якої швидко можна перейти в положення для стрільби.

Пози очікування можуть бути різні. Вони повинні відповідати двом основним умовам: по-перше, з них повинно швидко прийматися положення для стрільби, по-друге, пістолет повинен знаходитися в положенні, що не дозволяє правопорушнику (злочинцю) при раптовому нападі схопити і відібрати його.

Поза А. Стоячи у фронтальній або бічній лівобічній (у кроці лівої), правосторонній (у кроці правої) стійці у напрямі вірогідної появи цілі, при хваті пістолета двома руками, утри-

мувати його в зігнутих руках перед грудьми. З цієї пози може швидко прийматися підготовка до стрільби з будь-якого положення і здійснюватися пересування в різних напрямках.

Поза Б. Стоячи в лівобічній стійці, утримувати пістолет у зігнутих руках біля правого плеча. Ця поза може бути використана при пересуванні лівим боком вперед приставним або напівсхрестним кроком, наприклад, при вході в приміщення через двері. У цій позі пістолет краще захищений від раптового захоплення. Недоліком є те, що подовжується рух рук при прийнятті положення для стрільби, створюються сприятливі умови для захоплення (вибивання) пістолета при підході ззаду.

Поза В. Стоячи у фронтальній або лівобічній стійці, руки зігнуті в ліктях, ліва рука на рівні плеча, права рука, що утримує пістолет, – перед грудьми або біля поясу. Ця поза доцільна, наприклад, у разі огляду тісного приміщення, в якому можливий раптовий напад і застосування пістолета при стрільбі впритул.

Основною умовою дотримання заходів безпеки в будь-яких діях з оголеною зброєю є виведення вказівного пальця за межі спускової скоби (не тримати палець на спусковому гачку). Крім того, якщо співробітник вважає, що в ситуації, що виникла, немає реальної загрози його життю і здоров'ю або життю і здоров'ю третіх осіб від застосування будь-яких насильницьких заходів, особливо пов'язаної із застосуванням вогнепальної зброї, то пістолет доцільно поставити на запобіжник.

У разі переслідування правопорушника бігом з оголеним пістолетом співробітник може утримувати його в одній руці біля поясу, водночас запобіжник повинен бути включений. Таке положення найбільш зручне для бігу.

При швидкісній підготовці до стрільби може бути використаний швидкісний варіант досилання патрона в патронник. Полягає він в такому:

– у момент витягання пістолета з кобури великим пальцем правої руки вимкнути запобіжник, а лівою – захопити затвор зверху;

– прийняти одне з положень для стрільби, провести затримання або відкрити вогонь. За ситуації, коли правопорушник захопив ліву руку (або ранив) і патрон не в патроннику, можна його дослати: знявши пістолет із запобіжника, затвор щільно притиснути до ремня, стегна (сідниці), каблука взуття, краю стола та інше і рухом руки вниз відвести його в крайнє заднє положення.

Дії поліцейського під час застосування зброї:

– вибірково підходити до вибору моменту і місця застосування зброї, лінія вогню повинна унеможливити ураження сторонніх громадян або інших співробітників поліції;

– виявляти обачливість на території розміщення паливно-мастильних, вибухонебезпечних та інших подібних матеріалів, влучання в які може викликати вибух, пожежу;

– привести зброю у бойову готовність (особливо в нічний час):

– під час огляду співробітником підвалів, горищ, нежилых будівель, будівництв, неосвітлених гаражних кооперативів та інших місць можливого знаходження осіб, причетних до скоєння злочинів, об'єктів (магазини, квартири й інше), де спрацювала охоронна сигналізація;

– у разі прибуття до місця тільки що скоєного або скоюваного насильницького злочину, місця укриття особи, яка розшукується, з огляду на скоєння тяжкого злочину;

– у разі знаходження співробітників у засідці;

– у разі доставляння або конвоювання затриманих за відсутності кайданок;

– при доставлянні в підрозділ поліції затриманої на місці скоєння злочину особи, яка фізично явно переважає співробітника поліції, або групи з одним співробітником поліції;

– у разі перевірки в нічний час документів у водія, який підозрюється в угоні, крадіжці автотранспорту або не зупинився на вимогу працівника поліції;

– пам'ятати, що при стрільбі в приміщенні кулі можуть зрикошетити, завдавши поранення співробітнику поліції або іншій особі.

Враховуючи, що із погрозою пістолетом здійснюється затримання осіб, що становлять підвищену небезпеку, необхідно, щоб усі дії при затриманні забезпечували особисту безпеку співробітника поліції та оточуючих.

Насамперед відстань до супротивника повинна забезпечувати особисту безпеку співробітника поліції, але не менше 3–4 м. Відстань, менша за вказану, за певних умов створює можливість відходу супротивника з лінії вогню, нападу на співробітника і його обеззброєння. Крім того, у випадках, коли супротивник може відкрити зустрічний вогонь, затримання доцільно проводити через укриття або розташуватися так, щоб за необхідності можна було негайно піти в укриття.

Перед затриманням із погрозою пістолетом, якщо пістолет у кобурі, необхідно витягнути його і привести в готовність.

Якщо співробітник одягнутий у цивільний одяг або затримання проводиться в умовах обмеженої видимості, необхідно окриком повідомити:

«Поліція!» Після цього або відразу, якщо працівник поліції у форменому одязі, подати команду: «Стій! Стріляти буду!». Якщо правопорушник не виконує вимоги і ситуація дозволяє, необхідно зробити попереджувальний постріл.

Він, переважно, виконується вгору, у найбезпечнішому напрямі на відкритій місцевості. Проте в разі затримання в приміщенні необхідно враховувати можливості рикошету. Таким, що найбільш лякає, є попереджувальний постріл униз перед ногами правопорушника. Повторний постріл вниз перед ногами, якщо дозволяють умови (відсутня можливість рикошету), може бути виконаний, наприклад, коли після подачі команди і попереджувального пострілу вгору правопорушник продовжує рух у бік працівника поліції. Кількість попереджувальних пострілів не регламентується. Якщо ситуація дозволяє, необхідно під дією попереджувальних пострілів намагатися затримати правопорушника і лише як крайній захід, застосувати зброю на поразку.

Якщо супротивник розташовується боком до співробітника, і співробітнику не видно, в якому положенні рука і що в ній, то може бути подана команда: «Стій! Не рухатися! Стріляти буду!» Потім, пересуваючись за спину супротивника, вимагати: «Розтискай кулаки долонями вниз!» Якщо очевидно, що супротивник озброєний холодною або вогнепальною зброєю, то можуть бути дані такі команди: «Стій! Не рухатися!».

Усі дії працівника поліції від оголення пістолета до подачі команди «Руки вгору!» повинні виконуватися швидко і чітко, що досягається спеціальним тренуванням. Після виконання команди «Руки вгору!» може бути зроблене додаткове попередження: «При спробі наблизитися або втечі стрілятиму!». Одночасно працівник поліції може переміститися, зайнявши безпечніше положення щодо правопорушника і з метою здійснення стрільби в безпечному напрямі. Потім вимагати: «Обернися спиною до мене!». Переконавшись, під час огляду, що затриманий не ховає позаду небезпечні предмети (наприклад, ножа за коміром), працівник поліції подає команду: «Руки за голову! Пальці переплести!».

Положення рук за головою з переплеченими пальцями є кінцевим положенням затримання із погрозою зброєю, і з нього виконуються всі подальші дії. Якщо здійснюється затримання двох розташованих на великій відстані одна від одної осіб, необхідно після команди «Руки вгору!» вимагати, щоб одна з них підійшла на відстань, що дає змогу контролювати дії обох. Відстань до правопорушників, яка забезпечує особисту безпеку, повинна бути не менше 5–7 м.

Після затримання із погрозою застосувати зброю, залежно від завдання і необхідності, в конкретній ситуації можуть бути проведені такі дії:

- супровід, конвоювання до спеціального автотранспорту або до місця, зручного для проведення зовнішнього огляду або надягання кайданків;
- надягання кайданків;
- зовнішній огляд.

Ці дії можуть проводитися в різних комбінаціях між собою. Якщо супротивник викинув зброю або який-небудь предмет, то під час супроводу необхідно підняти його без відведення зброї від правопорушника і відвернення від нього уваги. І в разі затримання, і виконання подальших дій команди працівника поліції повинні бути зрозумілі затриманому. Не обов'язково подавати стандартні команди «Кругом! Кроком руш!» й ін. Можна сказати: «Обернися лицем до стіни! (машини, паркану й ін.). Підійди до задніх дверей машини!» й ін. У разі спроби нападу на співробітника під час виконання ним будь-яких дій після затримання закон надає право застосовувати зброю на поразку без попередження з нанесенням мінімальної шкоди. Заходи безпеки щодо супротивника після затримання полягають у тому, щоб не тримати палець на спусковому гачку, а виводити його за межі спускової скоби, не упирати ствол у затриманого і підштовхувати ним, а також, переважно, направляти ствол у безпечному напрямку.

Дії працівника поліції після застосування зброї і поранення правопорушника

Працівник поліції після застосування зброї і поранення правопорушника, якщо виникла в цьому необхідність, повинен:

- наблизитися до пораненого правопорушника з боку голови, тримаючи табельну зброю в бойовій готовності, уважно стежачи за його діями;

- у разі знаходження біля пораненого правопорушника вогнепальної, холодної зброї або предмета, який можна використати для нанесення удару, обов'язково відкинути їх у бік;

- надягнути кайданки;

- надати долікарську допомогу;

- провести поверхневу перевірку;

- заспокоїтися (зробити три-чотири глибоких вдихи), позбавитися тунельного бачення (оцінити ситуацію навколо себе), перевірити наявність зброї і спеціальних засобів;

- повідомити чергового по підрозділу НП;

- дочекатися приїзду слідчо-оперативної групи та швидкої медичної допомоги;
- за можливості взяти дані очевидців події;
- забезпечити охорону місця події;
- після приїзду СОГ доповісти старшому і виконувати його вказівки;
- записати дані бригади швидкої медичної допомоги;
- надалі скласти письмовий рапорт з детальним описом події, вказати кількість використаних набоїв й ін.

Особливості дій працівника поліції під час затримання злочинця в закритому (обмеженому) просторі

Працівники поліції, прибувши на місце ймовірного перебування злочинця, де необхідно діяти в закритому просторі, залежно від обставин, які виникли, мають зорієнтуватися на місцевості, розбити її на сектори огляду та обстрілу, визначити найбільш вразливі місця і напрямки з погляду можливого прориву через них злочинців і застосувати такі тактичні дії:

- пересуваючись у парі – «захист спини», робити кроки м'яко з п'ятки на носок, руки зі зброєю перед очима;
- переміщаючись уздовж стіни спиною до стіни – ноги переміщати схрещеним кроком, з носка на п'ятку на напівзігнутих ногах, перетинати відкриті ділянки від укриття до укриття з можливим страхуванням, перекочуватися зі спини на живіт, у разі цього зброя повинна направлятися в бік можливої небезпеки;
- переміщення має бути ривкоподібним з різними паузами між рухом;
- під час руху сходами візуально контролювати весь простір сходової клітки;
- прислухатися до звуків, самому дотримуватися тиші;
- розвороти робити так, щоб постійно знаходитися лицем до середини під'їзду, вхідних дверей, вікон й ін.;
- заздалегідь візуально перевіряти закутки (ніші) за сміттєпроводами, різні комірки, щільність зачинених у них дверей;

- спостереження вести з-за рогу стіни (дверей) з різних висот;

- зброю утримувати двома руками – руки зі зброєю перед очима або, залежно від ситуації, перед грудьми, (руки розслаблені в плечових та ліктьових суглобах). Патрон у патроннику, курок знятий з бойового взводу, запобіжник вимкнутий;

- у разі виявлення злочинця зайняти вигідну вогневу позицію, голосом примусити його вийти на видиму місцевість та лягти на підлогу. Вияснити, чи немає ще злочинців;

- не виходячи з укриття, викликати допомогу по радіостанції;

- зброю тримати направленою на злочинця;

- при озброєному опорі заблокувати злочинця, не дати йому можливості вийти з поля зору або вести прицільний вогонь, чекати допомоги;

- у разі застосування зброї вогонь вести, вигідно змінюючи вогневі позиції чи положення;

- вогонь вести з постійним контролем витрат боєкомплекту, не залишати пістолет без патронів, своєчасно перезаряджати магазин;

- кожен працівник поліції повинен вести вогонь по видимих цілях, які знаходяться на близькій відстані, в разі цього на лінії вогню не повинні перебувати інші працівники поліції. Найзручніше обстрілювати ціль справа наліво, це пояснюється тим, що при віддачі зброя відхиляється вліво і вгору, тим самим є можливість швидше прицілитися в наступну ціль, розташовану ліворуч від попередньої. Крім того, таке спрямування і перенесення вогню дає змогу швидше простежити свої дії далі. При перенесенні вогню в глибину спочатку уражається ближча ціль, а потім усі інші;

- у разі затримання злочинця, який використовує мисливську зброю, варто врахувати її тактико-технічні характеристики. Час на перезарядку простих мисливських рушниць становить 10–20 с, а перезарядка дробових автоматів і напівавтоматів до – 1 хв. Під час стрільби шротом найбільш

ходових номерів граничною дією рушничного вогню є дальність 35–40 м. Кучність шроту за межами 40 м не забезпечує ураження цілі. Оптимальна дальність прицільної стрільби по великих цілях для мисливської нарізної зброї «Парадокс» – до 100 м, а карабінів («Барс», «Лось», «Ведмідь») – до 500–600 м.

Дії наряду оперативної групи (групи затримання) залежать від місцезнаходження злочинців.

Роз'яснення основних прав особи, яку затримали за підозрою у вчиненні злочину

При затриманні осіб, підозрюваних у скоєнні злочину:

а) пам'ятати, що працівник поліції має право затримувати таких осіб за наявності однієї з таких підстав:

– коли цю особу застали під час скоєння злочину або безпосередньо після його скоєння;

– коли очевидці, разом потерпілі, безпосередньо вкажуть на дану особу, яка скоїла злочин;

– коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому чи в його помешканні виявлено явні сліди злочину.

За наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу в скоєнні злочину, вона може бути затриманою лише у тому разі, коли ця особа намагалася втекти чи не має постійного місця проживання, або не встановлено особистість підозрюваного. Враховуючи це, перед прийняттям рішення про переслідування та затримання осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, необхідно:

б) чітко усвідомити, чи будуть правомірними дії поліцейського;

в) переслідування «по гарячих слідах» осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, вести з повним напруженням сил, наполегливо, рішуче і самовіддано, не забуваючи в разі цього про заходи особистої безпеки на випадок можливого збройного або іншого фізичного опору з боку переслідуваного чи його співників, які можуть перебувати неподалік. Привести у бойову готовність зброю. При переслідуванні необхідно бути максимально уважним та мати на увазі, що

злочинець може викинути знаряддя злочину, речі, що належать потерпілому чи самому злочинцю, цінності та предмети, які стосуються злочину. Під час переслідування та розшуку злочинця допускається орієнтування щодо нього інших працівників поліції, муніципальної дружини, обслуговуючого персоналу вокзалів, автостанцій, метрополітену, закладів торгівлі та громадського харчування та ін. У разі розшуку і переслідування осіб, які скоїли, наприклад, крадіжку речей у пасажирів, шахрайство, ввічливо попросити потерпілих надати допомогу розшуку;

г) затримання проводити за можливості на малолюдних місцях, віддалених від прохідних дворів, зупинок міського транспорту та інших місць, де затримання ускладнюється присутністю великої кількості людей;

г) особливу обачність, кмітливість та сміливість необхідно виявляти під час затримання групи осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів. Вирішивши затримати їх, необхідно, не припиняючи спостереження за учасниками групи, по радіо, телефону чи іншим способом запитати про допомогу в чергового по підрозділу Національної поліції та найближчих нарядів поліції або попросити доглядачів будинків, сторожів, громадян про сприяння з їх боку в затриманні злочинців. Якщо допомога все-таки вчасно не встигає, а зволікати із затриманням не можна, провести затримання самостійно. Вирішальну роль у разі цього відіграють несподіваність, раптовість і рішучість дій поліцейських. Наприклад, доцільно непомітно наблизитися до переслідуваних, перекрити їм найбільш вірогідні шляхи відходу і гучно подати команду: «Поліція! Руки вгору! Усім залишатися на місцях!». Запропонувати затриманим слідувати у вказаному напрямку і порядку, не втрачаючи їх ні на мить з поля зору;

д) якщо під час затримання використовується службовий собака, то перш ніж застосувати його, необхідно окликнути: «Стій! Пускаю собаку!». Перед пуском собаки переконатися, що він прагне затримати саме підозрюваного, а не інших осіб. У разі нанесення собакою укусів затриманому,

надати йому першу долікарську допомогу, дотримуючись водночас заходів особистої безпеки. Собака в цей час повинен знаходитися на відстані 2–3 м від затриманого за командою «Охороняй!»;

е) провести зовнішній огляд верхнього одягу, речей затриманого з метою вилучення зброї та інших предметів, які він може використати для нападу на правоохоронця;

є) в окремих випадках під час затримання, з метою уникнення опору з боку особи, підозрюваної в скоєнні злочину, доцільно використовувати мотиви, маскуючи справжні причини затримання, такі, як порушення цією особою публічної безпеки і порядку, паспортного режиму й ін. У разі цього затримання не обов'язково розпочинати з перевірки документів, як це буває при затриманні громадян за адміністративне правопорушення: підозрюваний замість документів може дістати зброю і застосувати її;

ж) передати затриманого черговому по підрозділу Національної поліції, написати рапорт про затримання на ім'я начальника підрозділу Національної поліції.

Питання для самопідготовки

1. З яких дій складається швидкісна підготовка пістолета до стрільби?

2. Які Ви знаєте пози очікування, з яких можна швидко перейти в положення для стрільби?

3. Якими мають бути дії поліцейського під час застосування зброї?

4. Під час застосування зброї, що має пам'ятати поліцейський?

5. Як співробітник повинен вести вогонь при затриманні озброєного злочинця?

6. З якого боку має підходити до пораненого працівник поліції після застосування табельної зброї і поранення правопорушника?

7. У разі дій щодо затримання злочинців у закритому (обмеженому) просторі, як пересуваються в парі працівники поліції?

8. Під час руху сходами як пересуваються працівники поліції в разі затримання правопорушника в обмеженому просторі?

Розділ 18

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

18.1. Поняття екстремальної ситуації та її види

Діяльність підрозділів Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки і порядку має різнобічний, багатогранний характер, вона часто непрогнозована і непередбачена в своєму розвитку. Підрозділи Національної поліції повинні кваліфіковано діяти, і в повсякденних, і нестандартних, зокрема надзвичайних (екстремальних) обставинах, які можуть виникнути і на окремих об'єктах, у населених пунктах, і в районах, областях. Підрозділи Національної поліції повинні бути готовими до виконання спеціальних завдань, які виникають раптово, до роботи з великими навантаженнями за складних обставин.

Іноді з людиною відбуваються несприятливі випадки, що впливають на психіку. Часто це називається екстремальними ситуаціями. Тобто це зміна звичних життєвих умов. Коли виникає критична ситуація, у людини з'являється страх, з яким необхідно боротися. Адже поки він присутній, люди не підвладні самі собі. Найчастіше сильний страх охоплює тоді, коли людина розуміє, що певна ситуація загрожуватиме життю. Тому після пережитого людина не в змозі впоратися з собою, зі своєю психікою. Таким людям необхідна допомога фахівця. Після страшного епізоду емоції хвилювання переповнюють. Є думка, що викид адреналіну з організму – це

добре. Однак психологи дотримуються іншого погляду. Адже якщо трапляється щось непередбачуване, наприклад, пожежа, у людини з'являється шок.

За надзвичайних обставин порушується звичайний ритм життя населення окремих районів і міст, виникає загроза для здоров'я і життя людей, наносяться великі матеріальні збитки, дезорганізується робота державних установ, транспорту, зв'язку, загострюється соціальне напруження в містах і населених пунктах, збільшується злочинність, виникають масові порушення публічної безпеки і порядку.

Екстремальні ситуації можуть бути несподіваними і прогнозованими. Наприклад, неможливо очікувати стихійні лиха. Ці ситуації виникають раптово. Тому від несподіванки людина може розгубитися і не встигнути вжити необхідні заходи. Екстремальні ситуації поділяються на такі види:

1. *За масштабом поширення.* Маються на увазі розміри території і наслідків.

Локальні ситуації виникають тільки на робочому місці і не виходять за його межі. Постраждалих людей може бути максимум 10–11 не більше.

Об'єктні ситуації. Це небезпека на території, однак її можна ліквідувати своїми силами.

Місцеві ситуації. Страждає тільки певне місто (передмістя або село). Екстремальна ситуація не виходить за межі місцевості та ліквідується своїми засобами, ресурсами і силами.

Регіональні. Небезпечна ситуація поширюється на кілька наближених районів. Під час ліквідації беруть участь федеральні служби. У разі регіональної екстремальної ситуації постраждалих повинно бути не більше 500 осіб.

2. *За темпом розвитку.*

Несподівані та раптові (аварії, повені, землетруси й ін.).

Стрімкі. Це дуже швидке поширення. До них відносяться пожежі, викиди газоподібних отруйних речовин й ін.

Середні. Викидаються радіоактивні речовини або відбувається виверження вулкану.

Повільні. Це можуть бути посухи, епідемії та ін. Будь-яка екстремальна ситуація становить загрозу для життя людини.

18.2. Поняття надзвичайного стану

Під *надзвичайними обставинами* потрібно розуміти підвищену небезпеку для життя людей, збереження матеріальних та культурних цінностей, публічної безпеки і порядку, які викликані умовами соціально-психологічного, техногенного, природного, екологічного та воєнного характеру, на які органи внутрішніх справ повинні реагувати спеціальними заходами для забезпечення правопорядку.

За цих обставин суттєво ускладнюється оперативна ситуація, яка потребує від працівників поліції інших прийомів та методів вирішення службових завдань, підвищення якості праці, посилення матеріально-технічного забезпечення. Особливого значення набувають стан дисципліни, організованості, зв'язку, обміну інформацією, взаємодії з органами влади, іншими правоохоронними структурами.

Професіоналізм, організованість, рішучі дії, дотримання законності, вміння діяти за складних, надзвичайних обставин забезпечують ефективність зусиль підрозділів Національної поліції щодо охорони публічної безпеки і порядку.

Надзвичайні обставини створюють умови для діяльності підрозділів Національної поліції, під час яких значною мірою змінюється зміст їхньої роботи, виникає необхідність використання спеціальних організаційних форм, нових тактичних прийомів і методів управління.

За окремих обставин надзвичайного характеру (стихійне лихо, епідемія, масштабна аварія, катастрофа, масові заворушення, які викликають загрозу життю та здоров'ю громадян, спроби захвату державної влади або заміни конституційного устрою України) може впроваджуватись спеціальний правовий режим – надзвичайний стан.

Надзвичайний стан – це передбачений Конституцією України особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, який тимчасово допускає встановлення цим Законом обмеження в здійсненні конституційних прав та свобод громадян, а також прав юридичних осіб, покладає на них додаткові обов'язки.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» надзвичайний стан може бути введено за умов:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Підрозділи Національної поліції за умов надзвичайного стану, як складова частина державного управління, наділяються додатковими повноваженнями для проведення заходів, необхідних для найшвидшої нормалізації обстановки,

відновлення конституційного правопорядку та законності, а також ліквідації загрози безпеки громадян.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів із моменту звернення Президента України.

До введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими п.п. 2–7 ч. 2 ст. 4 вказаного Закону, Президент України звертається через засоби масової інформації або в інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, що можуть бути приводом для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження.

Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентів України подає Рада національної безпеки і оборони України. В разі необхідності введення надзвичайного стану з підстав, передбачених п. 1 ч. 2 ст. 4 цього Закону, пропозиції щодо його введення подає Кабінет Міністрів України.

Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Наказом Міністра внутрішніх справ або керівника ГУНП області в таких випадках оголошується порядок дій підрозділів НП при надзвичайному стані, розробляються функціональні обов'язки, встановлюється режим зон, в яких вводяться особливі умови і правила комендантського часу, що узгоджується з місцевими органами влади та іншими правоохоронними структурами. Утворюються нові організаційні структури, стягуються додаткові сили, організується нова система управління та зв'язку, проводяться спеціальні операції.

У разі різкого погіршення оперативної обстановки або за надзвичайних обставин у місті або районі може проводитися спеціальна операція, яка є комплексом оперативних, розшукових та інших заходів, що проводять підрозділи Національної поліції разом із взаємодіючими силами під єдиним керівництвом. Керівництво спеціальної операції призначає старшого оперативного керівника. Таким керівником може бути керівник управління Національної поліції України в області, керівник районного відділу, міського управління Національної поліції. Операція щодо ліквідації групових порушень публічного порядку (ГППП) та масових заворушень у населених пунктах називається спеціальною операцією, так, як у разі її проведення здійснюється весь комплекс заходів та силових дій, характерних для спеціальних операцій.

18.3. Дії працівників підрозділів Національної поліції в умовах запровадження правового режиму надзвичайного стану

У разі введення надзвичайного стану працівники Національної поліції спільно з підрозділами Служби безпеки України та органами, що здійснюють управління на відповідній території, вживають заходів для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного порядку і законності, а також ліквідації загрози безпеці громадян.

Працівники Національної поліції, які залучаються до виконання завдань із забезпечення охорони публічної безпеки і порядку на території, де введено надзвичайний стан, діє відповідно до розроблених спеціальних планів дій особового складу підрозділів Національної поліції залежно від умов введення особливого правового режиму.

У разі отримання повідомлення про введення надзвичайного стану всі працівники Національної поліції повинні терміново зв'язатися по радіозв'язку або телефону з оперативним черговим по органу (підрозділу) поліції і діяти за його вказівкою. В разі неможливості зв'язатися з оператив-

ним черговим або керівництвом цього підрозділу Національної поліції вони повинні оцінити ситуацію, що виникла, її наслідки та вжити заходів до нормалізації обстановки – припиненню протиправних дій, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, рятуванню майна. Дії підрозділів Національної поліції в умовах надзвичайного стану, Органи внутрішніх справ в умовах надзвичайного стану можуть наділятися додатковими повноваженнями з метою проведення заходів, необхідних для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного правопорядку і законності, а також ліквідації загрози безпеці громадян.

Міністр або начальник Головного управління Національної поліції в області у таких випадках видає наказ про порядок дій підрозділів Національної поліції у разі надзвичайного стану. Одночасно розробляються функціональні обов'язки, встановлюється режим зони, на якій вводяться особливі умови, що погоджуються з місцевою владою та з іншими правоохоронними структурами. Створюються нові організаційні структури, залучаються додаткові сили, організовується нова система управління і зв'язку, проводяться спеціальні операції. На підрозділи Національної поліції за надзвичайних умов покладається:

- організація здійснення заходів щодо врятування людей, охорони їх безпеки, забезпечення публічної безпеки і порядку, збереження майна у разі стихійного лиха, аварії, пожеж, катастроф і щодо ліквідації їх наслідків;
- забезпечення високої бойової і мобілізаційної готовності підрозділів Національної поліції;
- участь у забезпеченні режиму надзвичайного стану.

Відповідно до п.п. 23, 24 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуа-

ції у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

Працівники Національної поліції, залучені до підтримання режиму надзвичайного стану, можуть бути задіяні до:

- забезпечення особливого режиму в'їзду та виїзду й обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан, а також обмеження руху транспортних засобів і їх огляду;

- охорони об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства; виконання заборони на проведення мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також інших масових заходів;

- запровадження комендантської години; обмеження окремих видів торгівлі (зброєю, спиртними напоями, отруйними, сильнодіючими хімічними речовинами);

- тимчасового вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій – навчальної військової техніки, вибухових та інших небезпечних речовин;

- вислання окремих порушників публічної безпеки і порядку до місця їх проживання або за межі місцевості, де введено надзвичайний стан;

- проведення карантинних та інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів;

- підтримання порядку при розподілі продуктів харчування і предметів першої необхідності;

- участі в проведенні невідкладних аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт тощо.

Порушення режиму надзвичайного стану тягне відповідальність, передбачену зазначеним Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» та іншим чинним законодавством. У разі порушення правил комендантської години застосовується затримання особи до її закінчення. Затримані підлягають особистому огляду, оглядаються їх речі, перевіряються документи. Про затримання складається відповідний протокол.

Згідно з зазначеним Законом за порушення особою вимог режиму надзвичайного стану передбачено накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу або адміністративного арешту на строк до 15 діб, якщо ці порушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності (ст. 30). Ті самі порушення, але вчинені посадовою особою, а також злісне або неодноразове порушення режиму надзвичайного стану, вчинення дій, що провокують порушення правопорядку або розпалюють національну ворожнечу, активне перешкоджання здійсненню громадянами і посадовими особами їх законних прав та обов'язків, непокора законному розпорядженню або вимозі працівника Національної поліції, Служби безпеки України чи інших осіб, які виконують обов'язки щодо охорони публічної безпеки і порядку, а також порушення правил адміністративного нагляду, вчинене у місцевості, де введено надзвичайний стан, тягнуть за собою накладення штрафу або адміністративний арешт на строк до 30 діб, якщо за ці порушення не передбачено кримінальну відповідальність (ст. 31).

18.4. Дії працівників Національної поліції у ситуаціях техногенного та природного характеру

При пожежі (загорянні).

Виявивши пожежу (загоряння), необхідно:

- а) викликати пожежну команду і доповісти оперативному черговому Національної поліції;
- б) за наявності потерпілих вжити заходів щодо надання їм невідкладної медичної допомоги;
- в) залучити громадян до гасіння пожежі наявними засобами, особисто брати участь у гасінні пожежі;
- г) організувати охорону майна, яке виноситься із об'єкта, який зайнявся, а також із об'єктів, які знаходяться під загрозою пожежі;
- г) з прибуттям пожежної команди безпосередньо сприяти їй у ліквідації пожежі, евакуації потерпілих і майна,

забезпеченні збереження пожежних рукавів для подання води, у припиненні намагань проникнути в приміщення, яке зайнялося, сторонніх осіб, які не залучені до гасіння пожежі, з'ясуванні причин і виявленні винних у виникненні пожежі;

д) припиняти паніку і порушення публічної безпеки і порядку на місці пожежі;

е) якщо є підстави підозрювати, що мало місце підпалювання, організувати охорону слідів злочину та інших речових доказів, вжити заходів до розшуку і затримання злочинця. Одержані дані доповісти начальнику пожежної команди і черговому Національної поліції;

є) про подію і вжиті заходи доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника Національної поліції.

При дорожньо-транспортній пригоді.

У разі виявлення дорожньо-транспортної пригоди або отримавши повідомлення про неї, працівники Національної поліції мають особисто перевірити достовірність такої інформації. Після цього вони повинні:

а) доповісти про подію оперативному черговому;

б) якщо є потерпілі, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя або здоров'я стані, подати їм у межах наявних можливостей невідкладну, зокрема медичну допомогу;

в) затримати водіїв, транспорт, які брали участь у пригоді, вилучити посвідчення на право керування транспортом і ключі від замка запалення, вжити заходів для доставлення у встановленому порядку транспортних засобів для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках;

г) встановити і стисло опитати учасників і очевидців пригоди, уточнити обставини, за яких вона була вчинена;

г) організувати охорону місця події;

д) якщо в результаті пригоди виникли затримки та інші утруднення у русі транспорту і пішоходів, встановити нове направлення руху (об'їзд), а якщо останнє здійснити неможливо, за допомогою водіїв інших транспортних за-

собів вивільнити проїжджу частину від пошкодженого транспорту, але перед цим зробити відмітки на місцевості про розміщення пошкодженого транспорту, потерпілих і сліди гальмування транспортних засобів, які брали участь у пригоді;

е) у разі, якщо особа, винна у скоєнні дорожньо-транспортної пригоди, зникла з місця її вчинення, але одержані дані підтверджують про те, що її можливо затримати «по гарячих слідах», негайно організувати переслідування і розшук цієї особи;

є) з прибуттям патрульної поліції або слідчо-оперативної групи на місце пригоди доповісти про її обставини, передати документи, вилучені у водіїв, після чого діяти за вказівкою старшого слідчо-оперативної групи і оперативного чергового.

При обірванні повітряних проводів високої напруги.

У разі виявлення обриву повітряних проводів високої напруги:

а) якщо обірваний провід під напругою знаходиться на землі, у місцях руху транспорту і пішоходів, встановити шляхи його об'їзду й обходу;

б) за наявності осіб, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, організувати надання їм невідкладної медичної допомоги. В разі цього треба пам'ятати, що доторкатися до обірваного проводу можливо тільки за наявності на руках і ногах ізоляційного одягу (гумових рукавичок і чобіт), або з допомогою предметів, які мають електроізоляційні властивості (дошки, дерев'яні палки й ін.);

в) доповісти оперативному черговому Національної поліції і викликати на місце аварійну бригаду підприємства з ремонту зовнішніх електромереж;

г) з прибуттям на місце аварійної бригади забезпечувати охорону місця обриву. Про усунення пошкодження та інші вжиті заходи доповісти оперативному черговому, а потім письмовим рапортом на ім'я начальника.

При повені (зсувів ґрунту).

У разі повеней (зсувів ґрунту) необхідно:

а) доповісти про це оперативному черговому для оповіщення посадових осіб відповідних державних органів і населення про загрозу затоплення, руйнування будівель, споруд;

б) сприяти евакуації із зони затоплення населення (насамперед дітей, жінок, осіб похилого віку і хворих) та майна;

в) забезпечити порядок на переправі населення із потерпілих районів;

г) організувати охорону майна, залишеного без нагляду;

ґ) з метою припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення виносити на місці усне попередження особам, які їх поширюють.

При землетрусі.

У разі землетрусу необхідно:

а) з'ясувати обстановку, встановити зв'язок з оперативним черговим, дільничним інспектором поліції і доповісти їм обстановку;

б) позначити місця, небезпечні для руху транспорту та пішоходів, і забезпечити безпеку їх прямування;

в) вжити заходів для рятування людей і майна, виводу потерпілих і направлення їх до пунктів медичної допомоги, а також до локалізації пожеж;

г) вжити заходів для припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення.

Під час урагану і хуртовини необхідно:

а) посилити нагляд за рухом транспорту і пішоходів, попередити водіїв та громадян про можливі наслідки урагану або хуртовини;

б) надавати допомогу потерпілим і громадянам, які перебувають у безпорадному стані на вулицях та в інших громадських місцях;

в) сприяти мобілізації працездатного населення і транспортних засобів для розчищення проїжджої частини магістралей, вулиць, доріг і занесених будинків.

Працівники Національної поліції надають необхідну допомогу щодо організації охорони публічного порядку та безпеки під час охоронно-карантинних заходів.

Охорона публічного порядку в разі забезпечення режимних заходів на території, оголошеної у карантині, здійснюється, зазвичай, тими силами і засобами поліції, які несли службу або знаходилися з інших причин на цій території до моменту оголошення карантину. У разі отримання інформації про виникнення небезпечних інфекційних захворювань людей або тварин необхідно доповісти про це оперативному черговому, забезпечити охорону публічного порядку в місцях перебування громадян, які прибули із небезпечних зон, і діяти за вказівкою керівництва Національної поліції. Кожному працівнику Національної поліції робляться екстрені щеплення, видаються необхідні засоби захисту і дезінфекції медичними працівниками лікувально-профілактичних та санітарно-протиепідемічних установ, роз'яснюються правила користування ними.

Порядок і тривалість несення служби в зоні зараження встановлюються начальником Національної поліції при узгодженні з медичною (ветеринарною) службою.

Для зовнішнього оточення території, оголошеної у карантині, забезпечення публічного порядку, охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, а також забезпечення карантинних заходів безпосередньо в зонах зараження додатково можуть залучатися сили поліції і військовослужбовці військ внутрішньої і конвойної охорони, Служби безпеки України відповідно до законодавства.

При виявленні витоку газу за запахом та іншими ознаками:

а) вжити заходів щодо оповіщення громадян, які перебувають у зоні витоку, про небезпеку, категорично заборонити в небезпечній зоні запалювати сірники, запальнички, палити цигарки, вмикати чи вимикати електромеханізми та прилади;

б) за наявності постраждалих (отруєних газом, обпечених внаслідок вибуху газу й інших), організувати надання

їм невідкладної допомоги та викликати швидку медичну допомогу;

в) доповісти оперативному черговому по підрозділу Національної поліції, викликати на місце аварійну бригаду;

г) після прибуття на місце аварійної бригади забезпечити охорону місця витоку газу. Про усунення несправності доповісти оперативному черговому по підрозділу Національної поліції, а потім письмовим рапортом на ім'я начальника підрозділу Національної поліції.

При виникненні катастрофи, аварії на транспорті.

У разі виникнення катастрофи, аварії на транспорті необхідно:

а) негайно доповідати до чергової частини про час, місце, обставини і приблизні масштаби катастрофи (аварії);

б) вживати заходів для рятування людей, державного, громадського і особистого майна; до прибуття пожежної команди організувати гасіння пожежі;

в) організувати надання невідкладної допомоги потерпілим і направлення їх до лікувальних закладів, а також охорону майна, залишеного без нагляду;

г) не допускати сторонніх осіб до місця події, крім осіб, залучених до ліквідації її наслідків; вживати заходів щодо забезпечення недоторканості транспортних засобів до прибуття осіб, призначених для розслідування (за винятком випадків, коли потрібно врятувати потерпілих);

г) забезпечити охорону публічного порядку на місці події до прибуття додаткових нарядів поліції;

д) в необхідних випадках сприяти мобілізації працездатного населення, транспорту та інших засобів для ліквідації наслідків аварії.

Питання для самопідготовки

1. Що таке екстремальна ситуація?
2. Які є види екстремальних ситуацій?
3. Що таке надзвичайний стан?
4. Яким нормативним документом вводиться в дію надзвичайний стан?

5. За яких умов може бути введено надзвичайний стан?
6. Що покладається на підрозділи Національної поліції за надзвичайних умов?
7. Яких заходів необхідно вжити поліцейському виявивши пожежу (загоряння)?
8. Яких заходів необхідно вжити поліцейському, вразі дорожньо-транспортної пригоди?
9. Яких заходів необхідно вжити поліцейському при обірванні повітряних проводів високої напруги?
10. Яких заходів необхідно вжити поліцейському в разі землетрусу?
11. Яких заходів необхідно вжити поліцейському при повені або зсувів ґрунту?
12. Яких заходів необхідно вжити поліцейському під час урагану і хуртовини?
13. Яких заходів необхідно вжити поліцейському в разі виявлення витоку газу за запахом та іншими ознаками?
14. Яких заходів необхідно вжити поліцейському при виникненні катастрофи, аварії на транспорті?

Розділ 19

ДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА РЕЧОВИН

19.1. Дотримання заходів особистої безпеки поліцейськими при виявленні вибухових пристроїв

Дії поліцейських у разі виявлення вибухових пристроїв та речовин і дотримання заходів особистої безпеки завжди було актуальним для поліцейських, але до подій на сході України на цих питаннях не акцентувалося. Забезпечення публічної безпеки і порядку, протидія злочинності – першочергове завдання в сфері надання поліцейських послуг.

Працівник поліції в порядку, визначеному МВС України, може оглядати приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали і речовини щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання, з метою перевірки дотримання правил поводження з ними та правил їх використання (ст. 39 Закону України «Про Національну поліцію»).

Але реалії сьогодення такі, що поліцейським, окрім здійснення перевірки об'єктів дозвільної системи доводиться виявляти (вилучати) зброю та вибухові речовини у злочинців, іноді вона використовується проти поліцейських.

Не менш складним та вкрай актуальним є питання правильної ідентифікації цієї зброї та вибухонебезпечних предметів під час їх виявлення.

19.2. Основні терміни, які вживаються при вивченні теми

Вибухові матеріали – вибухові пристрої промислового та саморобного виготовлення, вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини;

Вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху;

Вибухові речовини – хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів;

Вибухові роботи – комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням вибухів;

Засоби ініціювання – вироби та пристрої, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення вибуху;

Спеціальні вибухотехнічні роботи – роботи, пов'язані з пошуком, експертним оглядом, розрядженням, перевезенням та знешкодженням вибухових пристроїв і вибухових речовин.

Ініціюючі вибухові речовини – високочутливі до зовнішньої дії; вибух цих речовин детонує бризантні та металеві речовини. Мають високу чутливість до зовнішнього впливу (удар, тертя, теплова дія):

– **гримуча ртуть** – кристалічна речовина білого або сірого кольору. Має солодкий металевий смак, отруйна, за токсичністю аналогічна ртуті. Застосовується для спорядження капсуль-детонаторів та спалахувачів.

– **азид свинцю** – дрібнокристалічна речовина білого кольору. Застосовується для спорядження капсуль-детонаторів.

– **ТНРС (тенерес)** – тверда дрібнокристалічна речовина темно-жовтого кольору. Зазвичай гранульована, викори-

стовується в деяких типах капсуль-детонаторів для забезпечення безвідмовності спрацювання азиду свинцю.

Бризантні вибухові речовини – речовини, що вибухають під впливом ініціюючих речовин та здатні дробити, руйнувати предмети, що стикаються з ними. Бризантні вибухові речовини більш потужні ніж ініціюючі, проте менш чутливі до зовнішнього впливу на них:

– **тетрил** – кристалічна речовина світло-жовтого кольору, солонувата на смак. Застосовується для виготовлення проміжних детонаторів у боєприпасах та спорядженнях деяких типів капсуль-детонаторів. Може вибухнути від удару кулі, а горіння може перейти в детонацію (вибух).

– **гексоген** – дрібнокристалічна речовина білого кольору, флегматизований – оранжевого кольору. Застосовується для спорядження капсуль-детонаторів, кумулятивних зарядів та інженерних мін. Може спрацювати від удару кулі.

– **ТЕН** – кристалічна речовина білого кольору. Флегматизований ТЕН має рожевий колір. Застосовується для виготовлення проміжних детонаторів та спорядження інженерних боєприпасів. Горіння може перейти в детонацію, від удару (прострілу) кулі, від рушниці він вибухає.

– **тротил (тринітротолуол, тол, ТНТ)** – кристалічна речовина жовтуватого кольору. Технічний тротил випускається у заводських умовах у вигляді тонких лусочок, а іноді – пресованих шматочків. Застосовується для проведення підривних робіт та спорядження інженерних боєприпасів. Горіння в замкнутому просторі може перейти в детонацію, від удару кулі не вибухає.

Метальні вибухові речовини – (порохи та ракетні палива). Метальні вибухові речовини застосовуються головню для метання снарядів, куль у вогнепальній зброї та утворення реактивної сили у ракетах. Порохи, що випускаються промисловістю, поділяються на «димні» (рис. 19.1.) та «бездимні» (рис. 19.2.), які, своєю чергою, поділяють на піроксидні та балістичні.

Рис. 19.1. Димний порох ВТ

Рис. 19.2. Бездимний порох

Піротехнічні суміші використовуються для створення світлового, димового, звукового ефектів під час їх горіння та є механічними сумішами, основними компонентами яких є неорганічні окисники, пальне (горючі речовини) та в'язуча речовина.

19.3. Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують

Оперативний черговий ГУНП, при одержанні інформації про виявлення вибухонебезпечного об'єкта зобов'язаний:

- направити на місце події спеціалістів-вибухотехнічної служби зі спеціальним обладнанням;
- негайно доповісти про подію керівництву ГУНП та до чергової частини МВС України;
- контролювати вжиття заходів щодо знешкодження вибухонебезпечних об'єктів;
- після закінчення заходів надіслати до чергової частини МВС детальну інформацію про подію, вжиті заходи та їх результати.

Направлені на місце події наряди поліції:

- забезпечує охорону (оточення) місця події, громадського порядку;

– виявляє очевидців і за обставинами скоєння злочину опитує їх;

– затримує підозрілих осіб і доповідає про це оперативному черговому та старшому слідчо-оперативної групи;

– підтримує постійний зв'язок з оперативним черговим по органу поліції і доповідає йому про оперативну обстановку на місці події.

Оточення та огорожа місця вибуху здійснюються з радіусом 50 м від місця, де він стався.

Працівникам Національної поліції України, які не є спеціалістами-вибухотехнічної служби, категорично забороняється розкривати (розпечатувати) принесені громадянами до чергової частини або інших приміщень поліції підозрювані у належності до вибухонебезпечних об'єктів пакунки, сумки, чемодани, конверти, бандеролі, посилки, коробки, смикати за дроти, що стирчать з них, натискувати на кнопки та вимикачі, порушувати цілісність упаковки.

Проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів більше стосується фахівців поліції, які наділені відповідними повноваженнями в зазначеній сфері – це спеціалістів-вибухотехніків, слідчих (старших СОГ), керівників підрозділів досудового розслідування, керівників територіальних органів поліції, загальна тактична поведінка будь-якого пересічного поліцейського в разі виявлення вибухонебезпечних предметів зводиться до таких дій:

1) повідомити про подію (знахідку) чергову частину територіального органу (підрозділу) поліції;

2) діяти за вказівками оперативного чергового (зазвичай, забезпечити охорону місця події та обмежити доступ сторонній до відповідної ділянки);

3) після прибуття на місце події слідчо-оперативної групи доповісти старшому про факт виявлення вибухонебезпечного предмета та відповісти на поставлені ним запитання.

До подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів, належать:

– повідомлення про підготовку вибуху;

– виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують;

– учинення вибуху.

Поліцейські, які задіяні в забезпеченні та проведенні огляду місця події (зокрема й охороні відповідної ділянки), пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо).

Усі поліцейські, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події та оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути одягнені в засоби індивідуального захисту.

У разі, якщо наряд поліції або СОГ першими прибувають на місце події, вони повинні:

– провести евакуацію громадян на безпечну відстань (на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості);

– виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників.

Безпосередній огляд місця події під час отримання інформації про підготовку вибуху з метою пошуку вибухових матеріалів проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю інспектора-кінолога зі службовим собакою.

19.3.1. Дії слідчого (старшого СОГ) на місці події

Слідчий (старший СОГ) у разі надходження до органу (підрозділу) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, виконує такі функції:

1) керує діями членів СОГ та персонально відповідає за якість проведення огляду місця події;

2) за наявності підстав інформує оперативного чергового органу (підрозділу) поліції про необхідність залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;

3) з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, для участі в огляді запрошує відповідних спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-кінологів, інших спеціалістів;

4) після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, та отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів, за погодженням з керівником органу (відповідального від керівництва), надає дозвіл щодо допущення до місця огляду інших членів СОГ та спеціалістів;

5) разом з членами СОГ, залученими спеціалістами та запрошеними учасниками слідчої дії проводить огляд, під час якого, в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі та документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, разом матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню;

6) усі вилучені речі та документи підлягають негайному огляду й опечатуванню, зі завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду (в разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування);

7) має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

8) під час огляду слідчий, або за його дорученням залучений спеціаліст-криміналіст, має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки,

оглядати і вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження (вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном);

9) допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження (надає доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України).

19.3.2. Дії керівника органу досудового розслідування

Дії керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу):

1) у разі відсутності на місці події керівника органу (відповідального від керівництва) за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи та керівників відповідальних за публічну безпеку, визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон;

2) організовує проведення опитування громадян з метою отримання інформації про обставини вчинення правопорушення;

3) проводить консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;

4) у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події, негайно організовує проведення повторного або додаткового огляду, за участю експертних підрозділів;

5) організовує взаємодію поліцейських у разі вилучення, зберігання та своєчасного призначення експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів;

6) заслуховує звіти членів СОГ, перевіряє якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення;

7) здійснює постійний контроль за станом кримінальних проваджень, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, зареєстрованих на території області (міста) (вивчає кримінальні провадження про нерозкриті правопорушення вказаної категорії, надає доручення та організовує подальше розслідування, готує пропозиції про заслуховування під час оперативних нарад старших СОГ, органів, слідчих (підрозділів) поліції про стан їх розслідування);

8) надає методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, під час розслідування яких виникали ускладнення. Здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

19.3.3. Дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи)

Дії спеціаліста-вибухотехніка:

1) доповідає про прибуття на місце події керівникові органу (відповідальному від керівництва) поліції, старшому СОГ;

2) уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та, за необхідності, надає рекомендації керівнику органу, підрозділу (відповідальному від керівництва) поліції, старшому СОГ щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд;

3) визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання вибухових речовин і засобів ініціювання;

4) визначає та узгоджує з керівником органу, підрозділу (відповідальним від керівництва) поліції, старшим СОГ оптимальні маршрути підходу (відходу) до/від місця події;

5) проводить інструктаж зі спеціалістами-вибухотехніками, інспекторами-кінологами й іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, щодо особливостей дотримання заходів безпеки;

6) організовує та контролює дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, в спорудах та автотранспорті тощо;

7) у разі зміни оточуючої обстановки, узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ дії спеціалістів-вибухотехніків та кінологів з метою недопущення втрати слідів вчинення правопорушення;

8) за необхідності, визначає місце відпочинку спеціалістів та інших працівників;

9) за результатами пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, складає акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин, або конструктивно схожих на них предметів, за встановленою формою та надає його старшому СОГ;

10) періодично доповідає керівникові органу, підрозділу (відповідальному від керівництва) поліції, старшому СОГ про вжиті заходи, результати пошуку вибухових пристроїв і вибухових речовин на місці події.

19.4. Загальні вимоги дотримання заходів безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами

19.4.1. Загальні заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами

Загальні заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами:

– для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт залучається не менше двох спеціалістів-вибухотехніків;

– головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмування або загибелі людей, зокрема збереження свого життя;

– кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти-вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;

– у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо) поліцейським, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

– при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;

– спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;

– забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;

– входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху;

– забороняється залучення спеціалістів-вибухотехніків до розрядження, перевезення або знищення боєприпасів, що не стосуються кримінального провадження;

– відповідно до ч. 4 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 год) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного;

– спеціалісти-вибухотехніки, які мають психічний або нервовий розлади чи фізично стомлені, до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт не допускаються;

– перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними або електронними частинами вибухового пристрою повинно проводитися зняття з тіла (одягу) спеціаліста статичного електричного заряду;

– для запобігання негативному впливу небезпечних продуктів вибуху або вибухових речовин на спеціалістів-вибухотехніків усі свої дії вони повинні проводити в гумових рукавичках та, за необхідності, в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору;

– дозволяється застосовувати вогневий спосіб підризу, якщо буде неможливо застосувати електричний;

– виявлення та вилучення вибухових матеріалів, залежно від категорії небезпечності, повинно фіксуватися фотозйомкою, відеозаписом та іншими науково-технічними засобами, а за необхідності – рентгенографуванням внутрішньої будови об'єктів;

– критерієм для прийняття рішення щодо подальшого поводження з виявленими вибуховими матеріалами є пріоритет захисту здоров'я та життя людини, порівняно зі збереженням криміналістичних слідів;

– з метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці, визначення категорії небезпечності, уникнення контактного розрядження, дистанційного руйнування під час огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, у гумових рукавичках та одягнутах на взуття бахілах;

– вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом-вибухотехніком для визначення їх категорії небезпечності та надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними;

– рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) з виявленими вибуховими матеріалами приймають спеціалісти-вибухотехніки;

– виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться в присутності спеціалістів-вибухотехніків;

– пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками здійснюється так, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці (вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо);

– засоби підризу, вибухові речовини, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється (при цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підризу повинні бути з'єднані між собою скруткою).

Відшкодування матеріальних збитків здійснюється згідно з чинним законодавством України.

19.4.2. Заходи безпеки при отриманні вибухових матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи

Заходи безпеки при отриманні вибухових матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи:

– об'єкти, що містять вибухові матеріали, на дослідження приймаються керівником вибухотехнічного підрозділу або особою, яка його заміщує (за відсутності зазначених осіб може прийматися спеціалістом-вибухотехніком, який має право на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт), безпосередньо від особи, що призначила експертизу, або її уповноваженого представника;

– вибухові матеріали (речові докази) зберігаються в експертних підрозділах виключно протягом строку проведення експертизи в межах кримінального провадження (після закінчення експертизи вибухові матеріали в обов'язковому порядку, в безпечному стані повертають ініціатору її проведення);

– місце для подальшого зберігання вибухових матеріалів (речових доказів) визначає ініціатор проведення експертизи;

– забороняється прийняття вибухових матеріалів працівниками канцелярії;

– розкриття упаковок, що містять вибухові матеріали, здійснюється спеціалістами, які мають право самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

– у процесі розкриття упаковок з об'єктами, що містять вибухові матеріали, забороняється їх різко переміщувати, струшувати, глибоко занурювати леза ножиць, скальпелів та іншого інструменту;

– незважаючи на наявність довідки про вибухобезпеку наданих на експертизу об'єктів, роботи щодо розкриття їх упаковки проводити як із такими, що не мають зазначеної довідки.

19.5. Особливості ідентифікації вибухонебезпечних предметів

Є чотири основні категорії вибухонебезпечних предметів, що потенційно загрожують життю і здоров'ю пересічних громадян:

– військові бойові припаси, що залишені, загублені на місцевості при переміщенні військових формувань;

– військові бойові припаси та їх залишки, які були приведені в дію, але за певних причин не вибухнули;

– інженерні бойові припаси (протитанкові, протипіхотні міни), встановлені на місцевості в бойове положення;

– саморобні вибухові пристрої, виготовлені та встановлені в терористичних цілях.

19.5.1. Військові бойові припаси

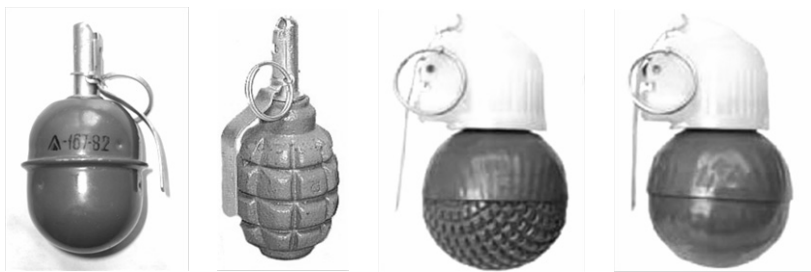

Рис. 19.3. Ручні гранати

Рис. 19.4. Гранати до протипіхотних гранатометів

Рис. 19.5. Реактивні гранати

Рис. 19.6. Артилерійські снаряди

Рис. 19.7. Снаряди реактивної артилерії

Рис. 19.8. Мінометні міни

Рис. 19.9. Інженерні бойові припаси

Рис. 19.10. Запали, детонатори

19.5.2. Саморобні вибухові пристрої

Окремий та найнебезпечніший клас вибухонебезпечних предметів формують саморобні вибухові пристрої (рис. 19.11).

Рис. 19.11. Саморобний вибуховий пристрій

В основу конструкцій таких пристроїв покладений принцип створення схеми, яка призводить до поразки цілей вибухом, який може керуватися різними способами, кількість яких обмежується лише фантазією та навичками зловмисника.

Небезпека таких пристроїв певною мірою зумовлена непередбачуваністю принципу їхньої дії та різними способами маскуванню, які значно ускладнюють їхнє своєчасне виявлення.

Наступні характерні ознаки, що вказують на можливу наявність вибухового пристрою та викликають необхідність максимального підвищення уваги виявлення в громадських місцях, транспорті:

- сумок, валіз, пакунків, коробок та інших предметів, які залишені без нагляду власників (рис. 19.12);

Рис. 19.12. Сумка, яка може містити саморобний вибуховий пристрій у громадському місці

- предметів з ознаками стандартних бойових припасів, піротехнічних виробів, або їх частин;

- елементів тари, упакування, оболонки, обгорток, етикеток від зарядів вибухових речовин та засобів підриву промислового виготовлення з відповідним маркуванням;

- предмета частини та деталі якого не відповідають його безпосередньому призначенню;

- предмета із мобільним телефоном, радіостанцією, або інших пристроїв, здатних приймати радіосигнали (рис. 19.13);

- предметів із електричними дротами, фрагментами електричних схем, антен, світлових індикаторів, ізоляційної стрічки, тощо, які не відповідають призначенню предмета;

Рис. 19.13. Предмет, який схожий на саморобний вибуховий пристрій, лежить на поверхні сумки в громадському місці

- предметів із дротами, нитками або мотузками, які відходять від виявленого предмета;
- предметів, які не відповідають навколишній обстановці, або походження яких незрозуміло;
- наявність підозрілих звуків, які лунають від виявленого предмета (звук ходу механічного годинника, звук роботи вібраційного механізму або дзвінка телефону, інші періодичні звуки);
- наявність різкого запаху паливно-мастильних матеріалів, ацетону або інших хімічних речовин, що йде від виявленого предмета;
- велика маса предмета, яка викликає підозру;
- наявність електричних дротів, мотузок на воротах, дверях, вікнах і інших конструкціях, що відкриваються;
- автотранспорт, припаркований в підозрілих місцях, залишений на занадто довгий час, перенавантажений автотранспорт;
- місця локального ремонту дорожнього покриття та стін будівель, свіжопофарбовані, свіжоскопані місця, причину появи яких складно пояснити.

Пам'ятай: зовнішній вигляд саморобного вибухового пристрою, часто приховує його справжнє призначення. Як маскуванню для вибухових пристроїв використовуються такі звичайні побутові предмети, як пакети, коробки, сумки, згортки, іграшки, предмети побуту й ін.

Рис. 19.14. Різновиди
саморобних вибухових пристроїв

19.6. Рекомендації поліцейським при виявленні вибухонебезпечних предметів

19.6.1. Рекомендації при виявленні снарядів та інших вибухонебезпечних предметів під час проведення господарських робіт

У разі виявлення снаряду, міни, вибухонебезпечного або підозрілого предмета потрібно дотримуватися такої послідовності дій:

1) негайно припинити будь-які зайві дії поряд із виявленим предметом, зупинити всі роботи, вимкнути обладнання та техніку;

2) звернути увагу оточуючих людей на небезпеку та ініціювати їх відведення на максимально безпечну відстань.

Безпечна відстань для відкрито розташованих людей становить:

у разі вибуху заряду

до 10 кг без оболонки:

– на відкритій місцевості	– 50 м
– у цеглі, камінні, бетоні та залізобетоні	– 150 м

у разі вибуху боєприпасів (снарядів)
калібру:

– 37–76 мм	– 500 м
– 76–105 мм	– 700 м
– 105–200 мм	– 1000 м
– 200 мм та більше	– 1500 м

у разі вибуху інженерних мін:

– протитанкових	– 150 м
– протипіхотних фугасних	– 100 м
– протипіхотних осколкових	– 200 м
– протипіхотних спрямованих	– 500 м

3) в разі цього потрібно зберігати спокій та рівновагу, намагатися не провокувати паніку (за необхідності, надати допомогу в залишенні небезпечної зони літнім людям, дітям та інвалідам);

4) терміново повідомити про знахідку оперативного чергового підрозділу та аварійні служби за телефонами 101, 102 та дати максимально-детальний опис виявленого предмета і ситуації, що виникла;

5) за можливості, позначити місце виявлення предмету за допомогою підручних засобів;

6) до прибуття спеціальних служб вжити заходів для обмеження доступу людей до небезпечної зони (в разі цього необхідно залучати представників комунальних служб, служб охорони установ та підприємств, які знаходяться поряд);

7) запам'ятати та, за можливості, зафіксувати обставини виявлення предмета, час виявлення, місце розташування, його зовнішній вигляд, характерні ознаки (звернути увагу на осіб які можуть бути причетні до залишення виявленого предмета, запам'ятати їх прикмети, для надійної фіксації важливої інформації доцільно застосовувати засоби фотографування, за їх наявності);

8) обов'язково дочекатися в безпечному місці прибуття представників спеціальних вибухотехнічних служб та особисто передати фахівцям наявну інформацію стосовно предмета.

Категорично забороняється:

– впливати на предмет, піддавати його механічному, термічному, акустичному, світловому або іншому впливу;

– самостійно відкривати та перевіряти підозрілі сумки, коробки, валізи;

– намагатися самостійно знешкоджувати вибухонебезпечний предмет;

– використовувати поряд із предметом відкритий вогонь, палити, використовувати електронагрівальні прилади;

– користуватися поряд з предметом засобами радіозв'язку, мобільними телефонами та іншими приладами, що передають радіосигнали;

– торкатися вибухонебезпечного або підозрілого предмета, зрушувати його з місця, проводити будь-які маніпуляції з ним.

19.6.2. Рекомендації при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час проведення превентивних поліцейських заходів

У разі виявлення вибухових пристроїв та речовин під час проведення превентивних поліцейських заходів потрібно дотримуватися таких рекомендацій:

- якщо, обставини, що виникли, не дають змоги провести затримання особи, або затримання може загрожувати безпеці оточуючих громадян, необхідно зробити вигляд, що не помітив цього вибухового пристрою;

- відпустивши особу продовжити за нею спостереження з певної відстані;

- про обставини події, прикмети підозрюваної особи негайно доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції та діяти за його вказівками;

- по прибуттю СОГ доповісти старшому про обставини події та ужити заходи (надалі діяти за вказівкою старшого СОГ);

- якщо підозрюваний помітив, що працівник поліції в разі перевірки документів виявив вибуховий пристрій, то поліцейський вступає зі злочинцем у переговори, намагаючись заспокоїти його, переконати в недоцільності приведення вибухового пристрою у дію, та відвести його з громадського місця до безпечнішого місця, де б у разі вибуху не постраждали громадяни, при цьому уважно стежити за діями підозрюваного, щоб у разі приведення ним вибухового пристрою у дію вдатися до заходів особистої безпеки (лягти на землю, скористатися наявними предметами, спорудами для попередження ураження осколками, вибуховою хвилею тощо) (зробити усе можливе, щоб доповісти про дану подію черговому районного відділу поліції і отримати від нього вказівки, обмежити доступ громадян до небезпечного місця).

19.6.3. Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час перевірки транспортних засобів

Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час перевірки транспортних засобів:

- у разі виявлення вибухових пристроїв у підозрілого в транспортному засобі, коли обставини, що виникли не дозволяють провести його затримання та є безпосередня загроза безпеці оточуючих громадян, зробити вигляд, що ви не помітили вибуховий пристрій;

- під приводом перевірки документів, усунення технічної несправності транспорту та інше, запропонувати підозрюваному вийти з автомобіля;

- дотримуючись заходів особистої безпеки затримати підозрюваного, унеможлививши в разі цього приведення ним у дію вибухового пристрою;

- дотримуючись заходів безпеки провести зовнішній огляд затриманого, вилучивши в разі цього предмети, що можуть бути використані для нападу, втечі, речові докази і насамперед приладдя за допомогою якого може бути приведений в дію вибуховий пристрій;

- забезпечити охорону місця події та обмежити доступ до нього громадян;

- доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про обставини події, прийняті по ній заходи та діяти надалі за його вказівками;

- після прибуття спеціалістів вибухово-технічної служби та слідчо-оперативної групи доповісти старшому СОГ про обставини події, ужити заходи та діяти за його вказівкою.

19.6.4. Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті

У разі виявлення вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті необхідно:

- проінформувати про подію водія транспортного засобу;

– запропонувати водієві оголосити через засоби посилення мови, щоб пасажери залишили транспортний засіб через його несправність та неможливість продовжити рух (для уникнення паніки серед пасажирів);

– під час виходу громадян з транспортного засобу забезпечити охорону місця події (вибухового пристрою);

– відвести транспортний засіб до безпечного місця, щоб не постраждали громадяни, та попросити водія залишити салон;

– організувати охорону місця знаходження транспортного засобу та обмежити доступ до нього громадян;

– доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про обставини події, ужити по ній заходи та діяти надалі за його вказівками.

19.6.5. Дії при виявленні вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту

При виявленні вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту потрібно:

– доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про виявлення вибухового пристрою та ужити заходи;

– вжити заходів щодо забезпечення особистої безпеки, безпеки громадян та їх евакуації;

– забезпечити охорону місця події. Не допускати до небезпечної зони (приміщення вокзалу та прилеглої території тощо) людей та транспорту, які не причетні до ліквідації небезпечної ситуації;

– вказувати маршрути виходу населення з небезпечної зони, шляхи об'їзду для транспорту;

– по прибуттю спеціалістів вибухово-технічної служби, слідчо-оперативної групи доповісти про обставини події, ужити заходи та діяти за вказівкою старшого групи.

19.7. Проведення евакуації населення

Евакуація є основним способом захисту населення при загрозі або виникненні надзвичайної ситуації.

Отримавши інформацію про надзвичайну ситуацію та рішення про проведення евакуації, населення зобов'язане негайно залишити свої квартири та будинки, при цьому відключити електричну мережу, газ, воду, закрити вікна і квартирки, двері і вийти на збірні евакуаційні пункти та пункти посадки на автотранспорт, або у безпечні зони, вказані в повідомленні.

У такому разі, працівники правоохоронних органів повинні:

- нагадувати евакуйовуваним про доцільність брати зі собою тільки речі першої необхідності, документи, цінності, харчі та воду на два-три дні, медикаментозні засоби;

- залежно від рівня критичності ситуації, яка виникла (наприклад, якщо відбувся вибух та є руйнування) зібрати також постільну білизну, необхідний одяг та взуття вагою не більше 50 кг на кожного члена сім'ї, дітям дошкільного віку вкласти в кишеню або пришити до одягу записку, де зазначається прізвище, ім'я та по-батькові дитини та батьків і домашню адресу;

- оглянути й опломбувати всі квартири;

- у разі відмови громадян від евакуації, уникати конфліктів, залучати до роз'яснювальної роботи сусідів, родичів;

- у разі невиконання вказівок щодо евакуації в установленний термін, пояснювати громадянам про можливість застосування сили для виконання рішень органів влади;

- окремі дії проводити у присутності свідків для уникнення необґрунтованих скарг з приводу зникнення речей, документів й ін.

Евакуація передбачається комбінованим способом, при якому основна частина населення виходить пішки. Насамперед евакуйовуються люди похилого віку (чоловіки старше 65 років, жінки – 60 років), вагітні жінки, жінки з дітьми до 10 років, хворі, інваліди, яких вивозять із зони

евакуації, за потреби, на автотранспорті. У разі коли саморобний вибуховий пристрій спрацював з'ясовується кількість постраждалих. Збір населення, реєстрація та відправка населення проводиться на збірних евакуаційних пунктах.

Працівники правоохоронних органів на збірних евакуаційних пунктах, пунктах посадки на автотранспорт зобов'язані допомагати та терпляче роз'яснювати населенню, що потрібно уважно слухати та чітко виконувати всі розпорядження посадових осіб евакуаційних органів та органів охорони громадського порядку.

Добра організованість та дисципліна кожного громадянина – головне в період евакуації!

Підсумовуючи треба зазначити, що тема, яка розкривалася, безпосередньо стосується публічної безпеки, яка нині є чи найбільш актуальною. Враховуючи статистику останніх років зі застосування злочинними угрупованнями вибухових пристроїв та гранат необхідно ще раз наголосити на дотримання заходів особистої безпеки працівників поліції та гарантування безпеки громадян. Точність ідентифікації вибухонебезпечних пристроїв та речовин, які виявив поліцейський, дасть змогу зберегти час на її знешкодження та дозволить уникнути небажаних наслідків.

Питання для самопідготовки

1. Яких заходів безпеки мають дотримуватися працівники поліції в разі виявлення ними вибухових пристроїв?

2. До яких дій зводиться загальна тактична поведінка будь-якого поліцейського при виявленні вибухонебезпечних предметів?

3. Що повинен зробити наряд поліції, який прибув першим на місце події?

4. Хто проводить безпосередній огляд місця події в разі отримання інформації про підготовку вибуху з метою пошуку вибухових матеріалів?

5. Які функції виконує слідчий (старший СОГ) при надходженні до органу (підрозділу) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують?

6. Якими мають бути дії керівника органу досудового розслідування при надходженні до підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують?

7. Якими мають бути дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи) при надходженні до підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують?

8. Які є основні категорії вибухонебезпечних предметів, що потенційно загрожують життю і здоров'ю пересічних громадян?

9. Що таке саморобний вибуховий пристрій?

10. Які є характерні ознаки, що вказують на можливу наявність вибухового пристрою та викликають необхідність максимального підвищення уваги виявлення в громадських місцях, транспорті тощо?

11. Якою має бути безпечна відстань для відкрито розташованих людей?

12. Що категорично забороняється у разі виявлення снаряду, міни, вибухонебезпечного або підозрілого предмета?

13. Яким має бути алгоритм дій поліцейського в разі виявлення вибухових пристроїв та речовин під час проведення превентивних поліцейських заходів?

14. Яким має бути алгоритм дій поліцейського при виявленні вибухових пристроїв та речовин під час перевірки транспортних засобів?

15. Яким має бути алгоритм дій поліцейського при виявленні вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті?

16. Яким має бути алгоритм дій поліцейського при виявленні вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – Ст. 2075.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 травня.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 15. – Ст. 588.
6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1248.
8. Інструкція про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України затверджена наказом МВС України від 09 липня 2014 року № 653, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 липня 2014 року за № 870/25647.
9. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події затверджена наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1339, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 року за № 1392/27837.
10. Про затвердження Змін до Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ МВС України 04.08.2017 № 690.

11. Про затвердження Положення про єдину цифрову відомчу телекомунікаційну мережу МВС: Наказ МВС України 04.07.2016 № 596.

12. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС 21.08.98 № 622.

13. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС України від 1 лютого 2016 р. № 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>

14. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: Наказ МВС України від 28 липня 1994 р. № 404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>

15. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 22 жовтня 2012 р. № 940 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>

16. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: Наказ МВС України від 23 травня 2017 р. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17>

17. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07 липня 2017 р. № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

18. Про затвердження Курсу стрільб зі стрілецької зброї для осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх

справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами: Наказ МВС України від 7 вересня 2011 р. № 658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/MVS267.html

19. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

20. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>

21. Про затвердження Настанови щодо дій органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень: Наказ МВС України № 1345 від 11.11.2003р. (оперативний план «Хвиля»).

22. Про затвердження інструкції з організації і тактики проведення операції «Перехват»: Наказ МВС України від 12.02.2013 № 141.

23. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 22.10.2012 р. № 940 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>

24. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: Наказ МВС України від 10 серпня 2016 р. № 773 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#n38>

25. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України затверджене наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1343, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 року за № 1390/27835.

26. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності ОВС України в сучасних умовах: матеріали круглого столу, м. Одеса, 29 жовтня 2015 р. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 184 с.

27. Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського: матеріали круглого столу, м. Одеса, 26 жовтня 2016 р. – Одеса: ОДУВС, 2016. – 204 с.

28. Алфьоров С. М. Правові та психологічні аспекти тактики захисту та затримання озброєного й незброєного злочинця: практ. посібник / С. М. Алфьоров, М. О. Середа. – Запоріжжя: Юридичний ін-т ДДУВС, 2009. – 72 с.

29. Банах С. М. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навч. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.

30. Братель С. Г. Дотримання прав і свобод громадян під час затримання працівниками патрульної служби МВС України / С. Г. Братель // Митна справа. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 294–299.

31. Будика В. К. Забезпечення колективної безпеки під час проведення спортивно-масових заходів шляхом застосування комплексної системи безпеки / В. К. Будика, І. П. Савчін, О. М. Доманов: матеріали українсько-німецької міжнародної науково-практичної конференції (18.06.2009). – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2009. – С. 190–192.

32. Булачек В. Р. Організація та проведення занять з працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України із застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів дій працівників міліції під час несення служби в типових і екстремальних ситуаціях: методичні рекомендації / В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 61 с.

33. Булачек В. Р. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України із застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів дій працівників ОВС в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: методичні рекомендації / В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 79 с.

34. Булачек В. Р. Особиста безпека працівника ОВС України: навч. посібник. – 2-ге вид. зі змін. і доп. / В. Р. Булачек, С. М. Банах, О. І. Тьорло, І. Ю. Землянський та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 264 с.

35. Винярчук І. С. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навч.-метод. посібник / І. С. Винярчук, С. М. Банах, В. Р. Булачек та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 355 с.

36. Гончаренко Д. В. Основи тактико-спеціальної підготовки: метод. посібник / Д. В. Гончаренко, В. П. Ковальчук, І. Б. Тучапець. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 584 с.

37. Гречко В. Ф. Класифікація спеціальних засобів: посібник / В. Ф. Гречко, Є. В. Гузенко, Б. В. Ліщук. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 135 с.

38. Губарев Г. Г. Пристрої примусової зупинки автотранспорту: сучасний стан та перспективи розвитку / Г. Г. Губарев // Право і безпека. – 2013. – № 2 (49). – С. 119–126.

39. Губарев Г. Г. Законодавчо-організаційні та науково-технічні аспекти вирішення проблеми незаконного обігу та сертифікації електро-шочових пристроїв в Україні / Г. Г. Губарев // Право і безпека. – 2013. – № 1 (48). – С. 47–52.

40. Діяльність міліції щодо забезпечення законності, громадського порядку та безпеки громадян: наук.-практ. посібник / В. В. Конопльов, С. О. Кузнiченко, І. О. Нікітіна та ін. – Сімферополь: Кримський юридичний інститут, 2009. – 260 с.

41. Запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням в умовах проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 352 с.

42. Заходи безпеки у спортивних лігах 2011–2012: посібник / Ф. Клоноскі, В. Басистий. – К.: Офіс Радника з питань професійної підготовки (RTA) Посольства США, 2011. – 46 с.

43. Збірник типових екстремальних ситуацій та алгоритми правильних дій працівників міліції в таких ситуаціях під час виконання службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю / за ред. М. І. Ануфрієва. – К.: МВС України, 2001.

44. Землянський І. Ю. Основи тактичних дій працівників міліції з ліквідації масових заворушень: метод. рекомендації / І. Ю. Землянський, В. Р. Булачек, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 61 с.

45. Інструкції з планування безпеки для арен, стадіонів і амфітеатрів: Міжнародна асоціація керівників складальних підрозділів. – 2003.

46. Іванілов Н. А. Електрошоковий пристрій: особливості використання / Н. А. Іванілов, М. А. Шевчук // Державний науко-

во-дослідний інститут МВС України: Сучасна спеціальна техніка. – 2009. – № 2 (17).

47. Йосипів Ю. Р. Тактичне керівництво та організація несення служби працівниками правоохоронних органів України в зоні проведення антитерористичної операції: навч. посібник / Ю. Р. Йосипів, С. М. Банах, О. І. Тьорло, В. М. Синенький та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 136 с.

48. Йосипів Ю. Р. Тактичне керівництво щодо несення служби на блокпостах в умовах наступу і оборони, затримання озброєних злочинців, банд та формувань: метод. рекомендації / Ю. Р. Йосипів, С. М. Банах, В. Р. Булачек та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 139 с.

49. Йосипів Ю. Р. Психологічна готовність працівників ОВС до діяльності в екстремальних ситуаціях: дис. канд. юрид. наук: 19.00.06 / Йосипів Юрій Романович. – К., 2010. – 228 с.

50. Каверін О. В. Тактико-спеціальна підготовка: посібник / О. В. Каверін, Є. В. Гузенко, О. М. Красіков, Б. В. Ліщук. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – 136 с.

51. Коломієць О. В. Порядок розробки графічних документів під час підготовки та виконання оперативно-службових завдань: метод. рекомендації / О. В. Коломієць, В. А. Молотай, Т. Г. Корж-Ікаєва. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 31 с.

52. Контроль безпеки команди, оновлене. Вища ліга футболу. – 2006.

53. Корнієнко М. В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки / М. В. Корнієнко. – Дніпропетровськ: Україна, 2001. – 430 с.

54. Криволапчук В. О. Тактика дій працівника міліції у типових та екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків із охорони громадського порядку: навч.-метод. посібник / В. О. Криволапчук, А. С. Васільєв. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 133 с.

55. Криволапчук В. О. Особиста безпека: навч.-практ. посібник / В. О. Криволапчук, І. М. Тодуров, М. Т. Бондарчук та ін. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 169 с.

56. Кузнichenko С. О. Проблеми класифікації надзвичайних ситуацій / С. О. Кузнichenko // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – № 18. – С. 247–252.

57. Методичні рекомендації щодо організації та проведення занять з працівниками органів внутрішніх справ України з застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю: метод. рекомендації. – К.: МВСУ ДКЗ, 2008. – 47 с.

58. Методичні рекомендації про дії працівників органів і підрозділів внутрішніх справ в типових та екстремальних ситуаціях: метод. рекомендації. – К.: НАВС, 2013 – 203 с.

59. Методичні рекомендації про дії органів і підрозділів внутрішніх справ та внутрішніх військ МВС України щодо розшуку і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку та щодо готовності співробітників міліції і військовослужбовців внутрішніх військ до дій в екстремальних ситуаціях: метод. рекомендації. – К.: НАВС, 2011. – 104 с.

60. Молотай В. А. Діяльність органів внутрішніх справ щодо виявлення організаторів і учасників групових порушень громадського порядку / В. А. Молотай // Митна справа: наук.-аналіт. журнал. – 2012. – Ч. 2. – Кн. 2. – № 1. – С. 263–268.

61. Молотай В. А. Організація групи документування під час охорони громадського порядку при проведенні масових заходів / В. А. Молотай // Митна справа: наук.-аналіт. журнал. – 2012. – Ч. 2. – Кн. 2. – № 1. – С. 318–322; Оболенський Ю. Б. Тактико-спеціальна підготовка (тактика професійної діяльності): навч. посібник / Ю. Б. Оболенський, С. Ф. Константінов та ін.; за заг. ред. В. П. Петкова. – К.: КНТ, 2010. – 341 с.

62. Оптимальні методи забезпечення на стадіонах. Національна футбольна ліга. – 2002.

63. Організаційно-правові засади застосування і використання співробітниками Служби безпеки України вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу: монографія / С. Є. Кучерина, С. О. Гриненко, Д. О. Олейніков. – Х.: Право, 2016. – 136 с.

64. Перкін В. І. Розробка тактичних комплексів та операцій у розслідуванні злочинів / В. І. Перкін // Бюлетень МВС України. – 2002. – № 141. – С. 23–26.

65. Перепелиця А. І. Особливості забезпечення громадського порядку працівниками міліції під час проведення футбольних матчів / А. І. Перепелиця: матеріали українсько-німецької міжнародної науково-практичної конференції (18.06.2009). – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2009. – С. 102–104.

66. Планування і управління безпекою для головних спеціальних заходів: Інструкція для органів правопорядку / Коннорс, Едвард. – Олександрія: Інститут права, 2007 (Connors, Edward. Planning, and Managing Security of Major Special Events: Guidelines for Law Enforcement. The Institute for Law and Justice. – Alexandria, 2007).

67. Проблеми вдосконалення професійної майстерності працівників ОВС в бойовій підготовці: матеріали наук.-практ. конференції. (м. Одеса, 31 жовтня 2008р.). – Одеса: ОДУВС, 2008. – 162 с.

68. Професійна підготовка працівників міліції до забезпечення громадської безпеки під час проведення міжнародних та національних змагань // Актуальні проблеми діяльності кримінальної міліції та підготовки фахівців для її підрозділів: матеріали VI звітної науково-практичної конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 6 квітня 2012 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 95–99.

69. Психологічне забезпечення переговорної діяльності / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 102 с. – Бібліогр.: с. 95–101.

70. Рекомендації з заходів безпеки для попередження тероризму на стадіонах і аренах. Національне управління по боротьбі з тероризмом (Великобританія).

71. Рекомендації для забезпечення безпеки на аренах, відреговано. Національна хокейна ліга. – 2005.

72. Родрігез Майк Дж. Посібник з процедур безпеки. Асоціація тенісу. – США: Національний центр тенісу, 2005.

73. Спеціальна техніка: підручник / І. С. Керницький, Б. В. Щур, О. І. Зачек та ін.; за ред. проф. І. С. Керницького. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 356 с.

74. Технології безпеки Ingersoll Rand. Посібник із заходів безпеки. Версія 10. NASCAR, Inc. 2006.

75. Тактико-спеціальна та психологічна підготовка працівників ОВС в системі службової підготовки: метод. рекомендації / В. Р. Булачек, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 158 с.

76. Теоретичні та практичні засади протидії злочинності в сучасних умовах: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (16 жовтня 2015 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – 260 с.

77. Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 р.) / упор. Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 400 с.

78. Тьорло О. І. Особиста безпека працівника міліції під час виконання службових обов'язків: метод. рекомендації / О. І. Тьорло, С. М. Банах, В. Р. Булачек та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 94 с.

79. Тьорло О. І. Основи тактико-спеціальної підготовки: навч. посібник / О. І. Тьорло, В. Р. Булачек. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 268 с.

80. Тьорло О. І. Класифікація та види саморобних вибухових пристроїв: метод. рекомендації / О. І. Тьорло, А. В. Ярославський, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 87 с.

81. Шаповалов Б. Б. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: метод. рекомендації / Б. Б. Шаповалов, В. С. Медведєв, М. О. Супрун. – К.: ДНДІ МВС України, 2011. – 75 с.

82. Ярославський А. В. Підготовка та проведення спеціальних операцій у збройних конфліктах: метод. рекомендації / А. В. Ярославський, О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 104 с.

83. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>

84. Урядовий портал (КМУ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>

85. Офіційний сайт Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

86. Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/>

87. Офіційний сайт СБ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/>

88. Офіційний сайт МНС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>
89. Офіційний сайт УДО України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.do.gov.ua/>
90. Офіційний сайт Національної Гвардії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vv.gov.ua/>
91. Офіційний сайт ДСО МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dso.gov.ua/>
92. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fort.vn.ua/ua/produkcija/speczasobi.html>
93. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teren.net.ua/ru/products/specsredstva/pno/1/index.html>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ – це виконавчо-розпорядницька діяльність, змістом якої є організація і практичне здійснення встановлених державою заходів з охорони громадського порядку.

Адміністративне затримання – засіб припинення правопорушення, засіб забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення.

Адміністративне правопорушення – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і на яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Віктимність – це така соціально-психологічна сукупність рис особи, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання. Треба зауважити, що віктимність – це якісний показник: що вища віктимність особи, то більша ймовірність того, що вона стане жертвою злочину. Віктимність конкретної особи (індивідуальна віктимність) – це об'єктивно притаманна людині (реалізована злочинним актом або залишена як потенційна) здатність, схильність стати за певних обставин жертвою злочину. Залежно від особистісних рис і поведінки конкретного індивіда, ступінь його вразливості може перевищувати середній (підвищена віктимність) або бути нижчим від середнього (мінімізована віктимність). Індивід не придбав віктимність у процесі життєдіяльності, а є віктимним з моменту народження та до смерті; він не може не бути віктимним, оскільки живе в суспільстві, де не ліквідована злочинність, отже, є об'єктивна можливість стати жертвою злочину.

Віктимізація – це процес перетворення особи чи групи осіб на реальну жертву, а також результат такого процесу.

Віктимізувати – означає перетворити когось на жертву злочину.

ГРПП – група реагування патрульної поліції.

Девіктимізація – зворотний процес явища. Віктимна ситуація – життєва ситуація, що виникає, з огляду на характерис-

тики особи чи поведінку потенційної жертви, коли виникає реальна можливість заподіяння їй шкоди.

Використання вогнепальної зброї – це приведення її у бойову готовність.

Вогнепальна зброя – це будь-яка зброя, вражаючі якості якої зумовлюються дією снаряда, що отримує прискорення силою порохових газів.

Втеча – залишення особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або перебуває під вартою як підозрюваний, обвинувачений чи підсудний, місця, де вона перебуває з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування в ньому.

Залишення місця тримання або перебування під охороною – навмисне самовільне перетинання (подолання) лінії охорони з метою втечі з-під варти.

Засоби адміністративного припинення – засоби примусового припинення правопорушень і попередження їх негативних наслідків.

Засоби індивідуального захисту – це ті засоби, які захищають тіло людини, його частини від вражаючої дії різноманітних предметів, холодної зброї та куль вогнепальної зброї.

Засоби регуляції громадського порядку – це правові норми і правила суспільного проживання неправового характеру (норми моралі, обряди, правила культури поведінки).

Затримання – запобіжний арешт особи, підозрюваної у скоєнні адміністративного правопорушення, до виявлення особи.

Заходи фізичного впливу – дії співробітника поліції, що виявляються у застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів та вогнепальної зброї з метою припинення правопорушення, затримання правопорушника та відведення небезпеки, що загрожує життю та здоров'ю громадян.

Заява – письмове звернення громадян або організацій до керівника установи, організації, підприємства, структурного підрозділу з питань здійснення особистих прав або захисту інтересів.

Збройний опір – це активна протидія будь-якої особи здійсненню працівником поліції своїх службових повноважень, поєднаних із застосуванням чи загрозою застосування вогнепальної зброї, а також інших речей і предметів як зброї.

Зброя – це предмети та пристрої, що призначені для влучення в живу ціль, та не мають іншого призначення.

Злочинець – це особа, яка визнана судом винною у скоєнні злочину.

Контрольно-пропускні пункти – наряд патрульної поліції для забезпечення пропускнуго режиму або обмеження руху транспорту й пішоходів у конкретному районі (місцевості) під час проведення масових заходів, виникненні стихійного лиха, епідемій та в інших випадках.

Мінімум можливості спричинення шкоди – це така мінімальна шкода, без якої виконання покладених на поліцію завдань є неможливим.

Напад – насильницькі дії, які виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні в приміщення всупереч встановленому режиму роботи об'єкта, діючим правилам пропускнуго режиму, вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях проживають. А також насильницькі дії, не пов'язані із вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Оголення зброї – це таке положення зброї, коли вона знаходиться в руці співробітника поліції і її бачать оточуючі.

Основу тактико-спеціальної підготовки становить спеціальна тактика, головна мета якої та головний зміст – це відпрацювання й втілення у практику поліції та внутрішніх військ типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу, підрозділів в екстремальних ситуаціях.

Особа, яка намагається втекти з-під варти – особа, яка засуджена до позбавлення волі або перебуває в попередньому ув'язненні. Установами для утримання осіб, щодо яких запобіжним заходом обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори Міністерства внутрішніх справ.

Паспорт – документ, що є офіційним посвідченням особи і видом на проживання.

Паспортна система – порядок регулювання обліку і переміщення населення по країні.

Патруль – рухомий наряд у складі одного або декількох працівників поліції, який виконує покладені на нього обов'язки на маршруті патрулювання.

Патрульна група – наряд у складі двох або більше патрулів під єдиним керівництвом.

Поверхнева перевірка – як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

Покарання – державний примус, що застосовується органом державного управління, посадовою особою до особи, яка скоїла правопорушення.

Понятій – особа, яка стверджує ту чи іншу процесуальну дію і притягається в передбачених законом випадках до адміністративного впровадження.

Попередження правопорушення – система заходів економічного, соціально-культурного, виховного і правового характеру, що проводяться державними органами і громадськими організаціями з метою боротьби зі злочинністю і причинами, що їх спричиняють.

Пост охорони порядку – місце або ділянка місцевості, де працівники поліції (постові), виконують покладені на них обов'язки.

Потерпілий – особа (фізична, юридична), яка морально, матеріально, фізично потерпіла від злочину.

Правопорядок – одна зі складових суспільного порядку, який формується внаслідок здійснення різних видів соціальних норм, які регулюють різноманітні сфери суспільного життя і виражаються між собою характером, способом дії на поведінку людей.

Правопорушення – дія або бездіяльність громадянина або посадової особи, яка виявляється в невиконанні вимог правових норм.

Правопорушник – це особа, яка скоїла правопорушення.

Приведення вогнепальної зброї у готовність – це поспільове виконання комплексу дій, після яких можна вести вогонь без перешкод.

Протокол – це документ, що відображає діяльність колегіальних, державних органів влади, управління, слідчих, посадових осіб у сфері державного управління.

Протокол про адміністративне правопорушення – офіційний документ, у якому уповноважена на те особа фіксує факт здійснення адміністративного правопорушення.

Радіозв'язок – це обмін інформацією на відстані за допомогою радіохвиль.

СРПП – сектор реагування патрульної поліції.

Спеціалізована патрульна група – спеціальний вид наряду, призначений для боротьби з найпоширенішими правопорушеннями на вулицях та в інших публічних місцях.

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (заразом від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Статут – встановлений державою або громадською організацією звід певних правил, які регулюють діяльність певних установ, підприємств, організацій, їх взаємовідносини з іншими суб'єктами управління і громадянами.

Стихійне лихо – незалежна від людини подія, яка виникає внаслідок дій природи, наприклад, землетрус, повінь тощо.

Сторонні особи – всі особи, за винятком тих, проти кого є підстави до застосування зброї.

Тактика охорони громадського порядку – це застосування підрозділами Національної поліції, іншими державними і громадськими організаціями заснованих на законі та вироблених наукою і практикою найбільш відповідних форм і методів, засобів безпосередньої оборони громадського порядку.

Тактико-спеціальна підготовка – складова спеціальних знань науки управління у сфері правопорядку, яка вивчає проблеми службово-бойової діяльності системи Національної по-

ліції, розробляє специфічні питання щодо застосування сил і засобів НП за надзвичайних обставин й у військовий час.

Транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей або вантажу, а також такий, на якому встановлено спеціальне обладнання або механізм (п. 1.9 Правил дорожнього руху). Поняття транспортний засіб, охоплює і механічні, і будь-які інші транспортні засоби.

Фізичний вплив – це застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Технічні характеристики спецзасобів

№ з/п	Найменування	Параметри			Застосування
		довжина (мм)	діаметр (мм)	маса (г)	
1.	ПР-73	650	32	730	для підрозділів патрульної поліції
2.	ПГ-М	590	34	820	для підрозділів патрульної поліції
3.	ПГС	450–580	30	630	для підрозділів транспортних органів, що діють в обмежених умовах (в авто і на залізничному транспорті, у натовпі)
4.	ПР-90	480–650	30	820	для підрозділів поліції особливо-го призначення
5.	«КПФ-02» (тонфа)	600	32	710	для підрозділів поліції та інших підрозділів спец-призначення

Додаток 2

**Тактико-технічні характеристики
пристроїв дозованого аерозольного розпилення
«Терен-1000», «Терен-2000»**

Технічні характеристики	Терен-1000	Терен-2000
Об'єм, л	1	2
Відстань ураження, м	12	12
Час безперервного використання, с	28	28
Маса спорядження, кг	2,9	3,7
Діюча речовина	МПК+CS	МПК+CS

Додаток 3

**Тактико-технічні характеристики
пристроїв для примусової зупинки транспортних засобів**

Технічні характеристики	Кактус-3	Кактус-5	Кактус-6	Кактус-7
Довжина в складеному (транспортному) положенні, м	0,5	1,0	1,2	1,4
Довжина в розгорнутому положенні, м	3,5	5,65	6,4	7,5
Відстань між шипами, м	0,1	0,1	0,1	0,1
Висота шипів, м	0,09	0,09	0,09	0,09
Вага не більше, кг	5,6	10,8	11,2	12,3

**Тактико-технічні характеристики
світлозвукового пристрою «Терен-7»**

Маса в спорядженому стані (г)	158
Час задимлення (с)	2±0,5 (3,5±1)
Мінімальна відстань застосування(м)	до 1,5
Сила звуку на відстані 1,5 м (дБ)	не менше 160
Висота (мм)	135
Діаметр (мм)	60
Сила світла (Мкд)	не менше 10

**Тактико-технічні характеристики
світлозвукового пристрою «Терен-7М»**

Маса в спорядженому стані (г)	650
Час затримка (с)	2±0,5 (3,5±1)
Мінімальна відстань застосування (м)	до 1,5
Сила звуку на відстані 1,5 м (дБ)	не менше 160
Висота (мм)	128
Діаметр (мм)	50

**Тактико-технічні характеристики
світлозвукового пристрою «Терен-7Є»**

Маса в спорядженому стані (г)	650
Час задимлення (с)	2±0,5 (3,5±1)
Мінімальна відстань застосування (м)	до 1,5
Сила звуку на відстані 1,5 м (дБ)	не менше 160
Висота (мм)	128
Діаметр (мм)	50

**Тактико-технічні характеристики
ручних димових гранат**

Параметри	РДГ-2х	РДГ-2б	РДГ-2ч
Маса, кг	0,5-0,6	0,5-0,6	0,5-0,6
Час розпалення, с	до 15	до 15	до 15
Тривалість інтенсивного димоутворення, хв	1-1,5	1-1,5	1-1,5
Довжина непрозорої димової завіси, м	25-35	20-25	10-15

		Норма	Виняток
ПЕРЕД ЗАСТОСУВАННЯМ	попередження	(ст.43) 1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь ПОПЕРЕДИТИ особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського,	КРИМ ВИПАДКУ , коли зволікання може спричинити посагання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки , або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим .
		(ст.43) 2. Попередження може бути зроблено ГОЛОСОМ , а за значної відстані або звернення до великої групи людей - через гучномовні установки, підсилювачі звуку .	—
		(ст.46) 5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після ПОПЕРЕДЖЕННЯ про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу , визначеного цією статтею.	(ст.46) 6. ЗАСТОСУВАННЯ вогнепальної зброї БЕЗ ПОПЕРЕДЖЕННЯ допускається: 1) при СПРОБІ особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу , а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю .
	приведення в готовність	(ст.46) 11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність , якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування .	—
		(ст.46) 12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину , а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може ПРИВЕСТИ В ГОТОВНІСТЬ вогнепальну зброю, та ПОПЕРЕДИТИ особу про можливість її застосування.	—

ЗАСТОСУВАННЯ	(ст.46) 12. СПРОБА особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, <i>наблизитися</i> до нього, скоротивши визначену поліцейським ВІДСТАНЬ , чи <i>доторкнутися</i> до зброї є ПІДСТАВОЮ для застосування вогнепальної зброї поліцейським.	—
	(ст.43) 3. ВИД та ІНТЕНСИВНІСТЬ застосування заходів примусу визначаються з <i>урахуванням</i> конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.	—
	(ст.46) 4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках ЗАСТОСОВУВАТИ вогнепальну зброю: 1) для ВІДБИТТЯ нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку <i>загрози</i> їх <i>життю</i> чи <i>здоров'ю</i> ; 2) для ЗАХИСТУ осіб від нападу, що <i>загрожує</i> їхньому життю чи здоров'ю; 3) для ЗВІЛЬНЕННЯ заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для ВІДБИТТЯ нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежилі приміщення , а також ЗВІЛЬНЕННЯ таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для ЗАТРИМАННЯ особи, яку <i>застали</i> під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка <i>намагається</i> втекти; 6) для ЗАТРИМАННЯ особи, яка <i>чинить</i> збройний опір, <i>намагається втекти</i> з-під варти, а також озброєної особи, яка <i>погрожує</i> застосуванням зброї та інших предметів, що <i>загрожують</i> життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для ЗУПИНКИ транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями <i>створює</i> загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.	—
	(ст.46) 8. Поліцейський уповноважений ЗАСТОСОВУВАТИ вогнепальну зброю у разі збройного нападу,	ЯКЩО відвернення чи припинення відповідного нападу НЕМОЖЛИВО досягнути іншими засобами.
	(ст.46) 7. Поліцейський уповноважений ЗАСТОСОВУВАТИ вогнепальну зброю ТІЛЬКИ з метою завдання особі такої ШКОДИ , яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.	—

ЗАБОРОНА ЗАСТОСУВАННЯ	(ст.43) 5. ЗАБОРОНЕНО застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до ЖІНОК з явними ознаками вагітності, МАЛОЛІТНІХ осіб, осіб з явними ознаками ОБМЕЖЕНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ або СТАРОСТІ,	КРІМ ВИПАДКІВ учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що <i>загрожує</i> життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, ЯКЩО відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.
	(ст.46) 9. Поліцейському ЗАБОРОНЕНО ЗАСТОСОВУВАТИ вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнеонебезпечних та вибухонебезпечних місцях,	КРІМ ВИПАДКІВ необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.
ВИКОРИСТАННЯ	(ст.46) 13. Поліцейський може ВИКОРИСТАТИ вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка <i>загрожує</i> життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.	—
Після застосування	(ст.43) 4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. (ст.46) 10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі ПОВІДОМЛЯТИ свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також НЕГАЙНО ПОВІДОМИТИ свого керівника про АКТИВНЕ застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний ПОІНФОРМУВАТИ центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.	—

**АЛГОРИТМИ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ПРИ РІЗНИХ ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ,
ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ НИМИ
СВОЇХ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

У разі виявлення правопорушника на місці вчинення злочину:

- ужити заходів для відвернення правопорушення в межах законодавства (застосувати фізичну силу і наявні спеціальні засоби);

- при втечі підозрюваного з місця вчинення злочину здійснити переслідування для його затримання;

- якщо обставини унеможливають переслідування підозрюваного, знаходитися на місці події до прибуття слідчо-оперативної групи.

Якщо на місці події виявлено труп, забороняється змінювати його положення до прибуття слідчо-оперативної групи.

Поведінка на місці дорожньо-транспортної пригоди

У випадку дорожньо-транспортної пригоди з наявними потерпілими (є загиблі або такі, що отримали тілесні ушкодження) до прибуття на місце слідчо-оперативної групи патрульний:

- здійснює заходи для надання невідкладної допомоги потерпілим і переведення їх до медичної установи.

- установлює осіб потерпілих (прізвище, ім'я, по батькові, адреса проживання і місце роботи);

- забезпечує збереження і охорону місця події;

- установлює особи водіїв, які були учасниками події;

- установлює транспортні засоби учасників правопорушення;

- установлює інших осіб, пов'язаних із дорожньо-транспортною пригодою;

- виявляє очевидців події, опитує їх відносно обставин події і записує їх дані;

- передає інформацію слідчому, який прибув на місце події або іншим компетентним органам, про учасників події і очевидців;

- передає їм зібрані дані, а також речі, які можуть стати речовими доказами, й інші матеріали;

- виконує окремі доручення слідчого;

за необхідності:

- організовує об'їзний рух транспортних засобів навколо місця події;

- у випадку неможливості здійснити це своїми силами, за участі присутніх осіб і учасників події;

- фіксує розміщення транспортних засобів;

- фіксує сліди переміщення і гальмування;

- звільняє проїжджу частину від транспортних засобів учасників ДТП;

- відновлює рух.

У разі залишення водієм місця пригоди патрульний повинен запам'ятати:

- тип, марку і номерний знак транспортного засобу;

- різновид вантажу;

- інші особливі ознаки (колір, пошкодження й ін.);

- негайно передати черговому або слідчому дані, отримані від очевидців і огляду місця події про транспортний засіб, що залишив місце пригоди і водія.

Вчинення насильства в сім'ї

Послідовність дій:

- розподіляємо ролі. Визначаємось, хто виступатиме контактуючим (комунікатором), а хто прикриваючим поліцейським;

- вітаємось, інформуємо про виклик, що надійшов;

- один із патрульних (комунікатор), ініціює спілкування;

- комунікатор наполягає на необхідності зайти до приміщення з метою: підтвердити чи спростувати подію

наси́льства згідно з повідомленим; перевірити стан потерпілого; надати посильну допомогу всім сторонам; переконатись у відсутності заподіяння тілесних ушкоджень;

- інформуємо, що не підемо, не переконавшись у відсутності конфлікту/загрози життю чи здоров'ю у сім'ї;

- за потреби, попереджаємо про існування обґрунтованих підозр в існуванні загрози життю і здоров'ю потерпілого, що дає підстави зайти до житла особи без її згоди;

- напарник повинен опитати сусідів на предмет підтвердження випадків сімейних сварок чи насильства, наявності скарг на поведінку підозрюваного;

- у житлі, вжити заходів для негайного припинення неправомірних дій та деескалації конфлікту; дієвим способом є розведення сторін конфлікту;

- надати домедичну допомогу;

- завжди тримаємо напарника у полі зору;

- з жінкою повинна спілкуватися жінка-патрульний;

- з'ясувати суть конфлікту, як часто виникала сварка, чи є претензії у сторін одна до одної;

- якщо завдано побої чи тілесні ушкодження, викликати СОГ та повідомити ДІМ;

- опитати всіх членів сім'ї та перебуваючих у житлі осіб;

- прийняти від потерпілого заяву про вчинення сімейного насильства або заяву про відсутність претензій;

- оформити адміністративний протокол або акт (у довільній формі) про відсутність претензій;

- попередити правопорушника про суворішу відповідальність у випадку повторення вчинення ним сімейного насильства;

- затримати правопорушника у разі потреби;

Пам'ятаємо про:

- розподіл ролей;

- свою безпеку (напарник у полі зору);

- підтвердження прибуття (радіозв'язок);

- існування загрози життю чи здоров'ю жертви насильства (виклик підмоги, виклик 103);

- підтвердження факту події;
- відеореєстратор;
- контроль ситуації (розподіл ролей);
- історію викликів за певною адресою та факти притягнення до відповідальності за сімейне насильство підозрюваного;
- ефективність комунікації (окремо з жертвою і підозрюваним);
- можливих очевидців (сусідів, інших членів сім'ї та осіб у житлі), відібрати у них пояснення;
- готовність потерпілого заявити скаргу (заяву);
- прийняти рішення щодо оформлення адмінматеріалу;
- оформити адмінматеріали щодо всіх учинених правопорушень;
- оформити акт про відсутність претензій;
- оцінку безпеки подальшого знаходження потерпілого.

Стихійна торгівля

Послідовність дій:

- підходимо, вітаємося, починаємо розмову;
- у розмові, бажано отримати визнання підозрюваного «так трохи маю товару продати», натомість уникаємо довгих бесід, завжди діємо з позиції контролю;
- переконуємось у відсутності відповідного дозволу на здійснення торгівлі;
- повідомляємо особі (кожній окремо) суть вчинюваного (вчиненого) правопорушення: Вами вчинено продаж товарів з рук на вулиці (...), тобто торгівлю у невстановленому місці; просимо негайно припинити дане правопорушення, інакше вимушені будемо притягнути Вас до адміністративної відповідальності, що передбачає накладення штрафу від 17 до 119 грн з можливою конфіскацією предметів торгівлі; вимушені притягнути Вас до адміністративної відповідальності, для цього маю скласти протокол, будь-ласка надайте документи, що посвідчують особу;
- роз'яснюємо права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності;

- складаємо протокол, або вимагаємо пред'явити документи;
- попереджаємо про можливість затримання правопорушника для встановлення особи;
- затримання для встановлення особи – див. відповідний розділ.

Пам'ятаємо про:

- свою безпеку (напарник у полі зору);
- підтвердження прибуття;
- підтвердження факту події;
- відеореєстратор;
- контроль ситуації;
- ефективність комунікації (розподіл ролей);
- можливих очевидців або потерпілих (відібрати у них пояснення);
- прийняття рішення щодо оформлення адмінматеріалу;
- оформлення адмінматеріалів щодо всіх учинених правопорушень;
- копію протоколу – правопорушнику.

Алгоритм патрулювання у контексті забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів

Під час проведення масових заходів патрулювання здійснюється за таким алгоритмом:

1. Щодня до 08.00 год територіальний орган Національної поліції подає до управління патрульної поліції відомості про масові заходи, що заплановані на території обслуговування на наступну добу. Водночас зазначається інформація стосовно проведення масових заходів, де передбачено несення служби працівниками територіального органу поліції. Дає рекомендації щодо забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів у публічних місцях шляхом наближення нарядів патрульної поліції до місця їх проведення.

2. Щодня під час інструктажів нарядів патрульної поліції до працівників доводиться:

- загальна інформація про заплановані масові заходи на території обслуговування, разом окремо за кожним маршрутом патрулювання, із зазначенням місця, часу, кількості учасників, мети їх проведення, а також місця несення служби працівниками територіального органу поліції;

- доручення щодо контролю масових заходів на маршрутах патрулювання шляхом наближення нарядів до місць їх проведення з урахуванням рекомендацій територіального органу поліції;

- доручення щодо виявлення незапланованих (спонтанних) масових заходів та контролю за їх проведенням.

У разі загострення оперативної обстановки на маршруті патрулювання, з огляду на проведення масового заходу передбачається можливість його перекриття суміжними нарядами.

3. У разі проведення масового заходу, під час якого передбачено виставлення наряду територіального органу Національної поліції, старшим нарядів, під час проведення заходу, є працівник територіального органу, що перебуває в місці його проведення. Безпосередньо перед проведенням заходу наряд патрульної поліції прибуває до місця його проведення. Старший наряду патрульної поліції з'ясовує обстановку, з огляду на проведення заходу, в старшого нарядів територіального органу поліції та повідомляє йому свої контакти на випадок необхідності надання допомоги.

Залежно від обстановки, що виникає в місці проведення заходу, наряд патрульної поліції продовжує несення служби на своєму маршруті патрулювання або залишається на місці, якщо є ризик загострення обстановки.

4. У разі проведення масового заходу, під час якого не передбачено виставлення наряду територіального органу поліції, наряд патрульної поліції повинен:

- безпосередньо перед початком прибути на місце його проведення;

- установити організатора заходу та провести з ним бесіду (попередити про недопущення порушень);

– поінформувати чергового територіального органу поліції про початок заходу та обстановку з огляду на його проведення.

5. Черговий територіального органу поліції залежно від обстановки, що виникає в місці проведення заходу, приймає рішення:

– якщо обстановка контрольована – про продовження несення служби нарядом патрульної поліції на своєму маршруті патрулювання та періодичне прибуття до місця масового заходу з метою контролю за його проведенням;

– якщо є ризик загострення обстановки – про залишення наряду патрульної поліції на місці проведення заходу до прибуття працівників територіального органу поліції. Старший наряду доповідає черговому територіального органу поліції про обстановку, з огляду на проведення масового заходу, та далі діє за його вказівкою. У разі залишення наряду патрульної поліції на місці проведення заходу старший наряду доповідає безпосередньому керівнику про ситуацію, що виникла, з огляду на проведення масового заходу.

Після завершення масового заходу наряд патрульної поліції продовжує несення служби на своєму маршруті патрулювання.

АЛГОРИТМИ ДІЙ НАРЯДІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ ЩОДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Алгоритм дій патрульних при виявленні або отриманні повідомлення про грабіж

1. Отримуючи виклик, одразу викликаємо ще один патруль, якщо ЧЧ направило тільки один.

2. Прибуваємо на місце скоєння злочину.

3. Знаходимо потерпілого.

4. Визначаємо можливих очевидців.

5. Швидко опитуємо потерпілого, дізнаємося прикмети підозрюваних осіб і можливий їх подальший напрям руху;

а. Садимо потерпілого до патрульного автомобіля, якщо патрульні швидко прибули на виклик і є можливість переслідування злочинців. Робимо це тільки в дійсно необхідних випадках, пам'ятаємо про безпеку для потерпілого.

6. Передаємо інформацію по рації для інших патрулів для виявлення осіб схожих за прикметами.

7. Один екіпаж одразу починає переслідування «по гарячих слідах», інший екіпаж – залишається на місці вчинення злочину для виявлення можливих матеріальних доказів, відібрання пояснень в очевидців.

8. У разі затримання підозрюваного патрульними (іншими патрулями):

а. отримуємо підтвердження від заявника про вчинення злочину саме цією особою (показуємо підозрюваного потерпілому);

б. здійснюємо всі заходи для збереження доказової бази (не допускаємо викидання викрадених речей підозрюваним);

с. передаємо підозрюваного СОГ;

д. після прибуття СОГ, допомагаємо слідчому.

9. Якщо підозрюваного не вдалося затримати «по гарячих слідах»:

- а. заспокоюємо потерпілого;
- б. передаємо потерпілого в руки СОГ для складення заяви про злочин.

Пам'ятаємо про:

- свою безпеку (напарник в полі зору);
- виклик додаткового патруля;
- відеореєстратор;
- підтвердження прибуття;
- підтвердження факту події;
- оцінку ситуації;
- визначення кола очевидців;
- опитування/відібрання пояснень в очевидців;
- фіксування даних та контактів очевидців;
- бронезилет;
- контроль ситуації, ефективна комунікація;
- кваліфікування ситуації, оцінки стану здоров'я;
- виклик СОГ;
- можливі відеозаписи;
- охорону місця події.

Тактичні дії нарядів патрульної поліції при виявленні хуліганських дій

1. Оцінити ситуацію, зокрема щодо загрози життю та здоров'ю, щодо необхідності підмоги.
2. Заходи особистої безпеки, спецзасоби.
3. Голосно заявити вимогу негайного припинення хуліганських дій.
4. Припинити правопорушення заходами фізичного впливу або спецзасобами.
5. Затримати осіб за наявності підстав до того – наприклад, що не підкоряються законним вимогам патрульного.
6. Взяти ситуацію під контроль, недопущення подальших конфліктів.
7. Якщо ситуація кваліфікується як дрібне хуліганство:
 - а. скласти протокол хуліганство;
 - б. скласти протокол затримання (див. окремий розділ);

с. доставити до суду.

8. Якщо ситуація кваліфікується як хуліганство ст. 296 ККУ:

а. опитати та зафіксувати підозрюваних, потерпілих, очевидців;

б. учасники події, можливі очевидці;

с. чи є пошкоджене майно;

д. чи є тілесні ушкодження;

е. визначити ступінь і характер тілесних ушкоджень;

ф. у разі наявності тілесних ушкоджень, пошкоджень майна, інших кримінальних правопорушень викликати СОГ.

Пам'ятаємо про:

– свою безпеку (напарник у полі зору);

– підтвердження прибуття і факт події;

– оцінку ситуації, підмогу;

– спецзасоби (ефективно, виправдано, відповідно до конкретної ситуації);

– бронезильт;

– відеореєстратор;

– контроль ситуації, ефективну комунікацію;

– припинення конфлікту;

– затримання підозрюваних;

– домедичну допомогу;

– виклик СОГ;

– виклик швидкої;

– встановлення і опитання очевидців;

– можливі відеозаписи з наявних камер;

– опитання підозрюваних і потерпілих, зафіксування пояснень;

– охорону місця події.

Алгоритм дій під час отримання інформації або виявлення бійки

1. Оцінити ситуацію, зокрема щодо загрози життю та здоров'ю, щодо необхідності підмоги.

2. Заходи особистої безпеки, спецзасоби.

3. Голосно заявити вимогу негайного припинення бійки.
4. Припинити правопорушення фізичними заходами або спецзасобами.
5. Затримати осіб, що не підкоряються законним наказам патрульного.
6. Взяти ситуацію під контроль, недопущення подальших конфліктів.
7. Визначити потреби в медичній допомозі, викликати швидку.
8. Опитати підозрюваних, потерпілих, очевидців:
 - стан здоров'я, скарги на головний біль;
 - характер ушкоджень;
 - причину конфлікту, можливі мотиви;
 - перебіг конфлікту;
 - які удари наносились і ким;
 - учасники конфлікту, можливі очевидці;
 - чи пошкоджено майно.
9. Визначити ступінь і характер тілесних ушкоджень.
10. У разі наявності тілесних ушкоджень, пошкоджень майна, інших кримінальних правопорушень – викликати СОГ:
 - тілесні ушкодження – ознаки кримінального правопорушення, передбачені ст.ст. 121, 122, 125 чи 126 КК;
 - небажання осіб писати заяву з певного приводу не відміняє необхідності викликати та дочекатися СОГ;
 - за потреби, учасників затримують за підозрою у вчиненні злочину в порядку ст. 209 КПК.
11. У разі відсутності тілесних ушкоджень та інших претензій, переконатись у тому, що конфлікт вичерпано, прослідкувати, що особи розійшлися.
12. Якщо особи не припиняють правопорушення, то їхні дії можуть бути кваліфіковані як хуліганство (ст.ст. 173, 185 КпАП або ст. 296 КК).

Пам'ятаємо про:

- свою безпеку (напарник у полі зору);
- підтвердження прибуття;

- підтвердження факту події;
- оцінку ситуації;
- виклик підмоги;
- спецзасоби (ефективно, виправдано, відповідно до конкретної ситуації);
- бронезилов;
- відеореєстратор;
- контроль ситуації, ефективну комунікацію;
- припинення конфлікту;
- затримання підозрюваних;
- домедичну допомогу;
- виклик СОГ;
- виклик швидкої;
- встановлення і опитання очевидців;
- можливі відеозаписи;
- опитання підозрюваних і потерпілих, зафіксування пояснення;
- охорону місця події.

Тактичні дії нарядів патрульної поліції під час розшуку та переслідування осіб, які вчинили, наприклад, крадіжку речей у пасажирів, шахрайство:

а) тактовно запросити потерпілих допомогти у пошуку;

б) затримання проводити за можливості в малолюдних місцях, віддалених від прохідних дворів, зупинок міського транспорту та інших місць, де дії поліцейського можуть ускладнитися наявністю великої кількості людей;

в) особливу обачливість, винахідливість і сміливість потрібно виявляти під час затримання групи осіб, котрі підозрюються у вчиненні злочину. Приймавши рішення їх затримати, необхідно, не припиняючи спостереження за учасниками групи, радіостанцією, телефоном або в інший спосіб запросити допомогу в оперативного чергового та найближчих нарядів патрульної поліції, муніципальних дружинників, двірників, працівників служби охорони для затримання правопорушників. Якщо допомога вчасно не надійшла, а

зволікати із затриманням не можна, то необхідно це зробити самостійно. Вирішальну роль у такому разі має чинник несподіванки та рішучих дій працівника поліції. Наприклад, доцільно непомітно наблизитися до переслідуваних, перекрити їм найбільш можливий шлях відходу;

г) якщо під час затримання використовується службовий собака, то перед тим, як його застосувати треба двічі українською і російською мовами зробити попередження «Стій! Пускаю собаку!» із наданням часу, достатнього для припинення правопорушення і виконання наказу. Перед пуском собаки треба впевнитися, що вона прагне затримати саме підозрюваного, а не інших осіб. У разі заподіяння затримуваному укусів йому необхідно надати за можливості потрібну медичну допомогу, дотримуючись заходів безпеки. Собака в такому разі повинен знаходитися за командою «Охороняй» у 2–3 метрах від затриманого;

г) зробити зовнішній огляд одягу, речей затриманого з метою вилучення зброї та інших предметів, які він може використати для нападу на поліцейського;

д) у деяких випадках затримання з метою запобігання опору з боку особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, доцільно використовувати мотиви, що не є суттєвими причинами затримання, наприклад, порушення цією особою публічного порядку, паспортного режиму тощо. В такому разі затримання не обов'язково починати з перевірки документів, як це буває під час затримання громадянина за адміністративне правопорушення, тому що підозрюваний замість документів може дістати зброю і застосувати її;

е) передати затриманого оперативному черговому НП і написати рапорт про затримання на ім'я начальника відділу НП.

Укладачі:

Тьорло Олена Ігорівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, полковник поліції;

Йосипів Юрій Романович, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції;

Синенький Володимир Михайлович, кандидат історичних наук, полковник поліції;

Курляк Мар'ян Дмитрович, кандидат економічних наук, капітан поліції;

Московчук Марія Олегівна, кандидат історичних наук, капітан поліції;

Винярчук Ігор Степанович;

Туз Назар Дмитрович, кандидат юридичних наук;

Ярославський Андрій Володимирович;

Албул Сергій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент;

Ніколаєв Олександр Трифонович, кандидат політичних наук, доцент.

Навчальне видання

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Навчальний посібник

Редактор
Ю. Р. Глиняна

Макетування
А. М. Радченко

Друк
І. М. Хоминець

Підписано до друку 05.06.2018 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 27,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 147-17.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

Т15 **Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.**

ISBN 978-617-511-252-6

Вміщено ґрунтовну інформацію з тактико-спеціальної підготовки за оновленою тематикою. Викладено матеріал, який повністю відповідає нормативній базі Національної поліції України, що дає змогу використовувати його у навчальному процесі закладів вищої освіти МВС України та в системі службової підготовки підрозділів поліції. Подано теми, які дають можливість якісно провести заняття, а також самостійно підготуватися.

Для викладачів тактико-спеціальної підготовки закладів вищої освіти МВС України, інспекторів практичних підрозділів поліції, а також для курсантів і слухачів навчальних закладів МВС, працівників поліції загалом.

УДК 351.75:796.012.62]-057,36(477)